

Περιεχόμενα

Συντακτική Ομάδα Εισαγωγικό σημείωμα	3
Αντίθεση Τάξη, κράτος, έθνος, λαός και το πραγματικό κίνημα	9
Alèssi Dell'Umbria Full Metal Yellow Jacket	55
Charles Reeve Κίτρινος Πυρετός: Καλοί και Κακοί Ιοί	71
Jean-Luc Sahagian Η επιστροφή της Κίτρινης Ορδής	83
Týidni válka Κίτρινα Γιλέκα	85
Ζιλ Ντωβέ Κίτρινο, Κόκκινο, Τρικολόρ ή Τάξη και Λαός	101
Jacqueline Reuss Τα Κίτρινα Γιλέκα σε ένα Νέο Κοινωνικό Τοπίο	117
Κομμουνιστές/αναρχικοί προλετάριοι από τη Χιλή Η εξέγερση εξαπλώνεται	125
Κάποιοι αγωνιζόμενοι προλετάριοι στην περιοχή της Χιλής Πρώτες σημειώσεις για την «αναρχική» μαζική εξέγερση που συγκλονίζει τη Χιλή	131
Κ.Κ. (Скромный и необузданный) Κοινωνικές αντιθέσεις, φίλος και δημόσιος εχθρός	135
Werner Bonefeld Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Από τον Σμιτ και τον ορντο-φιλελευθερισμό στο ευρώ	153
Χανς-Πιούργκεν Κραλ Οι πολιτικές αντιφάσεις στην κριτική θεωρία του Αντόρνο	175
Humanaesfera Η κοινωνική ιστορία του διαδικτύου	181
Λούντβιχ Βαν Μπετόβερν Κνουλπ	191

Η συντακτική ομάδα του *Διαλυτικού* δεν είναι πολιτική ομάδα και δεν εκφράζει μια ενιαία πολιτική γραμμή. Μοιραζόμαστε ωστόσο την ίδια εχθρότητα προς το καπιταλιστικό σύστημα, ως σύστημα ταξικής κυριαρχίας, αλλοτρίωσης και εκμετάλλευσης, και την επιθυμία να το καταργήσουμε. Αφετηρία μας είναι οι ταξικοί και κοινωνικοί αγώνες ως φορείς του μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων προς την κατεύθυνση της επαναστατικής τους ανατροπής. Στόχος μας είναι η αυτοκριτική και ο αναστοχασμός πάνω στην αντιφατική πρακτική του κινήματος καθώς και η κριτική όλων των μορφών κοινωνικής δραστηριότητας με σκοπό την υπέρβαση κάθε είδους διαχωρισμών: ηγεσίας-βάσης, διανοητικής-χειρωνακτικής εργασίας, τέχνης-καθημερινής ζωής, ειδικών-θεατών, διαχωρισμών βάσει εθνότητας, φύλου, φυλής, σεξουαλικού προσανατολισμού, καταμερισμού της εργασίας. Η εναντίωση στις ιδεολογικές και πολιτικές μορφές του κεφαλαίου –κράτος, κόμματα, γραφειοκρατικά συνδικάτα– είναι για εμάς αυτονομία και αναγκαία πλευρά του κινήματος για την ανατροπή του. Δεν στοχεύουμε στη μεταρρύθμιση ή στη βελτίωση αυτού του κόσμου αλλά στη δημιουργία μιας αταξικής και ακρατικής κοινωνίας.

Όλα τα κείμενα σε αυτό το περιοδικό μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα, στο σύνολό τους ή αποσπασματικά, για την ανάπτυξη του ταξικού ανταγωνιστικού κινήματος. Είμαστε εχθρικοί απέναντι σε κάθε είδος πνευματικής ιδιοκτησίας. Στοιχεία επικοινωνίας: dialytiko@riseup.net | <http://dialytiko.espinblogs.net>

Η γενική απώλεια της μνήμης δεν είναι δυνατό να ερμηνευθεί μόνο ψυχολογικά· δεν πρόκειται απλά για παιδική αμνησία. Αντίθετα είναι *κοινωνική αμνησία* – μνήμη που αφαίρεσε από το νου η κοινωνική και οικονομική δυναμική αυτής της κοινωνίας. Η φύση της παραγωγής της κοινωνικής αμνησίας ελάχιστα μπορεί να εκτεθεί εδώ· για την ερμηνεία της θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί η μαρξιστική έννοια της πραγματοποίησης. Η πραγματοποίηση στο μαρξισμό αναφέρεται σε μια ψευδαίσθηση που δημιουργείται αντικειμενικά από την κοινωνία. Η κοινωνική αυτή ψευδαίσθηση χρησιμεύει στη διατήρηση του status quo με το να παρουσιάζει τις ανθρώπινες και κοινωνικές σχέσεις της κοινωνίας ως φυσικές –κι αμετάβλητες– σχέσεις μεταξύ πραγμάτων. Αυτό που συνήθως αγνοείται στις εκθέσεις της έννοιας της πραγματοποίησης είναι η ψυχολογική διάσταση: η αμνησία – λήθη κι απώθηση της ανθρώπινης και κοινωνικής δραστηριότητας που δημιουργεί και μπορεί να ξαναδημιουργήσει την κοινωνία. Η κοινωνική απώλεια μνήμης είναι ένα είδος πραγματοποίησης – καλύτερα: είναι η κύρια μορφή πραγματοποίησης. «Κάθε πραγματοποίηση είναι λήθη».

P. Τζάκομπι, *Κοινωνική Αμνησία*

Εισαγωγικό σημείωμα

Δέκα χρόνια μετά το ξέσπασμα της «Μεγάλης Ύφεσης» η παγκόσμια καπιταλιστική συσσώρευση συνεχίζει να είναι αναμικτή. Η αναπαραγωγή του κεφαλαίου ως κοινωνικής σχέσης βρίσκεται σε διαρκή κρίση, η οποία εκδηλώνεται σε όλες τις μορφές και μεσολαβήσεις του, συμπεριλαμβανομένου του μεταβολισμού ανάμεσα στην καπιταλιστική κοινωνία και τη φύση. Η παραγωγικότητα της εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο όχι μόνο δεν έχει ανακάμψει αλλά συνεχίζει να είναι στάσιμη με τάσεις μείωσης. Ταυτόχρονα, η κατασπατάληση και η λεηλασία των παραγωγικών δυνάμεων της φύσης αυξάνει το κόστος του σταθερού και του μεταβλητού κεφαλαίου, εξ ου και οι πομφόλυγες της άρχουσας τάξης περί «κλιματικής αλλαγής», που είναι το ψευδώνυμο της καπιταλιστικής λεηλασίας της φύσης. Πέραν των πολιτικών απαξίωσης και καταστροφής εργασιακής δύναμης και σταθερού κεφαλαίου όπως είναι τα «Προγράμματα Δομικής Προσαρμογής» (π.χ. αυτό που εφαρμόστηκε τα προηγούμενα χρόνια στην Ελλάδα) και οι πολεμικές επιχειρήσεις εξολόθρευσης ανθρώπων και υποδομών, η κύρια μέθοδος που ακολουθείται από τα καπιταλιστικά κράτη και τους υπερεθνικούς καπιταλιστικούς οργανισμούς (ΔΝΤ, ΠΟΕ, ΟΗΕ κ.λπ.) είναι η απόπειρα μετακύλισης του αυξημένου κόστους του κεφαλαίου λόγω της κοινωνικής και περιβαλλοντικής κρίσης του στο προλεταριάτο. Οι βασικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν τη μείωση των κρατικών δαπανών που σχετίζονται με την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης (εκπαίδευση, υγεία, συντάξεις κ.ο.κ.), την επίθεση στον άμεσο μισθό και την αύξηση της έμμεσης

φορολογίας που χτυπά κατά κύριο λόγο τους προλετάρους.

Σε αυτό το πλαίσιο, βλέπουμε την επιβολή παρόμοιων μέτρων σε όλη την υφήλιο, τα οποία όμως συναντούν την επίμονη αντίσταση και άρνηση του προλεταριάτου. Θα αναφερθούμε μόνο σε μερικά παραδείγματα: στο Μεξικό το 2017 ξέσπασε η εξέγερση που ονομάστηκε *gasolinazo* όταν ο προηγούμενος πρόεδρος Νιέτο ιδιωτικοποίησε την πετρελαϊκή βιομηχανία και κατήργησε τη διατίμηση των καυσίμων· όταν ο Μακρόν επιχείρησε να αυξήσει το 2018 τη φορολογία των καυσίμων στη Γαλλία ξέσπασε το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων, το οποίο δεν έχει ακόμα καταλαγιάσει εντελώς· τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς η κυβέρνηση της Αϊτής επιχείρησε κι αυτή να αυξήσει τη φορολογία των καυσίμων με αποτέλεσμα να ξεκινήσουν ταραχές που συνεχίζονται μέχρι σήμερα· σφοδρές εξεγέρσεις ξέσπασαν την χρονιά που μας πέρασε στον Λίβανο (αυξήσεις της φορολογίας στα καύσιμα, τον καπνό και τα κινητά), στο Εκουαδόρ (κατάργηση της κρατικής επιδότησης στα καύσιμα), στην Ονδούρα (ιδιωτικοποίηση της υγείας και της εκπαίδευσης), στη Χιλή (αύξηση της τιμής των εισιτηρίων στις αστικές μεταφορές) και αλλού. Είναι φανερό ότι το παγκόσμιο προλεταριάτο αντιδρά μαχητικά απέναντι στην απόπειρα του παγκόσμιου κεφαλαίου να αυξήσει ακόμα περισσότερο τον βαθμό εκμετάλλευσής του για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της κρίσης του.

Το γεγονός ότι οι προλετάριοι αγωνίζονται κατά κύριο λόγο έξω από τους χώρους εργασίας τους, στη σφαίρα της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, στους οδικούς άξονες, στους οδικούς κόμβους και στα

κέντρα των πόλεων είναι αποτέλεσμα της συντριπτικής ήττας που έχουν δεχτεί μέσα σε αυτούς τα τελευταία 40 χρόνια. Η αναδιάρθρωση της παραγωγής με το outsourcing συγκεκριμένων εργασιών, το σπάσιμο των μεγάλων παραγωγικών μονάδων σε μικρότερες, τη μετεγκατάσταση σε άλλες χώρες ή σε άλλες περιοχές, τη συνολική μείωση της απασχόλησης στη μεταποίηση και την αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών –που κατά κύριο λόγο αφορά μικρές επιχειρήσεις έντασης εργασίας, χαμηλών μισθών και ειδίκευσης– έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτή την ήττα. Ο κατακερματισμός της παραγωγής, με την ύπαρξη μεγάλου πλήθους μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, η κοινωνική ανασφάλεια των εργαζόμενων και οι υψηλοί δείκτες ανεργίας περιορίζουν τη δυνατότητα των εργαζόμενων να συγκροτούνται εντός των χώρων εργασίας και δυσχεραίνουν τις απεργίες. Εξίσου σημαντικό ρόλο όμως έπαιξαν και τα συνδικάτα, που έκαναν ό,τι μπορούσαν για να κρατήσουν τους αγώνες διαχωρισμένους και μερικούς, λειτουργώντας ως μηχανισμός απορρόφησης κραδασμών και συνδιαχείρισης του κεφαλαίου από κοινού με τα διευθυντικά στελέχη, ώστε να αναπαράγονται τόσο τα ίδια ως γραφειοκρατικοί θεσμοί όσο και οι θέσεις και τα προνόμια των στελεχών τους. Μέσα στην εξέγερση, ωστόσο, υπάρχει πάντοτε η πιθανότητα οι προλετάριοι να δημιουργήσουν σχέσεις, οργάνωση και συνείδηση ώστε να αποκτήσουν τη δύναμη να καταλάβουν τους χώρους εργασίας τους και να μετασχηματίσουν την ολότητα της παραγωγής και της καθημερινής ζωής.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό των εξεγέρσεων που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία χρόνια είναι η απόρριψη και η απονομιμοποίηση της πολιτικής τάξης στο σύνολό της, πράγμα που μπορεί να αποτελέσει ένα

πρώτο βήμα για την κριτική της πολιτικής ως διαχωρισμένης δραστηριότητας και μορφής της καπιταλιστικής εξουσίας. Παρόλα αυτά η απονομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος δεν εξασφαλίζει επ' ουδενί ότι δεν θα αναδυθούν νέα μορφώματα και πρόσωπα, τα οποία θα εκμεταλλευτούν το κενό που δημιουργείται για να αναλάβουν τη διεύθυνση του καπιταλιστικού κράτους, όπως έδειξε το παράδειγμα του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα και του Μπολσονάρο στη Βραζιλία. Στον βαθμό που η κριτική της πολιτικής παραμένει ατελής και προσωποποιημένη, στον βαθμό δηλαδή που το κράτος δεν αναγνωρίζεται ως πολιτική μορφή του κεφαλαίου, η οποία πρέπει να καταστραφεί, η ανανέωση του πολιτικού προσωπικού είναι δεδομένη. Σε αυτή τη βάση, η εμφάνιση της ταυτότητας του λαού, του έθνους και της ιδιότητας του πολίτη σε όλα αυτά τα κινήματα είναι αναμενόμενη. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι οι περισσότεροι προλετάριοι που συμμετείχαν σε αυτές τις εξεγέρσεις δεν είχαν προηγούμενες εμπειρίες αγώνα και γι' αυτό στερούνταν ακόμα και την ταξική γλώσσα. Σε καμία περίπτωση όμως δεν συμφωνούμε με τις τοποθετήσεις που υποστηρίζουν ότι η διεκδίκηση παραχωρήσεων από το κράτος ισοδυναμεί με τη στράτευση της εργατικής τάξης πίσω από αυτό ή τη δημιουργία διαταξικών συμμαχιών. Η σχέση των προλετάρων με το κράτος, ως πολιτική μορφή του κεφαλαίου, είναι εξίσου αντιφατική με τη σχέση που έχουν με τις επιχειρήσεις στις οποίες εργάζονται, που αποτελούν την οικονομική μορφή του κεφαλαίου. Ο ταξικός αγώνας διαδραματίζεται πάντοτε μέσα-και-ενάντια στο κεφάλαιο μέχρι τη στιγμή της επαναστατικής ρήξης.

Μια άλλη σημαντική πλευρά των πρόσφατων εξεγέρσεων είναι ότι συνιστούν στις περισσότερες περιπτώσεις μια

έμπρακτη κριτική της καπιταλιστικής πολεοδομίας. Ειδικότερα στην περίπτωση των Κίτρινων Γιλέκων, μετασχημάτισαν τους κατεχοχόν μη-τόπους της εμπορευματικής κυκλοφορίας –οδικούς κόμβους, διόδια, εισόδους πάρκινγκ– σε σημεία συνάντησης και αγώνα για το σαμποτάζ της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, συμπεριλαμβανομένου του εμπορεύματος-εργασιακή δύναμη. Το ίδιο συνέβη και στις καταλήψεις των πλατειών αλλά και στις ανεξέλεγκτες διαδηλώσεις, συγκρούσεις και λεηλασίες στα κέντρα των πόλεων που πήραν τον χαρακτήρα εξεγερσιακής περιπλάνησης, εκτροπής-οικειοποίησης των πόλεων, αρπαγής όλων των πιθανών και λιγότερο αναμενόμενων χρήσεων του χωροχρόνου που θα μπορούσαν να εμπεριέχουν.

Για να επιστρέψουμε όμως στα δικά μας –στην έρημο των ταξικών αγώνων που αποτελεί, σε γενικές γραμμές, τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα–, αν εξετάσει κανείς τη νέα μορφή που λαμβάνει η επίθεση του κεφαλαίου και του καπιταλιστικού κράτους μετά την εκλογή της κυβέρνησης Μητσοτάκη σε σχέση με όλα τα παραπάνω σημεία, δεν μπορεί παρά να καταλήξει στο συμπέρασμα πως πρόκειται για μια πολιτική **προληπτικής αντι-εξέγερσης** που συνεχίζει και εντείνει την επίθεση στον άμεσο και τον κοινωνικό μισθό. Από τη μια μεριά οι μεγάλες φοροελαφρύνσεις στο ιδιωτικό κεφάλαιο που υλοποιεί, συνδυάζονται με τη μείωση της άμεσης φορολογίας των αυτοαπασχολούμενων και των μισθωτών (έως και 1.300 ευρώ στους πρώτους και γύρω στα 200 ευρώ στους δεύτερους). Ένα σημαντικό ποσοστό της αυτοαπασχόλησης είναι καλυμμένη μισθωτή εργασία (τα λεγόμενα μπλοκάκια), οπότε εκ πρώτης όψεως αυτή η μείωση φαντάζει σημαντική. Αυτό όμως που κρύβεται πίσω από αυτή την «ελάφρυνση» είναι η επίθεση στον άμεσο μισθό

με την περαιτέρω αποσάθρωση των συλλογικών συμβάσεων, την επέκταση της μερικής εργασίας, τη μείωση των υπερωριακών αμοιβών για τους μερικά απασχολούμενους (!) και τις μεγάλες εκπτώσεις στα αφεντικά που έχουν αδήλωτους και ανασφάλιστους εργαζόμενους. Ταυτόχρονα, η λήψη αυτών των φορολογικών και εργασιακών μέτρων έχει ως στόχο να στοιχίσει απολύτως τους μικρομεσαίους καπιταλιστές και τους ελεύθερους επαγγελματίες και μαγαζάτορες πίσω από το κράτος, καθώς αυτό δεν ήταν δεδομένο στα «μνημονιακά» χρόνια διότι η πολιτική της απαξίωσης έθιγε και το μη παραγωγικό κομμάτι του κεφαλαίου.

Προς την ίδια κατεύθυνση συντελεί η ρητορική και η πρακτική της όξυνσης της καταστολής στα κέντρα των πόλεων με τις εκκενώσεις των καταλήψεων των μεταναστών και του α/α χώρου, την ακραία αυστηροποίηση των ποινών για την κατάληψη δημοσίων κτιρίων και τις συγκρούσεις στις διαδηλώσεις, την κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου και το κυνήγι των μεταναστών προλεταρίων που δεν έχουν χαρτιά. Η κυβέρνηση πουλάει την ιδεολογία της ασφάλειας στους συντηρητικούς ψηφοφόρους της και επιχειρεί να διαμορφώσει πρόσφορο έδαφος για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού κεφαλαίου στο κέντρο της Αθήνας, που έχει άλλωστε καταστεί τα τελευταία χρόνια ο μεγαλύτερος καπιταλιστικός κλάδος στη χώρα.

Κατ' αυτόν τον τρόπο προωθεί τη συγκρότηση ενός αντιδραστικού κοινωνικού μπλοκ το οποίο θα έχει εκ των προτέρων στο πλευρό της στην πολύ πιθανή περίπτωση ξεσπάσματος μιας παρόμοιας εξέγερσης στην Ελλάδα, όταν θα προχωρήσει στην προδιαγεγραμμένη μείωση του κοινωνικού μισθού με την ιδιωτικοποίηση της υγείας, της εκπαίδευσης και άλλων τμημάτων του κοινωνικού κράτους, στα πλαίσια των τερά-

στιων πρωτογενών πλεονασμάτων που είχε συμφωνήσει η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και που είναι απίθανο να αλλάξουν σημαντικά. Επιπλέον, η αλλαγή του συνδικαλιστικού νόμου, η οποία επιδιώκει το φακέλωμα όποιου κινείται (και η οποία θα θίξει κυρίως τους εργαζόμενους που θα κινηθούν έξω από τη συνδικαλιστική νομιμότητα) αποτελεί κι αυτή διακριτό τμήμα της πολιτικής της προληπτικής αντι-εξέγερσης.

Το εν λόγω αντιδραστικό κοινωνικό μπλοκ είχε ήδη αρχίσει να συγκροτείται τα προηγούμενα χρόνια κατά κύριο λόγο στα μακεδονικά εθνικιστικά συλλαλητήρια και στις διαδηλώσεις των «Μένουμε Ευρώπη» – τιθέμενο σε αντιπαράθεση με το πιο φιλελεύθερο κομμάτι του κεφαλαίου που στήριζε τον ΣΥΡΙΖΑ ως καλύτερο διαχειριστή της κρίσης για την αποσόβηση και την ειρήνευση των ταξικών αγώνων, με πιο ήπια καταστολή και αφομοίωση. Σε μεγάλο βαθμό πυρήνας του είναι η παραδοσιακή δεξιά βάση της Νέας Δημοκρατίας και η άκρα δεξιά. Ένα κομμάτι του αναρχικού/αντιεξουσιαστικού/αυτόνομου χώρου είχε τη λανθασμένη θέση ότι επρόκειτο για τη συνέχεια του πολιτικού εθνικισμού αριστερής κατεύθυνσης, ο οποίος επικράτησε στο κίνημα των πλατειών.

Με αυτό το ζήτημα ασχολήθηκε το αντιεξουσιαστικό κομμουνιστικό εγχείρημα Αντίθεση, που έγραψε το πρώτο κείμενο αυτού του τεύχους με τίτλο, *Τάξη, κράτος, έθνος, λαός και το πραγματικό κίνημα μέσα στην κρίση αναπαραγωγής του κεφαλαίου*. Ξεκινώντας από το προλεταριακό κίνημα που ξέσπασε τα προηγούμενα χρόνια της κρίσης στην Ελλάδα, αυτό το κείμενο επιχειρεί την ανάλυση και την κριτική των κατηγοριών του κράτους, του έθνους και του λαού ως μορφών ύπαρξης του κεφαλαίου και προσεγγίζει την τάξη ως ιστορική διαδικασία και ως διαλεκτική σχέση μεταξύ των

αντικειμενικών συνθηκών των σχέσεων παραγωγής και των υποκειμενικών όρων της εμπειρίας αγώνα ενάντια σε αυτές τις σχέσεις παραγωγής.

Το επόμενο και μεγαλύτερο μέρος του τεύχους είναι αφιερωμένο στις προλεταριακές εξεγέρσεις για τις οποίες μιλήσαμε προηγουμένως. Περιοριζόμαστε στην εξέγερση των Κίτρινων Γιλέκων στη Γαλλία και στη συγκλονιστική εξέγερση που ακόμα εξελίσσεται στη Χιλή. Λόγω της πληθώρας και του πλούτου των κειμένων δεν είμαστε σε θέση να παρουσιάσουμε τα περιεχόμενα του καθενός ξεχωριστά. Αν διαβάσατε τις παραπάνω γραμμές, θα μπορούσατε ενδεχομένως να διακρίνετε τις συμφωνίες και τις τυχόν διαφωνίες μας. Τα κείμενα για τα Κίτρινα Γιλέκα παρατίθενται στο τεύχος βάσει της χρονολογικής τους σειράς και είναι τα εξής: *Full Metal Yellow Jacket* του Alèssi Dell'Umbria, το οποίο μετέφρασε η Ιωάννα Σ.: *Κίτρινος Πυρετός: Καλοί και Κακοί Ιοί* του Charles Reeve· *Η επιστροφή της Κίτρινης Ορδής* του Jean-Luc Sahagian, τα οποία μετέφρασε ο Shevek· *Κίτρινα Γιλέκα* της τσέχικης κομμουνιστικής ομάδας Třídni válka (Ταξικός Πόλεμος), το οποίο μετέφρασε η Stella Polaris· *Κίτρινο, Κόκκινο, Τριколόρ ή Τάξη και Λαός* του Ζιλ Ντωβέ· και *Τα Κίτρινα Γιλέκα σε ένα Νέο Κοινωνικό Τοπίο* της Jacqueline Reuss, τα οποία μετέφρασε ο Shevek. Όσον αφορά τη Χιλή, περιλαμβάνεται η προκήρυξη, *Η εξέγερση εξαπλώνεται*, που υπογράφουν «Μερικοί κομμουνιστές/αναρχικοί προλετάριοι που συμμετέχουν στην εξέγερση» και το κείμενο, *Πρώτες σημειώσεις για την «αναρχική» μαζική εξέγερση που συγκλονίζει τη Χιλή*, που υπογράφουν «Κάποιοι αγωνιζόμενοι προλετάριοι στην περιοχή της Χιλής». Τα κείμενα για την εξέγερση στη Χιλή μεταφράστηκαν από το εγχείρημα Αντίθεση. Την επιμέλεια

όλων των μεταφράσεων του αφιερώματος για τις εξεγέρσεις έκαναν ο Shevek και η Stella Polaris.

Τα δύο επόμενα άρθρα του περιοδικού εστιάζουν στο ζήτημα του καπιταλιστικού κράτους και του ορντο-φιλελευθερισμού. Το πρώτο κείμενο, με τίτλο *Κοινωνικές αντιθέσεις, φίλος και δημόσιος εχθρός*, γράφτηκε από τον Κ.Κ. και εστιάζει στην αυτονόμηση του κράτους εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας σύμφωνα με τη διάκριση Φίλου και Εχθρού που εισήγαγε ο υποστηρικτής του ναζισμού, συντηρητικός φιλόσοφος Καρλ Σμιτ στο βιβλίο του *Έννοια του Πολιτικού*. Το κράτος που προασπίζεται ο Σμιτ αποτελεί μια υπέρτερη δύναμη που οφείλει να αντισταθεί σθεναρά τόσο στην επιβολή της κυριαρχίας των επιμέρους ιδιωτικών συμφερόντων όσο και στο «μαρξιστικό αντι-κράτος», όπως ονομάζει ο Σμιτ το κομμουνιστικό κίνημα. Το δεύτερο κείμενο, με τίτλο *Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Από τον Σμιτ και τον ορντο-φιλελευθερισμό στο ευρώ* (2016), γράφτηκε από τον Werner Bonefeld και μεταφράστηκε από τον Κ.Κ. Την επιμέλεια έκανε η Stella Polaris. Όπως γράφει ο συγγραφέας: «Το άρθρο εξετάζει την εγκυρότητα, από τη σκοπιά του φιλελευθερισμού της αγοράς, της άποψης του Χάγιεκ ότι μια δικτατορία μπορεί να είναι πιο φιλελεύθερη στις πολιτικές της από ένα δημοκρατικό κοινοβούλιο χωρίς περιορισμούς». Επιπλέον, αναδεικνύεται η σχέση της ορντο-φιλελεύθερης σκέψης με την πολιτική θεολογία του Καρλ Σμιτ και εξετάζεται η σχέση του ορντο-φιλελευθερισμού με τη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη συνέχεια ακολουθεί το άρθρο του Χανς-Πιούργκεν Κραλ, *Οι πολιτικές αντιφάσεις στην κριτική θεωρία του Αντόρνο* (1969), που μεταφράστηκε από τον coghnorti. Την επιμέλεια έκανε η Stella

Polaris. Το εν λόγω άρθρο ασκεί κριτική στη στροφή που πήρε η κριτική θεωρία του Αντόρνο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ειδικότερα στις θέσεις που αναπτύσσει στην *Αρνητική Διαλεκτική*. Όπως γράφει ο Κραλ: «Στο τελευταίο βιβλίο [του Αντόρνο], την *Αρνητική Διαλεκτική*, η έννοια της πρακτικής του ιστορικού υλισμού δεν εξετάζεται πλέον σε σχέση με την κοινωνική αλλαγή των ιστορικών μορφικών προσδιορισμών της [Formbestimmungen], τις μορφές αστικής ανταλλαγής και προλεταριακής οργάνωσης. Η παράλυση των ταξικών αγώνων αντανάκλαται στην κριτική του θεωρία ως μαρσμός της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας».

Το επόμενο κείμενο είναι το πρώτο μέρος του άρθρου, *Η κοινωνική ιστορία του διαδικτύου* (2018), της βραζιλιάνικης κομμουνιστικής ομάδας Humanaesfera. Τη μετάφραση έκανε ο Φρίξος Κορρές και την επιμέλεια ο Shevek. Το κείμενο εστιάζει στο πέρασμα από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή του διαδικτύου στο κεφάλαιο. Όπως γράφουν οι συγγραφείς: «Τα τελευταία δέκα χρόνια, έχει γίνει όλο και πιο ξεκάθαρο ότι το κοινωνικό περιεχόμενο που δημιουργείται μέσα στο Διαδίκτυο έχει πραγματικά υπαχθεί στο κεφάλαιο. [...] Όλα τα σημάδια δείχνουν τον εγκλωβισμό [των χρηστών] σε μια παγίδα τύπου Παυλώφ. Σε αντάλλαγμα για τις εξαρτημένες αποκρίσεις σε ερεθίσματα, που κατά τεκμήριο καταλαμβάνουν όλο τον ελεύθερο χρόνο των χρηστών, τους εκθέτει σε μια συνεχή ροή διαφημίσεων, ενώ την ίδια στιγμή επιβάλλει χρηματικά τέλη».

Τέλος, λάβαμε ταχυδρομικώς από τον Λούντβιχ Βαν Μπετόβεργ το κείμενο, *Σημειώσεις για το Κνουλπ*, το οποίο και δημοσιεύουμε.

Αθήνα, Νοέμβριος 2019

Η συντακτική ομάδα

Against Nationalism

Anarchist Federation

Τάξη, κράτος, έθνος, λαός και το πραγματικό κίνημα μέσα στην κρίση αναπαραγωγής του κεφαλαίου

Αντίθεση

Το μακροσκελές κείμενο που ακολουθεί γράφτηκε με αφορμή τη συμμετοχή μας στο αντεθνικό φεστιβάλ-συνέδριο **anti.nation** το οποίο πραγματοποιήθηκε από τις 7 μέχρι τις 9 Ιουνίου του 2019 στην κατάληψη Φάμπρικα Υφανέτ. Βασικός στόχος του κειμένου είναι η κριτική αναλύσεων και τοποθετήσεων που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια εντός του α/α/α χώρου και χρησιμοποιούν τις έννοιες της «μεσαιάς τάξης», της «διαταξικότητας» και του «λαϊκισμού» για να κάνουν πολεμική ενάντια στα κοινωνικά κινήματα που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία χρόνια σε όλον τον κόσμο, από τα «κινήματα των πλατειών» μέχρι το κίνημα των «Κίτρινων Πλέκων». Θα εστιάσουμε συγκεκριμένα στην αφήγηση σύμφωνα με την οποία ο πολιτικός εθνικισμός που επικράτησε μέσα στο «κίνημα των πλατειών» στην Ελλάδα συνδέεται με τις πρόσφατες κινητοποιήσεις των ακροδεξιών εθνικιστών ενάντια στη Συμφωνία των Πρεσπών. Αναγκαία λοιπόν θα ξεκινήσουμε με μια σύντομη αναφορά στην κρίση αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα.

Η κρίση αναπαραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας στην Ελλάδα: το εθνικό κράτος και το παγκόσμιο χρέος

Μια σφοδρή σύγκρουση ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο ξέσπασε στην Ελλάδα ανάμεσα στο 2010 και το 2013.

Η σύγκρουση αυτή αποτέλεσε την **κύρια μορφή εμφάνισης** της βαθιάς κρίσης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων εντός της επικράτειας του ελληνικού έθνους-κράτους, δίπλα στις οικονομικές μορφές που αυτή έλαβε την προηγούμενη δεκαετία: τη λεγόμενη «κρίση του δημόσιου χρέους» και την επταετή ύφεση με μείωση της συνολικά παραγόμενης αξίας κατά το ένα τρίτο και αντίστοιχη αύξηση της ανεργίας. Ωστόσο, όταν λέμε ότι η ταξική σύγκρουση εκείνης της τριετίας ήταν μορφή εμφάνισης της κρίσης δεν εννοούμε καθόλου ότι η ταξική πάλη αποτελεί μια «εξαρτημένη μεταβλητή», η οποία καθορίζεται από την αντικειμενική πορεία της καπιταλιστικής συσσώρευσης, όπως θα ήθελαν να μας κάνουν να πιστέψουμε ορισμένες νεοστρουκτουραλιστικές αναλύσεις που έχουν εμφανιστεί τον τελευταίο καιρό εντός του αντιεξουσιαστικού χώρου. Αντιθέτως, η ιστορική διαδικασία της ανάπτυξης της καπιταλιστικής κοινωνίας σε παγκόσμιο επίπεδο είναι εμμενώς μια διαδικασία διαρκούς αγώνα ανάμεσα στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο. Η ιστορία της καπιταλιστικής κοινωνίας δεν είναι τίποτα άλλο παρά η ιστορία των ταξικών αγώνων.

Το κεφάλαιο δεν είναι πράγμα αλλά κοινωνική σχέση. Η διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου είναι αναγκαία αναπαραγωγή και του προλεταριάτου, όχι ως παθητικού υπηρέτη του κεφαλαίου, αλλά ως φραγμού σε αυτή καθαυτή τη διαδικα-

σία αναπαραγωγής. Το προλεταριάτο απειλεί να διαρρήξει το κύκλωμα αναπαραγωγής του κεφαλαίου σε όλες τις φάσεις του: η άρνηση των προλετάρων κάθε φύλου να κάνουν παιδιά περιορίζει τη διαθεσιμότητα του εμπορεύματος εργασιακή δύναμη, οι εξεγέρσεις του νεανικού προλεταριάτου στα σχολεία, τα πανεπιστήμια και τις πόλεις υπονομεύουν την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης ως πειθαρχημένου και εκπαιδευμένου εργαζόμενου εμπορεύματος, οι μισθωτοί εργάτες αντιστέκονται καθημερινά με οργανωμένο ή άτυπο τρόπο ενάντια στην προσταγή και τον έλεγχο των μάνατζερ μέσα στους χώρους εργασίας για την επιβολή της (υπερ)εργασίας και την αύξηση της παραγωγικότητας, οι ενοικιαστές κινητοποιούνται ενάντια στις αυξήσεις των ενοικίων ενώ από καιρό σε καιρό εμφανίζονται κινήματα αυτομείωσης τιμών και μαζικών απαλλοτριώσεων, για να αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα. Η αναπαραγωγή του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί επομένως να επιτευχθεί μόνο μέσω της ταξικής πάλης. Αυτή είναι η βασική αντίφαση και η μόνιμη πηγή αστάθειας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και υπό αυτήν ακριβώς την έννοια, η διαδικασία αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων είναι μια **διαδικασία διαρκούς κρίσης και αναδιάρθρωσης**.

Ο λόγος που το τελευταίο ξέσπασμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης εκδηλώθηκε με τέτοια σφοδρότητα στην Ελλάδα πρέπει επομένως να αναζητηθεί στην ιστορία των ταξικών συγκρούσεων των προηγούμενων δεκαετιών και στις μορφές αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων που συγκροτήθηκαν μέσα από αυτή την ιστορία. Σε αυτό το σημείο πρέπει να είμαστε σαφείς: όταν μιλάμε για ταξική πάλη δεν αναφερόμαστε σε ένα

μυθικό, μονίμως επαναστατικό προλεταριακό υποκείμενο αλλά σε μια διαδικασία διαρκούς αποσύνθεσης και ανασύνθεσης της τάξης ως υποκειμένου του μετασχηματισμού και, δυνητικά, της κατάρρευσης των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων συμπεριλαμβανομένου του ίδιου του εαυτού.

Αρχικά λοιπόν σημειώνουμε ότι το ελληνικό καπιταλιστικό κράτος απέτυχε την περίοδο της ανάπτυξης ανάμεσα στο 1996 και το 2007 να επιβάλει στο σύνολό τους τις μεταρρυθμίσεις που θα του επέτρεπαν να διατηρήσει την ανταγωνιστικότητά του και τη θέση του μέσα στην παγκόσμια ιεραρχία των καπιταλιστικών κρατών. Η αποτυχία αυτή οφείλεται στην ιδιαίτερη μορφή της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα –ιστορικό προϊόν της ταξικής πάλης μεταπολιτευτικά– που αποτέλεσε τη βάση για το ξέσπασμα ταξικών αγώνων, οι οποίοι εμπόδισαν και καθυστέρησαν την πλήρη εφαρμογή της αναδιάρθρωσης που ήταν αναγκαία για την ανταγωνιστικότητα του εθνικού κεφαλαίου. Δύο σημαντικά παραδείγματα αγώνων ήταν οι μαζικές απεργιακές κινητοποιήσεις το 2001 ενάντια στην αναδιάρθρωση του ασφαλιστικού συστήματος και το κίνημα ενάντια στην αναδιάρθρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το 2006-7, που κατάφεραν σε μεγάλο βαθμό να μπλοκάρουν τις εν λόγω απόπειρες αναδιάρθρωσης. Πέρα όμως από τις στιγμές αγώνα, η μορφή αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν από ορισμένες ιδιαιτερότητες, που αποτέλεσαν εμπόδιο στην αναδιάρθρωση χωρίς να έχουν κάποια σχέση με την αμφισβήτηση των καπιταλιστικών σχέσεων: λ.χ. τα πελατειακά κομματικά-συνδικαλιστικά δίκτυα, η ύπαρξη ισχυρών συντεχνιακών-κορπορατιστικών συνδικάτων στον στενότερο και τον ευρύ-

τερο δημόσιο τομέα, η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού μικρών οικογενειακών καπιταλιστικών επιχειρήσεων, ένα πολύ υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων, το συντριπτικά πλειοψηφικό ποσοστό ιδιοκατοίκησης και η λειτουργία της οικογένειας ως βασικού θεσμού κοινωνικής αναπαραγωγής. Παρότι δεν μπορούμε εδώ να προχωρήσουμε σε μια βαθύτερη ανάλυση, πρέπει ωστόσο να τονίσουμε ότι αυτές οι μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής αφενός είχαν ως αποτέλεσμα την ύπαρξη αυξημένων κοινωνικών προσδοκιών και αφετέρου αποτέλεσαν εμπόδιο στην επαρκή διαθεσιμότητα και κινητικότητα φθηνής εργασιακής δύναμης. Η εκμετάλλευση των υποτιμημένων μεταναστών προλετάρων που ήρθαν στην Ελλάδα τις προηγούμενες δεκαετίες, κατά κύριο λόγο από την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, αποτέλεσε διέξοδο για το κεφάλαιο μόνο σε συγκεκριμένους κλάδους παραγωγής.¹

Ωστόσο, η δημοσιονομική κρίση του ελληνικού κράτους και η κρίση ανταγωνιστικότητας του ελληνικού κεφαλαίου δεν αποτελούν απλώς μορφές της κρίσης αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων εντός των στενών ορίων του ελληνικού κράτους. Αποτελούν ταυτόχρονα έκφραση της παγκόσμιας κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου όπως αυτή εκδηλώνεται στο επίπεδο των σχέσεων του εθνικού κράτους μέσα από την κίνηση του παγκόσμιου χρήματος. Πριν εξετάσουμε αυτές τις σχέσεις, θα κάνουμε αφαίρεση από αυτές και θα εξετάσουμε το κράτος **γενικά** ως πολιτική μορφή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων.

1. Οπωσδήποτε, η ιεραρχία μισθών και δικαιωμάτων και η όξυνση των διαχωρισμών εντός του προλεταριάτου συνέβαλλαν στη συγκράτηση των μισθών –αν όχι στη μείωσή τους στις περιόδους της ύφεσης– και στην πειθάρχηση τόσο των πολιτών όσο και των μη πολιτών προλετάρων.

Το κράτος ως πολιτική μορφή του κεφαλαίου

Σύμφωνα με τον Μαρξ, το κράτος είναι η συγκεντρωμένη και οργανωμένη δύναμη για την υποταγή του πληθυσμού στις ταξικά διαιρεμένες κοινωνίες. Η στιγμή της πολιτικής κυριαρχίας του κράτους και η στιγμή της οικονομικής ιδιοποίησης του πλούτου από τους καπιταλιστές είναι στιγμές της καπιταλιστικής κοινωνίας ως ολότητας. Όπως σημειώνει ο Μαρξ στα Grundrisse, οι πιο απλές οικονομικές κατηγορίες «*ας πούμε π.χ. η ανταλλακτική αξία, προϋποθέτουν τον πληθυσμό, πληθυσμό που να παράγει μέσα σε καθορισμένες σχέσεις· ακόμα, ένα ορισμένο είδος οικογένειας ή κοινότητας ή κράτους κ.λπ. Δεν μπορούν να υπάρχουν παρά μόνο σαν αφηρημένη, μονόπλευρη σχέση ενός ήδη δοσμένου συγκεκριμένου, ζωντανού όλου*» (σ. 67). Το ίδιο ισχύει για όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες της καπιταλιστικής κοινωνίας είτε αυτές είναι οικονομικές, είτε πολιτικές, είτε ιδεολογικές.

Από αυτή τη σκοπιά το κράτος δεν είναι αυτόνομο, ούτε απλώς συσχετιζόμενο με την οικονομία. Αντίθετα, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καπιταλιστικής ολότητας, οι μορφές της οποίας καθορίζονται από τον τρόπο με τον οποίο εξασφαλίζεται η απόσπασση του υπερπροϊόντος από τους άμεσους παραγωγούς. Η συγκεκριμένη μορφή της απόσπασσης του υπερπροϊόντος και η εξασφάλισή της δεν είναι ένα καθαρά οικονομικό ζήτημα. Η συγκεκριμένη μορφή της οικονομικής εκμετάλλευσης δεν μπορεί να προηγείται ή να συμβαίνει έξω από την πολιτική και νομική θέσμισή της, καθώς και την ιδεολογική νομιμοποίηση των σχέσεων κυριαρχίας και εκμετάλλευσης των προλετάρων από τους καπιταλιστές.² Τόσο η

2. Βλ. Benno Teschke, *After the Tilly Thesis. Social Conflict, Differential State-formation and*

The State Debate

Edited by Simon Clarke

Capital and Class/Macmillan Series
General Editor: Simon Clarke

οικονομία όσο η πολιτική και η ιδεολογία είναι οι συγκεκριμένες **μορφές ύπαρξης** των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής. Οι σχέσεις παραγωγής δεν πρέπει επομένως να γίνονται αντιληπτές ως καθαρά οικονομικές ή τεχνικές σχέσεις αλλά ως **ενιαίες κοινωνικές σχέσεις**. Η οικονομική, η πολιτική και η ιδεολογική μορφή δεν μπορούν να κατανοηθούν και να αναλυθούν ανεξάρτητα η μία από την άλλη: η έννοια των «κοινωνικών σχέσεων παραγωγής» εκφράζει την ουσιαστική ενότητα και συμπληρωματικότητά τους. Για να γίνει κατανοητή η σχέση ανάμεσα στις διαχωρισμένες σφαίρες της ζωής στον καπιταλισμό θα πρέπει να γίνει κατανοητή η ενότητά τους. Οι σχέσεις ανάμεσά τους δεν είναι

Geopolitics in the Construction of the European System of States στο Lars Kaspersen και Jeppe Strandsbjerg, (επιμ.) *Does war make states? Investigations of Charles Tilly's historical sociology*. Cambridge University Press, 2017.

σχέσεις ταυτότητας αλλά σχέσεις αντιφατικής ενότητας διαφοροποιημένων μορφών της καπιταλιστικής εξουσίας.

Στην καπιταλιστική κοινωνία, το κράτος αποτελεί ένα πολιτικό σύστημα που διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις της αστικής κοινωνίας και επιβλέπει την κανονική διεξαγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων ανταλλαγής και εκμετάλλευσης. Η εγγύηση της ανταλλαγής ως μεσολάβησης του διαχωρισμού παραγωγής και κατανάλωσης είναι μια από τις βασικές λειτουργίες του κράτους. Ο διαχωρισμός παραγωγής και κατανάλωσης προκύπτει ιστορικά μέσα από την εμπορευματοποίηση της κάλυψης των αναγκών, τη γενίκευση δηλαδή της εμπορευματικής σχέσης για την ικανοποίηση των αναγκών και τον διαχωρισμό των παραγωγών από τα μέσα παραγωγής και συντήρησής τους. Η ανταλλαγή εμφανίζει μια βασική αντίφαση, περιλαμβάνει τόσο το «αμοιβαίο **όφελος**» όσο και τον **καταναγκασμό** που προκύπτει από την ανάγκη για την πραγματοποίησή της, στην περίπτωση της ανταλλαγής ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Αυτή η αντίφαση μεσολαβείται μέσω του διαχωρισμού της πολιτικής πλευράς της ανταλλαγής και του ελέγχου της από το κράτος, υπό την έννοια ότι το κράτος **εγγυάται την ατομική ιδιοκτησία**. Έτσι το κράτος εγκαθιδρύει και περιφρουρεί του γενικούς όρους διεξαγωγής της ανταλλαγής αφήνοντας τη συγκεκριμένη «οικονομική» διαπραγμάτευση να γίνει από τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτή. Ο διαχωρισμός της παραγωγής από την κατανάλωση περιλαμβάνει τη συγκρότηση των ατόμων ως οικονομικών υποκειμένων και επομένως εμπεριέχει την εδραίωση του **συστήματος της ατομικής ιδιοκτησίας** (τόσο της ιδιοκτησίας των καπιταλιστών

πάνω στα μέσα παραγωγής όσο και της ιδιοκτησίας των προλετάρων πάνω στην εργασιακή τους δύναμη).

Η τυπική **ελευθερία** της μισθωτής εργασίας κάνει αναγκαίο τον διαχωρισμό του κράτους από την κοινωνία των ιδιωτών. Πρόκειται για μια διπλή ελευθερία: ελευθερία, δηλαδή διαχωρισμός των προλετάρων, από τα απαραίτητα μέσα παραγωγής και συντήρησης και κατάργηση των άμεσων σχέσεων εξάρτησης, βίας και καταναγκασμού που κυριαρχούσαν στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες.³ Η αφαίρεση των άμεσα καταναγκαστικών σχέσεων από την άμεση διαδικασία παραγωγής καθιστά αναγκαία την ύπαρξή τους στη διαχωρισμένη, φαινομενικά αυτόνομη, πολιτική σφαίρα.

Ο Πασουκάνις έχει τοποθετήσει το ζήτημα με απaráμιλλη διαύγεια ήδη από το 1924: «Στον βαθμό που η κοινωνία συνιστά μια αγορά, ο κρατικός μηχανισμός υλοποιείται σαν η γενική απρόσωπη θέληση, σαν η εξουσία του δικαίου κ.λπ. Στην αγορά κάθε αγοραστής και πωλητής είναι κατεξοχήν υποκείμενο δικαίου. Εκεί όπου οι κατηγορίες της αξίας και της ανταλλακτικής αξίας μπαίνουν στο προσκήνιο, η αυτόνομη θέληση εκείνων που ανταλλάσσουν είναι αναγκαία προϋπόθεση. Η ανταλλακτική αξία παύει να είναι ανταλλακτική αξία, το εμπόρευμα παύει να είναι εμπόρευμα όταν οι αναλογίες της ανταλλαγής καθορίζονται από μια εξουσία που βρίσκεται έξω από τους

3. «Η αφαίρεση του Κράτους σαν τέτοιου εμφανίζεται μόνο στη σύγχρονη εποχή. Η αφαίρεση του πολιτικού Κράτους είναι προϊόν σύγχρονο». (Κ. Μαρξ, *Κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του κράτους και του δικαίου*, σ. 67). Η παλιά φεουδαρχική κοινωνία ήταν άμεσα πολιτική. Κάθε ιδιωτική σφαίρα, ιδιοκτησία, εμπόριο, τρόπος εργασίας είχαν άμεσο πολιτικό χαρακτήρα καθώς ανυψώνονταν ως στοιχεία της πολιτικής ζωής. Οι άμεσες σχέσεις προσωπικής εξάρτησης διαπερνούν συνολικά τις προκαπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις παραγωγής.

νόμους που είναι σύμφυτοι στην αγορά. Ο καταναγκασμός, σαν επιταγή που στηρίζεται στη βία και που απευθύνεται από ένα σε άλλο άτομο, έρχεται σε αντίθεση με τις θεμελιακές προϋποθέσεις των σχέσεων μεταξύ των εμπορευματοκατόχων... Η υποταγή σε έναν άνθρωπο σαν άνθρωπο, σαν συγκεκριμένο υποκείμενο, σημαίνει, στην κοινωνία της εμπορευματικής παραγωγής, την υποταγή στην αυθαιρεσία, γιατί τούτη συμπίπτει με την υποταγή ενός εμπορευματοκατόχου σ' έναν άλλο. Γι' αυτό... ο καταναγκασμός... πρέπει να παρουσιαστεί σαν καταναγκασμός που προέρχεται από ένα αφηρημένο συλλογικό πρόσωπο και ο οποίος δεν ασκείται προς το συμφέρον του ατόμου από το οποίο προέρχεται –διότι κάθε άνθρωπος, σε μια κοινωνία εμπορευματικής παραγωγής, είναι εγωιστής άνθρωπος– αλλά προς το συμφέρον όλων των μελών που συμμετέχουν στις νομικές σχέσεις. Η εξουσία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο μετατίθεται στην πραγματικότητα σαν εξουσία του δικαίου, δηλαδή σαν εξουσία ενός αντικειμενικού αδέκαστου κανόνα».⁴

Η αυτονόμηση του κράτους από την κοινωνία εξασφαλίζει τη συνεχή αναπαραγωγή του διαχωρισμού της ζωντανής εργασίας από τα μέσα παραγωγής μέσω του νόμου και της τάξης. Η αυτονόμηση του κράτους εμπεριέχει τον ρόλο του ως εγγυητή των σχέσεων αφηρημένης **ισότητας** στην ανταλλαγή. Όλοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και, ως ίσοι, όλοι λαμβάνουν την ίδια μεταχείριση ως αφηρημένοι πολίτες που διαθέτουν κατοχυρωμένα δικαιώματα. **Το κράτος εγγυάται την ισότητα του δικαιώματος στην ανισότητα της ιδιοκτησίας** υπό την έννοια ότι οι προλετάριοι δεν έχουν ιδιοκτησία επί των μέσων παραγωγής: δεν έχουν τίποτα να πουλήσουν εκτός

4. Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσέας, 1985.

από την εργασιακή τους δύναμη. Το κράτος εξασφαλίζει επομένως την αναπαραγωγή των σχέσεων της **πραγματικής** ανισότητας μέσω των σχέσεων **τυπικής** ισότητας του δικαίου και του χρήματος. Ο νόμος της αγοράς προϋποθέτει ως συνθήκη ότι το καπιταλιστικό κράτος θα προστατεύει την ανισότητα της ιδιοκτησίας μέσω της διαφύλαξης της ισότητας των δικαιωμάτων, της αφηρημένης ισότητας.

Η υποταγή των προλετάρων στο κεφάλαιο συνίσταται σε απρόσωπες και αφηρημένες μορφές εξάρτησης στη βάση του δικαίου και του χρήματος. Εντός του πλαισίου της αστικής ελευθερίας, η «ατομική» ελευθερία είναι η ελευθερία σύμβασης ανάμεσα σε ίσους ανεξάρτητα από την ανισότητά τους ως προς την ιδιοκτησία. Ο νόμος στην αφηρημένη επιβλητική μορφή του μεταχειρίζεται τους πλούσιους και τους φτωχούς ως ίσους. Μεταχειρίζεται τον ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής και τον ελεύθερο εργάτη ως ίδια υποκείμενα, ως νομικά υποκείμενα. Ο νόμος είναι τυφλός απέναντι στα προνόμια. Οι συμβατικές σχέσεις αποτελούν τη μορφή που σύμφωνα με τον νόμο παίρνει η ελευθερία ως νομικά κατοχυρωμένη αναγνώριση των ιδιωτών στη σχέση που συνάπτουν μεταξύ τους. Η σύμβαση είναι, επομένως, η δικαιοκή μορφή ελευθερίας. Ο νόμος δεν διακηρύσσεται ως μια αυθύπαρκτη δύναμη, ούτε επιβάλλεται από μόνος του. Προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης θα προσδώσει στον νόμο υλική ισχύ, δηλαδή θα τον εφαρμόσει αδιάκριτα επιβάλλοντας επί των κοινωνικών σχέσεων την αφηρημένη ιδιότητα της ύπαρξής τους ως τυπικής ισότητας και ελευθερίας. Το καπιταλιστικό κράτος βασίζεται στην κοινωνική συγκρότηση αυτών των δικαιωμάτων, τα οποία προστατεύει μέσω της ρύθμισης του δικαίου και του χρήματος. Οι κοινωνικές σχέσεις υποτάσσονται στον νόμο

της ατομικής ιδιοκτησίας, δηλ. ισότητα, ελευθερία και Μπένθαμ.

Η μεταχείριση όλων των ανθρώπων ως ίσων απέναντι στον νόμο σημαδεύει τη μορφή του κράτους ως «απατηλής κοινότητας». Αντιμετωπίζει το πραγματικό άτομο ως προσωπείο του κεφαλαίου και προωθεί το συμφέρον που είναι κοινό σε όλα τα προσωπεία του κεφαλαίου: της καθολικής ύπαρξης καθενός για το άλλο ως μέσου, ως οφέλους. Το καπιταλιστικό κράτος αποτελεί την πολιτική μορφή του διαχωρισμού της ανθρώπινης κοινωνικής πρακτικής από τα μέσα της. Ο αφηρημένος πολίτης στον οποίο αποδίδονται ανθρώπινα δικαιώματα και ο μισθωτός εργάτης στον οποίο αποδίδεται η ελευθερία της σύμβασης είναι δύο όψεις του ίδιου διαχωρισμού. Αντίθετα από τον δεσποτισμό των προκαπιταλιστικών σχέσεων, το καπιταλιστικό κράτος επιβάλλει την τάξη μέσω του δικαίου. Διαχειρίζεται τις κοινωνικές σχέσεις ως σχέσεις κοινωνικής αλληλεπίδρασης βάσει σύμβασης και όχι ως σχέσεις ανοιχτής επιβολής. Δεν υπερασπίζεται προνόμια αλλά επιβάλλει επί των κοινωνικών σχέσεων τις ελεύθερες και ίσες σχέσεις της αγοράς, δηλαδή την οργάνωση της μισθωτής σχέσης εκμετάλλευσης. Η μορφή του κράτους περιλαμβάνει, ή μάλλον είναι, η βίαιη καταστολή της κοινωνικής χειραφέτησης προς όφελος της νομικής κανονικοποίησης της αφηρημένης ισότητας. Η εγγύηση των δικαιωμάτων της ατομικής ιδιοκτησίας, δηλαδή της τυπικής ισότητας και ελευθερίας, συνεπάγεται τον καταναγκαστικό χαρακτήρα του κράτους: Απαγορεύει τόσο στους φτωχούς όσο και στους πλούσιους να κλέψουν ψωμί.

Η πολιτική συμπληρώνει την οικονομία καθώς αποτελούν διαφορετικές μορφές του ίδιου θεμελιώδους ταξικού ανταγωνισμού. Η πολιτική εγγύηση της σύμβασης ισοδυναμεί με τον περιορισμό της εργασί-

την οργανωμένη δύναμη της καπιταλιστικής τάξης. Έτσι η αναπαραγωγή του κεφαλαίου εξαρτάται από την έκβαση του αγώνα για τη διαιώνιση του διαχωρισμού ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική ενάντια στην αμφισβήτησή του από την εργατική τάξη. «*Η αυτονόμηση του κράτους που είναι αναγκαιότητα για τη συσσώρευση του κεφαλαίου περιλαμβάνει όχι μόνο την αναγκαιότητα της αυτονόμησης των πολιτικών θεσμών αλλά και μια διαρκή ταξική πρακτική δομικού και ιδεολογικού διαχωρισμού και φετιχοποίησης της οικονομίας και της πολιτικής, της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας. Η επιβίωση των πολιτικών θεσμών και επομένως του κεφαλαίου εξαρτάται από την επιτυχία του αγώνα για τη διατήρηση αυτού του διαχωρισμού, καναλιζάροντας τις συγκρούσεις στις φετιχοποιημένες μορφές των αστικών πολιτικών διαδικασιών. Επομένως, ο διαχωρισμός οικονομίας και πολιτικής, η αυτονόμηση της μορφής κράτος είναι κομμάτι του αγώνα της άρχουσας τάξης για τη διατήρηση της κυριαρχίας της*».⁵

Ο διαχωρισμός της πολιτικής από την οικονομία δεν είναι μια ιστορική πράξη που συνέβη άπαξ στις απαρχές του καπιταλισμού αλλά μια διαρκώς αναπαραγόμενη πραγματικότητα. Ο φετιχισμός του εμπορεύματος και του κράτους δεν είναι ένα τελειωμένο γεγονός αλλά μια διαρκώς επαναλαμβανόμενη διαδικασία φετιχοποι-

5. John Holloway και Sol Picciotto, «Capital, Crisis and the State» από τον συλλογικό τόμο Simon Clarke (επιμ.), *The State Debate*, Macmillan, 1991. Η ανάλυση που παρουσιάζουμε σε αυτές τις ενότητες αποτελεί οικειοποίηση και συνδυασμό των θέσεων που αναπτύσσουν οι εν λόγω συγγραφείς και ο Simon Clarke στον εν λόγω τόμο. Επίσης, χρησιμοποιήσαμε το άρθρο του Werner Bonefeld, *The capitalist state: illusion and critique* που περιλαμβάνεται στη συλλογή κειμένων Werner Bonefeld (επιμ.), *Revolutionary Writing: Common Sense Essays on Post-Political Politics*, Autonomedia, 2002.

ησης. Καθώς οι μορφές του κεφαλαίου είναι μορφές κοινωνικής ζωής και, επομένως, μορφές ταξικής κυριαρχίας και όχι αφηρημένες κατηγορίες, είναι εγγενώς ασταθείς. Η αναπαραγωγή των ταξικών μορφών κυριαρχίας δεν είναι μια αυτόματη διαδικασία. Ο διάχυτος αγώνας ενάντια στην ταξική καταπίεση σημαίνει ότι αυτές οι μορφές καταπίεσης πρέπει διαρκώς να εξελίσσονται και να αναδημιουργούνται.

Στον βαθμό που η ταξική πάλη μένει διαχωρισμένη είτε στο επίπεδο της οικονομίας είτε της πολιτικής εξυπηρετεί την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων και όχι τον μετασχηματισμό τους. Η εστίαση μόνο σε άμεσους οικονομικούς αγώνες ενάντια σε συγκεκριμένα αφεντικά –ο εργατισμός– και η απαξίωση ευρύτερων κινημάτων ενάντια στην πολιτική του κράτους εντάσσεται σε αυτή τη στάση. Η κριτική της διαχωρισμένης πολιτικής δεν πρέπει να οδηγήσει στον εργατισμό ή την αναζήτηση του πραγματικού υποκειμένου σε κοινωνιολογικές κατηγορίες των «πιο καταπιεσμένων» κομματιών της τάξης, αλλά σε αγώνα ενάντια σε όλες τις μεσολαβήσεις του κεφαλαίου. Ό,τι οικονομικά οφέλη κι αν αποκομίσουν οι εργάτες σε έναν αμιγώς οικονομικό αγώνα, αυτός αποτελεί κομμάτι της διαδικασίας μέσω της οποίας εδραιώνονται τα συμφέροντα του συνολικού κεφαλαίου. Το ίδιο ισχύει και για τις διεκδικήσεις που περιορίζονται στη διαχωρισμένη σφαίρα της πολιτικής, όπως λ.χ. τους αγώνες για την κατοχύρωση δικαιωμάτων.

Η ανάπτυξη της κρατικής μορφής ως προϊόν της ταξικής πάλης

Οι μορφές ανάπτυξης της συλλογικής αντίστασης της εργατικής τάξης στην άσκηση της κρατικής εξουσίας ποικίλλουν αλλά η ιστορική τάση του καπιταλιστικού τρόπου

παραγωγής ήταν η προσωρινή υπαγωγή της τάξης εντός του κρατικού μηχανισμού μέσω του συστήματος της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Δεν πρόκειται περί μιας αυτόματης εξέλιξης που πηγάζει από τη λογική του κεφαλαίου αλλά περί ενός συγκεκριμένου ιστορικού προϊόντος της ανάπτυξης της ταξικής πάλης. Σταδιακά επεκτάθηκε το δικαίωμα στην ψήφο και η ιδιότητα του πολίτη ακριβώς για να αποφευχθεί η μετωπική σύγκρουση με την εργατική τάξη. Η ενσωμάτωση των πολιτικών αντιπροσώπων της εργατικής τάξης στο κράτος άλλαξε τη μορφή του ταξικού αγώνα και είχε σοβαρές συνέπειες στο περιεχόμενο και την ακόλουθη ανάπτυξη του.

Η αταξική ιδιότητα του πολίτη έρχεται σε διαρκή σύγκρουση με την ταξική εμπειρία του. Η διαδικασία ανάπτυξης του κράτους είναι διαρκής αγώνας για την κατάπνιξη της έκφρασης της αυτόνομης ταξικής εμπειρίας, για την κατάπνιξη της ταξικής οργάνωσης. Το κράτος απομονώνει τους ανθρώπους με το να τους αντιμετωπίζει όχι ως συγκεκριμένα άτομα με ιδιαίτερες αλλά ως αφηρημένα άτομα: η αφηρημένη φύση της εργασίας που παράγει εμπορεύματα αναπαράγεται εδώ ως αφηρημένη ιδιότητα του πολίτη. Η σχέση του κράτους προς τα άτομα-πολίτες είναι επομένως μια γενική σχέση, μια σχέση όπου τα άτομα-πολίτες δεν διακρίνονται στη βάση των ιδιαιτεροτήτων ή της ταξικής τους θέσης. Η διαδικασία ατομικοποίησης βρίσκει την καθαρότερη έκφρασή της στη νομική μορφή και στην έννοια των δικαιωμάτων: *«Ένα δικαίωμα είναι πάντα δικαίωμα ενός ατομικού υποκειμένου: έτσι η επέκταση ή η διεκδίκηση “δικαιωμάτων” εντός μιας αστικής νομικής μορφής ισοδυναμεί άμεσα με την απομόνωσή τους»*.⁶ Αυτό συμβαίνει τόσο στη

δουλειά όσο και στην καθημερινή επαφή με όλους τους κρατικούς μηχανισμούς. Τα πρόσωπα αντιμετωπίζονται ως αφηρημένα άτομα ή ως μέλη μιας οικογένειας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και η αντιπροσωπευτική δημοκρατία δεν είναι γενικά προτιμότερα από ένα μη δημοκρατικό καθεστώς. Το ζήτημα είναι να αναγνωριστούν τα όρια ή ακόμη οι καταπιεστικές συνέπειες αυτών των μορφών και να αποφευχθεί η υποστασιοποίησή τους ως επιτεύγματα που πρέπει να διατηρηθούν με κάθε κόστος. Η αντιπροσώπευση λ.χ. της εργατικής τάξης στο κράτος μέσω των εκλογών είναι ταυτόχρονα μια διαδικασία κατακερματισμού και αποκλεισμού της ως **εργατικής τάξης**.

Η φιλελεύθερη μορφή του κράτους καθορίζεται από τον ρυθμιστικό ρόλο του χρήματος και του δικαίου, που περιφρουρούν τον διαχωρισμό ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική, ο οποίος ενσαρκώνεται στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και της κεντρικής τράπεζας. Μέσα από τη διατήρηση αυτού του διαχωρισμού, η κυριαρχία του χρήματος και του δικαίου εξασφαλίζει την υποταγή του προλεταριάτου στην εξουσία του κεφαλαίου. Η ιστορική ανάπτυξη της κρατικής μορφής πρέπει ωστόσο να αναλυθεί ως απάντηση στην ανάπτυξη της ταξικής πάλης καθώς το κράτος επιχειρεί να καναλιζάρει αυτή την πάλη στις νέες πολιτικές μορφές των εργασιακών σχέσεων, της εκλογικής αντιπροσώπευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και της οικονομικής πολιτικής και τις ιδεολογικές μορφές του εθνικισμού και του λαϊκισμού κάθε απόχρωσης. Η θεσμική ενσωμάτωση της ταξικής πάλης σε αυτές τις αλλοτριωμένες πολιτικές και ιδεολογικές μορφές είναι μόνο προσωρινή και μόνιμο αντικείμενο της ταξικής

6. John Holloway, «The State and everyday struggle» στο Simon Clarke, *ό.π.*

πάλης, διότι η ταξική πάλη τείνει πάντα να βγει έξω από τα όρια των μορφών που παρέχονται γι' αυτή.

Η εργατική τάξη δεν εγκαταλείπει τις συλλογικές της επιδιώξεις μέσω της συμπερίληψής της στο εκλογικό σώμα και συνεχίζει να διεξάγει τον ταξικό αγώνα εκτός κοινοβουλίου καθώς έρχεται αντιμέτωπη με την κρατική εξουσία. Δεν αποδέχεται αδιαμαρτύρητα τη διάκριση ανάμεσα στα οικονομικά αιτήματα που μπορούν να διεκδικηθούν νόμιμα μέσω των συνδικάτων και στα πολιτικά αιτήματα που μπορούν να διεκδικηθούν μέσω των κομμάτων και του κοινοβουλίου. Τα όρια οικονομίας και πολιτικής, ο προσδιορισμός των «δικαιωμάτων» του κεφαλαίου και της εργατικής τάξης και οι μορφές ταξικής κινητοποίησης είναι διαρκές επίδικο του ταξικού αγώνα, με την εργατική τάξη να πιέζει διαρκώς προς το ξέπέρασμα των ορίων που έχουν καθοριστεί από το κράτος και το κεφάλαιο. Οι εργάτες καταλαμβάνουν τους χώρους εργασίας, καταπατούν τα δικαιώματα της διοίκησης, κινητοποιούνται ενάντια στις κρατικές πολιτικές ως εργάτες, ως άνεργοι, ως γυναίκες, ως νεολαία, ως ενοικιαστές και κατεβαίνουν και συγκρούονται στους δρόμους για να αντιμετωπίσουν άμεσα τον κατασταλτικό βραχίονα του κράτους.

Πρέπει να τονίσουμε ότι το κράτος δεν εγγυάται απλώς την ατομική ιδιοκτησία, την ιερότητα των συμβολαίων και την εξουσία του δικαίου, δηλαδή τις καπιταλιστικές σχέσεις ιδιοκτησίας, αλλά επίσης παρεμβαίνει επιχειρώντας να εξασφαλίσει **τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου**. Η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους αποτελεί απόρροια αυτής ακριβώς της απόπειρας μεσολάβησης των συγκρούσεων και των αντιφάσεων των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Το κοινωνικό κράτος αναλαμβάνει την αύξηση της παραγωγικό-

τητας της εργασίας («κοινωνική επένδυση»), τη μείωση του μισθολογικού κόστους για τους ατομικούς καπιταλιστές μέσω της ανάληψης πλευρών της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης («κοινωνικός μισθός» – «κοινωνική κατανάλωση») καθώς επίσης τη στήριξη και την πειθάρχηση του πλεονάζοντος πληθυσμού («κοινωνική πρόνοια» / «κοινωνικά έξοδα»). Τα κοινωνικά έξοδα δεν περιλαμβάνουν μόνο τα προνοιακά επιδόματα και τις δαπάνες για την αστυνομία αλλά και τις στρατιωτικές δαπάνες.

Σε κάθε περίπτωση η υλική αναπαραγωγή του κράτους προϋποθέτει τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου, δεδομένου ότι οι αξίες χρήσης τις οποίες ιδιοποιείται και η εργασιακή δύναμη την οποία απασχολεί αναπαράγονται μόνο μέσα από τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Γι' αυτό τον λόγο το κράτος δεν μπορεί να αυτονομηθεί υλικά από την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Είναι στιγμή αυτής της αναπαραγωγής και επομένως στιγμή της ταξικής πάλης. **Συνεπώς, οι παρεμβάσεις του κράτους είναι αναγκαία υποταγμένες στην εξασφάλιση της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου και μπορούν να κινούνται μόνο εντός των ορίων που τίθενται προκειμένου να μην διαρρηχθεί το κύκλωμα της καπιταλιστικής συσσώρευσης**. Παρόλο που οι υλικές σχέσεις ανάμεσα στο κεφάλαιο και το κράτος συνιστούν την υλική βάση για την υποταγή της αυτονομημένης μορφής του κράτους στο κεφάλαιο, αυτή η υποταγή μεσολαβείται με τη σειρά της από τις μορφές μέσω των οποίων διεξάγεται η ταξική πάλη. Η διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου δεν είναι μόνο όρος για την υλική αναπαραγωγή του κράτους αλλά και για τη νομιμοποίησή του, η οποία εξαρτάται από την επιτυχία του τόσο ως προς την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης όσο και ως προς την εξασφάλιση της κερδοφορίας των καπιταλιστών.

Ορισμένοι σύντροφοι έχουν υποστηρίξει ότι η διεκδίκηση παραχωρήσεων από το κράτος οδηγεί στη στράτευση της εργατικής τάξης πίσω από αυτό, στη δημιουργία διαταξικών συμμαχιών ή ακόμα και στην άνοδο του αντισημιτισμού εντός της τάξης. Ωστόσο, η σχέση της εργατικής τάξης με το κοινωνικό κράτος είναι αντιφατική. Από τη μια μεριά, η πολιτική κινητοποίηση της εργατικής τάξης πιέζει το κράτος να ανταποκριθεί στις υλικές απαιτήσεις της. Από τη άλλη μεριά, το κοινωνικό κράτος δεν μπορεί ποτέ να ικανοποιήσει τις ανάγκες της εργατικής τάξης γιατί, όσο γενναιόδωρες κι αν είναι οι κοινωνικές παροχές, όσο υψηλό κι αν είναι το επίπεδο των μισθών, αυτές οι παροχές παραμένουν εξαρτημένες από την υποταγή της τάξης στις αλλοτριωμένες μορφές της μισθωτής εργασίας και του καπιταλιστικού κράτους. Πόσο μάλλον που στη σημερινή εποχή το κράτος αναγκάζεται να κάνει περικοπές στον κοινωνικό μισθό λόγω της κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Κάθε μεμονωμένος εργάτης, είτε περιθωριοποιημένος είτε ενσωματωμένος, και κάθε κομμάτι της τάξης βρίσκεται σε μια αντιφατική σχέση με το καπιταλιστικό κράτος. Ενώ οι πραγματικές παροχές φέρνουν την εργατική τάξη σε μια σχέση που επιβεβαιώνει την κυριαρχία του κράτους, η μορφή με την οποία προσφέρονται αυτές οι παροχές εξασφαλίζει ότι η σχέση θα παραμείνει ανταγωνιστική. Η διεκδίκηση του κοινωνικού μισθού ή της νομιμοποίησης των μεταναστών είναι κάτι που οι προλετάριοι αναγκάζονται να κάνουν. Ταυτόχρονα όμως δεν παύουν να εναντιώνονται στον έλεγχο και την επιτήρηση που συνοδεύει τις όποιες παραχωρήσεις. Αυτή είναι η κεντρική αντίφαση του κοινωνικού κράτους, που αντανακλάται στις μορφές της ταξικής πάλης που το χαρακτηρίζουν. Η διαίρεση ανάμεσα στην ενσωμάτωση και τον αγώνα

ενάντια στο κράτος δεν είναι μια διαίρεση ανάμεσα σε δύο κομμάτια της εργατικής τάξης, το «**ενσωματωμένο**» και το «**αποκλεισμένο**», αλλά μια διαίρεση που διαπερνά τους ταξικούς αγώνες: κάθε αγώνας **μέσα** στο κράτος εμπεριέχει ως στιγμή την **εναντίωση** σε αυτό, ακόμα κι όταν αυτή δεν είναι κυρίαρχη.

Οπωσδήποτε, το κοινωνικό κράτος είναι ένα μέσο για την εξουδετέρωση της ταξικής πάλης από το κράτος. Οι υλικές παραχωρήσεις έχουν ακριβό τίμημα για την εργατική τάξη: ενώ το κοινωνικό κράτος ικανοποιεί ορισμένες ανάγκες της, το κάνει με μορφές που κατακερματίζουν, διαιρούν, αποστρατεύουν και υποσκάπτουν την αγωνιστικότητα της τάξης, διαβρώνοντας τη συλλογική της ισχύ και υπονομεύοντας τις απόπειρές της να συγκροτηθεί ως υποκείμενο της επαναστατικής αλλαγής.

Αλλοτριωμένες μορφές συλλογικότητας

Η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους εμπλέκει όλο και περισσότερο το κράτος στην αποκάλυπτη ρύθμιση των συνθηκών αγοραπωλησίας της εργασιακής δύναμης στην προσπάθειά του να απαντήσει στην ταξική πάλη. Η επέκταση της κρατικής δραστηριότητας δεν σημαίνει μόνο αύξηση της πυκνότητας και της ποσότητας της σχέσης των ατόμων με το κράτος αλλά και την εγκαθίδρυση νέων μορφών σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και το «κοινό». Η ανάπτυξη νέων μορφών αντιπροσώπευσης, παρέμβασης και διοίκησης γίνεται πρόβλημα τόσο για όσους διοικούν όσο και για τους διοικούμενους. Μόλις εδραιώνεται ο ατομικισμός συμπληρώνεται αμέσως από την ανάπτυξη συλλογικών πολιτικών μορφών εντός του κράτους.

Οι αναπτυσσόμενες μορφές συλλογικοποίησης (σύλλογοι, συνδικάτα, φυλε-

τικές/εθνοτικές/τοπικές κοινότητες κ.λπ.) δεν αντιτίθενται στη διαδικασία της ατομικοποίησης. Η συλλογικοποίηση συσκοτίζει την ταξική δομή των κοινωνικών σχέσεων εξίσου αποτελεσματικά με την ατομικοποίηση. Οι τάξεις δεν ατομικοποιούνται απλώς: τα άτομα ομαδοποιούνται εκ νέου με τέτοιο τρόπο έτσι που η έννοια της τάξης να φαίνεται εντελώς άσχετη με τους συλλογικούς αγώνες (ψηφοφόροι, φορολογούμενοι, ενοικιαστές, γονείς, ασθενείς, LGBTQ, καπνιστές, κοκ). Έτσι η ολότητα της ταξικής πάλης κατακερματίζεται μέσω της κρατικής διοίκησης σε διακριτά προβλήματα για τους διαφορετικούς κλάδους των κρατικών λειτουργιών: προβλήματα για το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, για το Υπουργείο Παιδείας, για το Υπουργείο Περιβάλλοντος κοκ. Οι κανονισμοί και η γραφειοκρατία του κράτους διαμορφώνουν και τους αποδέκτες της κρατικής πολιτικής. Αυτή η διαμόρφωση είναι ένα πεδίο αγώνα, ενός αγώνα καναλιζαρίσματος της ταξικής δραστηριότητας προς τις φετιχοποιημένες μορφές της αστικής πολιτικής, ενός αγώνα για την εδραίωση της μορφής κράτος.

Το κράτος δεν είναι απλώς μορφή ύπαρξης της σχέσης κεφάλαιο αλλά και στιγμή αναπαραγωγής της σχέσης αυτής ως σχέσης ταξικής εκμετάλλευσης που μεσολαβείται από την ανταλλαγή της εργασιακής δύναμης. Η αναπαραγωγή της σχέσης κεφάλαιο είναι διαδικασία διαμόρφωσης της κοινωνικής δραστηριότητας με τέτοιο τρόπο ώστε να αναπαράγει τις τάξεις ως μεμονωμένα άτομα και διαχωρισμένες συλλογικότητες και να αποκλείει τη δυνατότητα της οργάνωσης της τάξης.

Το συμπέρασμα είναι ότι ο αγώνας για την προλεταριακή οργάνωση πρέπει να είναι αγώνας ενάντια στο κράτος ως μορφή της ταξικής σχέσης και πρέπει να περιλαμβάνει υλικές μορφές υπέρβασης των διαχωρισμών.

Η ιδιότητα του πολίτη ως διαχωρισμός ανάμεσα στους πολίτες και τους μη-πολίτες προλετάρους

Η εργατική τάξη κατακερματίζεται λόγω του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας. Η εκμηχάνιση της παραγωγής δι-

αφοροποιεί τόσο το κεφάλαιο όσο και την εργασία. Η διαδικασία εκμηχάνισης ωθεί ένα κομμάτι της εργατικής τάξης στον εφεδρικό στρατό των ανέργων. Η δημιουργία του σχετικού υπερπληθυσμού δεν εξασφαλίζει απλώς τη μείωση των μισθών εντός των ορίων της καπιταλιστικής κερδοφορίας αλλά δημιουργεί τη βάση πάνω στην οποία μπορούν να αναπαράγονται καπιταλιστικοί κλάδοι έντασης εργασίας και χαμηλών μισθών καθώς η συνεχής αναδημιουργία του εφεδρικού στρατού ωθεί ένα κομμάτι του εργατικού δυναμικού να αποδεχτεί τις εν λόγω υποτιμημένες ως προς τον μισθό και τις συνθήκες θέσεις εργασίας. Οι μετανάστες, δηλαδή οι μη-πολίτες προλετάριοι, είναι το κομμάτι του εργατικού δυναμικού (και του εφεδρικού στρατού) που αναπαράγεται ως εργασιακή δύναμη στη βάση ενός πολύ χαμηλότερου επιπέδου διαβίωσης και γι' αυτό τον λόγο μπορεί να τροφοδοτήσει τον βρικόλακα της καπιταλιστικής συσσώρευσης μέσα σε αυτούς ακριβώς τους κλάδους έντασης εργασίας και χαμηλών μισθών.⁷

Επομένως, η ιδιότητα του πολίτη πέραν της ατομικοποίησης και της αλλοτριωμένης συλλογικοποίησης, δηλαδή του κατακερματισμού, των **πολιτών προλετάρων** εντός της μορφής του κράτους, διαχωρίζει επίσης τους προλετάρους σε πολίτες και μη πολίτες και εξυπηρετεί τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου μέσα από την ταυτόχρονη παραγωγή απόλυτης και σχε-

7. Howard Botwinick, *Persistent Inequalities: Wage Differentials Under Capitalist Competition*, Brill, 2018. Στους κλάδους έντασης εργασίας και χαμηλών μισθών αναπτύσσεται ανταγωνισμός ανάμεσα στους πολίτες και τους μη πολίτες προλετάρους. Η απουσία ταξικής οργάνωσης ενάντια στους εθνικούς διαχωρισμούς οδηγεί από τη μία στην ακόμα μεγαλύτερη μείωση των μισθών και από την άλλη στην ανάπτυξη του ρατσισμού και του εθνικισμού στους κόλπους των προλετάρων πολιτών.

τικής υπεραξίας στους διαφοροποιημένους τεχνολογικά και οργανωτικά ετερογενείς παραγωγικούς κλάδους.

Η ιδιότητα του πολίτη δεν θα πρέπει να υποβιβάζεται σε ένα σχήμα απλού αποκλεισμού. Ο μετανάστης χωρίς χαρτιά που αποκλείεται από την ιδιότητα του πολίτη «στρατολογείται» για την υποτιμημένη εργασιακή του δύναμη. Η έλλειψη νομικής προστασίας των μεταναστών χωρίς χαρτιά είναι ακριβώς αυτή που αυξάνει τη ζήτηση για την εργασία τους. Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται περί ενός αποκλεισμού: οι μετανάστες χωρίς χαρτιά ενσωματώνονται σε έναν καπιταλιστικό κοινωνικό σχηματισμό ως «παράνομοι», καθώς ο κίνδυνος της απέλασής τους εξυπηρετεί την πειθάρχησή τους.

Σε κάθε περίπτωση, το περιεχόμενο που κρύβεται πίσω από τις δικαίκες μορφές τόσο του πολίτη όσο και του μη-πολίτη είναι η εργασία. Προκειμένου να διευκολυνθεί η υποταγή της εργαζόμενης ανθρωπότητας στο κεφάλαιο αυτή πρέπει να κατακερματιστεί. Σύμφωνα με τον De Genova, «λόγω αυτών των οριστικά άνισων σχέσεων τους με το κράτος, η καθημερινή ζωή του πολίτη και του μη πολίτη τείνει αντίστοιχα να διακρίνεται κυρίως από την άνιση κοινωνική οργάνωση των όρων και των συνθηκών εργασίας τους».⁸ Σε μια περίοδο εμβάθυνσης της κρίσης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων αυτή η ανισότητα εξυπηρετεί την εμπέδωση των φετιχοποιημένων μορφών του κράτους και της ιδιότητας του πολίτη. Η κρίση και αναδιάρθρωση του κράτους πρόνοιας ως μορφής ενσωμάτωσης του προλεταριάτου και υπαγωγής του στο κεφάλαιο βρίσκει αντιστάθμισμα στην

8. Nicholas De Genova, «Το καθεστώς των απελάσεων» στο Αντίθεση, *Τρία κείμενα για τη μετανάστευση, τις απελάσεις, το κεφάλαιο και το κράτος του*, 2016.

ψευδή υπεροχή των πολιτών έναντι όσων αποκλείονται από την απατηλή κοινότητα του κράτους. Αυτή η υπεροχή είναι ψευδής, καίτοι πραγματική, διότι οδηγεί στην υποτίμηση και την πειθάρχηση και των δύο κατηγοριών, παρότι οι προλετάριοι πολίτες βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση από τους μη πολίτες.

Από αυτή την άποψη, η **ανθρώπινη χειραφέτηση** δεν μπορεί να έχει καμία σχέση με τη διεκδίκηση της «ιδιότητας του πολίτη», αφού η τελευταία επιφέρει «την πρωτογενή εγγραφή της ζωής στην κρατική τάξη». Όπως γράφει ο De Genova, «το θέλημα της “συμμετοχής” στην (κρατική) εξουσία είναι ακριβώς η παγίδα που αποκαλείται ιδιότητα του πολίτη».⁹

Ο διαχωρισμός ανάμεσα στους πολίτες και τους μη πολίτες προλετάριους έχει αποκτήσει σήμερα μια εξέχουσα πολιτική και ιδεολογική σημασία. Ο διαχωρισμός στις αντιτιθέμενες ομάδες των πολιτών και των αλλοδαπών είναι πρωταρχικά ένας διαχωρισμός στον χώρο και αποτελεί τη βάση για την παραγωγή του εθνικισμού, της «αυτοαναφορικής θεολογίας κάθε έθνους-κράτους».¹⁰

Το κράτος δεν πετυχαίνει πάντοτε να υποτάξει τον ντόπιο πληθυσμό μέσω της ιδιότητας του πολίτη ούτε είναι αλήθεια η φιλελεύθερη / σοσιαλδημοκρατική ιδεολογία σύμφωνα με την οποία αποστολή του κράτους είναι η «διασφάλιση των συμφερόντων του έθνους» και επομένως ότι δεν θα μπορούσε να ασκήσει την πιο ακραία βία ενάντια στους νόμιμους πολίτες του. Η διεύρυνση των ορίων της εθνικής κοινότητας στη βάση της κατοίκησης επί του κοινού εθνικού εδάφους – μια αντίληψη που θα μπορούσε να προωθήσει την εθνική ένταξη των μεταναστών κατοίκων αποτελεί

9. Ό.π.

10. Ό.π.

συμπληρωματική μορφή του εθνικισμού. «Η προσκόλληση στη διευρυμένη “ενσωμάτωση” των “ξένων” που ήδη κατοικούν εντός του χώρου μιας “εθνικής κοινότητας”, στη βάση μιας ιδεολογίας του εδάφους, τείνει απλώς να επιτείνει τον καταστατικό διαχωρισμό των “αλλοδαπών” που βρίσκονται στην άλλη πλευρά των συνόρων. Μάλιστα, οι κρατικές αρχές κράτησης και απέλασης των μεταναστών ολοένα και διευρύνουν το εδαφικό πεδίο της ρυθμιστικής τους δράσης και η φύλαξη των συνόρων επεκτείνεται πέραν ... των “εθνικών” συνόρων».¹¹ Από αυτή την άποψη, η πολιτική της «ενσωμάτωσης» των μεταναστών και η περιφραξη του εθνικού εδάφους αποτελούν συμπληρωματικές μορφές του εθνικισμού. Επιπλέον, η αντίληψη ότι η ανισότητα των μη πολιτών αποτελεί εργαλείο για την επιβολή των συμφερόντων των ντόπιων είναι εξίσου στρεβλή. Όπως έχει δείξει η ιστορική περίοδος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ή του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, εναντίον των *απόβλητων πολιτών* μπορεί να εφαρμοστούν ακόμη και απελάσεις. Σε κάθε περίπτωση, οι απελάσεις και ο εγκλεισμός των μη πολιτών πρέπει να τοποθετηθούν δίπλα σε άλλες ανάλογες κρατικές λειτουργίες, όπως ο μαζικός εγκλεισμός του ντόπιου «περιττού πληθυσμού».

Ο καπιταλισμός βασίζεται στην ανάδυση της τυπικά *ελεύθερης* εργασιακής δύναμης που πρέπει να μπορεί να κινείται ελεύθερα από επιχείρηση σε επιχείρηση ανάλογα με την πορεία της καπιταλιστικής συσσώρευσης σε αντίθεση με τις προκαπιταλιστικές μορφές ανελεύθερης εργασίας. Ωστόσο, η ελευθερία κίνησης των εργαζόμενων είναι πάντοτε σαφώς οριοθετημένη. Η ανεξέλεγκτη ελευθερία κίνησης των προλετάριων θα μπορούσε να δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα στην αναπα-

11. Ό.π.

ραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων ως *λιποταξία* από συγκεκριμένα εθνικά καθεστώτα υποταγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Για αυτό η παγκόσμια κινητικότητα του κεφαλαίου απαιτεί τη ρύθμιση και τον περιορισμό της ελευθερίας κίνησης των προλετάρων. Θα πρέπει να επιτρέπεται μόνο η πειθαρχημένη κινητικότητα του εμπορεύματος-εργασιακή δύναμη ανάλογα με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες του κεφαλαίου.

* * *

Το κεφάλαιο και η εργατική τάξη δεν αντιμετωπίζουν **άμεσα** η μία την άλλη ως *τάξεις* στη μορφή του κράτους, όπως δεν αντιμετωπίζουν **άμεσα** η μία την άλλη ως *τάξεις* στην ανταλλαγή του κεφαλαίου με εργασιακή δύναμη και στην άμεση διαδικασία παραγωγής, λόγω της ατομικοποίησης των προλετάρων και του διαχωρισμού τους σε αλλοτριωμένες μορφές συλλογικότητας. Έτσι, η ταξική πάλη δεν εμφανίζεται άμεσα στους αγώνες γύρω από το κράτος όπως δεν εμφανίζεται άμεσα και στους αγώνες γύρω από την άμεση διαδικασία παραγωγής και τη μισθωτή σχέση. Το κρίσιμο ζήτημα είναι η δημιουργία των μη αλλοτριωτικών μεσολαβήσεων μέσω των οποίων οι αγώνες γύρω από το κράτος και οι άμεσα οικονομικοί αγώνες θα αποτελέσουν στιγμές του ενιαίου αγώνα ενάντια στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις.

Η κομμουνιστική θεωρία και πρακτική επιδιώκει τη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας πάνω στη βάση της ενότητας της ανθρώπινης εμπειρίας και όχι του κατακερματισμού αυτής της εμπειρίας στις αλλοτριωμένες σφαίρες της ιδεολογίας, της πολιτικής και της οικονομίας που το κεφάλαιο θέλει να της επιβάλλει. Υπό αυτή την έννοια αποσκοπεί στην κατάργηση του κράτους,

της οικονομίας, του χρήματος, του έθνους και όλων των φετιχοποιημένων μορφών της καπιταλιστικής κοινωνικής ζωής.

Εθνικό κράτος και παγκόσμια συσσώρευση

Είδαμε λοιπόν ότι ως στιγμή της αναπαραγωγής του κεφαλαίου το κράτος είναι επίσης στιγμή της ταξικής πάλης, ακόμα κι αν αυτή εκφράζεται με στρεβλές μορφές ή μετατοπίζεται σε σύγκρουση και ανταγωνισμό εντός του προλεταριάτου. Ο αυξανόμενος κοινωνικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής παραγωγής αλλά και η αυξανόμενη διεθνοποίηση του κεφαλαίου περιορίζουν τα όρια εντός των οποίων μπορεί να παρέμβει το κράτος χωρίς να διαρρηχθεί η υλική αναπαραγωγή του κεφαλαίου.¹²

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας του κεφαλαίου θέτει λοιπόν όρια στην ισχύ του έθνους κράτους. Αυτή δεν είναι μια σύγχρονη εξέλιξη: η εθνική μορφή του κράτους επιβάλλεται και αναπτύσσεται ταυτόχρονα με την παγκόσμια καπιταλιστική αγορά και το διεθνές σύστημα κρατών. Δεν μπορούμε επομένως να μελετήσουμε συγκεκριμένα ένα έθνος-κράτος κάνοντας αφαίρεση από τα άλλα κράτη, ούτε κάνοντας αφαίρεση από την εθνική του μορφή. Το έθνος-κράτος δεν μπορεί να σταθεί πάνω από το κεφάλαιο, διότι το κεφάλαιο είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Δεν μπορεί να σταθεί πάνω από τον νόμο της αξίας ώστε να επιβάλλει μια άλλη πολιτική μορφή ρύθμισης της καπι-

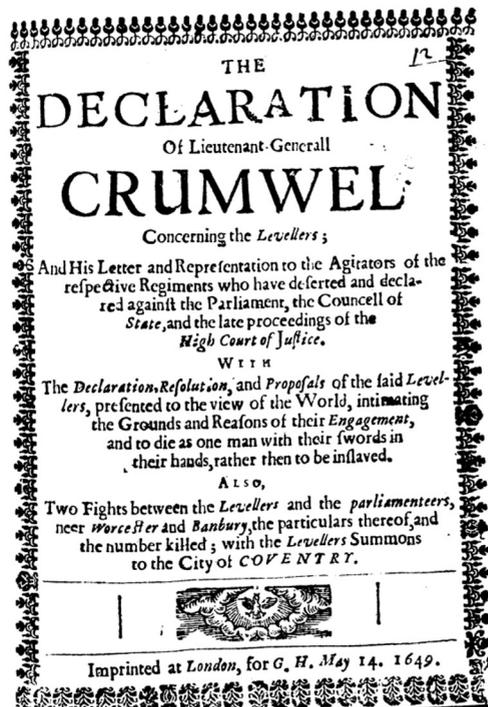
12. Η ενότητα αυτή βασίζεται στο άρθρο του Peter Burnham, *Capital, Crisis and the International State System* που δημοσιεύτηκε στον τόμο W. Bonefeld και John Holloway (επιμ.), *Global capital, national state and the politics of money*, Macmillan, 1996 και στο άρθρο του Ilias Alami, *On the terrorism of money and national policy-making in emerging capitalist economies*, *Geoforum* 96, 2018.

ταλιστικής παραγωγής, διότι ο νόμος της αξίας επιβάλλεται στα μεμονωμένα εθνικά κράτη όπως ακριβώς επιβάλλεται στους μεμονωμένους καπιταλιστές, μέσω του διεθνούς ανταγωνισμού. Πέραν του γεγονότος ότι η αυτονόμηση της πολιτικής από την οικονομία είναι το διαρκές διακύβευμα της ταξικής πάλης, περιορίζεται επίσης από το γεγονός ότι η πολιτική ρύθμιση δεν μπορεί να αντικαταστήσει τον νόμο της αξίας. Η στρέβλωση του νόμου της αξίας από την πολιτική ρύθμιση είναι ένας επιπρόσθετος παράγοντας αστάθειας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων.¹³

Τα έθνη κράτη βρίσκονται λοιπόν εντός ενός διεθνούς συστήματος, το οποίο δεν είναι απλώς το άθροισμα των εθνών κρατών ως διαχωρισμένων και ανεξάρτη-

13. Για παράδειγμα, το θεμελιώδες λάθος του Κεϋνσιανισμού της μεταπολεμικής περιόδου ήταν η θέση ότι η υπερσυσσώρευση και η υποκατανάλωση είναι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος, έτσι που η επέκταση της εσωτερικής αγοράς μέσω των κρατικών δαπανών και της πίστης θα επέλυε την κρίση της συσσώρευσης. Ωστόσο, αν εντοπίσουμε την κρίση στην ίδια την κοινωνική μορφή της καπιταλιστικής παραγωγής είναι ξεκάθαρο ότι ούτε η διεύρυνση της αγοράς ούτε η επέκταση της πίστης μπορούν να οδηγήσουν στο οριστικό ξεπέρασμα της καπιταλιστικής κρίσης. Ενώ η επέκταση της πίστης απελευθερώνει προσωρινά το κεφάλαιο από τους χρηματικούς περιορισμούς, ταυτόχρονα αμβλύνει την πίεση που δέχονται τα μη παραγωγικά κεφάλαια να αναδιαρθρωθούν και έτσι ανοίγει τον δρόμο για μια ακόμα πιο βαθιά κρίση στο μέλλον. Παρόλο που η κρίση εκφράζεται εντός του έθνους-κράτους με δημοσιονομική, νομισματική ή χρηματοπιστωτική μορφή, η πηγή της κρίσης βρίσκεται στη διαδικασία παραγωγής. Όπως ακριβώς ο εγχώριος δανεισμός, έτσι και ο διεθνής δανεισμός ενισχύει προσωρινά τα μη παραγωγικά εθνικά κεφάλαια. Όπως έδειξαν τα πρόσφατα γεγονότα στην Ελλάδα και αλλού αυτή η συνθήκη μπορεί να οδηγήσει σε μια ακόμα βαθύτερη κρίση αναπαραγωγής του κεφαλαίου εντός του εκάστοτε έθνους-κράτους.

των μονάδων. Ο διπλός καθορισμός του κράτους σε σχέση με τους πολίτες του και σε σχέση με το διεθνές σύστημα κρατών και τη διεθνή οικονομία είναι μια διαρκής πραγματικότητα και αποτελεί τη βάση όλων των πλευρών της κρατικής πολιτικής και δραστηριότητας. Έτσι, η ανάλυση του έθνους-κράτους πρέπει να θέσει στο επίκεντρο και τη διεθνή αγορά, ένα ενιαίο σύστημα όπου η πολιτική εξουσία του κεφαλαίου επιμερίζεται σε ξεχωριστές κρατικές εδαφικές οντότητες. Ο ταυτόχρονος κατακερματισμός και ενοποίηση της πολιτικής σφαίρας στα έθνη-κράτη πραγματοποιήθηκε με άνισο τρόπο και σε διαφορετικό χρόνο από χώρα σε χώρα μέσα από μια ιστορική διαδικασία που ήταν παράλληλη με τη διαδικασία διεθνοποίησης του κεφαλαίου. Η μετάβαση από την προσωπική εξουσία του ηγεμόνα στην αφηρημένη κυριαρχία της δημόσιας αρχής πάνω σε ένα καθορισμένο έδαφος ήταν κεντρικό στοιχείο στην

ανάπτυξη του διεθνούς συστήματος κρατών, καθώς έκανε δυνατή την εγχώρια καπιταλιστική συσσώρευση και διαμόρφωσε ένα πλαίσιο που επέτρεπε και διευκόλυε την παγκόσμια κυκλοφορία εμπορευμάτων και κεφαλαίου.¹⁴

14. Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει η ερμηνεία που δίνει ο Benno Teschke στο κεφάλαιο που παραπέμψαμε παραπάνω καθώς και στο κεφάλαιο «The Metamorphoses of European Territoriality: A Historical Reconstruction» του βιβλίου M. Burgess και H. Vollaard (επιμ.) *State Territoriality and European Integration. Europe and the Nation State*, 2006. Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία, τόσο το απολυταρχικό καθεστώς της πρώιμης νεότερης περιόδου όσο και το φεουδαρχικό καθεστώς ήταν εξαιρετικά δαπανηρά αφού χαρακτηρίζονταν από μια δυναμική συσσώρευση πολιτικής εξουσίας και προσόδου μέσω του πολέμου, της βίας και των εμπορικών μονοπωλίων. Αντιθέτως, οι επαναστάσεις του 17^{ου} αιώνα στο Ηνωμένο Βασίλειο ενάντια στην απολυταρχική εξουσία οδήγησαν στη σταθεροποίηση του συστήματος της ατομικής ιδιοκτησίας –μέσα από τη διαδικασία της πρωταρχικής συσσώρευσης– καθώς και του δεσμευτικού χαρακτήρα των τυπικά ελεύθερων συμβάσεων, έδωσαν τέλος στη δυναμική της συσσώρευσης πολιτικής εξουσίας αντικαθιστώντας την με την καπιταλιστική συσσώρευση, μετέτρεψαν τους ευγενείς σε αποστρατιωτικοποιημένους καπιταλιστές γαιοκτήμονες και οδήγησαν στη συγκέντρωση της φορολογίας και της πίστωσης και την αποπροσωποποίηση της πολιτικής εξουσίας. Ο βρετανικός καπιταλισμός αποδείχτηκε πολύ πιο επιτυχημένο και παραγωγικό σύστημα εξουσίας και εκμετάλλευσης. Το αποτέλεσμα ήταν να εξαναγκαστούν και οι υπόλοιπες άρχουσες τάξεις της Ευρώπης να επιβάλουν διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης για να μπορέσουν να ανταγωνιστούν το Ηνωμένο Βασίλειο. Βλ. Hannes Lacher, *Historicising the Global: Capitalism, Territoriality, and the International Relations of Modernity*, Ph.D. Thesis, 2000 (κεφ. 7). Μεταφράζουμε ένα σχετικό μεγάλο απόσπασμα από το άρθρο του Benno Teschke με τίτλο «After the Tilly Thesis», *ό.π.*:

«Οι “τρόποι παραγωγής” δεν πρέπει να γίνονται αντιληπτοί ως συγκεκριμένες τεχνολογίες παραγωγής αλλά ως ανταγωνιστικές σχέ-

σεις εξουσίας. Αυτό φαίνεται άμεσα σε όλες τις προκαπιταλιστικές κοινωνίες καθώς η απόσπαση του υπερπροϊόντος προϋποθέτει άμεσα την απειλή της εφαρμογής ή την πραγματική εφαρμογή μέσων καταναγκασμού... Σε όλες τις προκαπιταλιστικές κοινότητες, η κοινωνική αλληλεξάρτηση –και η απόσπαση του υπερπροϊόντος των παραγωγών από τους μη-παραγωγούς– βασίζεται κυρίως στις άμεσες σχέσεις προσωπικής εξάρτησης ή, εναλλακτικά, στους κοινωνικούς δεσμούς υποχρέωσης. Στα κοινωνικά συστήματα όπου οι παραγωγοί έχουν άμεσα την κατοχή των μέσων αναπαραγωγής ή συντήρησής τους, οι μη-παραγωγοί πρέπει να ασκούν έναν βαθμό –νόμιμου ή μη– πολιτικού καταναγκασμού για να ιδιοποιούνται και να αναδιανέμουν το υπερπροϊόν. Η απόσπαση του υπερπροϊόντος είναι έτσι άμεσα εξαρτημένη από μη αγοραίες σχέσεις ή από τύπους δραστηριότητας που από τη σημερινή σκοπιά των πραγμάτων εμφανίζονται ως μη οικονομικοί. Αυτό αφορά τόσο τη «φεουδαρχική» σχέση αφέντη-χωρικού (που μεσολαβείται από τη γαιοπρόσοδο) όσο και την «απολυταρχική» σχέση κράτους-χωρικού (που μεσολαβείται από τους φόρους) καθώς και τους πολιτικούς όρους της (άνισης) εμπορευματικής ανταλλαγής που χαρακτήριζαν τα κυκλώματα ανταλλαγής των μεσαιωνικών και των πρώιμων νεότερων πόλεων. Αφορά επίσης την περίοδο του αποικιακού μερκαντιλισμού, που καθορίζεται από τον πολιτικό και στρατιωτικό αποκλεισμό του οικονομικού ανταγωνισμού και τον πολιτικό έλεγχο της εισόδου στο εμπόριο συγκεκριμένων εμπορευμάτων και σε συγκεκριμένες εμπορικές οδούς. Στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες, οι σχέσεις κυριαρχίας εισέρχονται άμεσα στον ορισμό των σχέσεων ιδιοποίησης: στην πραγματικότητα τις **συγκροτούν**. Οι πολιτικές σχέσεις κυριαρχίας (τίτλοι ευγενείας, δικαιώματα αποκλειστικής εκμετάλλευσης, προνόμια, βία) συγκροτούν ταυτόχρονα την οικονομική ισχύ της εκμετάλλευσης. Η διευρυμένη αναπαραγωγή των κυρίαρχων ταυτίζεται είτε με τη γεωγραφική επέκταση της εξουσίας τους και τη συσσώρευση τίτλων κυριότητας και δικαιωμάτων εκμετάλλευσης (σύγκρουση εντός της άρχουσας τάξης) είτε με την εντατικοποίηση των συνθηκών και του ρυθμού ιδιοποίησης του υπερπροϊόντος (ταξική σύγκρουση) – συνήθως και με τα δύο... Υπό αυτή την έννοια, η πολιτική και η οικονομία στις προκαπιταλιστικές κοινω-

νίες είναι συγχωνευμένες ή για να το θέσω καλύτερα είναι μη-διαφοροποιημένες.

Αυτή η έλλειψη διαχωρισμού έχει επίσης μια γεωγραφική και μια γεωπολιτική διάσταση που απαντά άμεσα στο ερώτημα περί του ιδιόρρυθμου (*sui generis*) χαρακτήρα της εδαφικότητας στη μεσαιωνική Ευρώπη και την ιδιαιτερότητα των μεσαιωνικών γεωπολιτικών σχέσεων. Εν ολίγοις, το επιχείρημα έχει ως εξής: στα καθεστώτα κοινωνικής ιδιοκτησίας όπου οι άμεσοι παραγωγοί κατέχουν τα μέσα αναπαραγωγής τους, οι μη-παραγωγοί τείνουν να επενδύουν ξανά και ξανά σε μέσα ιδιοποίησης/καταναγκασμού –αντί στα μέσα παραγωγής– προκειμένου να εξασφαλίσουν την απόσπαση του υπερπροϊόντος και τη συσσώρευση πλούτου. Αυτό οδήγησε στην αποσύνδεση της προόδου των στρατιωτικών καινοτομιών από την πρόοδο των τεχνολογικών καινοτομιών στα μέσα παραγωγής. Καθώς η συσσώρευση ήταν πρωταρχικά μια πολιτική διαδικασία έναντι των χωρικών, διαιρούσε επίσης εσωτερικά την άρχουσα τάξη στη βάση των συγκρούσεων πάνω στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα, τους όρους ιδιοποίησης και τη διανομή του υπερπροϊόντος (λόγω της σύγκρουσης ανάμεσα στους βασιλικούς φόρους και τη γαιοπρόσοδο των αφεντών). Κατά τον ίδιο τρόπο που αυτές οι διαδικασίες διαιρούσαν “εσωτερικά” τις ελίτ, προωθούσαν επίσης τη σύγκρουση ανάμεσα στους αφέντες και τις δυναστείες ως προς την επέκταση και τον έλεγχο “της γης και των ανθρώπων” – του εδάφους και της εργασίας. Η κάθετη ταξική σύγκρουση, που περιλάμβανε την αντίσταση των χωρικών στις απαιτήσεις των αφεντών δεν διαχωριζόταν από τις συγκρούσεις ανάμεσα στους αφέντες. Αλλά καθώς κάθε αφέντης έπρεπε να εφαρμόσει ένα μίνιμουμ βίας επί του αφεντάτου του (συνήθως οι αφέντες δεν ήταν ιδιοκτήτες της περιοχής που διαφέντευαν, αλλά την κατείχαν μέσω παραχώρησης από τους επικυρίαρχους βασιλείς) για να ασκήσει έλεγχο πάνω στους χωρικούς, οι αφέντες απολάμβαναν το προνόμιο να φέρουν όπλα (συμπεριλαμβανομένων των εκκλησιαστικών και μοναστηριακών αρχόντων). Η στρατιωτικοποίηση των μελών της άρχουσας τάξης που ήταν τυπικά οργανωμένη σε βαθμιδωτές αλυσίδες σχέσεων αφέντη-επικυρίαρχου συνεπαγόταν την ολιγοπωλιακή διάχυση των μέσων βίας σε ολόκληρη την τάξη των ευγενών που συνέθετε το “φεουδαρχικό κράτος”, το οποίο χαρα-

κτηριζόταν από “κατακερματισμένη κυριαρχία”.

Αυτό είχε επίσης ως συνέπεια ότι ο σχηματισμός του μεσαιωνικού “κράτους” ήταν εδαφικά μη-καθορισμένος, ασυνεχής και στερείτο συνόρων. Επίσης, ήταν θεσμικά μη συγκεντροποιημένος, μη-ορθολογικοποιημένος και μη-αποπροσωποποιημένος, καθώς οι αφέντες μπορούσαν επίσης να σχετίζονται με πολλαπλούς επικυρίαρχους βασιλείς και καθώς οι ηγεμόνες συσσώρευαν δικαιώματα επί εδαφών σε απομακρυσμένες και διαμελισμένες τοποθεσίες. Επιπλέον, η συσσώρευση πολιτικής ισχύος (και η απο-συσσώρευσή της) δεν πραγματοποιείτο μόνο μέσω πολέμων και συγκρούσεων αλλά και μέσω περίπλοκων στρατηγικών για τον γάμο και την ανάπτυξη της οικογένειας, πράγμα που αναδεικνύει περαιτέρω τον έντονα προσωποποιημένο χαρακτήρα των μεσαιωνικών και των πρώιμων νεότερων “κρατών”. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους αφέντες πάνω στα δικαιώματα κυριαρχίας εμφανιζόταν επομένως με τη συγκεκριμένη νομική μορφή της βεντέτας –κι όχι με τη μορφή του εμφυλίου πολέμου ή του κλασικού διακρατικού πολέμου– η οποία εξέφραζε την έλλειψη διάκρισης ανάμεσα στην εγχώρια και τη διεθνή σφαίρα εξουσίας. Η διάκριση εσωτερικού/εξωτερικού –και η σχετική ορολογία περί του “διεθνούς” και του “εγχώριου”– ήταν επομένως απύσπαστη. Δεν υπήρχε μεσαιωνικό διακρατικό σύστημα.

Κάθε περιγραφή του διαφοροποιημένου σχηματισμού του κράτους στην Ευρώπη οφείλει να εντοπίσει τις διαφορές ανάμεσα στις εκάστοτε πορείες που ακολούθησε η εν λόγω κοινωνικοπολιτική δυναμική του ύστερου μεσαίωνα και της πρώιμης νεότερης περιόδου, οι οποίες οδήγησαν, με τον χρόνο, στη δημιουργία του κράτους, στην τοπικά διαφοροποιημένη κατασκευή περισσότερο συγκεντροποιημένων πολιτικά καθεστώτων και, σε τελική ανάλυση, στο γνώριμο διακρατικό σύστημα... Επομένως, ο πόλεμος, η απόσπαση του υπερπροϊόντος και η επανεπένδυση σε μέσα καταναγκασμού... αποτελούσαν τυπικές στρατηγικές της άρχουσας τάξης για τη διευρυμένη αναπαραγωγή της, στις οποίες έδινε ώθηση η κοινωνική δυναμική της συσσώρευσης πολιτικής εξουσίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η δράση και η υποκειμενικότητα δεν αποτελούν απλώς “αντανακλάσεις” των δομικών σχηματισμών των κοινωνικοπολιτικών σχέσεων βάσει ενός σχήματος

Η βασική αντίφαση αυτής της πραγματικότητας βρίσκεται στη σχέση ανάμεσα στον εθνικό χαρακτήρα της πολιτικής συγκρότησης και νομιμοποίησης των κρατών και τον παγκόσμιο χαρακτήρα της συ-

αιτίας και αποτελέσματος, εφόσον τα δρώντα υποκείμενα που βρίσκονται εντός τους –είτε είναι ατομικά είτε συλλογικά– αντλούν και αναπτύσσουν ρεπερτόρια εμπειρίας, τα οποία δεν αναπαράγουν απλώς ούτε επαναθεσιάζουν τις υφιστάμενες σχέσεις εξουσίας. Αντίθετα, η δράση θα πρέπει να συλληφθεί ως μια ενεργός διαδικασία και όχι ως μια διαδικασία αντίδρασης: ως μια διαδικασία τροποποίησης, παράκαμψης και “διαφυγής” από τις επιταγές της δομής. Η καινοτομία είναι κάτι το διαρκώς δυνατό μέσα σε αυτή τη διαδικασία. Επομένως, η κοινωνική δράση δεν είναι κάτι που εισέρχεται απέξω στην ιστορική ανάλυση –ως στατικός και πραγματοποιημένος προκαθορισμός της ορθολογικότητας των δρώντων υποκειμένων– αλλά κάτι που απαιτεί διαρκή ιστορικοποίηση και συγκεκριμενοποίηση εντός του εκάστοτε πλαισίου των [κοινωνικών] σχέσεων...

Η κριτική της φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας από τον Μαρξ δεν αποκάλυψε μόνο τις πολιτικές διαδικασίες –την πρωταρχική συσσώρευση– μέσω των οποίων συγκροτήθηκαν οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής (οι οποίες δεν πρέπει να εννοηθούν ως αποπολιτικοποιημένοι αφηρημένοι νόμοι της οικονομίας/της αγοράς στους οποίους συμμετέχουν άτομα που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση του οφέλους τους αλλά ως ανταγωνιστικές κοινωνικές σχέσεις). Αποκάλυψε επίσης τον τρόπο με τον οποίο ο διαχωρισμός των άμεσων παραγωγών από τα μέσα αναπαραγωγής τους δημιούργησε την “πραγματική φαινομενικότητα” του διαχωρισμού της ελεύθερης αγοράς εργασίας βάσει σύμβασης (που εννοηγήθηκε από την κλασική πολιτική οικονομία ως αποπολιτικοποιημένη σφαίρα ειρηνικής και μεσολαβημένης από την αγορά δραστηριότητας) από ένα αμιγώς πολιτικό κράτος (τη σφαίρα της πολιτικής δραστηριότητας που βασίζεται στον καταναγκασμό). Σύμφωνα με τον Μαρξ, το κράτος παρέμεινε άμεσα ενεργό στη συνεχιζόμενη συγκρότηση των κοινωνικών σχέσεων της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας και εντός της πολιτικής οικονομίας της καπιταλιστικής δυναμικής».

σώρευσης. Παρόλο που οι συνθήκες εκμετάλλευσης κανονικοποιούνται σε εθνικό επίπεδο, τα κυρίαρχα κράτη συσχετίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω του μηχανισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας που συγκροτεί μια ιεραρχία συστημάτων τιμών και μέσω του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Κατά τον ίδιο τρόπο που η απόδοση δικαίου μεταξύ αντικρουόμενων καπιταλιστικών συμφερόντων υπερβαίνει τα εθνικά νομικά συστήματα, το παγκόσμιο χρήμα υπερβαίνει τα εθνικά νομίσματα. Τα έθνη-κράτη περιορίζονται αναγκαστικά εντός των πλαισίων που επιβάλλει η παγκόσμια συσσώρευση του κεφαλαίου – με πιο σημαντικό στοιχείο την υποταγή τους στο παγκόσμιο χρήμα.

Εκτός από την περιφρούρηση της εξουσίας της αγοράς, μέσω των μορφών ρύθμισης του δικαίου και του χρήματος, τα εθνικά κράτη ανταποκρίνονται στις κρίσεις που προκαλούνται από την αντιφατικότητα της κοινωνικής μορφής τους με την κατάσταση και την επιβολή συγκεκριμένων πολιτικών. Οι κυβερνήσεις λαμβάνουν δράση ενάντια στην ισχύ του προλεταριάτου στο εσωτερικό ενώ είναι ταυτόχρονα αναγκασμένες να αντιμετωπίζουν τις συνέπειες της ταξικής πάλης και τις αντιφάσεις της καπιταλιστικής συσσώρευσης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Παρόλο που το έθνος κράτος δεν μπορεί να ξεπεράσει οριστικά αυτές τις αντιφάσεις, μπορεί ωστόσο να κινητοποιήσει δυνάμεις και πόρους για να αναδιαμορφώσει τις διεθνείς οικονομικές και πολιτικές σχέσεις, ώστε να πετύχει μια προσωρινά ευνοϊκότερη θέση στο διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από άνιση ανάπτυξη. Η αντιφατική και διαφοροποιημένη εθνικά βάση των ταξικών σχέσεων συνεπάγεται ότι η σύγκλιση και ο συμβιβασμός ανάμεσα στα εθνικά κράτη δεν είναι ο

κανόνας. Αντιθέτως, οι διακρατικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από σύγκρουση εκτός από συνεργασία, καθώς τα εθνικά κράτη προσπαθούν να μεσολαβήσουν τις συνέπειες της αντίφασης ανάμεσα στο εθνικό και το παγκόσμιο επίπεδο.

Τα έθνη-κράτη αντλούν εν τέλει το εισόδημα και την εξουσία τους από το εκάστοτε εθνικό κεφάλαιο. Αυτό συμβαίνει τόσο σε ένα αφηρημένο επίπεδο στον βαθμό που η ισχύς του έθνους-κράτους εκφράζεται στην εξουσία του δικαίου και του χρήματος, δηλαδή τις φετιχοποιημένες μορφές της εξουσίας του κεφαλαίου, όσο και με συγκεκριμένο τρόπο, καθώς το εισόδημά τους πηγάζει από το κεφάλαιο που προκαταβάλλεται και την εργασιακή δύναμη που απασχολείται εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του καθενός. Πια να αυξήσουν τις πιθανότητες προσέλευσης και διατήρησης κεφαλαίου εντός των συνόρων τους, τα εθνικά κράτη ακολουθούν μια σειρά από πολιτικές (οικονομική και κοινωνική πολιτική, ενσωμάτωση και καταστολή κ.λπ.) και προσφέρουν κίνητρα και δέλεαρ για επενδύσεις. Ωστόσο, η επιτυχία των εθνικών πολιτικών εξαρτάται από την επιτυχία εκ νέου εδραίωση των συνθηκών για τη διευρυνόμενη αναπαραγωγή του κεφαλαίου σε παγκόσμιο επίπεδο. **Το δίλημμα που αντιμετωπίζουν τα εθνικά κράτη είναι ότι ενώ η συμμετοχή τους σε πολυμερείς εμπορικές και χρηματοπιστωτικές συμφωνίες είναι αναγκαία για την προώθηση της συσσώρευσης σε παγκόσμιο επίπεδο, αυτή η συμμετοχή τους μπορεί να υπονομεύσει σοβαρά την πορεία της συσσώρευσης του εθνικού κεφαλαίου.** Η μεταπολεμική ιστορία είναι η ιστορία της κίνησης αυτής της αντίφασης. Ένα σημαντικό στοιχείο αυτής της αντίφασης είναι το γεγονός ότι η άνιση καπιταλιστική ανάπτυξη μετατοπίζει την εκδήλωση της παγκόσμιας κρίσης του κεφαλαίου σε

συγκεκριμένα έθνη κράτη και περιοχές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία η κρίση της παγκόσμιας συσσώρευσης εκφράζεται ως κρίση του διεθνούς συστήματος κρατών.

Η διαδικασία της λεγόμενης Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης (ΟΝΕ) αποτελεί το πιο χτυπητό παράδειγμα της κίνησης αυτής της αντίφασης. Από τη μια μεριά, η διαδικασία της ΟΝΕ αποτέλεσε τη συγκεκριμένη στρατηγική εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επιβολή πειθαρχίας στις πληθωριστικές κρατικές δαπάνες και την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της ευρωπαϊκής εργατικής τάξης. Από την άλλη μεριά, η διαδικασία της ΟΝΕ οδήγησε σε απόκλιση ανάμεσα στις χώρες του «κέντρου» και της «περιφέρειας» της ευρωζώνης ως προς την ανταγωνιστικότητά τους ενώ ταυτόχρονα αύξησε προσωρινά την πιστοληπτική ικανότητα (αλλά και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών) των χωρών της «περιφέρειας». Αυτή η ασύμμετρη δυναμική εκφράστηκε μετά από την παγκόσμια ύφεση του 2008 στο ξέσπασμα της κρίσης του δημόσιου χρέους στις χώρες της περιφέρειας –με τον πιο οξύ τρόπο στην Ελλάδα– και σε έντονους κλυδωνισμούς στο εσωτερικό της ευρωζώνης.

Συχνά η καπιταλιστική κρίση αποδίδεται στη χαοτική διαδικασία της διεθνοποίησης του κεφαλαίου (και ειδικά του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου) η οποία θίγει την κυριαρχία των εθνικών κρατών. Ωστόσο, η επιτυχής αναπαραγωγή της συσσώρευσης εντός των κρατικών συνόρων προϋποθέτει την αναπαραγωγή της συσσώρευσης σε παγκόσμια κλίμακα. Το γεγονός ότι η ενότητα των παγκόσμιων κυκλωμάτων συσσώρευσης είναι πάντα εξαρτημένη από τη συνεχιζόμενη υποταγή του προλεταριάτου και την τιθάσευση της μαχητικότητάς του, αποτελεί το πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνονται οι σχέσεις

ανάμεσα στα έθνη-κράτη, τα οποία ανταγωνίζονται για την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της παγκόσμιας κρίσης στο εσωτερικό τους. Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου αποτελεί ευκαιρία για τα έθνη-κράτη που έχουν επιτύχει να ανασυγκροτήσουν τις θεσμικές δομές και, συνολικότερα, το κύκλωμα αναπαραγωγής του κεφαλαίου, με αποτέλεσμα την αυξημένη τους ανταγωνιστικότητα, προκειμένου να πετύχουν την άρση των φραγμών στη συσσώρευση των αντίστοιχων εθνικών τους κεφαλαίων και τη διεξόδηση τους στην παγκόσμια αγορά.

Η κίνηση του παγκόσμιου χρήματος μεταφέρει τις παγκόσμιες συνθήκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης και την πειθαρχία του καπιταλιστικού ανταγωνισμού στις εθνικές σφαίρες αξιοποίησης και τα αντίστοιχα κράτη μέσω του ισοζυγίου των πληρωμών, του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών (ή την απουσία της δυνατότητας υποτίμησης του νομίσματος όπως στην περίπτωση της Ευρωζώνης) και των όρων του δανεισμού του εκάστοτε κράτους. Αυτοί οι μεσολαβητικοί μηχανισμοί μετασχηματίζουν την επιδείνωση των τρεχουσών συνθηκών και των μελλοντικών προοπτικών της κυριαρχίας του κεφαλαίου πάνω στην εργασία και του βαθμού εκμετάλλευσής της, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, σε νομισματικές, δημοσιονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις.

Οι χρηματοπιστωτικές καινοτομίες των τελευταίων δεκαετιών συνέβαλλαν σημαντικά στην ενίσχυση της γεωγραφικής κινητικότητας, της ρευστότητας και της ανταλλαξιμότητας του χρηματικού κεφαλαίου μέσα από τη δημιουργία μιας ευρείας σειράς χρηματοπιστωτικών εργαλείων που έκαναν εφικτή την κινητικότητα του κεφαλαίου και τη ροή του από τη μια γεωγραφική τοποθεσία στην άλλη. Οι χρηματοπιστωτικές πρακτικές όπως η τιτλοποίηση

του χρέους αποτελούν μια ακόμη μορφή της πραγματοποίησης των κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες εμφανίζονται ως φαινομενικά αυτόνομοι χρηματοπιστωτικοί τίτλοι, οι οποίοι μπορούν να μπουν στην κυκλοφορία ως πλασματικό κεφάλαιο. Τα παράγωγα οικονομικά προϊόντα παίζουν έναν εξόχως σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία δεδομένου ότι εμπορευματοποιούν, συμπυκνώνουν και αποτιμούν μια σειρά από κινδύνους που σχετίζονται με μελλοντικές εξελίξεις της ταξικής πάλης. Ο σχεδιασμός και η τιμολόγηση των χρηματοπιστωτικών προϊόντων αποτελεί τη φετιχοποιημένη αναπαράσταση και ποσοτικοποίηση των τρεχουσών και μελλοντικών προοπτικών εκμετάλλευσης της εργασίας και κυριαρχίας πάνω της. Δεν αφορούν τόσο την πρόγνωση του μέλλοντος όσο την πειθάρχηση του παρόντος ακόμα κι αν αυτή περνάει μέσα από την αποτίμηση των μελλοντικών οικονομικών αποτελεσμάτων.

Οι διεθνείς επενδυτές διατηρούν χαρτοφυλάκια διαφοροποιημένου ρίσκου. Η διαρκής γεωγραφική αναδιάταξη των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων είναι η σύγχρονη φετιχοποιημένη μορφή εμφάνισης της χρηματικής εξουσίας του κεφαλαίου. Η υπέρμετρη κινητικότητα του χρήματος είναι ο θεμέλιος λίθος της κοινωνικής εξουσίας του χρήματος ως προς την επιβολή των καπιταλιστικών σχέσεων. Ωστόσο, η άνοδος αυτής της μορφής χρηματικής εξουσίας έχει ως αποτέλεσμα

την ακραία χρηματοοικονομική μεταβλητότητα στο επίπεδο της παγκόσμιας αγοράς με αποτέλεσμα την αύξηση της συχνότητας και του βάθους των χρηματοπιστωτικών κρίσεων τις τελευταίες δεκαετίες ως εκδηλώσεων της κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου.

Η ασυμμετρία του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος (και, ειδικότερα, του ευρωνομίσματος) μεταφράζεται σε άνιση ισχύ των εθνικών χώρων συσσώρευσης ως προς την προσέλκυση ροών χρηματικού κεφαλαίου. Αυτό φαίνεται πιο έκδηλα όταν ξεσπάει η κρίση και έχει ως αποτέλεσμα μια εξαιρετικά άνιση γεωγραφική κατανομή της προσαρμογής μέσω της απαξίωσης κεφαλαίου. Οι κρίσεις εκδηλώνονται ως κρίσεις ρευστότητας που σημαίνει ότι οι γεωγραφικές περιοχές που είναι πιο ικανές να προσελκύσουν τις ροές χρηματικού κεφαλαίου μπορούν να αντιμετωπίσουν καλύτερα την κρίση και να μεταθέσουν το βάρος της απαξίωσης σε άλλους γεωγραφικούς χώρους αξιοποίησης. Αυτό φέρνει σε μειονεκτική θέση τις υπανάπτυκτες και τις πιο αδύναμες καπιταλιστικά χώρες: το κεφάλαιο αποδρά προς τα λεγόμενα «ασφαλή λιμάνια», δηλαδή τα ασφαλή περιουσιακά στοιχεία των πιο ισχυρών κρατών. Επιπλέον, η φυγή αυτή ενισχύει περαιτέρω τον «ασφαλή» χαρακτήρα των ισχυρότερων καπιταλιστικών κρατών. Η εκ νέου εδραίωση της «εμπιστοσύνης των αγορών» μέσα από την αναδιάρθρωση του κυκλώματος αναπαραγωγής του συνολικού εθνικού κεφαλαίου και την επίθεση στην εργατική τάξη παίζει κεντρικό ρόλο ως προς τη διατήρηση της βιωσιμότητας του εκάστοτε εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η μορφή της χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής κρίσης μετατρέπεται στη μορφή της πολιτικής κρίσης καθώς το έθνος-κράτος δέχεται αυξανόμενη δημοσι-

ονομική, νομισματική και χρηματοπιστωτική πίεση προκειμένου να αναδιρθώσει εκ βάθρων τις κοινωνικές σχέσεις ώστε να εξασφαλίσει τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου.

Η όξυνση της παγκόσμιας κρίσης αναπαραγωγής του κεφαλαίου με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007 εκδηλώθηκε καθυστερημένα στην Ελλάδα το 2009 λαμβάνοντας τη μορφή της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και τη μορφή της κρίσης ανταγωνιστικότητας. Οι μορφές που πήρε το ξέσπασμα της κρίσης στην Ελλάδα και η οξυτήτά της είχαν να κάνουν με τις αιτίες που συνοπτικά αναφέραμε στην αρχή του κειμένου αλλά και με τη θέση του ελληνικού κράτους εντός του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και της ιεραρχίας του διεθνούς συστήματος κρατών – ειδικότερα δε με την ασύμμετρη δυναμική της διαδικασίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης στην Ευρώπη. Το ελληνικό καπιταλιστικό κράτος, σε συνεργασία με την ΕΕ και το ΔΝΤ, αντέδρασε άμεσα και προχώρησε σε μια συνολική επίθεση που είχε ως στόχο την απαξίωση της εργασιακής δύναμης και του μη παραγωγικού κεφαλαίου για να **ανασυγκροτήσει πάνω σε νέες βάσεις το κύκλωμα του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου** αλλά και για να **εσωτερικευθεί μέσα στην προλεταριακή υποκειμενικότητα** η πειθαρχία και ο «ρεαλισμός» των μειωμένων προσδοκιών.

Για το κίνημα ενάντια στην αναδιάρθρωση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων μετά το 2010 στην Ελλάδα, τις «νέες μεσαίες τάξεις» και το προλεταριάτο

Το κίνημα των πλατειών αποτέλεσε την πιο σημαντική στιγμή και την κορύφωση του ευρύτερου κοινωνικού κινήματος ενάντια στην αναδιάρθρωση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων μετά το ξέσπασμα της «κρίσης χρέους» στην Ελλάδα. Δεν μπορούμε λοιπόν παρά να εστιάσουμε σε αυτό.

Για να μιλήσει κανείς για ένα κίνημα πρέπει κατ' αρχάς να μιλήσει συγκεκριμένα για το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτό αναπτύχθηκε. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να υπενθυμίσουμε ότι τον Μάιο του 2011, όταν ξεκίνησε η κατάληψη της πλατείας Συντάγματος, είχαν ήδη εφαρμοστεί τρία πακέτα μνημονιακών μέτρων λιτότητας ενώ κατά τη διάρκεια του κινήματος, τον Ιούνιο του 2011, ψηφίστηκε ένα ακόμα πακέτο μέτρων.

Πρόκειται για μέτρα που στόχευαν ευθέως τον άμεσο και έμμεσο μισθό και προωθούσαν την περαιτέρω αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων προς όφελος του κεφαλαίου. Συνοπτικά να αναφέρουμε ότι καταργήθηκαν οι κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας προς όφελος των επιχειρησιακών και ατομικών συμβάσεων, γεγονός που οδήγησε σε μείωση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα και σε χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας. Αυξήθηκε το όριο των ομαδικών απολύσεων και ταυτόχρονα μειώθηκε η αποζημίωση σε περίπτωση απόλυσης. Προωθήθηκε η μερική απασχόληση μέσω συμβάσεων ορισμένου χρόνου και εκ περιτροπής εργασίας. Καταργήθηκε η 13^η και η 14^η σύνταξη για όλους τους συνταξιούχους, δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, ενώ αυξήθηκαν τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης με περαιτέ-

ρω μείωση των συντάξεων. Καταργήθηκε ο 13^{ος} και ο 14^{ος} μισθός στον δημόσιο τομέα με πρόβλεψη για περαιτέρω μείωση των μισθών. Μειώθηκε ο κατώτατος μισθός και καθιερώθηκε ο υποκατώτατος για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, γεγονός που συμπαρέσυρε και το ύψος των επιδομάτων ανεργίας. Αυξήθηκαν κατακόρυφα τόσο οι έμμεσοι φόροι, αυξάνοντας την τιμή των μέσων συντήρησης, όσο και οι άμεσοι, μειώνοντας περαιτέρω τον άμεσο μισθό. Μειώθηκε δραματικά το αφορολόγητο. Θεσπίστηκε ο ΕΝΦΙΑ εν είδει χαρατσιού στον λογαριασμό της ΔΕΗ. Επιβλήθηκε ετήσιο χαράτσι 600 ευρώ στους ελεύθερους επαγγελματίες, συμπεριλαμβανομένων των αυτοαπασχολούμενων. Πάγωσαν οι προσλήψεις στο δημόσιο και θεσπίστηκε το μέτρο της εργασιακής εφεδρείας για τους οργανισμούς του δημοσίου που οδηγούνταν σε κατάργηση. Μειώθηκαν οι δαπάνες για την παιδεία και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ταυτόχρονα, η ανεργία αυξανόταν συνεχώς: τον Μάιο του 2011 έφτασε το 17%, το υψηλότερο μέχρι τότε ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα μεταπολεμικά.

Ήδη από την αρχή αυτής της επίθεσης ξέσπασαν πολλοί αγώνες τόσο στο πεδίο της παραγωγής όσο και στο πεδίο της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης. Απεργίες τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, που ειδικά στην περίπτωση των εικοσιτετράωρων και σαρανταοκτώωρων γενικών απεργιών συνοδεύτηκαν από βίαιες μαζικές διαδηλώσεις. Την παραμονή της ψήφισής του πρώτου Μνημονίου, την 5η Μάη 2010, πραγματοποιείται μια από τις μαζικότερες διαδηλώσεις της μεταπολίτευσης με ξεκάθαρα εξεγερσιακά χαρακτηριστικά. Η τραγική της κατάληξη ανέστειλε για κάποιο διάστημα (μέχρι την κατάληψη της πλατείας Συντάγματος το 2011) τις βίαιες πρακτικές στον δρόμο και αποτέλεσε

πολύτιμο εργαλείο καταστολής και προπαγάνδας από την πλευρά του κράτους και των ΜΜΕ εναντίον όσων αγωνίζονταν ενάντια στην υποτίμησή τους.

Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κοινωνική αναταραχή, το κεφάλαιο και το κράτος του έχουν στη διάθεσή τους τρεις δυνάμεις καταστολής: τους μπάτσους, τα ΜΜΕ και τα συνδικάτα. Οι μπάτσοι επιδίδονται σε δολοφονικές επιθέσεις εναντίον διαδηλωτών ενώ η παρουσία τους σε καθημερινή βάση στο κέντρο της Αθήνας είναι ασφυκτική. Τα ΜΜΕ επιδίδονται από το πρωί μέχρι το βράδυ σε ασκήσεις μαζικής τρομοκρατίας του πληθυσμού με την απειλή της χρεοκοπίας, στοχοποιούν όσους αντιδρούν και καταγγέλλουν ολόκληρα κομμάτια του πληθυσμού (π.χ. τους εργαζόμενους στον δημόσιο τομέα) ως υπεύθυνα για τη χρεοκοπία. Τα συνδικάτα από τη μία είναι αναγκασμένα να ανταποκριθούν στις πιέσεις από τη βάση οργανώνοντας κινητοποιήσεις από την άλλη όμως διατηρούν τις κινητοποιήσεις εντός της αστικής νομιμότητας και υπονομεύουν οποιαδήποτε προσπάθεια διάρρηξης της συνδικαλιστικής κανονικότητας.

Έτσι, παρά τη σφοδρότητά τους, οι αγώνες εκείνης της περιόδου, πριν αλλά και μετά την 5^η Μάη, έχουν περισσότερο αμυντικά χαρακτηριστικά, παρά τον εξεγερσιακό χαρακτήρα κάποιων διαδηλώσεων. Οι απεργίες που καλούν η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ λειτουργούν ως συλλογική αποσυμπίεση, ένα στιγμιαίο σπάσιμο της κανονικότητας. Οι αγώνες στους χώρους εργασίας παραμένουν εγκλωβισμένοι στον συντεχνιακό συνδικαλισμό, στους κλαδικούς διαχωρισμούς, στην αστική νομιμότητα και την ανάθεση, χωρίς να υπάρχει κάποια προσπάθεια σύνδεσης μεταξύ τους ή κάποια απόπειρα δημιουργίας αυτόνομων μορφών οργάνωσης. Και όπου υπήρξαν

τέτοιες προσπάθειες υπονομεύτηκαν από τους συνδικαλιστές όλων των κομματικών αποχρώσεων. Με λίγα λόγια, η απάντηση που δόθηκε από την εργατική τάξη απέναντι στη συνολική επίθεση που δεχόταν δεν ήταν ικανή να αναστρέψει την κατάσταση με αποτέλεσμα τα μέτρα λιτότητας των Μνημονίων να ψηφίζονται και να εφαρμόζονται σχεδόν απρόσκοπτα. Αυτό ενέτεινε την απονομιμοποίηση του κεντρικού πολιτικού συστήματος καθώς και των ηγετών της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας, γεγονός που εκφράστηκε και μέσα από τους προπηλακισμούς ή ακόμα και τους ξυλοδαρμούς πολιτικών και του προέδρου της ΓΣΕΕ Παναγόπουλου.

Αυτό ήταν σε αδρές γραμμές το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε το κίνημα των πλατειών και, πιο συγκεκριμένα, η κατάληψη της πλατείας Συντάγματος με τις συνεχείς μαζικές συγκεντρώσεις και τις καθημερινές συνελύξεις στην κάτω πλατεία. Το αρχικό κάλεσμα, για τις 25 Μαΐου 2011 (δύο μέρες μετά την ανακοίνωση του μεσοπρόθεσμου προγράμματος από την κυβέρνηση), μιλούσε για ειρηνική διαμαρτυρία και πλήρη διαχωρισμό από όλα τα πολιτικά κόμματα και τους συνδικαλιστικούς φορείς. Αυτή η επίκληση στην ειρηνική-ακομμάτιστη-μη ιδεολογική διαμαρτυρία είχε διάφορες συνέπειες. Κατ' αρχάς, ένα κομμάτι του κόσμου που ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα κατέβηκε στο Σύνταγμα για να «υπερασπιστεί την πατρίδα του απέναντι στους ξένους που την επιβουλεύονταν». Μια άλλη συνέπεια ήταν ότι αρχικά τα ΜΜΕ πρόβαλλαν θετικά το κάλεσμα διότι προφανώς τα αφεντικά τους θεωρούσαν ότι μια προσωρινή ειρηνική σουπά είναι ενδεχομένως αναγκαία ως βαλβίδα αποσυμπίεσης τη στιγμή που λαμβάνονταν μέτρα που οδηγούσαν ένα μεγάλο κομμάτι της εργατικής τάξης στην εξαθλίωση. Φυσικά,

πολύ σύντομα, καθώς το κίνημα λάμβανε έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα, μέσω της κατάληψης του δημόσιου χώρου, της καθημερινής συνέλευσης και των συγκρούσεων με την αστυνομία που λάμβαναν χώρα σχεδόν σε καθημερινή βάση, τα ΜΜΕ στράφηκαν ανοιχτά εναντίον των «αγανακτισμένων», όπως τους αποκαλούσαν υποτιμητικά, απαξιώνοντάς τους και ζητώντας την άμεση καταστολή τους από το κράτος.

Ωστόσο, το πιο ενδιαφέρον αποτέλεσμα του «ειρηνικού-ακομμάτιστου» χαρακτήρα της κινητοποίησης στο Σύνταγμα είναι ο ρόλος που έπαιξε εντός του κινήματος ο μηχανισμός του ΣΥΡΙΖΑ συνεπικουρούμενος κυρίως από τον μηχανισμό της ΑΝΤΑΡΣΥΑ. Αν ανατρέξει κανείς σε κείμενα υποστηρικτών της αριστεράς εκείνης της εποχής εκφράζεται μια κραυγή αγωνίας σχετικά με το «πού είναι η αριστερά στην πλατεία Συντάγματος» αφού δεν μπορεί να έχει τα πανό και το υλικό της. Στην πραγματικότητα, η αριστερά, και συγκεκριμένα ο ΣΥΡΙΖΑ σε συνεργασία με μέλη της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, όχι απλώς βρισκόταν στην πλατεία αλλά είχε αγκυροβολήσει στις βασικές ομάδες εργασίας που είχαν δημιουργηθεί: στη γραμματεία και την ομάδα επικοινωνίας. Η γραμματεία κράταγε τα πρακτικά των συνελεύσεων και ανακοίνωνε τις προτάσεις προς ψήφιση. Η ομάδα επικοινωνίας δημοσιοποιούσε τις αποφάσεις και τα πρακτικά της συνέλευσης. Στην πραγματικότητα, η λειτουργία αυτών των δύο ομάδων, που απαρτίζονταν από μέλη της ΚΟΕ (συνιστώσα του ΣΥΡΙΖΑ), της νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, του Δικτύου για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (κομμάτι και αυτό του ΣΥΡΙΖΑ) και της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, ήταν η χειραγώγηση των γενικών συνελεύσεων. Προτάσεις που είχαν να κάνουν με δραστηριότητες άμεσης δράσης, καλέσματα για γενική απεργία ή καταγγελίες εναντίον της

βίας των μπάτσων εξαφανίζονταν. Στόχος τους ήταν να καναλιζάρουν τη συζήτηση προς την κατεύθυνση της κεντρικής πολιτικής σκηνής με αιτήματα για «πτώση της κυβέρνησης», «διαγραφή του χρέους», με καλέσματα «επιφανών» αριστερών οικονομολόγων που θα μας δώσουν λύσεις στο πρόβλημα της χώρας και, φυσικά, με καταγγελίες εναντίον των βίαιων διαδηλωτών, επιβάλλοντας την προσφιλή σε όλους τους αριστερούς προβοκατορολογία. Σε αυτή τους την προσπάθεια συνεπικουρούνταν από δεκάδες μέλη των κομμάτων και των οργανώσεών τους που συμμετείχαν στη συνέλευση ινκόγκνιτο, ως δήθεν ακομμάτιστοι αγνοί αγωνιστές που είδαν φως και μπήκαν. Φυσικά, αυτές τους οι προσπάθειες αντιμετωπίζονταν συχνά με κατακραυγή από τα μέλη της συνέλευσης και υπήρχαν συνεχώς καταγγελίες για τη δημιουργία μιας εξουσιαστικής γραφειοκρατίας που χειραγωγούσε τις συζητήσεις. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες δυνάμεις κατάφεραν να κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους αυτές τις ομάδες χωρίς ποτέ να καθαιρεθούν για τις λαθροχειρίες που έκαναν και οι οποίες εντάσσονταν στο γενικότερο κομματικό τους σχέδιο: μετατροπή του ταξικού ζητήματος σε εθνικό ζήτημα που μπορεί να λυθεί μέσω μιας «φιλολαϊκής κυβέρνησης» που θα διαγράψει το χρέος, ή μέρος τους χρέους, και θα στηρίξει την εθνική οικονομία και τον «λαό» εφαρμόζοντας

σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές ενάντια στα «αρπακτικά των αγορών».

Η ρητορική περί διαγραφής του δημόσιου χρέους, που φυσικά μόνο μια κυβέρνηση μπορεί να κάνει, δηλαδή περί μιας εθνικής λύσης του ζητήματος κυριάρχησε στην κάτω πλατεία έναντι της αντικαπιταλιστικής-αντικρατικής τάσης που έθετε το ζήτημα ταξικά, δηλαδή με όρους άμεσης ικανοποίησης των προλεταριακών αναγκών, προωθώντας την οργάνωση άμεσων δράσεων, την παύση πληρωμών από τα κάτω και τη σύγκρουση με τις δυνάμεις καταστολής – μια τάση που ασκούσε κριτική στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις και όχι στα φετίχ της «τρόικας» και των «αγορών».

Η στάση μεγάλου κομματιού του κόσμου που δεν είχε προηγούμενη εμπειρία σε τέτοιου είδους συλλογικές διαδικασίες ήταν πολλές φορές αντιφατική. Από τη μια, εξέφραζαν στη συνέλευση το άμεσο βίωμα μιας ζωής που απαξιώνεται δραματικά και απαιτεί από όλους μας να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας, από την άλλη, ανέθεταν τη λύση σε κάποιους που, υπό την πίεση του λαού, θα «διέγραφαν το δημόσιο χρέος». Από τη μια, αντιστέκονταν σθεναρά στο κραυγαλέο μανιπουλάρισμα των ινκόγκνιτο μελών του ΣΥΡΙΖΑ, όπως τότε που οι τελευταίοι έφερναν και ξανάφερναν προς ψηφοφορία στη συνέλευση το να καλεστούν οι συνδικαλιστές των μπάτσων για να μας πουν τα προβλήματά τους ως εργατών (!), από την άλλη δεν μπήκαν ποτέ στη διαδικασία να διαλύσουν αυτές τις ομάδες των αριστερών γραφειοκρατών και να πάρουν τη διαδικασία της συνέλευσης στα χέρια τους, είτε γιατί δεν αντιλαμβάνονταν, λόγω έλλειψης προηγούμενης εμπειρίας, ότι πρόκειται για οργανωμένα κομματικά στελέχη που ενεργούν βάσει κομματικού πλάνου, είτε γιατί κάτι τέτοιο θα έθετε σε

κίνδυνο την περίφημη «ενότητα» της πλατείας, είτε γιατί θα σήμαινε την ανάληψη συγκεκριμένων ευθυνών από τους ίδιους. Από τη μια, συμμετείχαν ενεργά στις συγκρούσεις με τους μπάτσους ειδικά τις ημέρες των γενικών απεργιών, απαξιώνοντας έτσι στην πράξη την επιμονή των αριστερών περί προβοκατόρων, από την άλλη ενώ ψήφιζαν υπέρ διαφόρων άμεσων δράσεων ελάχιστοι εμφανίζονταν για να τις πραγματοποιήσουν.

Η επικράτηση του αριστερού δημοκρατικού εθνικισμού στην κάτω πλατεία είχε ως αποτέλεσμα να επικρατήσει η ανάθεση και η αντιπροσώπευση. Ανάθεση και αντιπροσώπευση τόσο όσον αφορά την επίλυση του ζητήματος που έβγαλε έξω όλο αυτόν τον κόσμο όσο και σε επίπεδο οργάνωσης του ίδιου του αγώνα. Προφανώς δεν εννοούμε ότι δεν υπήρχε αυτενέργεια από τον κόσμο που συμμετείχε στο κίνημα. Η ίδια η κατάληψη του δημόσιου χώρου και η υπεράσπισή της απέναντι στο κράτος και τις δυνάμεις καταστολής όπως και η μαζική συμμετοχή στις καθημερινές συνελεύσεις αλλά και στην ίδια τη ζωή της κατάληψης ήταν πολύ σημαντικές μορφές αυτενέργειας. Ωστόσο, όσο σημαντικά κι αν είναι αυτά, δεν αρκούν για την ανάπτυξη ενός αγώνα που θα απειλήσει πραγματικά την εξουσία του κεφαλαίου. Η πραγματοποίηση δεν άρθηκε πραγματικά εντός του κινήματος, καθώς η συμμετοχή του κόσμου δεν πήγε πέρα από την εν τέλει παθητική «συμμετοχή» στις διαδικασίες και τις ομάδες που λειτουργούσαν στην Πλατεία, οι οποίες δεν κατάφεραν να αναλάβουν καμία ουσιαστική πρωτοβουλία για την επέκταση του κινήματος στους χώρους παραγωγής και αναπαραγωγής, μέσα από την οποία θα μπορούσε να αμφισβητηθεί άμεσα και έμπρακτα η εξουσία του κεφαλαίου και του κράτους – εκτός φυσικά από την ίδια την

πρακτική της κατάληψης του κέντρου της πόλης και εκτός από τις συγκρούσεις με την αστυνομία για το μπλοκάρισμα των εργασιών του κοινοβουλίου τις μέρες που ψηφίζοταν το Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα. Επιπλέον, παρά τις διαρκείς καταγγελίες των χειρισμών των αριστερών γραφειοκρατών που είχαν καταλάβει τις κεντρικές θέσεις στις ομάδες εργασίας, αυτοί παρέμειναν μέχρι τέλους στη θέση τους.

Ακόμα κι αν μια σημαντική μερίδα του κόσμου έκανε κριτική στο κράτος και το πολιτικό σύστημα, το περιεχόμενο της κριτικής δεν μπόρεσε να πάει πέρα από την προσκόλληση σε ζητήματα μορφής, αντιπαράθετοντας την «άμεση δημοκρατία» στην «αντιπροσωπευτική δημοκρατία». Αυτό είχε συνέπειες και στο περιεχόμενο του αγώνα: οι πολιτικοί και τα κόμματα καταγγέλλθηκαν ως μια ελίτ που δεν εκπροσωπεί πραγματικά και δεν ενδιαφέρεται για τα «προβλήματα του λαού». Η «άμεση δημοκρατία» παρουσιάστηκε ως λύση για να πάρουν οι άνθρωποι την τύχη τους στα χέρια τους.

Γι' αυτόν τον λόγο, όπως σημειώνει εύστοχα ένας καλός σύντροφος,¹⁵ η κατάληψη της πλατείας Συντάγματος παρέμεινε μια κινητοποίηση **διαμαρτυρίας** ενάντια στο πολιτικό σύστημα. Το κράτος δεν αναγνωρίστηκε ως **πολιτική μορφή του κεφαλαίου**, η κατάργηση της οποίας μπορεί να συμβεί μόνο μέσα σε μία διαδικασία επαναστατικού μετασχηματισμού της ολότητας των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, η οποία θα καταργήσει όλες τις καπιταλιστικές μεσολαβήσεις (έθνος, θέαμα, χρήμα, εμπόρευμα, δίκαιο κοκ). Δεν έγινε αντιληπτό ότι οι παρεμβάσεις του κράτους μπορούν να κινούνται μόνο εντός των ορίων που τίθενται προκειμένου να μην διαρρη-

χθεί το κύκλωμα της αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Δεν έγινε δηλαδή αντιληπτό ότι η κρατικά εγγυημένη ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας και η «προστασία του δημόσιου πλούτου» (που επικαλείτο η συνέλευση της Πλατείας Συντάγματος) είναι ταυτόσημη με τη διευρυμένη αναπαραγωγή του εθνικού κεφαλαίου εντός του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος. Δεν αναγνωρίστηκε, επομένως, η ουσιαστική ενότητα των επιμέρους εθνικών κεφαλαίων εντός της παγκόσμιας συσσώρευσης παρά τον – ορισμένες φορές άγριο– ανταγωνισμό μεταξύ τους, καθώς κυριάρχησε το θέαμα των «ξένων δυνάμεων» που επιβουλεύονται τον «εθνικό πλούτο». Γι' αυτό τον λόγο, ο λαός και το έθνος, δηλαδή η απατηλή διαταξική εθνική κοινότητα, δεν τέθηκαν υπό **ριζική** αμφισβήτηση ως κοινωνικές μορφές. Η κριτική περιορίστηκε στον τρόπο λήψης των αποφάσεων και στην αναζήτηση μιας εναλλακτικής/αμεσοδημοκρατικής συγκρότησης της πολιτικής κοινότητας ως διαχωρισμένης σφαίρας. Κι όλα αυτά οδήγησαν εν τέλει στην ήττα του κινήματος και στην επακόλουθη υπαγωγή του περισσότερου κόσμου στις πολιτικές και ιδεολογικές μορφές του κεφαλαίου.

Συμπερασματικά, καθώς το κίνημα δεν ανέλαβε καμία ουσιαστική πρωτοβουλία που θα αμφισβητούσε άμεσα την εξουσία του κεφαλαίου στους χώρους παραγωγής και αναπαραγωγής, κατέληξε να διαμαρτύρεται απλώς και να καταγγέλλει την κυβέρνηση. Ως κίνημα διαμαρτυρίας ηττήθηκε ολοκληρωτικά, καθώς δεν κατάφερε να κερδίσει καμία παραχώρηση από την κυβέρνηση. Δεδομένου ότι ο επαναστατικός μετασχηματισμός των κοινωνικών σχέσεων δεν τέθηκε καν σε συζήτηση, πόσο μάλλον σε πράξη, η μόνη διέξοδος που έβλεπαν οι περισσότεροι προλετάριοι μετά την ήττα του κινήματος ήταν η αλλαγή της κυβέρνη-

15. Pavlos Roufos, *A Happy Future is a Thing of the Past. The Greek Crisis and other Disasters*, Reaktion, 2018.

σης μέσω των εκλογών, ώστε το νέο κυβερνών κόμμα τουλάχιστον να διαπραγματευτεί τα μνημονιακά μέτρα και, πιθανόν, τη μείωση του χρέους με τους «δανειστές».

Ταξική σύνθεση του κινήματος των πλατειών

Σήμερα, οχτώ χρόνια μετά το κίνημα των πλατειών και δεδομένης της ήττας των αγώνων ενάντια στη λιτότητα, έχουν συντελεστεί σε μεγάλο βαθμό οι κύριοι στόχοι των Μνημονίων: η απαξίωση της εργασιακής δύναμης και η αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας μέσω της επέκτασης των επισφαλών και προσωρινών μορφών απασχόλησης. Αυτός ο στόχος ήταν φανερός ήδη από το 2010, όταν εξαπολύθηκε η πρώτη επίθεση του κεφαλαίου και του κράτους του εναντίον της εργατικής τάξης με όχημα την κρίση χρέους. Έτσι, τόσο στις διαδηλώσεις πριν το κίνημα των πλατειών όσο και στις κινητοποιήσεις στην πλατεία Συντάγματος το 2011 συμμετείχαν όλοι εκείνοι που ένιωθαν στο πετσί τους ότι η πολιτική της λιτότητας έθετε σε κίνδυνο την ίδια τους την αναπαραγωγή: οι εργαζόμενοι, πλήρους ή μερικής απασχόλησης, δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, οι άνεργοι που συνεχώς αυξάνονταν, οι συνταξιούχοι που οι συντάξεις τους συνεχώς μειώνονταν, οι φοιτητές που έβλεπαν τις όποιες προσδοκίες τους να ακυρώνονται, οι αυτοαπασχολούμενοι

(που δουλεύουν μόνοι τους χωρίς να εκμεταλλεύονται την εργασία άλλων) που η φορολογία τους τσάκιζε και τα μικροαφεντικά και οι μικρομαγαζάτορες που ως μη επαρκώς παραγωγικό κεφάλαιο έμπαιναν σε διαδικασία προλεταριοποίησης.¹⁶ Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο σχετικά με τη σύνθεση του κινήματος ήταν η συντριπτική συμμετοχή των γυναικών, τόσο στις διαδηλώσεις όσο και στις καθημερινές συνελεύσεις της πλατείας Συντάγματος, στις ομάδες εργασίας που είχαν δημιουργηθεί και γενικότερα στην ίδια την καθημερινότητα και τις δραστηριότητες της κατάληψης. Η έντονη και ενεργή παρουσία των γυναικών στο κίνημα είναι εύκολο να εξηγηθεί: τα μέτρα λιτότητας οδηγούσαν σε ακόμα μεγαλύτερη υποτίμηση της εργασιακής τους δύναμης σε σχέση με τους άνδρες και τις έκαναν ακόμα πιο ευάλωτες στην ανεργία (το 2011 το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ήταν 20% έναντι 13,7% των ανδρών). Επιπλέον, λόγω των σχεδιαζόμενων ακραίων περικοπών στις παροχές του καπιταλιστικού κοινωνικού κράτους που προβλέπονταν από τα Μνημόνια, ήταν φανερό ότι ένα ακόμα μεγαλύτερο βάρος της αναπαραγωγής θα έπεφτε όπως πάντα στους ώμους των γυναικών. Τέλος, σημαντική ήταν και η παρουσία αρκετών περιθωριοποιημένων προλετάρων (άστεγων, τοξικοεξαρτημένων) που βρήκαν καταφύγιο στην κατάληψη της πλατείας Συντάγματος

16. Σύμφωνα με μια δημοσκόπηση που δημοσίευσε το ΒΗΜΑ στις 17 Ιουνίου 2011, εν μέσω δηλαδή της ανάπτυξης του κινήματος, οι άνθρωποι που συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις στην πλατεία Συντάγματος ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι (23,8%), δημόσιοι υπάλληλοι (13,7%), ελεύθεροι επαγγελματίες (13,2%), συνταξιούχοι (14,6%), φοιτητές (12,9%) και άνεργοι (13,7%). Βάσει της εμπειρίας μας από τη συμμετοχή μας στο κίνημα, αυτά τα στοιχεία αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα.

και συμμετείχαν στην καθημερινή της ζωή, συμμετέχοντας ακόμα και με τοποθετήσεις στις συνελεύσεις.

Αν εξαιρέσουμε την κατηγορία των μικροαφεντικών, η πλειοψηφία του κόσμου που συμμετείχε στο κίνημα προερχόταν από την τάξη των προλεταρίων, δηλαδή από την τάξη αυτών που η επιβίωσή τους βασίζεται στην πώληση της εργασιακής τους δύναμης. Η θέση αυτή βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την άποψη ότι το κίνημα των πλατειών ήταν ένα κίνημα της «μεσαιάς τάξης» που έβλεπε να απειλούνται τα προνόμιά της και, ως εκ τούτου, κεφαλαιοποιήθηκε εκλογικά από τον ΣΥΡΙΖΑ.

Η έννοια της μεσαιάς τάξης είναι τόσο θολή που σε αυτήν μπορούν να συνωθούνται από μικροαγρότες, μικροαφεντικά, τεχνίτες μέχρι εμποροϋπάλληλοι, τραπεζικοί υπάλληλοι, δημόσιοι υπάλληλοι, υπάλληλοι γραφείου και υπηρεσιών, εν ολίγοις όλοι οι εργαζόμενοι στον τριτογενή τομέα. Όσον αφορά τους κλασικούς μικροαστούς (μικροαφεντικά, μαγαζάτορες κ.λπ.), είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς τους λόγους που τα συμφέροντά τους ταυτίζονται με τα συμφέροντα του κεφαλαίου **γενικά** (αν και σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους μπορεί να έρχονται σε σύγκρουση με τη συνεχή διαδικασία κρίσης και αναδιάρθρωσης που χαρακτηρίζει την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων). Το γιατί όμως το μεγαλύτερο κομμάτι των προλεταρίων δεν είναι προλετάριοι αλλά «μεσαιά τάξη», όπως υποστηρίζουν κάποιες αναλύσεις, απαιτεί μια σειρά θεωρητικών ακροβασιών από την πλευρά των θιασωτών αυτής της άποψης που θα παρουσιάσουμε ευθύς αμέσως.

Περί «μεσαιών τάξεων»

Ο Πουλαντζάς, βασικός εμπνευστής αυτών των απόψεων, υποστήριξε, σε πλήρη αντίθεση με τη Μαρξική ανάλυση, ότι οι τάξεις στον καπιταλισμό δεν καθορίζονται με βάση την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, και άρα τις σχέσεις εκμετάλλευσης, αλλά με βάση τη θέση και τη λειτουργία του καθένα μέσα στην παραγωγή καθώς και από πολιτικο-ιδεολογικούς παράγοντες. Όσον αφορά τη θέση και τη λειτουργία εντός της παραγωγής, όρισε ως βασικό δομικό κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ εργατικής τάξης και μισθωτής μεσαιάς τάξης τη διάκριση μεταξύ παραγωγικής και μη παραγωγικής εργασίας. Γράφει συγκεκριμένα στο βιβλίο του *Οι κοινωνικές τάξεις στον σύγχρονο καπιταλισμό*: «...στην περίπτωση του καπιταλισμού, όπως το θέτει ο Μαρξ, αν κάθε άτομο που ανήκει στην εργατική τάξη είναι μισθωτός, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι κάθε μισθωτός ανήκει στην εργατική τάξη. Η εργατική τάξη δεν ορίζεται από ένα απλό και εγγενές αρνητικό κριτήριο, δηλαδή από τον αποκλεισμό της από τις σχέσεις ιδιοκτησίας, αλλά από την παραγωγική εργασία: “Κάθε παραγωγικός εργάτης είναι μισθωτός, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε μισθωτός είναι παραγωγικός εργάτης”». ¹⁷ Η πλήρης διαστρέβλωση αυτού που λέει ο Μαρξ στο τέλος του παραθέματος είναι τουλάχιστον κραυγαλέα. Ο Μαρξ δεν ισχυρίζεται στο εν λόγω απόσπασμα ότι προλετάριοι είναι μόνο οι παραγωγικοί εργάτες. Λέει απλώς ότι δεν είναι όλοι οι εργάτες παραγωγικοί για το κεφάλαιο. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν είναι προλετάριοι, δεδομένου ότι προλετάριοι είναι όσοι δεν διαθέτουν μέσα

17. Καρλ Μαρξ, *Αποτελέσματα της άμεσης διαδικασίας παραγωγής*, [δική μας μετάφραση].

παραγωγής και συντήρησης και αναγκάζονται να πωλούν την εργασιακή τους δύναμη για να ζήσουν.

Ξεκινώντας, λοιπόν, από αυτή τη διαστρέβλωση, αρχίζει η διαλογή μεταξύ παραγωγικών εργατών, δηλαδή εργατών που παράγουν **άμεσα** υπεραξία, και μη παραγωγικών εργατών, δηλαδή εργατών που δεν παράγουν υπεραξία. Οι μεν πρώτοι συνιστούν την εργατική τάξη ενώ οι δεύτεροι τη «μισθωτή μεσαία τάξη». Βάσει αυτού του τεχνητού διαχωρισμού, το μεγαλύτερο κομμάτι των εργαζομένων στον σύγχρονο δυτικό καπιταλισμό πετιέται έξω από την εργατική τάξη: όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι, όλοι οι ιδιωτικοί υπάλληλοι του τριτογενούς τομέα, όλοι οι εμποροϋπάλληλοι κοκ. Από τη στιγμή που οι συγκεκριμένοι εργαζόμενοι δεν παράγουν αξία και υπεραξία, υποτίθεται ότι ο μισθός τους προέρχεται από την υπεραξία που παράγουν οι παραγωγικοί εργάτες και άρα έχουν κάθε συμφέρον να συνεχίζεται η εκμετάλλευση των παραγωγικών εργατών, καρπός της οποίας είναι και ο δικός τους μισθός.

Το παραπάνω συμπέρασμα, ότι δηλαδή τα συμφέροντα των συγκεκριμένων εργαζομένων ταυτίζονται με τα συμφέροντα της αστικής τάξης, παραβλέπει ηθελημένα ότι όλες αυτές οι κατηγορίες εργαζομένων δεν διαθέτουν δικά τους μέσα παρα-

γωγής, επομένως, είναι αναγκασμένοι να πωλούν την εργασιακή τους δύναμη και να υφίστανται εκμετάλλευση παρέχοντας υπερεργασία. Επιπλέον, θα δείξουμε παρακάτω ότι ο διαχωρισμός μεταξύ παραγωγικής και μη παραγωγικής εργασίας είναι μονομερής, αφηρημένος και, εν τέλει, λανθασμένος.

Παραμένει επομένως το ερώτημα: για ποιο λόγο αυτό το κομμάτι της εργατικής τάξης δεν είναι προλετάριοι αλλά μέλη της μεσαίας τάξης; Η απάντηση που δίνει ο Πουλαντζάς είναι ότι ο αποφασιστικός ενοποιητικός παράγοντας που τους διαχωρίζει από την εργατική τάξη είναι «πολιτικο-ιδεολογικός» που προκύπτει κυρίως μέσα από τη διαίρεση μεταξύ διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας. Κατά τον Πουλαντζά, αυτή η «πολιτικο-ιδεολογική» διαίρεση είναι ο καθοριστικός παράγοντας, πιο σημαντικός και από τον διαχωρισμό μεταξύ παραγωγικών και μη παραγωγικών εργατών, για τη συγκρότηση της «νέας μεσαίας τάξης», όπως την ονομάζει. Για να το πούμε απλά, ο Πουλαντζάς θεωρεί ότι αυτά τα κομμάτια της εργατικής τάξης διαπνέονται από την κυρίαρχη αστική ιδεολογία και στηρίζουν την πολιτική εξουσία του κεφαλαίου, και αυτή η συνθήκη είναι που τα καθιστά κομμάτια της μεσαίας τάξης.

Όσον αφορά τα πολιτικά κίνητρα του Πουλαντζά πίσω από τη συγκεκριμένη θεωρία του περί κοινωνικών τάξεων έχουν περιγραφεί έξοχα από την Ellen Wood: «η θεωρία του για την κοινωνική τάξη ανήκει στην “προσπάθεια των θεωρητικών του Ευρωκομμουνισμού να υποβιβάσουν τη βαρύτητα του Δυτικού προλεταριάτου σε μειονότητα μέσα στην κοινωνία...”¹⁸ Με μια μονοκονδυλιά το προλεταριάτο υποβαθμίζεται από μια άνετη πλειοψηφία στις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες σε μια κουτσουρεμένη ομάδα η οποία

18. Ernest Mandel, *From Stalinism to Eurocommunism*, London 1978, σελ. 209.

πρέπει αναπόφευκτα να τοποθετήσει τις ταξικές συμμαχίες στην κορυφή της ατζέντας της. Ο ίδιος ο ορισμός του Πουλαντζά για την κοινωνική τάξη γενικά και τη “νέα μικροαστική τάξη” ειδικότερα, μετατοπίζει το επίκεντρο της σοσιαλιστικής στρατηγικής από τη δημιουργία μιας ενωμένης εργατικής τάξης στην κατασκευή “λαϊκών συμμαχιών” με βάση τις ταξικές διαφορές, ακόμα και με βάση τις διαιρέσεις που επιβάλλει το κεφάλαιο. Οποιαδήποτε προσφυγή στη “νέα μικροαστική τάξη”, για παράδειγμα, δεν πρέπει να προσανατολίζεται στα συμφέροντα της εργατικής τάξης αλλά στα ιδιαίτερα συμφέροντά της ως μικροαστικής τάξης». ¹⁹ Ωστόσο, αδυνατούμε να κατανοήσουμε την αποδοχή αυτών των κοινωνιολογικών ιερογλυφικών από διάφορες τάξεις του κινήματος οι οποίες υποτίθεται ότι βρίσκονται από την πλευρά της κατάργησης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Εκτός εάν έχουν επιλέξει να θεωρητικοποιήσουν την, κατά κάποιους από αυτούς, αδυνατότητα της κομμουνιστικής επανάστασης.

Ο ορισμός της εργατικής τάξης βάσει της διάκρισης παραγωγικής και μη παραγωγικής εργασίας βραχυκυκλώνει, δεδομένου ότι η εργασία κομματιών της λεγόμενης μεσαίας τάξης κατά Πουλαντζά, όπως οι μηχανικοί, είναι παραγωγική εργασία. Από την άλλη μεριά, η κατάταξη εργαζόμενων στη μισθωτή μεσαία τάξη στη βάση της ιδεολογίας τους είναι παντελώς αυθαίρετη. Στην πραγματικότητα, μια κατάταξη τέτοιου είδους εισάγει έμμεσα την πρωτοποριακή λογική: ο ρόλος του φρουρού της ορθής ιδεολογίας αναλαμβάνεται πάντοτε από κόμματα ή/και άτυπες οργανώσεις κάθε είδους. Οι εν λόγω οργανώσεις (όπως οι διάφορες εκδοχές της «Αυτονομίας» στην Ελλάδα) μπορούν στη συνέχεια να προσδιορίσουν

19. Ellen Meiksins Wood, *The Retreat from Class. A new “True” Socialism*, Verso.

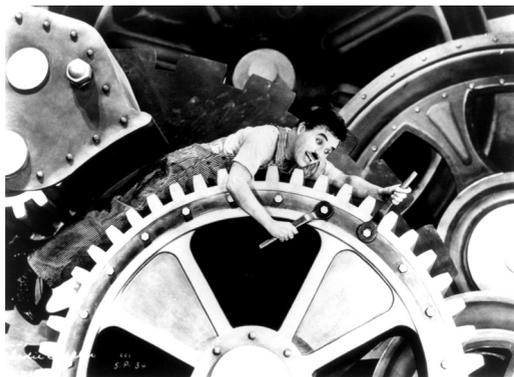
σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση ποιο είναι το καθαρό προλεταριακό υποκείμενο και στρατηγική, αγνοώντας ή ακόμα και κάνοντας επίθεση στο πραγματικό προλεταριακό κίνημα με όλες τις αντιφάσεις του.

Παρέκβαση για το ζήτημα της παραγωγικής εργασίας²⁰

Ο Μαρξ διαπραγματεύεται το ζήτημα της παραγωγικής εργασίας στους 3 τόμους του *Κεφαλαίου*, στο 6^ο αδημοσίευτο κεφάλαιο του πρώτου τόμου και στις *Θεωρίες για την Υπεραξία*. Ο πληρέστερος ορισμός της παραγωγικής εργασίας δίνεται στο 6^ο αδημοσίευτο κεφάλαιο όπου γράφει τα εξής: «*παραγωγική είναι μόνο εκείνη η εργασία που παράγει άμεσα υπεραξία... μόνο η εργασία που καταναλώνεται άμεσα στη διαδικασία παραγωγής για την αξιοποίηση του κεφαλαίου*». ²¹ Από αυτό τον ορισμό εξαγονται δύο προϋποθέσεις προκειμένου να είναι παραγωγική μία εργασία: α) να είναι μισθωτή εργασία, ο παραγωγός να πουλάει την εργασιακή του δύναμη και όχι το εμπόρευμα που παράγει, να είναι δηλαδή μισθωτός εργάτης και β) η εργασιακή του δύναμη να ενσωματώνεται άμεσα σαν ζωντανός συντελεστής στη διαδικασία παραγωγής του κεφαλαίου, να γίνεται μεταβλητό κεφάλαιο που όχι μόνο διατηρεί και αναπαράγει τις προκαταβεβλημένες κεφαλαιακές αξίες αλλά παράλληλα τις επαυξάνει και τις πολλαπλασιάζει, μετατρέποντάς τες μέσα από

20. Η επεξεργασία αυτού του ζητήματος από την οποία προέρχεται η ανάλυση που ακολουθεί είχε γίνει στα πλαίσια της δραστηριότητας δύο μελών της Αντίθεσης στην *Ομάδα Αυτομόρφωσης και Συζήτησης του Κεφαλαίου* όταν ήταν μέλη της και αποτελούσε τμήμα σχετικής εισήγησης.

21. Κ. Μαρξ, *Αποτελέσματα της άμεσης διαδικασίας παραγωγής*, Εκδόσεις Α / συνέχεια, 2003, σ. 128.

την παραγωγή υπεραξίας σε αυτοαξιοποιούμενη αξία, σε κεφάλαιο. Έτσι, σύμφωνα με τον Μαρξ, δεν αρκεί να είναι ένας εργάτης μισθωτός για να είναι παραγωγικός αλλά θα πρέπει η εργασιακή του δύναμη να αγοράζεται για να ενσωματωθεί στην καπιταλιστική διαδικασία αξιοποίησης ως μεταβλητό κεφάλαιο. Αυτός ο ορισμός κάνει ξεκάθαρο ότι το είδος της αξίας χρήσης ή της εκάστοτε συγκεκριμένης εργασίας που την παράγει δεν παίζει κανένα ρόλο στον καπιταλισμό για τον χαρακτηρισμό της εργασίας ως παραγωγικής ή μη παραγωγικής. Ο προσδιορισμός «παραγωγική» ή «μη παραγωγική» δεν αναφέρεται επομένως στη συγκεκριμένη πλευρά της εργασίας αλλά στην αφηρημένη πλευρά της.

Στο κεφάλαιο για την απόλυτη και σχετική υπεραξία του 1^{ου} τόμου του *Κεφαλαίου* ο Μαρξ είναι σαφής ότι η παραγωγική εργασία δεν περιορίζεται μόνο στη σφαίρα παραγωγής υλικών αντικειμένων αλλά περιλαμβάνει και τις υπηρεσίες, δηλαδή τις εργασίες που δεν μπορούν να μεταμορφωθούν σε ξεχωριστά από τους εργάτες προϊόντα. «Ένας δάσκαλος είναι παραγωγικός εργάτης, όταν, όχι μόνο επεξεργάζεται παιδικά κεφάλια, μα κι ο ίδιος τσακίζεται στη δουλειά για να πλουτίζει ο επιχειρηματίας. Το ότι ο τελευταίος έχει τοποθετήσει τα κεφάλαιά του σ' ένα εργοστάσιο εκπαίδευσης αντί σ' ένα εργοστάσιο λουκάνικων δεν αλ-

λάζει τίποτα στη σχέση».²² Ωστόσο, τόσο στο 6^ο αδημοσίευτο κεφάλαιο όσο και στις *Θεωρίες για την Υπεραξία*, ο Μαρξ εκφράζει τη θέση ότι ένα μικρό μόνο μέρος της εργασίας που δαπανάται για την παροχή υπηρεσιών μπορεί να γίνει αντικείμενο **καπιταλιστικής εκμετάλλευσης**, το οποίο μάλιστα φθίνει αριθμητικά σε σχέση με τη συνολική μάζα της καπιταλιστικής παραγωγής. Δηλαδή, θεωρεί ότι είναι περιορισμένοι οι κλάδοι των υπηρεσιών οι οποίοι μπορεί να υπαχθούν στο κεφάλαιο. Γι' αυτό τον λόγο, θεωρεί ότι, συνολικά, η εργασία που σχετίζεται με τις υπηρεσίες δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως παραγωγική εργασία. Προφανώς, οι παρατηρήσεις και οι προβλέψεις του αυτές αποδείχτηκαν ιστορικά εντελώς λανθασμένες όπως άλλωστε φάνηκε από την τεράστια μεγέθυνση του τριτογενούς τομέα στις αναπτυσσόμενες χώρες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι, ωστόσο, γεγονός ότι στο τελικό κείμενο του *Κεφαλαίου* απέφυγε να βάλει οτιδήποτε σχετικό.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, ορισμένες πλάνες σχετικά με την έννοια της παραγωγικής εργασίας προέρχονται από το γεγονός ότι επιβιώνουν στα πλαίσια της καπιταλιστικής παραγωγής προκαπιταλιστικές μορφές εργασίας στις οποίες δεν υφίσταται σχέση κεφαλαίου και εργασίας και συνακόλουθα οι έννοιες της παραγωγικής και της μη παραγωγικής εργασίας από τη σκοπιά του κεφαλαίου δεν μπορούν να εφαρμοστούν. Παράδειγμα που δίνει σχετικά με τέτοιες μορφές είναι η εργασία των αυτοαπασχολούμενων. Παρότι, όπως λέει, η εργασία των αυτοαπασχολούμενων, οι οποίοι κατέχουν τα δικά τους μέσα παραγωγής, δεν είναι πραγματικά υπαγμένη στο κεφάλαιο, υπάγεται ωστόσο ιδεατά. Ο αυτοα-

22. Κ. Μαρξ, *Κεφάλαιο*, τ. Ι, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 2002, σ. 525.

πασχολούμενος βλέπει τον εαυτό του ως μισθωτό εργάτη του εαυτού του και τα δικά του μέσα παραγωγής ως κεφάλαιο που του αντιπαράτίθεται. Αυτό είναι όμως μόνο μια ανωμαλία που απλώς συσκοτίζει την έννοια της παραγωγικής εργασίας. Ο πελάτης αγοράζει από τον αυτοαπασχολούμενο το εμπόρευσμά του, και επομένως δεν γίνεται ανταλλαγή μεταξύ χρήματος και εργασίας αλλά μεταξύ χρήματος και εμπορεύματος. Επομένως, σύμφωνα με τον Μαρξ, οι κατηγορίες της παραγωγικής και της μη παραγωγικής εργασίας δεν έχουν εφαρμογή στους αυτοαπασχολούμενους.

Ωστόσο, ο Μαρξ αναγνωρίζει τόσο στο 6^ο αδημοσίευτο κεφάλαιο όσο και στις *Θεωρίες για την Υπεραξία* πως συχνά οι αυτοαπασχολούμενοι είναι εξαρτημένοι από ένα εμπορικό κεφάλαιο, μια σχέση που αποτελεί μεταβατική μορφή προς την τυπική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο και επομένως υφίστανται εκμετάλλευση. Καθώς όμως θεωρεί αυτές τις μορφές παραγωγής καταδικασμένες να εξαλειφθούν, επισημαίνει ότι δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. «Αυτοί οι άνθρωποι εργάζονται κύρια (αν όχι ανεξάρτητα) για ένα εμπορικό κεφάλαιο, μια σχέση που αποτελεί μεταβατική μορφή προς τον απλώς τυπικό καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Το ότι σ' αυτές ακριβώς τις μεταβατικές μορφές η εκμετάλλευση της εργασίας φτάνει τα ανώτατα όρια, δεν αλλάζει καθόλου τα πράγματα».²³ Η πρόβλεψη του Μαρξ για την εξαφάνιση μορφών καπιταλιστικής εκμετάλλευσης που κρύβονται πίσω από τη μορφή της αυτοαπασχόλησης διαψεύστηκε κι αυτή απολύτως: στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα το ίδιο το κράτος αναγνώρισε στο φορολογικό σύστημα ότι η εργασία των αυτοαπασχολούμενων μπορεί να υποκρύπτει μισθωτή σχέση.

Εξίσου προβληματική και αντιφατική είναι η ανάλυση του Μαρξ στον δεύτερο και τον τρίτο τόμο του *Κεφαλαίου* για το αν η εργασία στη σφαίρα της κυκλοφορίας (εμπόριο εμπορευμάτων και εμπόριο χρήματος) είναι παραγωγική ή μη παραγωγική. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι διαπραγματεύεται τη διαδικασία κυκλοφορίας αφαιρώντας από αυτή όλα τα υλικά στοιχεία της: την διαπραγματεύεται δηλαδή ως μία μη υλική διαδικασία ανταλλαγής, ως ένα σύνολο αφηρημένων δικαιοπραξιών που αφορούν πωλήσεις και αγορές εμπορευμάτων. «Έχουμε κιόλας εξηγήσει ως ποιο βαθμό ο κλάδος των μεταφορών, η διαφύλαξη και η διανομή των εμπορευμάτων με μορφή καταναλώσιμη πρέπει να θεωρούνται σαν [λειτουργίες του] προτσές παραγωγής που συνεχίζονται μέσα στο προτσές της κυκλοφορίας. Αυτές οι περιπτώσεις της κυκλοφορίας του εμπορευματικού κεφαλαίου εν μέρει συγγέρονται με τις καθεαυτό λειτουργίες του εμπορευτικού ή του εμπορευματοεμπορικού κεφαλαίου, εν μέρει βρίσκονται στην πράξη συνδεδεμένες με τις ιδιόζουσες σ' αυτό ειδικές λειτουργίες, παρ' όλο που με την ανάπτυξη του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, η λειτουργία του εμπορευτικού κεφαλαίου ξεχωρίζει καθαρά, δηλαδή είναι χωρισμένη από τις πιο πάνω λειτουργίες και είναι αυτοτελής απέναντί τους. Για τον σκοπό μας, που αποβλέπει στο να καθορίσουμε την ειδική διαφορά αυτής της ιδιαίτερης μορφής του κεφαλαίου, πρέπει λοιπόν να κάνουμε αφαίρεση από τις πιο πάνω λειτουργίες. Εφόσον το κεφάλαιο, που λειτουργεί μόνο στο προτσές της κυκλοφορίας, ιδιαίτερα το εμπορευματοεμπορικό κεφάλαιο, συνδέει εν μέρει αυτές τις λειτουργίες με τις δικές του, δεν προβάλλει με την καθαρή του μορφή. Μόνο ύστερα απ' την αποβολή και την παραμέριση

23. Κ. Μαρξ, *Αποτελέσματα της άμεσης διαδικασίας παραγωγής*, σ. 141.

των λειτουργιών αυτών έχουμε την καθαρή του μορφή».²⁴

Έτσι, ο Μαρξ καταλήγει να γράψει ότι «στη διαδικασία κυκλοφορίας δεν παράγεται καμία αξία και επομένως καμία υπεραξία» και επομένως η εργασία στην καθαρή διαδικασία κυκλοφορίας είναι μη παραγωγική. «Πράγματι, εδώ συντελείται μόνο η μεταμόρφωση των εμπορευμάτων, που σαν τέτοια δεν έχει καμία σχέση με τη δημιουργία αξίας ή με αλλαγές της αξίας. Αν κατά την πώληση του παραγμένου εμπορεύματος πραγματοποιείται μια υπεραξία, αυτό γίνεται, γιατί η υπεραξία αυτή υπήρχε ήδη στο εμπόρευμα».²⁵ Αυτή όμως η καθαρή μορφή της διαδικασίας κυκλοφορίας δεν είναι παρά μια θεωρητική αφαίρεση που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματική διαδικασία κυκλοφορίας, η οποία πέραν του ότι είναι διαδικασία ανταλλαγής, δηλαδή αφηρημένης μεταβίβασης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας επί εμπορευμάτων, είναι κυρίως υλική διαδικασία παραγωγής. Το πραγματικό εμπορευματοεμπορικό κεφάλαιο πέραν του ότι διαμεσολαβεί τέτοιες αφηρημένες μεταβιβάσεις, παράγει υπηρεσίες χρησιμοποιώντας μέσα παραγωγής και εργασιακή δύναμη.

Ο χονδρέμπορος, π.χ., που πουλάει σιδερόβερρες για οικοδομές, τις οποίες αγοράζει από ένα εργοστάσιο χαλυβουργίας, παράγει ένα νέο προϊόν, **διαφορετικό** από τις –από φυσική άποψη ίδιες– σιδερόβερρες του εργοστασίου χαλυβουργίας, χρησιμοποιώντας στη διαδικασία παραγωγής του, πλην της εργασιακής δύναμης, και άλλες αρχικές και ενδιάμεσες εισροές, τις οποίες προμηθεύεται από άλλους παραγωγούς και στις οποίες ανήκουν πλην άλλων (όπως κτήρια, εξοπλισμός γραφείων κ.λπ.)

24. Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο τ. III*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1978, σ. 339.

25. Ό.π., σ. 354.

και αυτές οι ίδιες οι σιδερόβερρες του εργοστασίου χαλυβουργίας – οι τελευταίες αποτιμημένες βέβαια σε **τιμές εργοστασίου**. Ο ίδιος δεν πουλάει, όπως το εργοστάσιο χαλυβουργίας, σιδερόβερρες «στην πόρτα του εργοστασίου», π.χ. στη Θεσσαλονίκη, αλλά πουλάει τις «ίδιες» σιδερόβερρες στο κατάστημά του, π.χ. στην Αθήνα, σε τιμή χονδρεμπόρου, δηλαδή σε τιμή που περιέχει ένα κόστος σε μισθούς και υλικά και ένα ανάλογο προς το κεφάλαιό του κέρδος.

Παραπέρα, μπορεί να τεθεί μια ακόμη πιο θεμελιώδης ένσταση όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της εργασίας στη διαδικασία κυκλοφορίας ως μη παραγωγικής. Πέραν της μεταφοράς ή της αποθήκευσης, η ίδια η εργασία των πωλητών, των διαφημιστών, των λογιστών, των μισθωτών δικηγόρων κ.λπ. είναι διαδικασία παραγωγής υλικών και άυλων υπηρεσιών που είναι χρήσιμες και αναγκαίες στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, παράγει δηλαδή αξίες χρήσης. **Επομένως, αν εξετάσουμε την πραγματική διαδικασία κυκλοφορίας ως αυτό που είναι, δηλαδή ως διαδικασία παραγωγής υλικών και άυλων υπηρεσιών, στην οποία χρησιμοποιούνται μέσα παραγωγής και εργασιακή δύναμη, η εργασία που ασχολείται σε αυτήν είναι παραγωγική καθώς είναι υπαγμένη στο κεφάλαιο, αντιθέτως με όσα γράφονται στον 2^ο και τον 3^ο τόμο του Κεφαλαίου.** Ακόμη και η εργασία για την διεκπεραίωση αφηρημένων δικαιπραξιών παράγει αξίες χρήσης για την καπιταλιστική κοινωνία και επομένως αυξάνει την αξία των εμπορευμάτων.

Πέραν όμως των αντιφάσεων και των ενστάσεων που διατυπώθηκαν παραπάνω, το ίδιο το έργο του Μαρξ οδηγεί σε μια πιο διευρυμένη έννοια της παραγωγικής εργασίας μέσω των εννοιών του συλλογικού εργάτη και της πραγματικής παραγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Όπως

ξεκαθαρίζεται στον 1^ο τόμο του *Κεφάλαιου*, καθώς το προϊόν της εργασίας μέσα στην καπιταλιστική επιχείρηση δεν είναι πια το άμεσο προϊόν του ατομικού παραγωγού αλλά κοινωνικό προϊόν του συλλογικού εργάτη, η παραγωγική εργασία δεν συνδέεται απαραίτητα με τον άμεσο χειρισμό του αντικειμένου εργασίας. Όπως λέει: «για να εργάζεται κανείς παραγωγικά δεν χρειάζεται πια να χρησιμοποιεί άμεσα τα χέρια του· αρκεί να είναι όργανο του συλλογικού εργάτη, να εκτελεί κάποια από τις υπολειμματικές του». ²⁶ Με αυτή την έννοια, τόσο οι μανάτζερ και οι μηχανικοί όσο και οι ανειδίκευτοι χειρώνακτες εργάζονται παραγωγικά. Ωστόσο, η έννοια της παραγωγικής εργασίας δεν έχει πια νόημα όταν αναφέρεται ατομικά σε κάθε μέλος του συλλογικού εργάτη, αλλά μόνο όταν τον εξετάζουμε ως σύνολο. **Επομένως, η συζήτηση αν ο τάδε ή ο δείνα εργαζόμενος μέσα σε μια επιχείρηση είναι παραγωγικός ή όχι στερείται νοήματος.**

Στην παραγωγική εργασία συγκαταλέγεται ένα σύνολο από διαφορετικές λειτουργίες της συνολικής διαδικασίας παραγωγής (μανάτζερ, μηχανικοί, επιστάτες, ειδικευμένοι, ανειδίκευτοι). Σημειώνει δε ο Μαρξ ότι, με την ανάπτυξη της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο, πραγματικός λειτουργός της συνολικής διαδικασίας παραγωγής γίνεται –όλο και περισσότερο– **η κοινωνικά συνδυασμένη εργασιακή δύναμη** και όχι ο μεμονωμένος εργάτης. Μάλιστα, στο 6^ο αδημοσίευτο κεφάλαιο, ο Μαρξ επισημαίνει ότι ο καπιταλιστής ως εκπρόσωπος του άμεσα εμπλεκόμενου στη διαδικασία αξιοποίησης κεφαλαίου, ο οποίος διευθύνει και εκμεταλλεύεται την παραγωγική εργασία, επιτελεί παραγωγική λειτουργία, εκτελεί παραγωγική εργασία με την έννοια ότι η εργασία του εμπεριέχεται στη συνολική διαδικασία εργασίας, η οποία

ενσαρκώνεται στο προϊόν. Αυτό, όπως μας λέει, δεν ισχύει για τους υπόλοιπους καταναλωτές της υπεραξίας (εισοδηματίες κάθε είδους). Σημειώνει δε ότι η τάξη των καπιταλιστών που εκπροσωπούν το **παραγωγικό κεφάλαιο** είναι η κατεξοχήν **παραγωγική τάξη** στον καπιταλισμό.

Πάνω στις έννοιες του συλλογικού εργάτη και της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο βασίστηκαν και ορισμένοι Ιταλοί εργατιστές-αυτόνομοι τη δεκαετία του '70 (Αλκουάτι, Νέγκρι κ.λπ.) για να εισάγουν την έννοια του κοινωνικού εργάτη, σύμφωνα με την οποία η παραγωγική εργασία δεν περιορίζεται πλέον στην καπιταλιστική επιχείρηση που παράγει με σκοπό το κέρδος αλλά επεκτείνεται σε κάθε μορφή εργασίας, μισθωτής ή άμισθης, μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία, εφόσον βρισκόμαστε στην περίοδο της πραγματικής υπαγωγής κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας στο κεφάλαιο και εφόσον θα πρέπει να εξετάζουμε την παραγωγή υπεραξίας από τη σκοπιά του κοινωνικού κεφαλαίου που εκμεταλλεύεται συνολικά το προλεταριάτο.

Οπωσδήποτε, η έννοια του κοινωνικού εργάτη που διευρύνει την παραγωγική εργασία σε όλες τις μορφές εργασίας έμμισθης ή άμισθης βοηθά στην ανάδειξη των αγώνων μιας σειράς υποκειμένων (οικιακή εργασία, «μαύρη» και άτυπη εργασία κ.λπ.) που στο παλιό εργατικό κίνημα υποτιμούνταν σε σχέση με τους κατεξοχήν παραγωγικούς εργάτες, και ειδικότερα τους βιομηχανικούς εργάτες, αντανakλώντας άλλωστε την εμφάνιση αυτών των νέων υποκειμένων στο προσκήνιο της ιστορίας από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Από την άλλη μεριά, αυτή η διεύρυνση έχει το μειονέκτημα ότι υποβαθμίζει τη χρησιμότητα της έννοιας της παραγωγικής εργασίας ως εργαλείου για την ανάλυση της στρατη-

26. Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο τ. Ι*, ό.π., σ. 517.

γικής του καπιταλιστικού κράτους για την προσωρινή υπέρβαση της κρίσης.

Μέσα από τις Μαρξικές κατηγορίες της παραγωγικής και μη παραγωγικής εργασίας μπορούμε να ερμηνεύσουμε διάφορα φαινόμενα όπως, για παράδειγμα, την επίθεση που εξαπέλυσε τα τελευταία χρόνια το κεφάλαιο και το κράτος του, στα πλαίσια της διαχείρισης της κρίσης υπέρ του κεφαλαίου, εναντίον των αυτοαπασχολούμενων, δηλαδή εναντίον των «ελεύθερων επαγγελματιών» που δουλεύουν μόνοι τους και δεν εκμεταλλεύονται την εργασιακή δύναμη άλλων. Σύμφωνα με τον Μαρξ, οι αυτοαπασχολούμενοι δεν είναι παραγωγικοί εργάτες. Σε αυτό το αναλυτικό πλαίσιο, η εργασία τους μπορεί να είναι χρήσιμη αλλά δεν παράγει άμεσα υπεραξία. Στόχος λοιπόν των μέτρων που λήφθηκαν στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας (κατακόρυφη αύξηση της άμεσης και έμμεσης φορολογίας, των ασφαλιστικών εισφορών, άνοιγμα κλειστών επαγγελματιών κ.λπ.) εναντίον αυτών των μη παραγωγικών εργατών είναι να υπαχθούν άμεσα στην αυτοαξιοποίηση του κεφαλαίου. Ως αυτοαπασχολούμενοι μη παραγωγικοί εργάτες «απελευθερώνονται» από τα μέσα παραγωγής τους και έτσι μπορεί να ξεκινήσει μια νέα διαδικασία πρωταρχικής συσσώρευσης: «Απελευθερώνεται» εργασιακή δύναμη που προσωρινά μπαίνει στον εφεδρικό στρατό των ανέργων, κάτι που με τη σειρά του μειώνει τους μισθούς και επιβάλλει εργασιακή πειθαρχία.

Αν ακολουθήσουμε τον Μαρξικό ορισμό της έννοιας της παραγωγικής εργασίας, στην κατηγορία των μη παραγωγικών εργατών ανήκουν τόσο δημόσιοι υπάλληλοι όπως μπάτσοι, στρατιωτικοί, δικαστές κ.λπ. όσο και δάσκαλοι, γιατροί, νοσοκόμοι κ.λπ. Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχει μια ολοκληρη συζήτηση σχετικά με την προέλευση του μισθού αυτών των στρωμάτων. Σύμφωνα

να με ορισμένες αναλύσεις, όπως η ανάλυση του Πουλαντζά που προαναφέραμε, ο μισθός τους προέρχεται από την κοινωνική υπεραξία που παράγουν οι παραγωγικοί εργάτες και, κατά συνέπεια, τα στρώματα αυτά έχουν συμφέρον στην αύξηση της εκμετάλλευσης των παραγωγικών εργατών και είναι προσδεδεμένα αντικειμενικά στα συμφέροντα του κεφαλαίου. Ωστόσο, ο μισθός των εργαζόμενων στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών για την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης (δάσκαλοι, γιατροί κ.λπ.) είναι κομμάτι της κοινωνικής αξίας της εργασιακής δύναμης και όχι της κοινωνικής υπεραξίας, ακόμα κι αν δεχτούμε τον ορθόδοξο ορισμό της παραγωγικής εργασίας. Το αντίθετο συμβαίνει με τον μισθό των μπάτσων, των στρατιωτικών ή των δικαστών που δεν παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες αλλά είναι φρουροί του εμπορεύματος και της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας. Γι' αυτό τον λόγο, η πρώτη κατηγορία εργαζόμενων στον δημόσιο τομέα ανήκει στο προλεταριάτο και έχει τα ίδια συμφέροντα με αυτό ενώ η δεύτερη, εξ αντικειμένου, έχει συμφέρον στην αύξηση της εκμετάλλευσης της εργασίας, δηλαδή έχει κοινά συμφέροντα με την τάξη των καπιταλιστών.

Παραπέρα, ο Bob Rowthorn είχε δείξει στο άρθρο του *Skilled Labour in the Marxist System* (CSEB, Άνοιξη 1974), όταν ήταν ακόμη μαρξιστής, ότι οι εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα είναι **έμμεσα** παραγωγικοί όταν παράγουν αξίες χρήσης που είτε περιλαμβάνονται στον πραγματικό μισθό της εργατικής τάξης είτε αποτελούν στοιχεία του σταθερού κεφαλαίου. Ο μηχανισμός με τον οποίο αυτό συμβαίνει είναι ο ακόλουθος: Στον βαθμό που η εργασία τους αντικειμενοποιείται σε αξίες χρήσης των οποίων η αξία υπερβαίνει την αξία της εργασιακής τους δύναμης, οι εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα πραγματοποιούν υπε-

ρεργασία και επομένως υφίστανται εκμετάλλευση. Ωστόσο, οι φόροι που επιβάλλονται για την πληρωμή τους καλύπτουν μόνο την αναγκαία, πληρωμένη εργασία τους. Έτσι, το κεφάλαιο ιδιοποιείται αυτό το πλεόνασμα αξίας: το κεφάλαιο ιδιοποιείται την υπερεργασία που πραγματοποιείται λ.χ. στην εκπαίδευση με αποτέλεσμα αυτή να εμφανίζεται ως υπεραξία που παράγεται εντός της εκάστοτε επιχείρησης. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, η εν λόγω υπεραξία είναι απλώς η αντικειμενοποίηση της υπερεργασίας που εκτελείται στον δημόσιο τομέα. Κατά συνέπεια, όλοι οι εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα που παράγουν είτε αξίες χρήσης που περιλαμβάνονται στην αξία της εργασιακής δύναμης, λ.χ. στις κοινωνικές υπηρεσίες, είτε αξίες χρήσης που αποτελούν στοιχεία του σταθερού κεφαλαίου, λ.χ. στα κρατικά ερευνητικά ιδρύματα ή στις υποδομές, είναι εμμέσως παραγωγικές για το κεφάλαιο. Έτσι, η αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζόμενων στον δημόσιο τομέα αυξάνει την υπεραξία που ιδιοποιείται το κεφάλαιο: συντελεί είτε στη μείωση των φόρων επί του κεφαλαίου είτε στη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών της εργατικής τάξης και, επομένως, στη μείωση του μεικτού μισθού. Σε κάθε περίπτωση, αυξάνεται το καπιταλιστικό κέρδος μετά από τους φόρους.

Οπωσδήποτε, οι προηγούμενες παρατηρήσεις δεν οδηγούν σε κάποιο συγκεκριμένο συμπέρασμα αν τις εξετάσουμε από τη σκοπιά της υποκειμενικότητας και της ταξικής συνείδησης των εργαζόμενων στο «κοινωνικό κράτος».

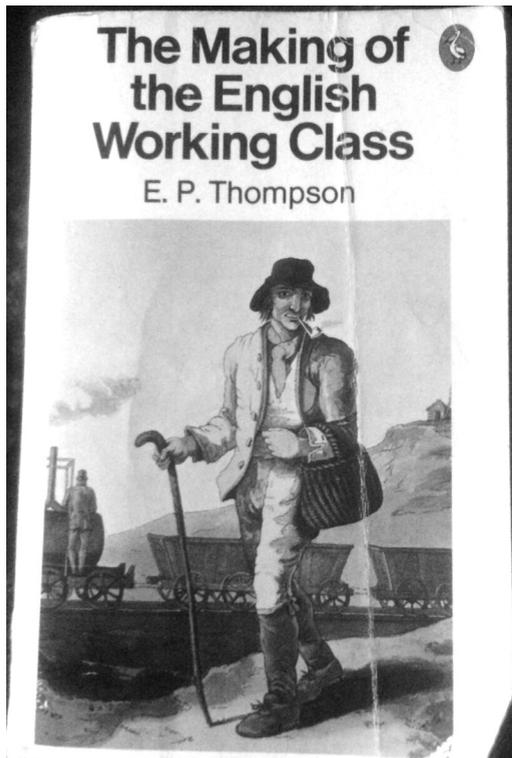
Τάξη και αλλοτρίωση

Η κοινωνιολογική προσέγγιση του Πουλαντζά ορίζει την τάξη ως «ομάδα» ή «θέση» που καταλαμβάνει το άτομο μέσα στην κοι-

ωνία. Ωστόσο, η τάξη δεν είναι ούτε «ομάδα» ούτε «θέση», είναι *κοινωνική σχέση* που απορρέει από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Τάξη είναι η *ολότητα* των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, την οποία εμείς οι ίδιοι αναπαράγουμε. Η τάξη δεν είναι ούτε «δομή» ούτε «κατηγορία», είναι κάτι το οποίο πράγματι συμβαίνει στις ανθρώπινες σχέσεις, είναι φαινόμενο *ιστορικό*.²⁷ Τάξη είναι η συνεχής διαδικασία του βίαιου διαχωρισμού της μεγάλης μάζας των ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής και συντήρησης, μια διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε στη λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση αλλά συντελείται συνεχώς μέσα από τη συσσώρευση του κεφαλαίου και ενίοτε από την άμεση κρατική βία: «*Η κεφαλαιοκρατική διαδικασία παραγωγής, θεωρούμενη στη συνάφειά της ή ως διαδικασία αναπαραγωγής, δεν παράγει μόνο εμπόρευμα, δεν παράγει μόνο υπεραξία, αλλά παράγει και αναπαράγει την ίδια την κεφαλαιακή σχέση, από τη μία πλευρά τον κεφαλαιοκράτη και από την άλλη τον μισθωτό εργάτη*».²⁸ Είναι *σχέση αγώνα*, δηλαδή μια διαρκής πάλη, είτε αφανής είτε έκδηλη, μέσα και ενάντια στη συνεχή προσπάθεια του κεφαλαίου να υποτάξει κάθε πλευρά της ζωής στον νόμο της αξίας. Η τάξη δεν είναι «ταυτότητα», είναι η *διαλεκτική σχέση* μεταξύ των αντικειμενικών συνθηκών των σχέσεων παραγωγής και των υποκειμενικών όρων της εμπειρίας αγώνα ενάντια σε αυτές τις σχέσεις παραγωγής που υποβιβάζουν τη μεγάλη μάζα των ανθρώπων στην τάξη που υφίσταται εκμετάλλευση. Είναι μια *ιστορική διαδικασία* που ταυτόχρονα εναντιώνεται στην τάξη και τη διαμορφώνει. Τάξη είναι η

27. Βλέπε σχετικά E.P. Thompson, *Η συγκρότηση της αγγλικής εργατικής τάξης*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 2019.

28. Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Πρώτος, ΚΥΜ, 2016.

ίδια η ταξική πάλη, μια ιστορική διαδικασία με ήττες, εφόδους, πισωγυρίσματα και πύρρειες νίκες.

Στην τάξη ως κοινωνική σχέση δεν υπάρχουν «καθαροί εργάτες», «ιδανικά επαναστατικά υποκείμενα» σαν αυτά που αναζητούν οι θιασώτες της έννοιας-πασπαρτού «μεσαία τάξη» (λ.χ. τους ακραία υποτιμημένους μετανάστες). Η ίδια η μισθωτή σχέση είναι μια μορφή μυστικοποίησης που αποκρύπτει τη σχέση εκμετάλλευσης: «όποιος ζει στον αστερισμό της –ακόμα και ο πλήρως απασχολούμενος παραγωγός υπεραξίας, ή μάλλον ειδικά αυτός– ζει μια ζωή στην οποία είναι διαχωρισμένος και ενάντια στον εαυτό του. Τα πόδια του παραμένουν βυθισμένα μέσα στην εκμετάλλευση ακόμα κι όταν το μυαλό του (που μπαίνει στον πειρασμό να ερμηνεύσει αυτή την εκμετάλλευση με όρους

“χαμηλών μισθών”, δηλαδή με όρους μυστικοποίησης) αναπνέει μέσα στα σύννεφα της αστικής ιδεολογίας».²⁹

Η έννοια της αλλοτρίωσης, όπως την ανέπτυξε ο Μαρξ μέσα στο έργο του, είναι κεντρικής σημασίας αν θέλουμε να κατανοήσουμε τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις: «Στον καπιταλισμό υπάρχει μια αντιστροφή της σχέσης μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων, μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου. Υπάρχει μια αντικειμενοποίηση του υποκειμένου και μια υποκειμενοποίηση του αντικειμένου: τα πράγματα (το χρήμα, το κεφάλαιο, οι μηχανές) γίνονται υποκείμενα της κοινωνίας, οι άνθρωποι (οι εργάτες) γίνονται αντικείμενα. Οι κοινωνικές σχέσεις δεν είναι απλώς φαινομενικά αλλά πραγματικά σχέσεις μεταξύ πραγμάτων (μεταξύ χρήματος και κράτους, μεταξύ των δικών μου χρημάτων και των δικών σου), ενώ οι άνθρωποι στερούνται την κοινωνικότητά τους και μετασχηματίζονται σε “άτομα”, το αναγκαίο συμπλήρωμα της εμπορευματικής ανταλλαγής».³⁰

Η εμπειρία της απομονωμένης εργάτριας μέσα στον καπιταλισμό διαμορφώνεται από την ολότητα του κόσμου των εμπορευμάτων. Όλες οι μυστικοποιημένες μορφές που λαμβάνει η σχέση κεφάλαιο (η μισθωτή εργασία, το χρήμα, το έθνος-κράτος κ.λπ.) ορθώνονται μπροστά της ως μια ξένη δύναμη που την εξουσιάζει αλλά και που ταυτόχρονα αυτή η ίδια αναπαράγει καθημερινά. Οι βεβαιότητες του κεφαλαίου, η απατηλή σταθερότητα των καπιταλιστικών μορφών και κατηγοριών, η φαινομενικότητα του κεφαλαίου ως αιώνιας και φυσικής

29. Richard Gunn, Notes on Class, *Common Sense* No. 2 (Ιούλιος 1987).

30. John Holloway, Class and Classification: Against, In and Beyond Labour, *The Labour Debate. An Investigation into the Theory and Reality of Capitalist Work*, Ashgate, 2002.

σχέσης, γίνονται βεβαιότητες της εργάτριας. Οι σχέσεις της με τους ανθρώπους λαμβάνει για εκείνη «τη φαντασμαγορική μορφή μιας σχέσης μεταξύ πραγμάτων».³¹ Το θέμα προσπαθεί να επιβάλλει τον εαυτό του ως τον μοναδικό ορίζοντα της εμπειρίας. Κι αυτή η διαδικασία αλλοτρίωσης διαπερνά όλη τη μάζα των προλετάρων, «παραγωγικών» και «μη παραγωγικών», για να υιοθετήσουμε τον ψευδή –από τη σκοπιά του αγώνα ενάντια στο κεφάλαιο– διαχωρισμό του Πουλαντζά, διαμορφώνοντας ενεργά τις ενδοταξικές σχέσεις ιεραρχίας.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τους «πολιτικο-ιδεολογικούς» παράγοντες του Πουλαντζά, η αλλοτρίωση δεν είναι ένα τετελεσμένο γεγονός αλλά μια διαδικασία. Η έννοια της αλλοτρίωσης υπονοεί το αντίθετό της, δηλαδή την άρνηση και την αντίσταση στην αλλοτρίωση μέσα στην καθημερινή πρακτική των ανθρώπων, μέσα στην εξέλιξη της αφανούς ή έκδηλης ταξικής πάλης. Και είναι μέσα στους αγώνες, πόσο μάλλον τους μαζικούς, που αναδεικνύονται όλες οι αντιφάσεις της τάξης των προλετάρων και που ανοίγονται προοπτικές για τη συλλο-

γική έμπρακτη κριτική της καπιταλιστικής αλλοτρίωσης. «Αντί να αναζητούμε τον ήρωα με την πραγματική ταξική συνείδηση, η ιδέα της επανάστασης πρέπει να ξεκινάει από τη σύγχυση και τις αντιφάσεις που μας κατακερματίζουν. Δεν υπάρχει καθαρό, επαναστατικό υποκείμενο».³²

Για να επανέλθουμε στο κίνημα των πλατειών, ο χαρακτηρισμός του από μερίδα του α/α/α χώρου ως κίνημα της «μεσαίας τάξης» είναι ένας εύκολος τρόπος για να απαλλαγεί κανείς από το βασιανιστικό ερώτημα: γιατί οι προλετάριοι δεν καταφέρνουν να ξεπεράσουν τις αλλοτριωτικές μορφές του κεφαλαίου: τη δημοκρατία, το έθνος, το κράτος, τα πολιτικά κόμματα, τους διαχωρισμούς βάσει φυλής κ.ο.κ. και δεν κινούνται προς μια ριζοσπαστική κατεύθυνση ακόμα και όταν δέχονται μια τόσο σκληρή και χωρίς προηγούμενο επίθεση από το κεφάλαιο; Η έμπρακτη απάντηση μπορεί να δοθεί μόνο μέσα στους αγώνες και μέσα από τη μελέτη της ιστορίας τους και όχι με έτοιμες απαντήσεις από τη θέση του εξωτερικού παρατηρητή.

31. Καρλ Μαρξ, *ό.π.*

32. John Holloway, *ό.π.*

Λαός και Έθνος γενικά

Ξεκινώντας το τελευταίο μέρος του κειμένου στο οποίο θα εστιάσουμε στο έθνος και τον λαό, να σημειώσουμε αρχικά πως κατανοούμε αυτές τις κατηγορίες ως **κοινωνικές μορφές**, δηλαδή ως επιμέρους **τρόπους ύπαρξης** των ταξικών ανταγωνιστικών σχέσεων.³³ Επομένως, οι κατηγορίες του έθνους και του λαού ως έννοιες που εκφράζουν με κοινωνικά έγκυρο, ιστορικά προσδιορισμένο και προσδιοριστικό τρόπο καπιταλιστικές μορφές της **κοινωνικής ζωής** είναι καθαυτές αντιφατικές, καθώς πρόκειται για **διαφοροποιημένες** μορφές που συγκροτούνται μέσω της **ταξικής πάλης**. Ενδεχομένως, στη δραστηριότητα του «λαού» ως **μαζικού κινήματος** μπορεί να τεθεί η δυνατότητα της εσωτερικής του διάσπασης, δηλαδή η δυνατότητα του σχηματισμού της τάξης, ο οποίος οδηγεί σε ρήξη εντός του έθνους. Η διαφορά της μορφής-λαός από τη μορφή-έθνος συνίσταται στο γεγονός ότι στη μορφή-έθνος κάθε ταξική δραστηριότητα και κάθε κοινωνική σύγκρουση φαίνεται να έχει διαλυθεί/εξαφανισθεί στο αποτέλεσμά της, εντός της **αναπαράστασης** της εθνικής ενότητας.

Πιο συγκεκριμένα, η εξουσία του κεφαλαίου από την πρώιμη ανάδυσή της θεμελιώνεται και αναπαράγεται μέσα από την ενσωμάτωση των προλετάρων στην εθνική/πολιτική κοινότητα **όχι ως τάξης** αλλά ως πολιτών ενός έθνους-κράτους. Η κοινωνική ηγεμονία της τάξης του κεφαλαίου εδραιώνεται μόνο όταν ανασυγκρο-

τεί **πολιτικά** μέσω του κράτους την εργατική τάξη σε μια εθνική βάση, όταν δηλαδή επιτυγχάνεται η **εθνικοποίηση** του ταξικού ζητήματος. Σημασία έχει να επισημάνουμε από μια ταξική σκοπιά πως από τότε που η εργατική τάξη εισήλθε στο προσκήνιο της ιστορίας αυτή βρίσκεται **μέσα-και-ενάντια** τόσο στο έθνος όσο και σε όλες τις καπιταλιστικές μορφές αντικειμενικότητας.³⁴

Από τη μια μεριά, η εθνικοποίηση της ταξικής πάλης, δηλαδή **το έθνος μέσα-και-ενάντια** στην τάξη, την ενοποιεί σε ένα ευρύτερο επίπεδο από αυτό των συντεχνιακών αγώνων σε τοπικές επιχειρήσεις και ενάντια σε μεμονωμένους καπιταλιστές, παράγοντας τις αντικειμενικές προϋποθέσεις για την υπέρβαση των εθνικών φραγμών και τη δημιουργία της παγκόσμιας ανθρώπινης κοινότητας. Από την άλλη μεριά, η μορφή-έθνος συνιστά μια στιγμή υπαγωγής της ταξικής δραστηριότητας στις καπιταλιστικές κοινωνικές μορφές, συνιστά μια εσωτερική διαίρεση της τάξης και άρα μια προσωρινή αναστολή της δυνατότητας υπέρβασης των εθνικών φραγμών.

Η άρνηση του ταξικού ανταγωνισμού μέσω της εθνικοποίησης του ταξικού ζητήματος πραγματοποιείται μέσα από την κρατική πολιτική που οργανώνει τη διαδικασία **ατομικοποίησης** της εργατικής τάξης, πασχίζοντας να διασφαλίσει ότι η ικανότητα για εργασία θα διατηρήσει την εμπορευματική της μορφή ώστε η εκμετάλλευση να μεσολαβείται από την ελεύθερη και ίση ανταλλαγή μεταξύ ιδιωτών εμπορευματοκατόχων. Αυτή η διαδικασία συμπληρώνε-

33. Η έννοια της μορφής ως συγκεκριμένου τρόπου ύπαρξης των κοινωνικών σχέσεων που χρησιμοποιείται σε διάφορα σημεία του κειμένου εξηγείται με σαφήνεια στο κείμενο του Richard Gunn, *Marxism and Mediation, Common Sense 2*, 1987. Λόγω του περιορισμένου χώρου και χρόνου δεν θα γράψουμε περισσότερα εδώ.

34. Μορφή αντικειμενικότητας είναι ο εκάστοτε ιστορικά συγκεκριμένος τύπος διαμεσολάβησης μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου που χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη κοινωνία. Για περισσότερα βλ. τη σχετική ενότητα στο εξαιρετικά ενδιαφέρον βιβλίο του Κώστα Καβουλάκου, *Ιστορία και πράξη. Η φιλοσοφία της πράξης του Γκέοργκ Λούκατς*, Εκδόσεις Τόπος, 2018.

ται από την **επανασυλλογικοποίηση** των ιδιωτών προλετάρων όχι ως τάξης με αυτόνομες επιδιώξεις αλλά ως συνόλου πολιτών χωρίς ταξική διαφοροποίηση, δηλαδή από μια διαδικασία φετιχοποίησης των ταξικών αντιθέσεων που εκφράζεται στην αφαιρετική ομαδοποίηση των προλετάρων στη μορφή του «λαού». Ο εθνικισμός ως ο αντικειμενικός τύπος συγκρότησης των σύγχρονων μορφών κοινωνικής συνείδησης στο έδαφος του έθνους-κράτους, δηλαδή ως στιγμή της καπιταλιστικής ιδεολογίας και των πρακτικών που την αναπαράγουν, είναι έκφραση αυτής της υπαγωγής της εργατικής τάξης. Αλλά θα πρέπει απαραίτητα να διακρίνουμε αυτόν τον, ας τον πούμε, **πολιτικό εθνικισμό** από τον **ακροδεξιό εθνικισμό** που υποκαθιστά όλες τις μορφές κοινωνικής ταυτοποίησης με τον εαυτό του, παράγοντας a priori το ολοκληρωτικό πλαίσιο της μορφής-έθνος ως προϋπόθεση για κάθε κοινωνική δραστηριότητα και ως φυσικοποιημένη μήτρα όλων των πολιτικών γεγονότων.

Λαός και Έθνος στις πλατείες

Για να ξεκαθαρίσουμε από την αρχή τη θέση μας, πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν θεωρούμε πως υπάρχει κάποια άμεση σύνδεση μεταξύ του κινήματος των πλατειών και των πρόσφατων εθνικιστικών συλλαλητηρίων για τη Μακεδονία, κάτω από την ομπρέλα μιας «εξέγερσης από τα δεξιά». Παρόλα αυτά, σημειώνουμε ξανά πως υπήρξε μια **ειδική** μορφή εμφάνισης της εθνικής ταυτότητας όπως και της ταυτότητας του πολίτη, από τη μια μεριά, ως στοιχείο αυτοπροσδιορισμού μέρους του κόσμου που συμμετείχε στις πλατείες και, από την άλλη μεριά, ως ένδειξη του εγκλωβισμού αυτού του πλειοψηφικού κομματιού εντός των ορίων των κατεστημένων κοινωνικών σχέσεων. Αμφι-

σβητούμε όμως τον ισχυρισμό πως αυτή η ειδική μορφή καθόρισε το **γενικό** περιεχόμενο των αγώνων, το οποίο προανήγγειλε τον μονολιθικό εθνικισμό των «μακεδονικών συλλαλητηρίων».

Η συγκεκριμένη μορφή εμφάνισης του εθνικισμού δεν αμφισβήτησε την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας αλλά επιδίωξε να την επαναθεμελιώσει σε πιο στέρεες βάσεις και να διοχετεύσει τα προσδοκώμενα οφέλη της δημοκρατικότερα, στο σύνολο των πολιτών. Ένα σώμα πολιτών που από τη μια μεριά είναι καταστατικά ορισμένο ως εθνικό, αλλά το οποίο, από την άλλη μεριά, **δεν** συγκροτήθηκε **αρνητικά** απέναντι στους μη-πολίτες, στη συγκεκριμένη περίπτωση. Είναι αλήθεια πως στις πλατείες η κριτική του κεφαλαίου δεν πήγε παραπέρα από την **πραγματοποιημένη** και **φετιχοποιημένη** του εμφάνιση ως χρήμα-που-γεννάει-χρήμα και ως κρατικό χρέος, ενώ αντίστοιχα η κριτική της πολιτικής δεν μπόρεσε να πάει παραπέρα από μια **προσωποποιημένη** αγανάκτηση απέναντι στους πολιτικούς. Παρόλα αυτά, ένα κίνημα που τοποθετείται στην κοινωνία-των-πολιτών, και άρα παρουσιάζει την ταξική πάλη με έναν στρεβλό τρόπο, περιέχει εντός του αντιφάσεις που δεν είναι εκ των προτέρων **λυμένες**. Και δεν είναι λυμένες γιατί η συγκρότηση της κοινωνίας-των-πολιτών πρέπει συνεχώς να αναπαράγει τις προϋποθέσεις της, δηλαδή να αναστέλλει τη δραστηριότητα της εργατικής τάξης ως **τάξης**.

Αντιθέτως, στην περίπτωση των εθνικιστικών συλλαλητηρίων, η κινητοποίηση πήρε ως αφετηρία την **καθολική** μορφή του έθνους και του αφηρημένου εθνικού συμφέροντος. Έτσι, εξαφάνισε μέσα της κάθε πιθανότητα ρήξης και ανάδειξης των προλεταριακών αναγκών, οι οποίες συγκροτούνται **άμεσα** ως **επιμέρους** ταξικό συμφέρον ενάντια στην εμφάνιση της

αναπαραγωγής του κεφαλαίου ως γενικού σκοπού της κοινωνικής αναπαραγωγής. Η ρήξη που μπορεί να παραγάγει η μορφή-έθνος δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο εκτός από σύγκρουση με ένα άλλο «καθολικό», δηλαδή με ένα άλλο έθνος.³⁵

Επομένως, καθαυτές οι μορφές του έθνους και του εθνικισμού δεν είναι «σχετικά αυτόνομες» κοινωνικές μορφές αλλά συνιστούν τον τρόπο ύπαρξης είτε της **ήττας** είτε της **απουσίας** της **ταξικής πάλης**. Στο κίνημα των πλατειών, η άνοδος του εθνικισμού δεν υποδήλωσε την απουσία της ταξικής πάλης αλλά την **ήττα** της, εφόσον τελικά επικράτησε ο φετιχοποιημένος λόγος περί χρέους και άμεσης δημοκρατίας, ο οποίος μετατρέπει τον στόχο της ικανοποίησης των αναγκών σε μια εναλλακτική πρόταση για μια **τυπικά** διαφοροποιημένη αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Γι' αυτό άλλωστε υπήρχε και περιθώριο για ενεργό συμμετοχή τάσεων που έθεταν τα ζητήματα από μια προλεταριακή, αντικαπιταλιστική σκοπιά, κάτι που δεν μπορούμε να φανταστούμε καν για τον εθνικισμό των «μακεδονικών συλλαλητηρίων», εφόσον σε αυτά ήταν εξαρχής δεδομένη η **απουσία** της ταξικής πάλης και η μετάθεσή της σε πάλη μεταξύ των εθνών.

Να προσθέσουμε πως ενώ «αντικειμενικά» ιδωμένη η άλλη όψη της κατάρτησης των μνημονίων φαίνεται να είναι η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, το γεγονός αυτό δεν ακυρώνει την υποκειμενική στιγμή της προσωρινής επανοικειοποίησης του καπιταλιστικού χωροχρόνου. Κι αυτό ισχύει, παρόλο που αυτή η επανοικειοποι-

ηση πραγματοποιήθηκε με τα αλλοτριωμένα μέσα της κριτικής στο χρέος της οικονομίας αντί με τα όπλα της κριτικής στη χρεοκοπημένη κοινωνική ζωή λόγω της ύπαρξης της οικονομίας. Εύλογα, δεν μπόρεσε να αμφισβητήσει την αλλοτρίωση του κεφαλαίου ως **κοινωνικής σχέσης** που παίρνει **οικονομική** και **πολιτική** μορφή. Παρομοίως, η ύπαρξη του πολιτικού αιτήματος για άμεση δημοκρατία, που θέτει ως επίκεντρο τη σφαίρα και τον τρόπο λήψης των αποφάσεων χωρίς να μας λέει και πολλά για το τι είδους αποφάσεις είναι αυτές που παίρνονται, δεν ακυρώνει το γεγονός πως επρόκειτο για μια στιγμή πρακτικής κριτικής του τρόπου συγκρότησης της σχέσης ανάμεσα στην κοινωνία των πολιτών και την πολιτική κοινότητα του κράτους. Επομένως, ήταν μια **ατελής** ρήξη με την κρατικά προσδιορισμένη ιδιότητα του πολίτη, η οποία παρέμεινε μέσα στα όρια της διαχωρισμένης σφαίρας της πολιτικής απαιτώντας μόνο την αλλαγή της μέσω αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών.

Ο εθνικισμός ως ιστορικά επίκαιρη μορφή διαχείρισης της καπιταλιστικής κρίσης

Η κρίση των πολιτικών και οικονομικών μορφών της κοινωνικής αναπαραγωγής των τελευταίων δεκαετιών γενίκευσε την τάση **προλεταριοποίησης**, ως κομμάτι της διαδικασίας αλλαγής του τρόπου ύπαρξης των εθνών-κρατών και των οικονομιών τους εντός της παγκόσμιας κυκλοφορίας του κεφαλαίου. Σε συνδυασμό με μια ιστορική συνθήκη όπου η εργασία του προλεταριάτου αντιμετωπίζεται περισσότερο ως **κόστος** παρά ως **επένδυση**, το ζήτημα της διαχείρισης και του ελέγχου των αυτόνομων αναγκών του προλεταριάτου, που ενίοτε ξεπερνάνε την παθητική αποδοχή μιας αναγκαίας μοίρας, καθίσταται κρίσιμο. Η

35. Επιπλέον, τα στρώματα των «κοινωνικά ανεπιθύμητων» (περιθωριοποιημένων προλετάρων, ριζοσπαστικών πολιτικών μειοψηφιών, μειονοτικών ομάδων ταυτότητας κ.λπ.) μπορεί να αποκλειστούν από αυτή την «καθολική» μορφή ως «εσωτερικοί εχθροί» προς δίωξη και εκκαθάριση.

επανεμφάνιση του **δεξιού** εθνικισμού σε διάφορους καπιταλιστικούς σχηματισμούς, είτε με ένα ανοικτά νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα είτε με μια εθνο-συντηρητική εναλλακτική που δεν απέχει πολύ από αυτό, δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από αυτήν την κίνηση, η οποία συγκροτεί την υλική βάση για τη δημιουργία τριβών μεταξύ των προλετάρων. Ταυτόχρονα, αυτή η επανεμφάνιση συμβάλλει στην ιδεολογική απόκρυψη της επίθεσης που δέχεται **συνολικά** η εργατική τάξη. Επομένως, ανάλογα με το επίπεδο της ταξικής πάλης στο εσωτερικό κάθε εθνικού κοινωνικού σχηματισμού, τη θέση του τελευταίου στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας και τις αντίστοιχες πιθανές προοπτικές της καπιταλιστικής συσσώρευσης, προωθούνται και διαφορετικές καπιταλιστικές στρατηγικές. Το περιεχόμενο αυτών των στρατηγικών διαφοροποιείται ανάλογα με τον βαθμό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ένταξη –με απαξιωμένους και υποτελείς όρους– του μεταναστευτικού προλεταριάτου στο κύκλωμα του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου **ως μέσου για την απαξίωση του συνόλου της εργατικής τάξης.**

Εντούτοις, ακόμα και στις περιπτώσεις που ο εθνικισμός υποστηρίζει απερίφραστα μια νέα ρύθμιση-μέσω-της-απορρύθμισης των ταξικών σχέσεων, ουσιαστικά **δεν** παρέχει μια ριζική, με κάποιο «θετικό» περιεχόμενο, προοπτική σχετικά με την αναπαραγωγή τους. Αντιθέτως, αποτελεί απλώς μια αρνητική απάντηση σε κάποιες από τις συνέπειες της κρίσης τους. **Εμφανίζεται** λοιπόν σαν διακριτή απάντηση στην κρίση του κεφαλαίου ως κοινωνικής σχέσης, αλλά αυτή η διάκριση παραμένει περιορισμένη εντός ενός **ιδεολογικού** πλαισίου, καθώς αναιρείται πρακτικά από τον κοινό στόχο, εθνικιστών και μη, να μετακυλίσουν το κόστος και τις συνέπειες της κρίσης στις πλάτες της παγκόσμιας εργατικής τάξης.

Δεδομένου ότι ο εθνικισμός είναι ταυτόχρονα και **ένας από τους τρόπους που πραγματοποιείται αυτή η μετακύλιση**, θεωρούμε ότι δεν διαθέτει μια πραγματική και στέρεα υλική βάση για τη μελλοντική ενίσχυσή του ως μαζικού κοινωνικού κινήματος, το οποίο θα συσπείρωνε μεγάλα τμήματα του προλεταριάτου κάτω από τη σημαία του.

Και υποστηρίζουμε αυτή τη θέση γιατί παρόλο που μπορεί μέσω των εθνικισμών να αναπαράγεται προσωρινά μια διαφοροποίηση στην τιμή ή και την αξία της εργασιακής δύναμης, η οποία μεταφράζεται σε καλύτερους όρους ζωής για το εθνικά ενσωματωμένο κομμάτι του προλεταριάτου και σε αναπαραγωγή των ιεραρχικών σχέσεων στο εσωτερικό του, η κρισιακή αναπαραγωγή όμως των ταξικών σχέσεων καθιστά αυτή τη σχετική διαφοροποίηση ιδιαίτερα **ασταθή.**

Ωστόσο, η **οπισθοχώρηση** της ριζοσπαστικής προοπτικής και των **γενικευμένων προσδοκιών** της εργατικής τάξης που θα μπορούσαν άμεσα ή έμμεσα να

απειλήσουν την κυρίαρχη τάξη, αλλά και η γενική δυσαρέσκεια λόγω της πτώσης του επιπέδου ζωής, φέρνουν στο προσκήνιο μια φαινομενική λύση που εκφράζεται από έναν εθνικιστικό «δεξιό ρεφορμισμό»³⁶, ο οποίος έρχεται σε αντιπαράθεση και ταυτόχρονα συμπληρώνει τις αριστερές εκδοχές του. Από τη μια μεριά, ο ρεφορμισμός αυτού του είδους παραμένει συνέχιση της επίθεσης των αφεντικών με άλλα μέσα, όπως δείχνει και η γρήγορη εναλλαγή των δεξιών και αριστερών εκδοχών του στις κυβερνήσεις αρκετών καπιταλιστικών κρατών. Από την άλλη μεριά, είναι η **προσωρινή απουσία** μιας άλλης διεξόδου, πόσο μάλλον μιας επαναστατικής διεξόδου, μέσα στους ευρύτερους ταξικούς αγώνες, που ενδυναμώνει τις πρακτικές οι οποίες αναπαράγουν τον εθνικισμό ως μία από τις υποτιθέμενες, φαινομενικές διόδους βελτίωσης των όρων της κοινωνικής αναπαραγωγής.³⁷

Επιστρέφοντας στην περίπτωση της Ελλάδας, το ερώτημα του αν και πώς παράγονται εθνικιστικές ιδέες και πρακτικές εντός της ολότητας των κοινωνικών σχέσε-

36. Εδώ ο όρος «ρεφορμισμός» δεν αναφέρεται στην ιστορική τάση του σοσιαλιστικού κινήματος. Χρησιμοποιούμε αυτόν τον ομολογουμένως ασαφή όρο για να αναφερθούμε στις υποτιθέμενες εναλλακτικές οικονομικές πολιτικές έναντι του νεοφιλελευθερισμού, οι οποίες εμπεριέχουν δόσεις κενσινιανισμού, προστατευτισμού και αναπτυξιοκρατίας (developmentalism). Τα προγράμματα του Τραμπ, του ΣΥΡΙΖΑ, του Diem25, της Λέγκας του Βορρά κ.λπ. αποτελούν ορισμένα παραδείγματα για το τι εννοούμε. Φυσικά, μόλις τα προαναφερόμενα πολιτικά κόμματα και τάσεις έρχονται στην εξουσία τα «εναλλακτικά» οικονομικά τους προγράμματα αμβλύνονται ιδιαίτερα, όταν δεν εγκαταλείπονται πλήρως.

37. Τα συμφέροντα του προλεταριάτου δεν είναι «αυτονόητα» και ενοποιημένα εκ των προτέρων ώστε το μόνο που λείπει να είναι η προώθησή τους από κάποια επίδοξη πολιτική πρωτοπορία. Σχηματίζονται μέσα στη διαδικασία της

ταξικής σύγκρουσης καθώς συγκροτείται η ίδια η τάξη ως επαναστατικό υποκείμενο. Επομένως, δεν έχει πολύ νόημα η συνήθης διερώτηση, την οποία ισχυρίζονται ότι απαντούν οι ψυχαναλυτικές ερμηνείες της προλεταριακής συμπεριφοράς, η οποία συνοψίζεται ως εξής: «Γιατί οι προλετάριοι δεν εξεγείρονται; Γιατί στηρίζουν πολιτικές που πάνε ενάντια στα συμφέροντά τους, όπως λ.χ. την υποτίμηση κομματιών της τάξης στη βάση του ρατσισμού;».

Παρόλα αυτά, θεωρούμε ότι υπάρχει και μια ψυχολογική διάσταση όσον αφορά τον σχηματισμό της προλεταριακής υποκειμενικότητας και συμπεριφοράς. Μια πολύ ενδιαφέρουσα ερμηνεία του σχηματισμού της κυρίαρχης μορφής υποκειμενικότητας στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό μπορεί να βρεθεί στο έργο του Έριχ Φρομ, *Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*, Εκδόσεις Διόπτρα 2017. Ο Φρομ ξεκινάει από τη διάκριση ανάμεσα στην *αρνητική* και τη *θετική* έννοια της ελευθερίας. Η αρνητική ελευθερία ορίζεται ως ελευθερία από τυχόν περιορισμούς στη δραστηριότητα ενός ατόμου. Η θετική ελευθερία ορίζεται ως η δυνατότητα δημιουργικού, ορθολογικού αυτοκαθορισμού. Ο Φρομ υποστηρίζει ότι η επέκταση της αρνητικής ελευθερίας (λ.χ. η μείωση των παραδοσιακών κοινωνικών περιορισμών από την οικογένεια, τη θρησκεία, τη συντηρητική ηθική στον δυτικό νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό) χωρίς μια αντίστοιχη εμφάθυνση της θετικής ελευθερίας μπορεί να βιωθεί ως απειλητική και τραυματική για το άτομο. Το άτομο μπορεί να βιώσει την απώλεια των παραδοσιακών οικογενειακών, κοινοτικών, θρησκευτικών δεσμών ως αίσθημα αδυναμίας καθώς αδυνατεί να δημιουργήσει άλλους κοινωνικούς δεσμούς με τους οποίους θα τους αντικαθιστούσε. Έτσι, ελλείπει ουσιαστικών δυνατοτήτων αυτοκαθορισμού, τα άτομα κατευνάζουν τα αισθήματα φόβου, αδυναμίας και άγχους που τα διακατέχουν μέσω της ταύτισής τους και της υποταγής τους σε μια πανίσχυρη αυταρχική φιγούρα ή προσωπικότητα (το έθνος ή τον λαϊκιστή ηγέτη). Η προσκόλληση σε αυτό το σύμβολο σταθεροποιεί τους κοινωνικούς δεσμούς αλλά δημιουργεί επίσης φόβο και μίσος για όσους/ες βρίσκονται έξω από αυτούς (μετανάστες, μειονότητες, τα πιο υποτιμημένα κομμάτια του προλεταριάτου κ.ο.κ.). Έτσι, σύμφωνα με τον Φρομ σχηματίζεται η σαδομαζοχιστική προσωπικότητα. Παρόλο που αυτή η

ερμηνεία φαίνεται να συλλαμβάνει πτυχές της ψυχολογίας του ατόμου στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, το πρόβλημα της είναι ότι δεν εξηγεί για ποιον λόγο δεν διαμορφώνουν όλοι οι άνθρωποι μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία μια προσωπικότητα τέτοιου είδους, ούτε μπορεί να ερμηνεύσει την πραγματική δημιουργία σχέσεων αλληλεγγύης στις στιγμές του αγώνα εναντίον του κεφαλαίου και του κράτους του, μέσα στις οποίες οι προλετάριοι αποκτούν τη δυνατότητα να αυτοκαθοριστούν συλλογικά και ορθολογικά.

Μια διαφορετική ερμηνεία μπορεί να δοθεί στα πλαίσια της ψυχολογίας του εαυτού του ψυχαναλυτή Χάιντς Κοχούτ. Για να μιλήσουμε για αυτή την ερμηνεία πρέπει καταρχάς να αναφερθούμε στην έννοια του ναρκισσιισμού. Σύμφωνα με τον Φρόυντ, ο ναρκισσισμός είναι η πρωτογενής κατάσταση που χαρακτηρίζει τη βρεφική ηλικία, ένα «ωκεάνιο αίσθημα» του εαυτού ως πανίσχυρου, παντογνώστη και απερίοριστου που σύντομα χάνεται λόγω των πρώιμων ματαιώσεων και ειδικά της ακύρωσης των προσδοκιών που έχει το βρέφος από τους γονείς του μέσω της οποίας ο εαυτός σχηματίζεται ως ένα αντικείμενο που είναι διαχωρισμένο από τον εξωτερικό κόσμο. Για τον Κοχούτ η ψυχολογική ωρίμανση δεν εξαφανίζει τον ναρκισσισμό αλλά τον μετασχηματίζει σε ανώτερες μορφές, καθώς όπως έλεγε και ο Φρόυντ στο έργο του *Τοτέμ και Ταμπού* το ανθρώπινο ον παραμένει μέχρι ενός σημείου ναρκισσιστικό ακόμα κι όταν βρει εξωτερικά αντικείμενα για την λίμπιντό του. Το άτομο μέσω του ναρκισσιισμού επιχειρεί να διατηρήσει την ενότητά του απέναντι στις αδιάκοπες απειλές διάλυσής της από τις πιέσεις του πραγματικού κόσμου. Η απώλεια της παντοδυναμίας του πρωτογενούς ναρκισσιισμού ή καλύτερα η αίσθηση αδυναμίας του ατόμου οδηγεί στην αμυντική αντίδραση του «μεγαλειώδους εαυτού», δηλαδή σε μια σολιψιστική αίσθηση υπεροχής και μεγαλείου και στην αντισταθμιστική αντίδραση της ταύτισης, της συνένωσης με ένα ισχυρό «αντικείμενο». Αυτές οι πρώτες αντιδράσεις ωστόσο δεν οδηγούν σε μια σταθερή συγκρότηση του εαυτού, ο οποίος βασανίζεται από αισθήματα ντροπής, ταπείνωσης και απώλειας του ελέγχου. Αντιθέτως, εκφράζονται συχνά σε αυτό που ονόμασε ο Κοχούτ «ναρκισσιστική οργή», δηλαδή ανάγκη για εκδίκηση, «αποκατάσταση του δικαίου» με οποιοδήποτε

ων μπορεί να διερευνηθεί μόνο μέσα από τη συγκεκριμένη ανάλυση των ταξικών σχέσεων όπως αυτές εκφράζονται στην καθημερινή ζωή και μέσα στους ταξικούς αγώνες. Σίγουρα, δεν μπορεί να διερευνηθεί με το τσουβάλισμα διαφορετικών κοινωνικών κομματιών σε κάποιον δομικά αναπαραγόμενο «εθνικό κορμό». Προφανώς θα διαφωνήσουμε και με τις ερμηνείες που βλέπουν στον εθνικισμό μια διαχρονική έκφραση

μέσο, που συνήθως κατευθύνεται ενάντια στους ανθρώπους που βρίσκονται έξω από τη διασταλτική αίσθηση του εαυτού του υποκειμένου. Μπορούμε και εδώ να εντοπίσουμε μοτίβα των ρατσιστικών, εθνικιστικών συμπεριφορών στην καπιταλιστική κοινωνία.

Ωστόσο η θεωρία του Κοχούτ περιγράφει και μια διαδικασία άρσης αυτού του παθολογικού ναρκισσιισμού αφενός μέσω της ανάπτυξης της ενσυναίσθησης, δηλαδή της ικανότητας να σκέφτεται και να νιώθει κανείς τον εαυτό του εντός της εσωτερικής ζωής άλλων ανθρώπων, η οποία συνδέεται ταυτόχρονα με την απόκτηση αυτοεκτίμησης και, αφετέρου, μέσω του μετασχηματισμού της ταύτισης με τον ισχυρό σε αισθήματα θαυμασμού απέναντι σε άλλους ανθρώπους και σε ενθουσιασμό για τον κόσμο. Χωρίς να έχουμε ακόμα ολοκληρώσει τη μελέτη και την εξέταση των ψυχαναλυτικών ερμηνειών της προλεταριακής υποκειμενικότητας στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, θα τολμήσουμε να πούμε ότι η θεωρία του Κοχούτ διαθέτει ένα διεισδυτικό βάθος που εξηγεί τόσο την ψυχολογική προσαρμογή των ατόμων στην καπιταλιστική κοινωνία όσο και την εξέγερση εναντίον της, χωρίς να πέφτει σε έναν κοινωνιοψυχολογικό ντετερμινισμό και στην απαισιοδοξία που χαρακτηρίζει λ.χ. τη Σχολή της Φρανκφούρτης. Μία καλή αρχή για τη μελέτη αυτών των ζητημάτων στη σύγχρονη βιβλιογραφία αποτελούν τα εξής άρθρα: Samir Gandesha, *Understanding Right and Left Populism*, στον τόμο J. Morelock, *Critical Theory and Authoritarian Populism*, 2018· S. Gandesha, *The neoliberal personality*, *Logos Journal*, 2017· Nicola Short, *On the Subject of Far-Right-Wing Politics*, *Critical Sociology* 1-15, 2016· και Earl Gammon, *Narcissistic rage and neoliberal reproduction*, *Global Society* 31, 2017.

των συμφερόντων κάποιας υποστασιοποιημένης μεσαίας τάξης. Η «μεσαία τάξη» εκφράζει περισσότερο την ιδανική εικόνα που έχει η ταξική κοινωνία για τον εαυτό της, με άλλα λόγια την ψευδή συνείδηση της ταξικής **συμφιλίωσης**, παρά την πραγματικότητα της όπως δείξαμε στις προηγούμενες ενότητες του κειμένου.

Όσον αφορά την πιθανή δυναμική του εθνικισμού, πρέπει να σημειώσουμε πως όσο η τάξη του κεφαλαίου και τα στελέχη της είναι πολυεθνικά άλλο τόσο είναι και αναγκαία εθνικά. Το κεφάλαιο ακόμα και στη διεθνοποιημένη του μορφή χρειάζεται να έχει μια βάση για τη λειτουργία του. Υπάρχει δηλαδή μια οργανική σύνδεση του κεφαλαίου με τον εθνικισμό της «εθνικής ανάπτυξης» που ωφελεί τη συσσώρευση του **κεφαλαίου γενικά**³⁸, ακόμα κι αν οι μεμονωμένοι καπιταλιστές με την περιορισμένη οπτική τους, του ατομικού κέρδους, δεν το βλέπουν έτσι. Όταν όμως απειληθεί η ίδια η ύπαρξή τους ως τάξης, πολλοί από αυτούς θα συσπειρωθούν κάτω από την εθνική σημαία της υπεράσπισης της συνολικής αναπαραγωγής του κεφαλαίου ως σχέσης εκμετάλλευσης.

Πέρα από την εργατική τάξη που όπως δείξαμε ορίζεται **μέσα-και-ενάντια** στο έθνος, διάφορες κοινωνικές ομαδοποι-

ήσεις όπως οι αυτοαπασχολούμενοι που κατέχουν τα μέσα της εργασίας τους, οι αποκαλούμενες «δημιουργικές» και «νέες μεσαίες» τάξεις, δεν συγκροτούν μια ιδιαίτερη τάξη με διακριτές επιδιώξεις **ενάντια** σε κάποια άλλη. Η δυναμική σχέση **προλεταριοποίησης/αποπρολεταριοποίησης**, δηλαδή η ίδια η σχέση της καπιταλιστικής συσσώρευσης που παράγει από τη μία πλευρά το κεφάλαιο και από την άλλη το προλεταριάτο, με διευρυμένο αλλά όχι ιστορικά γραμμικό τρόπο, αποτελεί το πεδίο όπου αμφιταλαντεύονται τα ταξικά συμφέροντα αυτών των στρωμάτων και όπου η ταξική σχέση διαπερνά την κοινωνική τους ύπαρξη. Επίσης, δεν βλέπουμε τον λόγο γιατί μια εργατική τάξη που αγωνίζεται και μέσα από τους ταξικούς της αγώνες έχει συγκροτήσει μια **προλεταριακή δημόσια σφαίρα**, η οποία προωθεί την κυκλοφορία της ήδη παραγμένης εμπειρίας αγώνα με σκοπό την επέκτασή του, δεν μπορεί να ενσωματώσει τμήματα αυτών των κοινωνικών στρωμάτων ενάντια σε κάθε είδους δεξιό και αριστερό εθνικισμό. Και για να ξέρουμε τι λέμε, **δεν** αναφερόμαστε σε μια τακτική σύναψης «συμμαχιών» με άτομα που βρίσκονται σε ταξικές «θέσεις» εντός της διαχωρισμένης σφαίρας της πολιτικής, των κομμάτων και των «λαϊκών μετώπων», κάτι που αποτελεί λογική και πολιτική συνέπεια της υιοθέτησης μιας κοινωνιολογικής θεωρίας της τάξης αλά Πουλαντζά. Έχοντας πλήρη επίγνωση πως μέσα στην **υλική κοινότητα του κεφαλαίου** αυτό που μας ενώνει είναι ταυτόχρονα αυτό που μας χωρίζει, η μόνη «συμμαχία» που μπορεί να υπάρξει είναι στη βάση του **ανταγωνισμού** ενάντια σε αυτόν τον γενικευμένο διαχωρισμό και την ψεύτικη ενότητά του. Εθνική ή οποιαδήποτε άλλη.

Αντίθεση, 24 Οκτωβρίου 2019

38. Η κατηγορία του «κεφαλαίου γενικά» εισηγήθη από τον Μαρξ στις *Βασικές Γραμμές της κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας (Grundrisse)*, Εκδόσεις Στοχαστής. Το «κεφάλαιο γενικά» καθορίζεται σαν η κοινή ιδιότητα των αξιών να είναι κεφάλαιο (Τετράδιο III, 16), «η συμπεριληψη των προσδιορισμών που διακρίνουν την αξία σαν κεφάλαιο από τον εαυτό της σαν απλή αξία ή χρήμα» (Τετράδιο IV, 41). Το «κεφάλαιο γενικά [...] δεν είναι απλή αφαίρεση», αλλά αντιστοιχεί στο «κεφάλαιο ολόκληρης της κοινωνίας», «στο συνολικό κεφάλαιο μιας χώρας σε διάκριση από τη συνολική γαιοκτησία ή μισθωτή εργασία» ή στη «γενική οικονομική βάση μιας τάξης» (Τετράδιο IV, 41).

Full Metal Yellow Jacket

Alèssi Dell'Umbria

Μετάφραση: Ιωάννα Σ.

«Σκατά!»

Λουδοβίκος XVI, 21 Ιανουαρίου 1793

Ας το χαρούμε! Το πνεύμα της εποχής είναι η εξέγερση που παίρνει κάθε φορά πρωτόγνωρη μορφή: τη μορφή της κατάληψης της κεφαλής της πορείας στο κίνημα ενάντια στον Εργασιακό Νόμο την άνοιξη του 2016· τη μορφή της υπεράσπισης της κολлекτιβοποιημένης αγροτικής γης στο κίνημα ZAD στη Notre-Dame-des-Landes την άνοιξη του 2008· και, τέλος, τη μορφή των ανεξέλεγκτων οδικών μπλόκων και διαδηλώσεων στο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων που ξέσπασε το φθινόπωρο του 2018 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.¹

Ένα άγνωστο παρότι οικείο έδαφος αρχίζει να αποκτά πολιτική υπόσταση. Τα Κίτρινα Γιλέκα πράγματι πολιόρκησαν ένα περιφερειακό έδαφος αποτελούμενο από μη-τόπους, κυκλικούς οδικούς κόμβους, κόμβους διοδίων σε αυτοκινητόδρομους, πάρκινγκ εμπορικών κέντρων, δηλαδή άξονες κυκλοφορίας όπου οργανώνονται και κατανέμονται οι μοναχικές καθημερινές συνήθειες του νεοαστικού περιβάλλοντος. Η όποια πιθανότητα δράσης φαινόταν να είχε εξαφανιστεί από το περιβάλλον της καθημερινής ζωής στο οποίο εκατομμύρια άνθρωποι χάνουν τα πρωινά και τα απογεύματά τους

μέσα στο μποτιλιάρισμα. Οι στατιστικές αναφέρουν πως ο μισός γαλλικός πληθυσμός μένει σε αυτήν την περιφέρεια. Αλλά όλοι αυτοί οι άνθρωποι παρέμεναν αόρατοι σε απελπιστικό βαθμό... Κάποιοι έπρεπε να φορέσουν ένα κίτρινο γιλέκο για να αποκτήσουν υπόσταση, όπως κάποιοι άλλοι μια μάσκα full face ή ένα μπουφάν north face... Το γεγονός ότι η επιτροπή για τον Adama Traoré² κινητοποιήθηκε πάρα πολύ γρήγορα καλώντας τον κόσμο να συμμετέχει στις συναντήσεις των κίτρινων γιλέκων στο Παρίσι, είχε αρκετά μεγάλη σημασία. Το Beaumont-sur-Oise, σύνορο μεταξύ των παριζιάνικων μπανλιέ και της λεγόμενης υπαίθρου της Île-de-France, ενσαρκώνει ακριβώς αυτή την περιφέρεια της μητρόπολης η οποία απέκτησε πολιτική υπόσταση (επί τω προκειμένω από τη δολοφονία του Adama Traoré) και σκοπεύει να τη διατηρήσει.

Για να χρησιμοποιήσουμε έναν όρο που δεν είναι καθόλου αθώος, μπορούμε να πούμε πως πρόκειται για ένα κατ' ουσία *επαρχιακό* κίνημα με τελείως πρωτόγνωρο χαρακτήρα. Διαδηλώσεις και συγκρούσεις ξεσπούν σε μικρές πόλεις όπου ποτέ δεν

1. (σ.τ.μ.) Βλ. τη σημείωση I στο τέλος του κειμένου.

2. (σ.τ.μ.) Ο Adama Traoré ήταν ένας νέος γάλλος προλετάριος με καταγωγή από το Μαλί που δολοφονήθηκε από τη γαλλική αστυνομία κατά τη διάρκεια της σύλληψής του.

συνέβαινε τίποτα και στις οποίες το Κράτος είχε διατάξει το κλείσιμο σταθμών, ταχυδρομείων, σχολείων, μαιευτηρίων. Γιατί να ξοδεύει δημόσιο χρήμα για τους βλάχους; Κίτρινα γιλέκα εμφανίζονται παντού. Τα επεισόδια στη Nantes, το St Nazaire, την Caen ή την Rouen δεν μας εκπλήσσουν. Αλλά μια έκπληξη μας περιμένει στο Beauvais, το Bar-le-Duc, τη Narbonne, το Le Puy, την Angers! Είναι γνωστό ότι η πλειοψηφία των *μπαχαλάκηδων* που έσπαγαν τις όμορφες παριζιάνικες συνοικίες στις 1 και 8 Δεκεμβρίου προέρχονταν από τις περιοχές που προαναφέραμε. Ο τρόπος που κινούνταν μέσα στο Παρίσι έμοιαζε περισσότερο με τον τρόπο που κινούνται χούλιγκαν σε μια εχθρική περιοχή παρά με μία κλασική συνδικαλιστική πορεία. Η έκδηλη στους παριζιάνικους κόλπους απέχθεια των εθνικών ελίτ για τους μικρούς επαρχιώτες, παίρνει επιτέλους την απάντηση που της αξίζει. Λέγεται εδώ και πολύ καιρό πως η κυριλοποίηση στο Παρίσι έχει προχωρήσει τόσο πολύ και πως η κοινωνική ειρήνη έχει επιβληθεί τόσο απόλυτα στην πόλη, ώστε δεν μένει τίποτα άλλο εκτός από τη λεηλασία και την καταστροφή της. Αυτός ο ισχυρισμός ποτέ πριν δεν μετουσιώθηκε σε πράξη τόσο υποδειγματικά.

Η προβάνς είναι μία χαρακτηριστική γαλλική έννοια. Στην καθομιλουμένη, η οποία αποτυπώνει την ιεραρχική οργάνωση του έθνους, ανεβαίνεις στο Παρίσι και κατεβαίνεις στην επαρχία. Στην κορυφή της πυραμίδας βασιλεύει η πρωτεύουσα και τα φώτα της λάμπουν σ' ολόκληρο το εξάγωνο. Γενικά, όπως έχει διαμορφωθεί ο καπιταλισμός στις μέρες μας η σχέση περιφέρειας - κέντρου λειτουργεί περισσότερο σαν ένα δίκτυο παρά σαν ομόκεντροι κύκλοι. Αλλά σε τόσο συγκεντροποιημένα και συγκεντρωτικά έθνη-κράτη όπως η Γαλλία, τα δίκτυα κυκλοφορίας αναπόφευκτα το-

ποθετούνται πάνω σε αυτή την ομόκεντρη οργάνωση του εδάφους η οποία παραμένει ακόμα καθοριστική. Τα Κίτρινα Γιλέκα ανέτρεψαν αυτή την πυραμίδα ανεβαίνοντας στο Παρίσι με στόχο να τρομοκρατήσουν τους αστούς του 8^{ου} διαμερίσματος.

Ο περιφερειακός χαρακτήρας του κινήματος δεν είναι μόνο γεωγραφικός και πολιτικός. Ο κεντρικός ρόλος του εργοστασίου, το οποίο για πολύ καιρό ήταν ο άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφονταν τα κινήματα, τίθεται σε αμφισβήτηση. Η επιχείρηση δεν αποτελεί πια το αρχικό μέρος συγκέντρωσης. Εν γένει, οι άνθρωποι που βρίσκονται στα μπλόκα δεν γνωρίζονται από πριν και συνεργάζονται στη βάση μιας εθελοντικής πράξης που μπορεί να χαρακτηριστεί πολιτική. Εξ ου και η ταραχή των συνδικάτων απέναντι στο κίνημα, τα οποία εξάλλου έσπευσαν να υπογράψουν ένα σύμφωνο μη επίθεσης με την κυβέρνηση Μακρόν ήδη από την αρχή του Δεκέμβρη (εξαίρεση αποτέλεσαν η συνομοσπονδία *Solidaires*³ και κάποια τοπικά παραρτήματα της CGT⁴, που αρνήθηκαν αυτή την ξεκάθαρη κίνηση συνεργασίας). Κάπως έτσι καθίσταται προφανής η κατάρρευση της συνδικαλιστικής μορφής οργάνωσης, η οποία άλλωστε ήταν ήδη εμφανής από την άνοιξη του 2016.

Η μαρξική ανάλυση θεωρεί ότι η γένεση της ανταλλακτικής αξίας εδράζεται στην παραγωγή, ενώ η κυκλοφορία των εμπορευμάτων απλώς εξυπηρετεί την πραγματοποίησή της. Ωστόσο, μέσα στη δυναμι-

3. (σ.τ.μ.) SUD (Solidaires Unitaires Démocratiques): Ενωτική Δημοκρατική Αλληλεγγύη, μία εκ των συνδικαλιστικών συνομοσπονδιών στη Γαλλία.

4. (σ.τ.μ.) CGT (Confédération Générale du Travail): Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας. Πρόκειται για τη συνδικαλιστική συνομοσπονδία η οποία μέχρι τη δεκαετία του 1990 πρόσκειτο στο ΚΚΓ.

«Το ζήτημα είναι ότι ο ίδιος ο άνθρωπος που κάνει αυτήν την πράξη πρέπει να νοιώθει ως απόβρασμα της κοινωνίας. Δεν είναι δυνατόν να μπαίνουμε τζάμπα στο μετρό»

Κώστας Αχ. Καραμανλής, υπουργός Μεταφορών και Υποδομών, Ιούλιος 2019

ι. Απόβρασμα: απόπτυσμα, απόρριμμα, για πέταμα, σιάροτος, ρύπος, ακαθαρσία, μίασμα, βρώμα, βρωμιά, λέρα, αποκάθαρμα, σκουπίδι (Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσης, υπό Θεολ. Βοσττανζόγλου, Αθήναι, 1998).

κή του καπιταλισμού, όλες οι στιγμές εξαρτώνται η μία από την άλλη και είναι πραγματικές μόνο σε σχέση με την ολότητα που συγκροτούν. Κατ' αρχάς διότι η κυκλοφορία προσθέτει αξία στα προϊόντα και γεννά η ίδια κέρδος (υπό την έννοια ότι αναπτύσσεται μία ολόκληρη βιομηχανία που εξασφαλίζει αυτή την κυκλοφορία: τραπεζικές υπηρεσίες, ασφάλειες, μάρκετινγκ, μεταφορές, αποθήκες, μεγάλοι διανομείς και όλοι οι άλλοι σχετικοί κλάδοι...),⁵ αλλά και παραπέρα διότι έχει γίνει δύσκολο ακόμη και να διαχωριστούν οι δύο στιγμές. Αυτό είναι εξόφθαλμα προφανές για προϊόντα όπως η ενέργεια. Δεν μπορούμε να φανταστούμε την ύπαρξη ενός πυρηνικού σταθμού χωρίς καλώδια υψηλής τάσης που διανέμουν το ρεύμα, ούτε μπορούμε να φανταστούμε την ύπαρξη ενός διυλιστηρίου πετρελαίου χωρίς τα δίκτυα αποθήκευσης και τους σταθμούς εξυπηρέτησης. Παρομοίως τα υφάσματα μπορούν να παράγονται στην Κίνα γιατί υπάρχουν τα γιγαντιαία πλοία μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων που εξασφαλίζουν

τη μεταφορά των πανάκριβων t-shirt προς τα λιμάνια της Δύσης και κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει πως οι θαλάσσιες μεταφορές παράγουν αξία. Στην πιο ακραία περίπτωση, το ίντερνετ ενσαρκώνει την καθαρή κυκλοφορία της αξίας, η οποία έχει καταστεί σχεδόν ανεξάρτητη από την εκμετάλλευση της ζωντανής εργασίας, αν και τα ηλεκτρονικά εργαλεία και εξαρτήματα που εξασφαλίζουν την ύπαρξή του πρέπει να κατασκευαστούν σε εργοστάσια... Γίνεται, λοιπόν, προβληματική η απομόνωση ενός συγκεκριμένου τομέα δραστηριότητας, που θα μπορούσε να αποκαλεστεί παραγωγή, από την ολότητα των εργασιών και των ανταλλαγών που συνθέτουν αυτό που αποκαλούμε κοινωνία. Οι Ιταλοί σύντροφοι τη δεκαετία του '70 ήδη μιλούσαν για το κοινωνικό εργοστάσιο – κάτι που ευθέως παραδεχόμαστε ότι αποτελεί οξύμωρο σχήμα, δεδομένου ότι ένα εργοστάσιο δεν είναι μια κοινωνία αλλά ένα σύστημα. Σήμερα, είναι ορθότερο να αναφερόμαστε σε ένα παγκόσμιο εργοστάσιο δεδομένου ότι η καπιταλιστική επιχείρηση επιχειρεί να καταλάβει και να αναδιαμορφώσει όλα όσα υπάρχουν σύμφωνα με το μοντέλο του εργοστασίου. Ένας θαλάσσιος, αεροπορικός ή οδικός κόμβος, μια εμπορική ζώνη ακόμη κι ένας δρόμος ταχείας κυκλοφορίας αποτελούν γρανάζια αυτού του παγκόσμιου εργοστασίου. Η διάκριση ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια σφαίρα που καθόριζε από τη Γαλλική Επανάσταση τις σχέσεις μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και του

5. Η κυκλοφορία του εμπορεύματος δεν περιλαμβάνει μόνο τη μεταφορά και τη διανομή των προϊόντων: τα εμπορεύματα ξεκινούν επί παραδείγματι να κυκλοφορούν στα χρηματιστήρια εμπορευμάτων πριν αρχίσει η μεταφορά τους. Αντίστροφα, οι πρώτες ύλες που πωλούνται σε μία βιομηχανική επιχείρηση και οι οποίες θα υποστούν επεξεργασία, έχουν αξία δεδομένου ότι έχουν αγοραστεί και θα παίξουν ρόλο στη διαμόρφωση της αξίας του τελικού προϊόντος: στην παρούσα περίπτωση η κυκλοφορία προηγείται της παραγωγής.

Κράτους, εξαφανίζεται λόγω της επιρροής των μηχανισμών που αποτελούν σήμερα την αληθινή δύναμη που οργανώνει την κυκλοφορία των ατόμων. Στο παγκόσμιο εργοστάσιο η κοινωνία μετατρέπεται σε άδειο κουφάρι, καθώς το Κράτος μετατρέπεται πλέον σ' έναν απλό πάροχο υπηρεσιών.

Οι μεγάλοι κύκλοι των εργατικών αγώνων τελείωσαν με την κρίση του φορντισμού. Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70 και μετά, οι περισσότεροι αγώνες στη δυτική Ευρώπη είχαν ως επίκεντρο την εναντίωση στο κλείσιμο των επιχειρήσεων και την ατομικοποίηση των εργαζομένων και όλοι τους κατέληξαν σε βαριά ήττα. Χαλυβουργεία, μεταλλωρυχεία, ναυπηγεία αλλά και οι υπόλοιποι μεγάλοι βιομηχανικοί κλάδοι, όλα τα οχυρά της εργατικής τάξης είχαν την ίδια κατάληξη. Μπορούμε να προσδιορίσουμε με χρονολογική ακρίβεια την ιστορική περίοδο κατά την οποία όλα άλλαξαν ανεπιστρεπτί: αυτή η περίοδος ξεκινά με την ήττα των εργαζομένων της FIAT στο Τορίνο το φθινόπωρο του 1980, συνεχίζεται στη Γαλλία με την ήττα των ανειδίκευτων μεταναστών εργατών στην Talbot το 1983 και τελειώνει με την ήττα των Βρετανών ανθρακωρύχων την άνοιξη του 1985. Ένας κύκλος αγώνων που ολοκληρώθηκε στη δυτική Ευρώπη επανεμφανίζεται σήμερα στην Ινδία και την Κίνα...

Το γεγονός ότι τα εργοστάσια έχουν σήμερα απολέσει την κεντρική σημασία τους στους αγώνες οδηγεί στην υπόθεση ότι οι επερχόμενες εξεγέρσεις θα καταλάβουν τις επιχειρήσεις από τα έξω, και όχι το αντίθετο (για να μιλήσουμε με μαρξικούς όρους: θα ξεκινήσουν από τη σφαίρα της κυκλοφορίας για να καταλάβουν τη σφαίρα της παραγωγής). Με άλλα λόγια θα έχουν χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων που ξεκινά

από την περιφέρεια για να περικυκλώσει το κέντρο. Δεν θα έχουν πλέον την προοπτική της αυτοδιαχείρισης, το να πάρουν οι εργαζόμενοι τα εργοστάσια στα χέρια τους, αλλά την αντίστροφη προοπτική: εξωτερικές δυνάμεις, οι οποίες εναντιώνονται στη λογική του παγκόσμιου εργοστασίου, θα καταλάβουν τα εργοστάσια για να τα αποδομήσουν σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Προφανώς δεν έχουμε φτάσει ακόμη σε αυτό το στάδιο αλλά ο πολλαπλασιασμός των εξεγέρσεων στην περιφέρεια, από την εξέγερση στα προάστια το 2005 μέχρι το πρόσφατο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων, υποδηλώνει ότι ένας νέος κύκλος αγώνων έχει ανοίξει τα πανιά του, ένας κύκλος πολύ διαφορετικός από τον προηγούμενο και ο οποίος δεν σταματά να μας εκπλήσσει.

Για τα Κίτρινα Γιλέκα τα πάντα περιστρέφονται γύρω από τη σφαίρα της κυκλοφορίας, από τα αρχικά αιτήματά τους μέχρι τους μη-τόπους στους οποίους αυτά εκφράζονται. Ίσως είναι μάλιστα η πρώτη φορά που ένα τέτοιας έκτασης κίνημα ανাদύεται από αυτή τη σφαίρα μέσω του αιτήματος για την ανάκληση της φορολόγησης των καυσίμων. Και ας γελούσαν οι οικολόγοι ποδηλάτες με τα αιτήματά τους. Σ' έναν κόσμο ο οποίος στηρίζεται στην καθημερινή καταναγκαστική μετακίνηση, η τιμή των καυσίμων δεν είναι ένα καθόλου αθώο ζήτημα, εκτός αν κάποιος ζει και εργάζεται στο κέντρο της πόλης (και ξέρουμε πλέον ποιοι μένουν στα κέντρα των πόλεων στη Γαλλία...). Οι εργάτες των προαστίων είναι κυριολεκτικά εγκλωβισμένοι σε αυτόν τον μηχανισμό ο οποίος τους αναγκάζει να δουλεύουν για να πληρώνουν το αυτοκίνητο που τους είναι απαραίτητο... για να μπορούν να πάνε στη δουλειά! Έτσι η δράση των Κίτρινων Γιλέκων συγκεντρώνεται στους κυκλικούς οδικούς κόμβους, στους σταθμούς διόδων, στις εισόδους των πάρ-

κινγκ, εν γένει στα εξαρτήματα αυτού του μηχανισμού. Δύο αιώνες πριν η πλέμπα εξεγείροταν ενάντια στην αύξηση της τιμής του ψωμιού, τώρα εξεγείρεται ενάντια στην αύξηση της τιμής της βενζίνης.⁶

Οι κυβερνήσεις μας είχαν καταλάβει εδώ και καιρό πως το ζήτημα των καυσίμων έχει ξεκάθαρα στρατηγική σημασία. Στην κορύφωση της γενικής απεργίας τον Μάη του 1968 είχαν κατασκευάσει την έλλειψη καυσίμων (παρόλο που σημαντικά αποθέματα ήταν ακόμη διαθέσιμα), έτσι ώστε να ανατροφοδοτήσουν ξαφνικά τους σταθ-

6. Οι ιδιοκτήτες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που αρνήθηκαν τη φορολόγηση των καυσίμων, η οποία θα αύξανε τα γενικά έξοδά τους, διαχωρίστηκαν φυσικά από τα αποβράσματα που ήθελαν να συνεχίσουν. Ένα Κίτρινο Γιλέκο από την Alès κατήγγειλε την προδοσία κάποιων από αυτούς στις 20 Δεκεμβρίου του 2018: «Ντροπή στους “απολίτικους” που παριστάνουν τους ηγέτες των Κίτρινων Γιλέκων στη Cénennes υψώνοντας το φάντασμα του “αναρχισμού” που τους σφύριζαν στ’ αυτιά οι μυστικές υπηρεσίες. (...) Σήμερα δεν θα μετρήσω τα λόγια μου. Αντιθέτως, με ήσυχη συνείδηση κατηγορώ τους αποκαλούμενους “συντονιστές” ως πουλημένους και προδότες του χειρίστου είδους. Η γυμνή αλήθεια είναι ότι μια μερίδα επιχειρηματιών υποσχέθηκε παπάδες στους φτωχούς ηλικιωμένους, τους άνεργους, σε όσους φυτοζωούν με τον κατώτατο μισθό και τους επισφαλείς για να τους πάρουν με το μέρος τους. Μόλις ανακλήθηκαν οι φόροι, αυτοί οι άνθρωποι παρίσταναν ότι ήθελαν να οργανώσουν το κίνημα για να το χειραγωγήσουν με μόνο στόχο να το σταματήσουν για να βγάλουν τα φράγκα τους στις γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς (...) Όσο για εσάς, συνάδελφοι και γείτονες που βρίσκεστε στον δρόμο τόσες εβδομάδες, που δεν έχετε σταματήσει τις κινητοποιήσεις παρά το κρύο, τον αέρα και τη βροχή, εσείς που ανακαλύψατε ξανά την αλληλεγγύη και την αξιοπρέπεια στα οδοφράγματα, εσείς, η ανώνυμη βάση που δεν έχετε καμία άλλη φιλοδοξία εκτός απ’ το να ζείτε αξιοπρεπώς, εσάς χαιρετώ και σ’ εσάς στέλνω τους θερμούς χαιρετισμούς των Κίτρινων Γιλέκων της Αλσατίας, της Franche-Comté, των Γιλέκων στην Εθνική Οδό A7 και στη Bollène!»

μούς εξυπηρέτησης ακριβώς την προηγούμενη της Πεντηκοστής... κι εκατομμύρια ανακουφισμένοι Γάλλοι, οι οποίοι παρακολουθούσαν «τα γεγονότα» σαν θεατές, ξεχύθηκαν αίφνης στους δρόμους. Αυτή η μηχανοραφία έκανε αναμφίβολα μεγαλύτερο κακό στο κίνημα απ’ ό,τι μισό εκατομμύριο διαδηλωτών υπέρ του Ντε Γκωλ στα Ηλύσια Πεδία.⁷

Σε αντίθεση με τον *εργάτη-μάζα της εποχής του φορντισμού, οι σημερινοί ατομικοποιημένοι εργαζόμενοι δεν έχουν περιθώρια κινήσεων πάνω στο ζήτημα των μισθών*, οι οποίοι παραμένουν στα ίδια επίπεδα παρόλο που οι τιμές αυξάνονται, με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να αγωνίζονται διαρκώς ενάντια στη φορολόγηση του εισοδήματός τους. Στην αριστερά κάποιιοι ισχυρίζονται ότι έτσι εγκολπώνονται το κλασικό μοτίβο της φιλελεύθερης ιδεολογίας, δηλαδή τη μείωση των φόρων. Αυτό όντως αληθεύει για μια μερίδα του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων, ορισμένους μικροεπιχειρηματίες και εμπόρους. Αλλά η πλειοψηφία γνωρίζει καλά πως ακόμη και να μειωθεί η φορολογία, αυτή η μείωση θα αφορά αποκλειστικά τα πολύ υψηλά εισοδήματα, κυρίως μέσω της κατάργησης του φόρου μεγάλης περιουσίας⁸. Επίσης, παρά το γεγονός ότι το ζήτημα του μισθού εγείρεται στις επιχειρήσεις, το ζήτημα της φορολογίας εγείρεται στο Κράτος και γι’ αυτό τον λόγο αποκτά άμεσο πολιτικό χαρακτήρα (γνωρίζοντας μάλιστα τον βαθμό στον οποίο η φορολογία των καυσίμων τροφοδοτεί τον κρατικό

7. Ο Michel Jobert, τότε Αρχηγός του Επιτελείου του Πρωθυπουργού Georges Pompidou, είχε οργανώσει αυτή την κίνηση και μάλιστα καυχόταν γι’ αυτήν δημόσια είκοσι χρόνια μετά.

8. (σ.τ.μ.) Impot de solidarité sur la fortune (ISF): πρόκειται για τον παλιό φόρο μεγάλης περιουσίας φυσικών προσώπων στη Γαλλία.

προϋπολογισμό...)⁹ Από αυτή την άποψη, το άνοιγμα των διοδίων και οι δολιοφθορές στα ραντάρ δείχνουν ότι αυτό το νταβατζιλίκι όλο και περισσότερο γίνεται αντιληπτό ως ένα παρασιτικό σύστημα αντάξιο του Παλαιού Καθεστώτος. Μόνο που αυτή τη φορά δεν είναι οι *φοροεισπράκτορες*¹⁰ αυτοί που ευημερούν εις βάρος του λαού, αλλά το Κράτος και οι εταιρείες σαν την Vinci που εκμεταλλεύονται τους αυτοκινητόδρομους... Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε ότι τις τελευταίες εβδομάδες πολλά Κίτρινα Πιλέκα μετατοπίστηκαν προς διεκδικήσεις περισσότερο κοινωνικές παρά οικονομικές (κυρίως προς την αύξηση του κατώτατου μισθού) ακόμη και αν η επαναφορά του φόρου μεγάλης περιουσίας φιγουράρει ακόμη πρώτη στη λίστα.

Στο Παλαιό Καθεστώς ξεσπούσαν διαρκώς εξεγέρσεις ενάντια στη φορολογία, κυρίως τον 17ο αιώνα κατά τη διάρκεια του οποίου εδραιώθηκε η απόλυτη μοναρχία¹¹. Η απόλυτη ανατροπή έρχεται με τη Γαλλική Επανάσταση: η πληρωμή των φόρων έγινε πράξη συμμετοχής στην πολιτική ζωή, όπως και η κατάταξη στον στρατό (παλαι-

9. Για παράδειγμα στο Μεξικό, η αύξηση της τιμής των κασσίμων τον Ιανουάριο του 2016 ξεσήκωσε ένα κύμα μαζικών διαδηλώσεων, που συχνά κατέληγαν σε ταραχές και λεηλασίες, και οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν οφείλουν κάτι στη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία!

10. (σ.τ.μ.) *Fermiers généraux* ονομάζονταν οι συλλέκτες φόρων του Παλαιού Καθεστώτος εκ μέρους του Βασιλιά. Μέλη ξεπεσμένων αριστοκρατικών οικογενειών στόχευαν στον γάμο με τις θυγατέρες των *fermiers généraux* προκειμένου να ανακτήσουν τον πλούτο που είχαν απολέσει.

11. Η φορολόγηση και η στράτευση αποτελούσαν τις δύο κύριες αιτίες εξεγέρσεων. Αρκετά διαφωτιστική πάνω σε αυτό το ζήτημα είναι η ανάλυση του Boris Porchnev στο βιβλίο του *Οι λαϊκές εξεγέρσεις στη Γαλλία, 1623 - 1648* (Παρίσι, 1963).

ότερα οι άνθρωποι προσπαθούσαν να γλιτώσουν τη στρατολόγηση). Πρόκειται για έναν ιστορικό άθλο της αστικής τάξης ο οποίος συνεχίζει να είναι εξαιρετικά αποτελεσματικός και λειτουργικός. Από τότε, η άρνηση της πληρωμής φόρων αντιμετωπίζεται ως πρακτική αντίστασης που άρμοζε στο Παλαιό Καθεστώς. Για την Αριστερά, ο ορίζοντας της οποίας εξαντλείται στους δημοκρατικούς θεσμούς, αυτό το ζήτημα δεν μπορεί πλέον να τεθεί. Στο πολιτικό δίπολο δεξιά-αριστερά η εναντίωση στη φορολογία παραδοσιακά αποτελούσε ιδιον της φιλελεύθερης δεξιάς, ενώ η κεϋνσιανή αριστερά υποστήριζε την αναδιανομή μέσω κρατικών μηχανισμών που χρηματοδοτούνταν από τις φορολογικές εισφορές. Τώρα που η αριστερά και η δεξιά ευθυγραμμίζονται στις ίδιες θέσεις, η παλαιά παράδοση της εξέγερσης ενάντια στη φορολογία μπορεί να επανεμφανιστεί... Το παράδοξο βέβαια είναι πως αυτό γίνεται με σαφή αναφορά στη Γαλλική Επανάσταση: τρίχρωμες σημαίες, Μασσαλιώτιδα, διαδηλωτές με φρυγικούς σκούφους...

Μέσα σε ενάμιση μήνα τα Κίτρινα Πιλέκα πέτυχαν ό,τι τα συνδικάτα αδυνατούσαν να πετύχουν εδώ και δύο δεκαετίες. Καθώς τα Κίτρινα Πιλέκα δεν είναι οργανωμένα εντός του συνδικαλιστικού πλαισίου, δεν εγκλωβίστηκαν μέσα στους θεσμικούς τρόπους δράσης των συνδικάτων ούτε εξαπατήθηκαν από τους επιδοτούμενους γραφειοκράτες τους. Γι' αυτό άλλωστε είδαμε κι όλες αυτές τις εντυπωσιακές ταραχές στο Παρίσι στις οποίες συμμετείχαν συχνά προλετάριοι από την επαρχία... (και ακόμη κι αν ένα κομμάτι των Κίτρινων Πιλέκων δεν εγκρίνει τους βανδαλισμούς, η παρουσία τους ήταν που τους έκανε εφικτούς... και ευτυχώς δεν υπήρχαν τριγύρω συνδικαλιστές για να τους σταματήσουν). Η κλασική διαδήλωση έδωσε τη θέση της στην περι-

πλάνηση. Η πρακτική της κατάληψης της κεφαλής της πορείας παρέμεινε εξαρτημένη από τη διαδήλωση των συνδικάτων φτάνοντας στα όριά της την 1^η Μαΐου του 2018 (όταν η μάζα του κόσμου που συμμετείχε σε αυτή την πρακτική ήταν εξίσου μεγάλη με τη μάζα του κόσμου που συμμετείχε στα συνδικαλιστικά μπλοκ, εμπεριέχοντας μάλιστα ένα τεράστιο black block, χωρίς αυτό να οδηγήσει εν τέλει σε κανένα αξιόλογο αποτέλεσμα). Όταν το πλήθος απελευθερώθηκε από κάθε έννοια οργανωμένου μπλοκ, άρχισε την περιπλάνηση! Οι συνδικαλιστικές διαδηλώσεις, με πειθαρχημένο και πειθαρχικό τρόπο, διασχίζουν τις λεωφόρους στο κέντρο της πόλης, τον κατεξοχήν τόπο της αναπαράστασης. Αντιθέτως, οι έφοδοι των Κίτρινων Γιλέκων στο Παρίσι τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 2018 διακρίνονταν εξαρχής για τη διασπορά και την ελευθερία της κίνησής τους.

Ωστόσο φαίνεται πως τα πράγματα πήραν άσχημη τροπή: από τα μέσα Δεκέμ-

βρη άρχισε να δηλώνεται στην αστυνομία η διαδρομή που θα ακολουθήσουν οι πορείες και στην πορεία της 12ης Ιανουαρίου επανεμφανίστηκαν οι περιφρουρήσεις συνδικαλιστικού τύπου, αν και άγνωστο παραμένει πώς οργανώθηκαν¹². Δεν ήταν βέβαια καθόλου τυχαίο το γεγονός πως αυτές οι περιφρουρήσεις επανεμφανίστηκαν ακριβώς τη στιγμή που οι εκπρόσωποι άρχισαν να ξαναπαίρνουν στα χέρια τους τον έλεγχο της κατάστασης... Στις επαρχιακές πόλεις, ωστόσο, τα Κίτρινα Γιλέκα συνέχισαν την χαρούμενα ανεξέλεγκτη περιπλάνησή τους – άλλωστε, όπως προαναφέραμε, η καρδιά του κινήματος βρίσκεται στην επαρχία. Στις 12 Ιανουαρίου στη Μασσαλία η περιπλάνηση φαίνεται πως τρέλανε όσους ακολουθούσαν τα Κίτρινα Γιλέκα και ήταν επιφορτισμένοι με την καταστολή τους, ενώ τα

12. (σ.τ.μ.) Αποκαλύφθηκε στην πορεία ότι επρόκειτο για περιφρουρήσεις οργανωμένες από φασίστες, οι οποίοι στη συνέχεια ξεμπροστιάστηκαν στο διαδίκτυο.

απρόβλεπτα ζιγκ-ζαγκ των γιλέκων στους δρόμους (μέχρι και μέσα σε ένα τούνελ σε αυτοκινητόδρομο) έκαναν τους ρόμποκοπ να λαχανιάσουν για τα καλά.

Αρκετές φορές τα μπλόκα πήραν τη μορφή κατασκηνώσεων σαν τις ZAD γεννώντας το ακόλουθο ερώτημα: δεν θα μπορούσαμε άραγε να διακρίνουμε σ' αυτά τα μπλόκα τις βάσεις για μια μελλοντική «εξεγερσιακή πολεοδομία»; Πώς πρέπει να αντιληφθούμε όλους αυτούς τους τόπους, το μοναδικό ενδιαφέρον των οποίων αφορά την τακτική του αγώνα, ακριβώς λόγω της τοποθέτησής τους πάνω στους άξονες οδικής κυκλοφορίας; Από την εξέγερση στα προάστια το 2005 και μετά, δεν είχε αποκτήσει ποτέ η κριτική της πολεοδομίας τόσο κυρίαρχο ρόλο στην πρακτική του κινήματος. Το παγκόσμιο εργοστάσιο επεκτείνεται ασταμάτητα και κύριο μέλημά του πάντοτε ήταν η αποτροπή της δράσης. Η αυστηρά ρυθμισμένη κίνηση των αγαθών που οργανώνει τον χώρο δεν πρέπει να επιτρέπει καμία αναταραχή: ούτε ατυχήματα, ούτε σεισμούς, ούτε μπλόκα, ούτε ταραχές... Για την ώρα αποδεικνύεται εξαιρετικά ευάλωτο, όπως η φορντιστική αλυσίδα παραγωγής βρίσκεται στο έλεος ενός απλού σαμποτάζ. Δεν ήταν άλλωστε τυχαίο ότι σε πολλά σημεία τα Κίτρινα Γιλέκα μπλόκαραν την πρόσβαση στις αποθήκες μιας τόσο εμβληματικής εταιρείας όπως η Amazon¹³.

Οι κατασκηνώσεις αποτέλεσαν τη βασική μορφή επικοινωνίας από το Occupy

13. Ωστόσο, ο αντίκτυπος που είχαν τα μπλόκα πρέπει να τοποθετηθεί στη σωστή του διάσταση... ενώ το εμπόριο στα κέντρα των πόλεων μπορεί να επηρεάστηκε από τις ταραχές, λόγω της μείωσης των πωλήσεων, η αποτελεσματικότητα των μπλόκων μακράν απέχει του να είναι προφανής. Οι προμήθειες δεν σταμάτησαν, στα βενζινάδικα δεν υπήρξε έλλειψη καυσίμων, τα ράφια στα σούπερ μάρκετ συνέχισαν να είναι γεμάτα και η χριστουγεννιάτικη σπατάλη συνεχίστηκε όπως κάθε άλλη χρονιά.

Oakland μέχρι την πλατεία Ταξίμ, από την κατάληψη της κεντρικής πλατείας της Οαχάκα μέχρι τις κατασκηνώσεις ενάντια στη διέλευση αγωγού στην περιοχή της Lakota και του Standing Rock, από τις ZAD μέχρι το κίνημα No-TAV στην κοιλάδα της Susa. Η κατασκευή του χώρου αποτελεί αρχικά μια πολιτική δήλωση. Ενώ οι διαδηλώσεις δεν δείχνουν ενδιαφέρον για τον χώρο που διασχίζουν, οι καταλήψεις παράγουν κάτι κοινό που αναδιαμορφώνει τον χώρο. Απ' αυτήν την άποψη τα μπλόκα των Κίτρινων Γιλέκων βρίσκονται στους αντίποδες του κινήματος Nuit Debout: ενώ οι συγκεντρώσεις του Nuit Debout πραγματοποιούνταν αποκλειστικά σε κεντρικές πλατείες υπακούοντας στην ιεραρχική προσταγή που οργανώνει τον αστικό χώρο και τα προάστια και έδιναν προτεραιότητα στον λόγο, τα μπλόκα των Κίτρινων Γιλέκων σχεδόν πάντα αναπτύσσονται στην περιφέρεια ή σε μεγάλους οδικούς άξονες και δίνουν προτεραιότητα στην ίδια την πρακτική του μπλοκαρίσματος και στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ αυτών που συμμετέχουν. Αυτή είναι η μεγάλη καινοτομία αυτού του κινήματος. Επιπλέον, ενώ το κίνημα Nuit Debout διαπραγματευόταν με τις αρχές τη δυνατότητα της παραμονής του στον χώρο, η πλειοψηφία των μπλόκων των Κίτρινων Γιλέκων επιβάλλεται χωρίς να ζητηθεί η άδεια κανενός.

Όλα τα Κίτρινα Γιλέκα συμφωνούν ομόθυμα σε ένα κοινό αίτημα: «Μακρόν παραιτήσου». Η χώρα η οποία οδήγησε στην γκιλοτίνα τον βασιλιά της είναι ακόμη, δύο αιώνες μετά, η πιο μοναρχική χώρα της Ευρώπης. Από εκεί προκύπτει και η *αβράκωτη* (sans-culotte) οργή που κινητοποιεί τα Κίτρινα Γιλέκα¹⁴. Αλλά ο μονάρ-

14. Το Σύνταγμα της 5^{ης} Δημοκρατίας παραχωρεί στον Πρόεδρο την εξουσία να νομοθετεί με προεδρικό διάταγμα χωρίς την έγκριση της

χης δεν περιβάλλεται πλέον από τον ιερό χαρακτήρα που προσιδίαζε στο πρόσωπό του υπό το *Παλαιό Καθεστώς*: οι Γάλλοι εκλέγουν τον μονάρχη για να τον σιχαθούν μερικούς μήνες μετά. Ο μονάρχης του σήμερα είναι ένα προϊόν, βραχύβιο όπως κάθε προϊόν στις μέρες μας. Μετά τον κοκάκια Σαρκοζί και τον μανιοκαταθλιπτικό Ολάντ, έρχεται δυναμικά το αλαζονικό golden boy για να δώσει ένα θεαματικό τέλος στο κυρίαρχο δικομματικό καθεστώς της 5ης Δημοκρατίας. Το γεγονός ότι δεν είχε εκλεγεί ποτέ πριν, τον καθιστούσε το κατάλληλο ακριβώς άτομο γι' αυτή την πράξη: ενώ η πολιτική τάξη, η οποία αποτελείτο από δημάρχους, προέδρους γενικών και τοπικών συμβουλίων, βουλευτές και γερουσιαστές, ήταν ακόμη προσκολλημένη σε σχέσεις εξάρτησης, η Μακρονιαδά¹⁵ απελευθερώνει την κυβέρνηση από αυτό το βάρος. Εφεξής το Κράτος δηλώνει ψυχρά ότι είναι απλά και μόνο ένας πάροχος υπηρεσιών στο κεφάλαιο. Τέλος οι συμφωνίες και οι διαπραγματεύσεις, μόνο εντολές: η κυβέρνηση Μακρόν εγκαινιάζει την αντικατάσταση της κοινωνίας των πολιτών από το παγκόσμιο εργοστάσιο. Η προεδρική αλαζονεία η οποία αγγίζει την ανοιχτή προσβολή («αυτοί οι σιχαμεροί φτωχομπινέδες!») αναπαράγει τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται στον σύγχρονο επιχειρηματικό κόσμο και οι οποίες είχαν επηρεαστεί και εμπνευστεί από τις τεχνικές εκπαίδευσης των ειδικών δυνάμεων στον στρατό.

Εθνοσυνέλευσης, εξουσία την οποία δεν είχε σε κανένα από τα παλαιότερα κοινοβουλευτικά καθεστώτα της Γαλλίας. Ο Ντε Γκωλ, συμπαθών της μοναρχίας, είχε συλλάβει την ιδέα της καθιέρωσης μιας συνταγματικής μοναρχίας το 1958, την οποία κατά κάποιο τρόπο υλοποίησε με τον Πρόεδρο ως εκλεγμένο μονάρχη.

15. (σ.τ.μ.) Η ιδεολογία που συνδέεται με την εκλογή και τη διακυβέρνηση του Μακρόν.

Στο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων ο λαός έρχεται λοιπόν να πάρει τη θέση που είχε η κοινωνία των πολιτών, μια έννοια εξαιρετικά προσφιλής στους υποστηρικτές του πολιτοκεντρισμού.¹⁶ Η έννοια του λαού είναι ένα σημαίνον που χρησιμοποιείται ελλείπει κάποιου άλλου όρου – πριν τη Γαλλική Επανάσταση θα μιλούσαμε για το άθλιο πλήθος ή την πλέμπα. Ο λαός συγκροτείται μόνο ως αντικατοπτρισμός του Κράτους, μία υποτιθέμενα ομοιογενής οντότητα απέναντι στον μονάρχη (το περίφημο 99%...), ενώ ο διπλός αυτός αντικατοπτρισμός επιδεινώνεται στις μέρες μας από τον μοναρχικό χαρακτήρα της προεδρίας Μακρόν. Ο λαός βέβαια παραπέμπει στο Έθνος και κατά συνέπεια στο δημοκρατικό Κράτος, προϊόντα και τα δύο της Γαλλικής Επανάστασης. Η αναγνώριση κάποιας εγγενούς αλήθειας σε αυτόν, την οποία υποτίθεται πως θα αποκαλύψει ένα δημοψήφισμα, είναι το σημείο απ' όπου ξεκινά η δημαγωγία είτε αυτή προέρχεται από το Εθνικό Μέτωπο είτε από την Ανυπότακτη Γαλλία. «Ο λαϊκισμός της Αριστεράς οφείλει να κατευθύνει αυτά τα αισθήματα προς δημοκρατικούς σκοπούς», λέει η Chantal Mouffe, προσθέτοντας ότι «ο λαός ήταν πάντα ένα συλλογικό υποκείμενο, διαλογικά δομημένο». Βέβαια το γεγονός ότι αυτού του είδους η κατασκευή αναγκαστικά αποκλείει μετανάστες, άτομα που βρίσκονται σε ανάγκη κ.λπ. δεν φαίνεται να απασχολεί ούτε τους θιασώτες αυτής της υπο-γκραμισιανής

16. (σ.τ.μ.) Μετάφραση του γαλλικού όρου *citoyennisme* που αναφέρεται στη ρεφορμιστική ιδεολογία σύμφωνα με την οποία οι πολίτες, ως πολιτικά υποκείμενα, πρέπει να αναλάβουν τον έλεγχο της κρατικής εξουσίας και να αμβλύνουν τις «ακρότητες του καπιταλισμού» μέσα από θεσμούς συμμετοχικής και άμεσης δημοκρατίας και μέσα από την ενίσχυση των θεσμών της «κοινωνίας των πολιτών» (ΜΚΟ, ομάδες πίεσης κ.λπ.).

ιδεολογίας. Οι πολιτικοί μάλιστα που διεκδικούν την έννοια του λαού μοιράζονται τις ίδιες θέσεις με τους συμμετρικούς αντιπάλους τους: ο δημαγωγός Ruffin¹⁷ πλέκει το εγκώμιο του κομφουζιονιστή Chouard¹⁸ ενώ ο Μελανσόν από την πλευρά του δηλώνει γοητευμένος από τον Eric Drouet...¹⁹ Ο λαϊκισμός υποθάλλει τα αισθήματα που παράγει αυτός ο κόσμος αποδίδοντάς τους θετικό πρόσημο, σε αντίθεση με μια επαναστατική στάση η οποία ποντάρει σ' ένα μέλλον που θα γεννήσει νέες μορφές πολιτικής ευαισθητοποίησης μέσα από την πορεία του αγώνα. Άλλωστε πρέπει πάντα να θυμόμαστε ότι το αρνητικό είναι η κινητήρια δύναμη όλων των κινημάτων. Στην πραγματικότητα, σε όλα αυτά τα επαναστατικά camps που πολλαπλασιάζονται ανά τον κόσμο, η υπερβατική φιγούρα του λαού δίνει τη θέση της στην εμμέθεια του κοινού.²⁰

17. (σ.τ.μ.) Βουλευτής του κόμματος του Μελανσόν «Ανυπότακτη Γαλλία».

18. (σ.τ.μ.) Υποστηρικτής της ιδεολογίας της άμεσης δημοκρατίας που δηλώνει ότι ανήκει στον χώρο της «υπεραριστεράς» και της «αναρχίας», ο οποίος έχει υπερασπιστεί προσωπικότητες και θέσεις που προέρχονται από την άκρα δεξιά, όπως π.χ. τη συνομοσιολογική καταδική των τραπεζιτών που αγγίζει τον αντισημιτισμό. Αναφέρεται ως «κομφουζιονιστής» ακριβώς λόγω αυτής της ανάμειξης ακροαριστερών και ακροδεξιών θέσεων. Προσπάθησε να παίξει ρόλο εντός του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων στηρίζοντας το αίτημα για τη θέσπιση του θεσμού του δημοψηφίσματος πρωτοβουλίας πολιτών (RIC).

19. (σ.τ.μ.) Οδηγός βαρέων οχημάτων και περσόνα του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων καθώς μαζί με έναν φίλο του οδηγό κάλεσαν τον Οκτώβρη του 2018 την πρώτη συγκέντρωση αυτοκινητιστών ενάντια στην αύξηση της φορολογίας των καυσίμων. Έχει κατηγορηθεί για την έκφραση ξενοφοβικών σχολίων, πράγμα όμως που ο ίδιος έχει αρνηθεί.

20. Στη μεγάλη εποχή των αντιμοναρχικών εξεγέρσεων στις Οξιτανικές χώρες, οι εξεγερμένοι

Οι εύκολα αναγνωρίσιμες μέχρι το τέλος του φορντισμού κοινωνικές τάξεις απέκτησαν ρευστά όρια, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στον γενικό όρο μεσαία τάξη, έναν όρο του όποιου το νόημα προκύπτει ακριβώς από το γεγονός ότι δεν σημαίνει τίποτα. Σε πλούσιες χώρες όπως η Γαλλία, στη μεσαία τάξη ανήκουν σχεδόν όλοι εκτός της αστικής τάξης στην κορυφή και των μεταναστών εργαζομένων και των μακροχρόνια ανέργων που βρίσκονται στον πάτο. Θα μπορούσαμε να πούμε για παράδειγμα πως ένας λιμενεργάτης στη Μασσαλία ανήκει στην παλιά εργατική τάξη βάσει της δουλειάς του και στη νέα μεσαία τάξη βάσει του τρόπου ζωής και των προσδοκιών του (χτίζει ένα σπίτι, παίρνει δάνεια, φροντίζει να σπουδάσουν τα παιδιά του, πάει διακοπές σε ονειρικούς προορισμούς). Τα Κίτρινα Γιλέκα κατά βάση αυτοπροσδιορίζονται ως εργάτες (ακόμη κι αν είναι συνταξιούχοι, και πράγματι πολλοί συνταξιούχοι συμμετέχουν στα Κίτρινα Γιλέκα), αλλά το παράδοξο είναι ότι αυτό το κάνουν έξω από την ίδια τη σφαίρα της εργασίας. Η συνεχής διαμαρτυρία τους είναι: «δουλεύουμε και δεν τη βγάζουμε» (αντιστοίχως για τους συνταξιούχους: «δουλέψαμε όλη μας τη ζωή

αυτοπροσδιορίζονταν πολύ περισσότερο ως «lo comun» (το κοινό), παρά ως «lo ròble» (ο λαός). Το κοινό είναι ακριβώς η πολιτική έννοια που αντιστοιχεί στο επαναστατικό μέλλον των αγώνων. (σ.τ.επιμ.) Η εν λόγω έννοια του «κοινού» δεν ταυτίζεται με την έννοια των «κοινών» (commons) όπως χρησιμοποιείται από τάσεις της σύγχρονης αριστεράς, καθώς αφορά τη συγκρότηση και την αυτοκατανόηση του υποκειμένου στις προκαπιταλιστικές εξεγερσεις και δεν αναφέρεται στην κοινή γη ή ευρύτερα στις σχετικά αποεμπορευματοποιημένες αξίες χρήσης (όπως λ.χ. είναι η εκπαίδευση). Σε κάθε περίπτωση όμως η εγκατάλειψη της έννοιας του προλεταριάτου για την έννοια του κοινού ως υποκειμένου του επαναστατικού μετασχηματισμού μας φαίνεται τουλάχιστον ασαφής και προβληματική.

και δεν έχουμε να φάμε»). Όλους αυτούς τους ανθρώπους τους έχουν κάνει να πιστέψουν πως μια ζωή σκληρής εργασίας θα έβρισκε αργά ή γρήγορα ανταμοιβή μέσω της απόλαυσης ενός επιπέδου ευημερίας. Αλλά αναγκάζονται να συνειδητοποιήσουν ότι αυτή η προοπτική δεν είναι ποτέ τίποτα περισσότερο από μια ατελείωτη σκάλα που δεν θα σταματήσουν να ανεβαίνουν για όλη τους τη ζωή.²¹

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα κείμενα που δημοσιεύτηκε για αυτό το κίνημα αναφέρεται στην «τραγωδία της μεσαίας τάξης», η οποία αφορά τη σχέση της με το χρήμα.²² «Η έννοια για τα χρήματα γίνεται μόνιμη, ειδικά όταν επιτέλους έχουμε πρόσβαση σε αυτά. Ανήκουμε στη μεσαία τάξη όταν κερδίζουμε αρκετά χρήματα, με αποτέ-

21. Η έννοια της «ηθικής οικονομίας» την οποία κάποιιοι χρησιμοποίησαν ως αναφορά για τα Κίτρινα Γιλέκα, δεν φαίνεται να ταιριάζει στην παρούσα περίπτωση, αφενός διότι ο E. P. Thompson διατύπωσε αυτή την έννοια αναφερόμενος στην αγγλική εργατική τάξη η οποία έκτοτε έχει εξαφανιστεί, πόσο μάλλον δε η «κοινή ευπρέπεια», που ήταν τόσο προσφιλή στον George Orwell. Βέβαια η ηθική της εργασίας είναι ακόμη ευρέως διαδεδομένη στις λαϊκές τάξεις όπου, εάν κάποιος δεν καταφέρει να πλουτίσει δουλεύοντας όσο το δυνατόν περισσότερο, τουλάχιστον ελπίζει να κατακτήσει ένα επίπεδο ασφάλειας, σχετικής άνεσης και αν μη τι άλλο ένα αίσθημα προσωπικής αξιοπρέπειας. Από αυτή την άποψη το σλόγκαν του Σαρκοζί: «δουλέψτε περισσότερο για να βγάλετε περισσότερα χρήματα» θα μπορούσε να βρει απήχηση. Τώρα βέβαια λέγεται πως τίποτα από τα παραπάνω δεν είναι εξασφαλισμένο, ούτε καν μια σύνταξη που κερδήθηκε επάξια έπειτα από μια ζωή σκληρής εργασίας. Η Μακρονιάδα είναι η σκέψη των μάντζερ η οποία εφαρμόζεται σε όλη την κοινωνία χωρίς πολιτική διαμεσολάβηση. Ο καπιταλισμός στην πιο καθαρή βαρβαρότητά του!

22. «Κίτρινα Γιλέκα: μπορεί η μεσαία τάξη να είναι επαναστατική;» LundiMatin, 7 Δεκεμβρίου 2018.

Καμένο γραφείο διοδίων της εταιρείας Vinci
λεσμα, συνειδητά ή μη, άμεσα ή έμμεσα, να σκεπτόμαστε μόνον αυτά (...) Μπορεί να μην υπάρχει καλύτερη κοινωνική θέση για να καταλάβουμε τι είναι το χρήμα». Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε το εξής: αν για τους πιο φτωχούς το χρήμα είναι μόνο μια αναγκαιότητα και για τους πλούσιους είναι η κατεξοχήν έκφραση της ελευθερίας, για την πλειοψηφία των εργαζομένων η σχέση με το χρήμα μοιάζει με μια διελκυστίνδα ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα. Και υπ' αυτήν ακριβώς την έννοια υφίσταται η μεσαία τάξη. Θεμελιώδης αρχή του θεάματος είναι να μας δελεάζει διαρκώς με αυτές τις ελευθερίες, όπως για παράδειγμα με την ελευθερία μετακίνησης με το δικό μας όχημα... Το ότι αυτή η θεαματική ελευθερία βασίζεται στην καθημερινή σκλαβιά, είναι κάτι που όλοι βιώνουμε βαθιά χωρίς να μπορούμε ποτέ να το εκφράσουμε. Πρόκειται για μια εμπειρία που κυριολεκτικά αρρωσταίνει τους ανθρώπους. Και δεν πρέπει ποτέ να παραβλέπουμε το γεγονός ότι η μεγάλη πολιτική δύναμη της εξέγερσης οφείλεται στη θεραπευτική πλευρά της.

Όσο το Κράτος αποτελεί τον ορίζοντα των προσδοκιών των λαϊκών εξεγέρσεων, μοιραία το χαλί για κάθε είδους εθνικιστική δημαγωγία θα παραμένει στρωμένο. Άλλωστε, η κίνηση του Μακρόν να παίξει το χαρτί της πρότασης για τη θέσπιση του

Δημοψηφίσματος Πρωτοβουλίας Πολιτών (RIC) δεν ήταν καθόλου τυχαία. Καθώς τα Κίτρινα Γιλέκα στρέφονται προς πιο κοινωνικές διεκδικήσεις (πιο συγκεκριμένα, την αύξηση του κατώτατου μισθού και την αύξηση των συντάξεων), η πρόταση για το RIC προσπαθεί να αποτρέψει αυτή την εξέλιξη παρεμβαλλόμενη ως λύση-θαύμα – η οποία προσφέρει διέξοδο σε αυτό το τόσο απεχθές καθεστώς. Ταυτόχρονα, η πρόταση για το RIC αποτελεί την κερκόπορτα για την έξοδο από το κίνημα. Το ότι αυτή η πόρτα οδηγεί στο κενό, δεν την εμποδίζει να λειτουργεί ως μια απώτερη διεκδίκηση που μπορεί να συνενώσει όλο τον κόσμο εντός μιας τόσο ετερογενούς δυναμικής. Ο κόσμος που άντλησε τη δύναμή του από τη συνάντησή του ενθουσιάστηκε με την πρόταση του δημοψηφίσματος, παρόλο που αυτή η ψευδοδιαβούλευση θα οδηγήσει τους πάντες στην αρχική εκλογική τους απομόνωση, καθώς θα παγιδευτούν στα ψεύτικα διλήμματα των ερωτήσεων-παγίδα τις οποίες ο ηγεμόνας θα επιλέξει να απευθύνει στην πλέμπα. Το δημοψήφισμα είναι η ανώτερη μορφή πολιτικού θεάματος.²³

Η Μακρονιάδα, που είναι έτοιμη να ανοιχτεί στο πεδίο της αντιπροσώπευσης προκειμένου να μην χρειαστεί να προβεί σε

23. Είδαμε τι σήμαινε αυτό το μικρό θεσμικό τρικ του δημοψηφίσματος στην περίπτωση της Notre-Dame-des-Landes, και ο Μακρόν ήταν υπουργός στην κυβέρνηση που δοκίμασε αυτό το βρώμικο τρικ... Τώρα καταλαβαίνουμε τι είναι ο κομφουζιονισμός των δημαγωγών όπως ο Etienne Chouard. (σ.τ.μ.) Για τον κομφουζιονισμό του Chouard βλ. σημείωση 21. Όσον αφορά τη Notre-Dame-des-Landes, για να μπορέσει το κράτος να αντιμετωπίσει τις σφοδρές κινητοποιήσεις εναντίον της δημιουργίας του νέου αεροδρομίου στην περιοχή διοργάνωσε δημοψήφισμα στο οποίο συμμετείχαν 500.000 περίπου άτομα (το 50% των εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους) του οποίου το αποτέλεσμα ήταν θετικό για την κατασκευή του αεροδρομίου (55% ψήφισαν υπέρ και 45% κατά).

συγκεκριμένες παραχωρήσεις, ρίχνει γέφυρες σ' εκείνους που πιστεύουν τις βλακείες του Chouard. Όπως λέει ο Rafik Chekat: «το πρόβλημα του RIC είναι ότι διαιωνίζει την τυραννία της πλειοψηφίας. Γιατί η πλειοψηφία πρέπει να έχει πάντα δίκιο; Χωρίς να το παίζω ευαίσθητος, το να ανήκεις σε μια μειονότητα σε κάνει καχύποπτο απέναντι στην πλειοψηφία αφού γνωρίζεις πολύ καλά ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η τελευταία μπορεί να αποκτήσει έναν απολύτως κανιβαλικό χαρακτήρα. Μπορείτε να φανταστείτε ένα δημοψήφισμα τύπου RIC ακριβώς μετά το #CharlieHebdo; Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως το αίτημα για τη θέσπιση του RIC προέρχεται από λευκούς. Αλλά πέρα από το ζήτημα του ρατσισμού, τι σημαίνει η κατασκευή μιας πλειοψηφίας σε μια καταναλωτική κοινωνία την εποχή του #BFMTV, του #TF1 και του #Hapouna;²⁴ Το πρόβλημα του RIC δεν είναι άλλο από το πρόβλημα της ψήφου, αυτού του μηχανισμού που οργανώνει σε τακτά διαστήματα την αδυναμία μας. Ακόμα κι αν μικραίναμε αυτά τα χρονικά διαστήματα και ψηφίζαμε πιο συχνά, δεν θα άλλαζε κάτι. Θέτοντας το ζήτημα με όρους υποκειμενοποίησης, ο μηχανισμός της ψήφου δημιουργεί έναν συγκεκριμένο τύπο ατόμου μέσω μιας ακρωτηριασμένης σχέσης με την ύπαρξη και ειδικότερα με την πολιτική και τα κοινά». Επιπρόσθετα, είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς τη διοργάνωση από την κυβέρνηση ενός δημοψηφίσματος για την επαναφορά του φόρου μεγάλης περιουσίας (σύμφωνα με έρευνες τα 2/3 των Γάλλων θα ήταν υπέρ).

Καθώς το καθεστώς δεν μπορεί να βρει συνομιλητές, αναγκάζεται να τους

24. (σ.τ.μ.) Ο BFMTV και ο TF1 είναι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί. Ο Hapouna είναι τηλεοπτικός και ραδιοφωνικός παραγωγός ο οποίος προωθεί σεξιστικές και ομοφοβικές απόψεις και ιδέες (Σημείωση στην αγγλική μετάφραση του κειμένου).

ψαρέψει από το facebook. Οι περισσότεροι αυτοανακηρυχθέντες ηγέτες τους οποίους αποκήρυξαν αμέσως τα Κίτρινα Γιλέκα, προβάλλονται επιμελώς σκηνοθετημένα στους τηλεοπτικούς δέκτες. Τα ΜΜΕ προσκαλούν συστηματικά άτομα ύποπτων καταβολών δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους αριστερούς ηθικολόγους να εξαπολύσουν εκ νέου μύδρους καταγγελίας εναντίον του κινήματος. Ποτέ άλλοτε δεν είχε αποκαλυφθεί τόσο ξεκάθαρα το πραγματικό πρόσωπο των ΜΜΕ: είναι ο ένας από τους δύο στυλοβάτες του καθεστώτος, μαζί με την αστυνομία. Στόχος τους ήταν να γίνει κοινός τόπος η αντίληψη ότι πέραν αυτού του καθεστώτος υπάρχει μόνον η άκρα δεξιά – και σε κάθε περίπτωση ξέρουμε καλά πόσο δημοφιλής είναι αυτή μέσα στους κόλπους της αστυνομίας. Η νίκη του Μακρόν στις προεδρικές εκλογές στήθηκε πάνω σε αυτό το ψέμα και ο πρόεδρος-οχυρό-ενάντια-στο-Εθνικό-Μέτωπο κάνει μια τρίπλα μέσω του «Grand débat»²⁵ πρώτο θέμα του οποίου δεν είναι άλλο φυσικά από... το μεταναστευτικό!

Η σημασία των λεγόμενων κοινωνικών δικτύων στο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων δεν είναι καθόλου ανέκδοτο. Στην περιφέρεια το δίκτυο κοινωνικοποιεί. Αλλά όλοι αυτοί οι άνθρωποι που φόρεσαν ένα κίτρινο γιλέκο ακολουθώντας ένα κάλεσμα στο facebook έζησαν μια εμπειρία που δεν ήταν καθόλου εικονική. Το ζήτημα τώρα είναι αν τα Κίτρινα Γιλέκα απέρριψαν την πολιτική τάξη για να ιδρύσουν ένα είδος διαδικτυακής δημοκρατίας όπου τα likes θα αντικαθιστούσαν τα ψηφοδέλτια, ή αν,

25. (σ.τ.μ) Grand débat: Ο Μεγάλος Διάλογος. Πρόκειται για τον δημόσιο εθνικό διάλογο που άνοιξε στη Γαλλία τον Ιανουάριο του 2019 από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας Μακρόν στην απόπειρά του να κατευνάσει το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων.

όπως τα Κίτρινα Γιλέκα στο *Commercy* κατηγορηματικά τους καλούν να κάνουν, θα οργανωθούν σε συνελεύσεις νέου τύπου. Διότι το δίκτυο κοινωνικοποιεί μόνο μέσα σ' ένα κλειστό κύκλωμα που αναπαράγει τον εαυτό του και όπου ορισμένες χαρακτηριστικές περσόνες που εκτοξεύουν καταγγελίες έχουν σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα να συγκεντρώνουν την προσοχή. Πρόκειται για μια πιο κατακερματισμένη μορφή μηντιακής χειραγώγησης, την οποία μπορούν στη συνέχεια να υποστηρίξουν τα mainstream μέσα ενημέρωσης ως τεχνική διακυβέρνησης. Ένας Τυνήσιος φίλος ο οποίος συμμετείχε στην εξέγερση του 2011 ανέφερε τη δυναμικότητα της γρήγορης κινητοποίησης των εξεγερμένων μέσω των κοινωνικών δικτύων τις πρώτες ημέρες, αλλά και το γεγονός ότι η αστυνομία πολύ γρήγορα κατάλαβε αυτή τη δυναμική και την χρησιμοποίησε παρεμβαίνοντας, διαδίδοντας ψευδείς ειδήσεις και παραπληροφορώντας... Ο αριθμός των ψεύτικων συζητήσεων που κυκλοφορούσαν στα κοινωνικά δίκτυα στη Γαλλία ήταν αναμφίβολα εξίσου μεγάλος.

Έπειτα από δύο μήνες αναταραχής, το ζήτημα που τώρα ανακύπτει είναι πώς θα συνδεθούν τα μπλόκα στους οδικούς κόμβους με τις γενικές συνελεύσεις. Από τη μια πλευρά, υπάρχουν οι δεσμοί συγγένειας και συνεργασίας που αναπτύσσονται *επί τόπου* (*sur zone*) και επιτρέπουν την ανάπτυξη της δράσης χωρίς συλλογική σκέψη και συζήτηση –άλλωστε, γνωρίζουμε όλοι καλά πόσο αποτρεπτικές για τη δράση μπορούν να γίνουν οι συνελεύσεις, ειδικά μάλιστα όταν χρειάζεται άμεση ανάληψη δράσης!– αλλά οι οποίοι αναπτύσσονται μόνο σε τοπικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν οι συνελεύσεις που είναι άμεσα συνδεδεμένες μεταξύ τους και μπορούν να λειτουργήσουν ως ένα φόρουμ αναστοχα-

σμού πάνω στη στρατηγική του κινήματος και οργανωτικού συντονισμού.

Σε αντίθεση με αυτή την προοπτική, τα Κίτρινα Πιλέκα μπορούν όντως να αποτελέσουν τη μήτρα ενός δημαγωγικού κινήματος όπως τα 5 Αστέρια στην Ιταλία. Ένα μέρος του κινήματος μάλλον θα μπει στον πειρασμό να ακολουθήσει αυτό το μονοπάτι, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει την αποκοπή του από το υπόλοιπο κίνημα. Θα πρέπει ωστόσο να έχουμε κατά νου ότι το κίνημα των 5 Αστέρων ήταν τεχνητά κατασκευασμένο – παρόλο που για λίγο έπλευσε παράλληλα με το σύντομο κύμα του κινήματος Forconi. Όπως έχουν τα πράγματα, στα Κίτρινα Πιλέκα δεν υπάρχει κάποιος μηντιακός παλιάτσος που θα μπορούσε να τραβήξει την προσοχή του πλήθους, όπως ο Μπέπε Γκρίλο στο Κίνημα των 5 Αστέρων, ένας διασκεδαστής των μαζών τον οποίο υποστήριξαν κάποιοι επιχειρηματίες διότι θεωρούσαν πως το Μπερλουσκονικό ιντερλούδιο είχε ξεφτίσει κι έτσι έπρεπε να ριχτεί επειγόντως ένα νέο προϊόν στην αγορά. Η Ιταλία έπειτα από αρκετές δεκαετίες μυστικής διακυβέρνησης (P2, Αντρεότι, η στρατηγική της έντασης και οι συνεργασίες με τη μαφία), έχει περάσει πλέον σε τηλεοπτικές κυβερνήσεις (Mani Pulite, Μπερλουσκόνι και Μπέπε Γκρίλο). Το πρόβλημα με αυτή τη μορφή διακυβέρνησης είναι ότι η συχνότητα αντικατάστασης των πρωταγωνιστών της πολιτικής σκηνής πρέπει να ακολουθεί αναγκαία τη συχνότητα αντικατάστασης των σταρ στη σόουμπιζ.

Σε μια εποχή όπου ο μεταφορντιστικός καπιταλισμός οφείλει την επιβίωσή του στην άνοδο του πλασματικού κεφαλαίου και πλέον λειτουργεί χωρίς προκαλύμματα, η καταγγελία των υπερβολών του χρηματοπιστωτικού τομέα – η οποία δεν θίγει καθόλου την ουσία του ζητήματος, δηλαδή την κριτική της αξίας, του χρήματος και του

εμπορεύματος– προάγει την υποστήριξη θαυματουργών λύσεων και τη δημαγωγία. Ας θυμηθούμε για παράδειγμα το εξαιρετικά κλισέ αστείο για τον φόρο Tobin²⁶ ή τον Ολλανδό υποψήφιο και τη δήλωσή του «εχθρός μου είναι ο χρηματοπιστωτικός τομέας» (αυτό κι αν ήταν αστείο!). Όταν σχεδόν όλοι οι εργαζόμενοι δουλεύουν για να πληρώνουν τα χρέη τους (ειδικά τα χρέη των αμαξιών τους...), είναι απολύτως φυσιολογικό οι τράπεζες να απολαμβάνουν την τιμή να γίνονται στόχοι τους, τόσο στα λόγια όσο και στα έργα μέσω των βανδαλισμών (αποκλειστικά αφιερωμένο στα Τουλουζιανά Κίτρινα Πιλέκα που έσπασαν αρκετές τράπεζες το προηγούμενο Σάββατο). Καλό θα ήταν όμως να είμαστε επιφυλακτικοί όταν βλέπουμε να εστιάζουν τα βέλη της κριτικής με λίγο περισσότερη επιμονή στην Rothschild Bank και όχι στην BNP-Paribas ή τη Société Générale (η διάσωση των δύο τελευταίων από το Κράτος το 2008 κατέληξε να κοστίζει στους φορολογούμενους 30 δις ευρώ...). Το γεγονός ότι ο Μακρόν ξεκίνησε την καριέρα του ακριβώς σε αυτή την τράπεζα προφανώς εξάπτει τον αντι-καπιταλισμό των ηλιθίων που εμμονικά κατηγορούν το «Εβραϊκό χρήμα» στα κοινωνικά δίκτυα.

26. (σ.τ.μ.) Το 1972 μετά την κατάρρευση του νομισματικού συστήματος του Bretton Woods, ο Αμερικανός οικονομολόγος James Tobin είχε ήδη προτείνει τη φορολόγηση της αγοράς συναλλάγματος με σκοπό την πάταξη της κερδοσκοπίας. Η ελάχιστη αυτή επιβάρυνση (από 0,001% έως 0,5%) που θα επιβαλλόταν στην αγορά συναλλάγματος ενώ δεν θα επηρέαζε σχεδόν καθόλου τους πολίτες χαμηλού εισοδήματος, θα αποτελούσε δυσβάστακτο βάρος για τους επαγγελματίες κερδοσκόπους, λόγω των αναρίθμητων συναλλαγών που πραγματοποιούν, δεδομένου ότι ανταλλάσσουν συνεχώς συνάλλαγμα για λόγους κερδοσκοπίας.

Αυτό το καθεστώς μπορεί όντως να βρίσκεται στο τέλος του. Όσο οι στρατιώτες του το προστατεύουν, μπορεί να συνεχίζει τις θρασείες πράξεις του όπως για παράδειγμα τα σκανδαλώδη μέτρα που ανακοινώθηκαν ενάντια στους άνεργους στα τέλη Δεκέμβρη. Η ορμή με την οποία κλιμακώθηκε η καταστολή ήταν ακόμα χειρότερη από την άνοιξη του 2016. Η επίθεση στις καταλήψεις στη ZAD στη Notre-dames-landes τον Απρίλιο-Μάιο προετοίμασε το έδαφος για μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Εκατοντάδες σοβαροί τραυματισμοί και ακρωτηριασμοί, ομαδικοί και μεμονωμένοι εξευτελισμοί, ξύλο, αστυνομικοί εκφοβισμοί χέρι-χέρι με μηντιακές υπερβολές (η οργανισμένη αντίδραση όλου του μηντιακού συρφετού στην αλληλεγγύη που ακολούθησε την όμορφη κίνηση του Christophe Dettinger²⁷, λέει πολλά για τον αηδιαστικό κυνισμό που επιδεικνύουν τα τσιράκια της εξουσίας όταν αποκρύπτουν μεθοδικά τους ακρωτηριασμούς διαδηλωτών από την αστυνομία). Όπως παραδέχτηκαν αρκετά στελέχη της αστυνομίας, είχαν δοθεί οδηγίες από ψηλά να καταφέρουν σοβαρά χτυπήματα και τραυματισμούς. Ο κόσμος το κατάλαβε αυτό και βλέπουμε όλο και περισσότερους διαδηλωτές να έρχονται πλέον εξοπλισμένοι με αντιασφυξιογόνες μάσκες, γυαλιά του σκι, μαντήλια, γάντια κ.λπ. τουλάχιστον για να προστατευτούν. Αλλά το κίνημα δεν είναι πουθενά αρκετά καλά οργανωμένο ώστε να συντρίψει την αστυνομία, γεγονός που κάνει προφανή τον αποθαρρυντικό χαρακτήρα του πασιφιστικού λόγου. Γεγονός που συνδέεται άμεσα με την περιορισμένη αποτελεσματικότητα των μπλόκων: η αστυνομία μέχρι στιγμής

δεν αντιμετώπισε δυσκολία να ξανακερδίσει πρόσβαση σε στρατηγικά σημεία όπως τα διυλιστήρια πετρελαίου. Από αυτή την άποψη, λίγα έχουν αλλάξει από την άνοιξη του 2016. Επιπρόσθετα, εδώ και λίγο καιρό αυτοδιορισμένες ομάδες περιφρούρησης εμφανίζονται στις Σαββατιάτικες πορείες, στις οποίες βλέπουμε να συμμετέχουν τόσο απόστρατοι όσο και αποστάτες από τις ομάδες περιφρούρησης της CGT. Ακόμη και αν η ικανότητά τους να ελέγξουν το πλήθος είναι περιορισμένη, δεν πρέπει να επιτρέψουμε την καθιέρωση αυτής της πρακτικής...

Το τωρινό κίνημα δίνει τη δυνατότητα στις τοπικές πρωτοβουλίες να πολλαπλασιάζονται μιας και δεν υπακούει σε κανενός είδους κάθετη και συγκεντρωτική οργάνωση. Εν τούτοις, υπάρχουν αποκλίσεις από μέρος σε μέρος. Μετά από δύο μήνες αναταραχής, πλησιάζει η ώρα των αποφάσεων. Ένα κόμμα, με την ιστορική έννοια του όρου, αποδεικνύεται ο νικητής όταν διασπάται σε δύο κόμματα: δείχνει κατ' αυτόν τον τρόπο ότι εμπεριέχει την αρχή την οποία προηγουμένως πολεμούσε, και συνεπώς ότι έχει άρει τη μονομέρεια με την οποία εμφανίστηκε πρωτύτερα. Τα αντίπαλα στοιχεία εντός του κινήματος συνυπάρχουν μέχρι στιγμής βάσει μιας κοινής εχθρότητας απέναντι στο υφιστάμενο καθεστώς. Οι υπέρμαχοι μιας θεσμικής λύσης – η οποία προφανώς θα είχε αυταρχικό και ξενοφοβικό χαρακτήρα – βρίσκονται αντιμετώπι με εκείνους που επιθυμούν την εξάπλωση του κινήματος σε όλες τις πτυχές του παγκόσμιου εργοστασίου από μια επαναστατική σκοπιά. Στην πραγματικότητα, οι δράσεις γύρω από εργασιακούς χώρους που βρίσκονται σε αγωνιστική κινητοποίηση πολλαπλασιάζονται και τα κίτρινα γιλέκα συμπορεύονται με τα κόκκινα γιλέκα στις απεργιακές περιφρουρήσεις. Μπορού-

27. (σ.τ.μ.) Γάλλος πρωταθλητής του μποξ που απώθησε με τις γροθιές του μια διμοιρία στρατοχωροφυλακής που επιτέθηκε στη διαδήλωση των Κίτρινων Γιλέκων στο Παρίσι.

με μάλιστα να σκεφτούμε την πιθανότητα το κίνημα να προσφέρει την απαραίτητη ώθηση στους εργατές ώστε να ξεκινήσουν το μπλοκάρισμα των εταιρειών τους από τα μέσα και με σαφείς διεκδικήσεις. Οι επικεφαλής των εθνικών συνδικάτων θα βρεθούν πεταμένοι στον κάδο της ιστορίας και μια νέα ιστορική πορεία επιτέλους θα ανοίξει τα φτερά της. Μια πορεία στην οποία όλοι θα πρέπει να διαλέξουμε πλευρά.

Τα τελευταία νέα αναφέρουν πως τα Κίτρινα Πιλέκα στη Landes έχουν αποκλείσει ένα εργοστάσιο της Monsanto, έναν από τους θεμέλιους λίθους του παγκόσμιου εργοστασίου...

Alèssi Dell'Umbria, 21 Ιανουαρίου 2019

I. (σ.τ.μ.) Ο Alèssi Dell'Umbria είναι Γάλλος αγωνιστής με μεγάλη ιστορία στο επαναστατικό κίνημα. Έχει γράψει αρκετά βιβλία για τις αστικές και τις αγροτικές εξεγέρσεις και τις εξεγέρσεις στα προάστια, ανάμεσα στα οποία μια μελέτη για την εξέγερση στο Clichy το 2005 και μια ιστορία της Μασσαλίας. Συγκεκριμένα, είναι ο συγγραφέας της σημαντικής προσούρας για την εξέγερση στα προάστια των πόλεων της Γαλλίας, *Racaille. Αν αυτοί είναι αποβράσματα...* τότε είμαι και εγώ, η οποία μεταφράστηκε και εκδόθηκε τον Ιούνιο του 2008 από τη Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα.

Ο τίτλος του κειμένου εδώ αναφέρεται στην πολεμική ταινία του Στάνλεϊ Κιούμπρικ *Full Metal Jacket*. Οι σφαίρες τύπου full metal jacket χρησιμοποιήθηκαν ευρέως από τους στρατιώτες που πήραν μέρος στις επιχειρήσεις του Βιετνάμ.

ZAD (zone à défendre): Ζώνη προς Υπεράσπιση. Γαλλικός νεολογισμός ο οποίος αναφέρεται στην κατάληψη ενός χώρου ως ανάχωμα σε κάποιο σχέδιο ανάπτυξης και στην οργάνωση κατασκηνώσεων και μπλόκων για την υπεράσπισή του. Οι ZAD οργανώθηκαν κυρίως σε αγροτικές περιοχές και σε περιοχές που απειλούνταν με οικολογική καταστροφή, όπως για παράδειγμα στο χωριό Notre-Dame-des-Landes το οποίο αγωνίστηκε ενάντια στην κατασκευή ενός διεθνούς αεροδρομίου, 25χλμ βόρεια της Nantes στη Γαλλία. Το σχέδιο προέβλεπε την

απαλλοτρίωση άνω των 20.000 στρεμμάτων γης, την καταστροφή 1.300 στρεμμάτων δάσους, την αποξήρανση υδροβιότοπων και τον εκτοπισμό των κατοίκων της περιοχής. Ο αγώνας ξεκίνησε ενάντια στα σχέδια του γαλλικού κράτους αρχικά από κατοίκους και αγρότες της περιοχής, ενώ το 2009 συγκεντρώθηκαν εκατοντάδες αγωνιζόμενοι, κατέλαβαν τη γη, δημιούργησαν δομές και μπλόκαρ στην πράξη το σχέδιο κατασκευής του αεροδρομίου. Οι ZAD εμφανίστηκαν και σε αστικές περιοχές όπως η Rouen. Ένα από τα βασικότερα σλόγκαν του κινήματος των Ζωνών προς Υπεράσπιση ήταν «ZAD παντού». Το 2016, παρότι δεν υπήρχαν επίσημα στοιχεία, εκτιμάται πως είχαν οργανωθεί 10-15 ZAD σε ολόκληρη τη Γαλλία.

Η «κατάληψη της κεφαλής της πορείας» αναφέρεται σε μια πρακτική που αναδύθηκε στις διαδηλώσεις που οργανώθηκαν ενάντια στον Εργασιακό Νόμο που προώθησε ο Μακρόν ως Υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης Ολάντ. Κόσμος από τον χώρο της «υπερριστεράς» και της αναρχίας μαζί με άλλο κόσμο της πορείας που ήθελε να συγκρουστεί με τις δυνάμεις της τάξης επιχειρούσε συστηματικά να καταλάβει την «κεφαλή της πορείας» –και συχνά το πετύχαινε– διώχνοντας τους πολιτικούς και τα συνδικαλιστικά στελέχη, ώστε να προσδώσει στις διαδηλώσεις ζωντανό και συγκρουσιακό χαρακτήρα αντί του χαρακτήρα περιπάτου-νεκρώσιμης ακολουθίας που επεδίωκαν να επιβάλουν οι γραφειοκράτες.

Κίτρινος Πυρετός: Καλοί και Κακοί Ιοί

Charles Reeve

Μετάφραση: Shevek

1

Είναι δύσκολο να πούμε ποια ήταν η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι της κοινωνικής οργής στη Γαλλία. Ήταν η ανακοίνωση για τη δαπανηρή ανακαίνιση του Προεδρικού Μεγάρου των Ηλύσιων Πεδίων; Ήταν το αλαζονικό ύφος του προέδρου; Ή μήπως τελικά ήταν η αύξηση της τιμής της βενζίνης κατά λίγα σεντς ανά λίτρο; Αναμφίβολα, ήταν όλα αυτά μαζί. Παρόλο που τα υποζύγια είχαν ήδη φορτωθεί με υπερβολικά βάρη, οι κρατούντες πίστεψαν πως θα μπορούσαν να συνεχίσουν να τα φορτώνουν για πολύ καιρό ακόμα. Ξαφνικά, οι τάξεις που υφίστανται εκμετάλλευση στην περιφέρεια της Γαλλίας βγήκαν από την αφάνεια και ντύθηκαν στα φωσφορίζε κίτρινα για να αποκτήσουν ορατότητα μέσα σε ένα σύστημα που τις έκανε αόρατες. Βρισκόμαστε μπροστά σε μια έκρηξη οργής και δυσαρέσκειας που έχει συσσωρευτεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια –ηττημένες απεργίες, κινήματα που συντρίφτηκαν, περιφρονημένες αντιστάσεις, κακές εμπειρίες υποταγής και παραίτησης, χαμένες ψευδαισθήσεις, απώλεια δικαιωμάτων– με μια διαρκή κάθοδο σε μια όλο και βαθύτερη φτώχεια. Καθώς ο πλούτος και η πολυτέλεια αυξάνονται και επεκτείνονται και η ευημερία των νεόπλουτων ωθεί περαιτέρω τους φτωχούς στο περιθώριο, οι άνθρωποι μπαίνουν σε ρυθμούς επιβίωσης. Τα πάντα κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση: οι μισθοί μειώ-

νονται, η απασχόληση γίνεται πιο επισφαλής –*uber-οποιείται*– οι συντάξεις μειώνονται, οι κοινωνικές υπηρεσίες υποβαθμίζονται ή καταργούνται, τα πενιχρά κοινωνικά επιδόματα (στέγασης, ανατροφής παιδιών) περικόπτονται, ο εξευγενισμός των γειτονιών των μεγάλων πόλεων επιβάλλει τον εκτοπισμό μεγάλου αριθμού εργατών προς τις περιαστικές ερήμους, οι οποίες έχουν εγκαταλειφθεί από το σύστημα δημόσιων συγκοινωνιών που σήμερα περιορίζεται όλο και περισσότερο στις πόλεις, οι οποίες εξευγενίζονται όλο και περισσότερο.

Μετά τις πρώτες διαδηλώσεις των Κίτρινων Γιλέκων, οι «ειδικοί» επί των κοινωνικών συνθηκών ανακάλυψαν μια πρώτη ένδειξη για την πηγή της κοινωνικής δυσαρέσκειας: οι κινητοποιήσεις ήταν ισχυρότερες και πιο αποφασισμένες σε περιφέρειες και περιοχές όπου οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι πιο υποβαθμισμένες. Προφανώς, δεν χρειάζεται να είναι κανείς κοινωνιολόγος για να αντιληφθεί ότι σε αυτόν τον φτωχοποιημένο και ατομικοποιημένο κόσμο που έχει εγκαταλειφθεί από τις δημόσιες συγκοινωνίες, το αυτοκίνητο έχει μετατραπεί σε αναντικατάστατο μέσο για την εύρεση εργασίας στις λιγοστές θέσεις που υπάρχουν, για τη μεταφορά στο πλησιέστερο νοσοκομείο που παραμένει ακόμα ανοιχτό, για τη μετάβαση στο γραφείο κοινωνικών υπηρεσιών ή στο ταχυδρομείο, για να πας τα παιδιά στο σχολείο. Έτσι, το να ρίχνεται η ευθύνη για την καταστροφή του πλανή-

Τέλος του μήνα / Τέλος του κόσμου /
Ίδια τα θύματα / Ίδιος και ο αγώνας

τη στην ανάγκη αυτού του κόσμου να βάζει καύσιμα ντίζελ βιώνεται ως μία ακόμα επίθεση ενάντια σε ένα ήδη εξασθενημένο σώμα. Γενικά μιλώντας, το να παρουσιάζονται οι εργαζόμενοι ως υπεύθυνοι για την οικολογική καταστροφή του πλανήτη είναι μια ιδέα των πλούσιων που εξαγριώνει ιδιαίτερα αυτούς ακριβώς τους εργαζόμενους. Ο ταξικός χαρακτήρας της φορολογίας επιβεβαιώνεται: οι εργαζόμενοι πληρώνουν πάντοτε περισσότερα και παίρνουν πίσω λιγότερα με τη μορφή των κοινωνικών υπηρεσιών. Σταδιακά, μέσω της αμφισβήτησης της ιλιγγιώδους αύξησης της ανισότητας, φτάνουμε στο κοινωνικό ζήτημα.

Μια άλλη εξέλιξη που έδρασε καταλυτικά ήταν η κατάργηση της φορολογίας των μεγιστάνων του πλούτου, το πρώτο εμβληματικό μέτρο που έλαβε ο νεαρός τραπεζίτης όταν έγινε πρόεδρος, το οποίο θεμελίωσε τη σχέση του με την τάξη των καπιταλιστών. Αυτός ο φόρος, που είχε ήδη μειωθεί στο ελάχιστο επίπεδο, καταργήθηκε πλέον πλήρως προς τέρψιν αυτής της τάξης. Πρόκειται για ένα μέτρο που αποτελεί απόρροια ενός εκ των δογμάτων του νεοφιλευθερισμού: όσο οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι τόσο περισσότερο βάζουν τους φτωχούς να δουλέψουν. Απέναντι σε αυτό το δόγμα η λαϊκή εμπειρία απαντά:

όσο περισσότερο συσσωρεύεται ο πλούτος στην κορυφή τόσο περισσότερο εξαπλώνεται η φτώχεια.

2

Εαφνικά ομάδες κίτρινων γιλέκων μπλοκάρουν αυτοκινητόδρομους, διόδια, εισόδους σε πόλεις και κωμοπόλεις, οδικούς κόμβους, εισόδους εμπορικών κέντρων. Οι διαδηλωτές συγκεντρώνονται και κάνουν πορείες προς τα δημαρχεία και τις νομαρχίες και προς άλλα σημεία που αποτελούν σύμβολα του κράτους όπως οι εφορίες. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, η διαμαρτυρία για την αύξηση του φόρου στα καύσιμα επισκιάζεται από όλο και περισσότερες διεκδικήσεις που επικεντρώνονται όλο και περισσότερο στην ανισότητα των εισοδημάτων και των φόρων καθώς και στις βιολογικές ανάγκες. Πρόκειται για τις πρώτες ενδείξεις οργής ενάντια στην τάξη των ιδιοκτητών και το κράτος. Συνοδεύονται από μια ριζική απόρριψη της πολιτικής τάξης στο σύνολό της, πράγμα που οδηγεί στην κριτική των πολιτικών και συνδικαλιστικών μορφών αντιπροσώπευσης.

Στην πρώτη φάση του ξεσηκωμού, οι πρώτες αναλύσεις εύλογα αναζητούν ιστορικά προηγούμενα: ορισμένοι ανατρέχουν στις ζακερί¹ την περίοδο πριν τη Γαλλική Επανάσταση· άλλοι αναφέρονται σε πολιτικά κινήματα λαϊκιστικού, φασιστικού χαρακτήρα ή ακόμη και στον Πουτζαντισμό, ένα κορπορατιστικό κίνημα που ξέσπασε μετά τον Β' Π.Π.² Έγινε σύντομα φανερό ότι

1. (σ.τ.μ.) Πρόκειται για τις εξεγέρσεις των φτωχών χωρικών την περίοδο του μεσαίωνα στη Γαλλία ενάντια στους ευγενείς. Η ονομασία τους προέρχεται από το υποτιμητικό παρατσούκλι με το οποίο αποκαλούσαν οι ευγενείς τους χωρικούς («Ζακ»).

2. (σ.τ.μ.) Ο Πουτζαντισμός ήταν ένα κίνημα των μαγαζατόρων και των ιδιοκτητών μικρών

αναλύσεις τέτοιου είδους δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν στα τρέχοντα γεγονότα που εξελίσσονται. Το κίνημα δεν στηρίζεται στους αγρότες ή στα μικροαστικά στρώματα των εμπόρων και των μαγαζατόρων. Είναι κατά βάση ένα κίνημα έξω από τις μεγάλες πόλεις που απαρτίζεται από απομονωμένους ανθρώπους που ζουν μακριά από τα αστικά κέντρα. Το μπλοκάρισμα των μαγαζιών και της κυκλοφορίας του εμπορεύματος το απομακρύνει απόλυτα από οποιαδήποτε αλληλεγγύη με το κοινωνικό στρώμα των εμπόρων που ήταν το έρεισμα των κορπορατιστικών κινήματων μετά τον πόλεμο. Οι διαδηλωτές και τα άτομα που συλλαμβάνει η αστυνομία είναι κατά κύριο λόγο προλετάριοι: εργαζόμενοι, εργάτες, άνεργοι, επισφαλείς, συνταξιούχοι. Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του κινήματος είναι η μεγάλη συμμετοχή των γυναικών κάθε ηλικίας –αποτελούν σχεδόν τις μισές από τους συμμετέχοντες– καθώς και των νέων επισφαλών εργαζομένων. Δεν είναι οι φτωχότεροι που υπάρχουν στην κοινωνία αλλά αυτοί που γίνονται φτωχότεροι, αυτοί που εκφράζουν την επιθυμία και το δικαίωμά τους στη ζωή και τη διασκέδαση, στο να μπορούν να βγαίνουν τα βράδια και να πηγαίνουν διακοπές. Είναι ένας πληθυσμός που έχει σηματοδεχτεί από το γεγονός ότι η ζωή του έχει καταστραφεί και ακινητοποιηθεί λόγω της βίας του καπιταλιστικού συστήματος. Άντρες και γυναίκες που έχουν μείνει έξω από τη σύγχρονη φιλελεύθερη δυναμική και νιώθουν άγχος για το άμεσο μέλλον τους, άνθρωποι που νιώθουν περιφρονημένοι και ξεχασμένοι από τους αντιπροσώπους τους και τον λόγο που εκφράζουν. Προφανώς, πρόκειται για έναν ανά-

επιχειρήσεων ενάντια στις αυξήσεις της φορολογίας τη δεκαετία του '50 στη Γαλλία. Αρχικά στο κίνημα συμμετείχε και το ΚΚΓ, για να απομακρυνθεί στη συνέχεια όταν ο Roujade εξέφρασε ανοιχτά αντισημιτικές και φασιστικές θέσεις.

μεικτο πληθυσμό που περιλαμβάνει επίσης τεχνίτες και μικρούς επιχειρηματίες που είναι χαμένοι στην παραζάλη της σύγχρονης οικονομίας των νεοφυών επιχειρήσεων (start-ups). Δεν έχουν καμία σχέση με τον συνδικαλισμό, καθώς η ηγεσία των μεγάλων συνδικαλιστικών οργανώσεων συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τους θεσμούς του συστήματος και τη διαφθορά του. Πρόκειται για έναν πληθυσμό που τον έχει σημαδέψει η βία της ταξικής εκμετάλλευσης αλλά δεν έχει αναφορά στην ταξική πολιτική, δεν έχει στο μεγαλύτερο μέρος του εμπειρίες ταξικής πάλης. Περίπου τα μισά Κίτρινα Γιλέκα δεν είχαν ποτέ στο παρελθόν διαδηλώσει ή συμμετάσχει σε συλλογικές κινητοποιήσεις. Αν και δεν μπορούμε να πούμε ότι έλειπαν οι ευκαιρίες για συμμετοχή σε διαδηλώσεις τις προηγούμενες δεκαετίες, η πραγματικότητα είναι ότι η αποφασιστικότητα αυτού του ξεσηκωμού εκφράζει τη συνείδηση της ανάγκης να ξεπεραστούν οι επαναλαμβανόμενες μορφές πάλης που δεν είναι σε θέση να αντιστρέψουν τον συσχετισμό ισχύος με τους καπιταλιστές και το κράτος.

3

Οι μεγάλες διαδηλώσεις της 1^{ης} Δεκεμβρίου εξέφρασαν τη σκλήρυνση της σύγκρουσης με το κράτος και την τάξη των ιδιοκτητών. Οι διαδηλώσεις επεκτάθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα και στο βορειοανατολικό τμήμα ξεχείλισαν μέχρι τη Βαλλονία του Βελγίου και μια εβδομάδα αργότερα τις Βρυξέλλες. Στις μεγάλες πόλεις, και συγκεκριμένα στο Παρίσι, οι διαδηλώσεις πήραν έναν πολύ βίαιο χαρακτήρα καταλήγοντας σε οδομαχίες που δεν είχαν επαναληφθεί από το 1968. Ο συνολικός αριθμός των διαδηλωτών δεν ήταν τεράστιος: 200.000 σε ολόκληρη τη Γαλλία και 10.000 στο Παρίσι, με τους ίδιους αριθμούς να συγκεντρώνονται και

μία εβδομάδα αργότερα – αριθμοί που δεν συγκρίνονται με τις διαδηλώσεις των προηγούμενων ετών ή τις παραδοσιακές συνδικαλιστικές παρελάσεις. Αλλά η οξύτητα, το είδος και η δύναμη των συγκρούσεων εξέφρασε ένα πολύ πιο ριζοσπαστικό περιεχόμενο και ανησύχησε το κράτος και την αστική τάξη.

Την 1^η Δεκεμβρίου, οι αστυνομικές δυνάμεις κατατροπώθηκαν από την αποφασιστικότητα των διαδηλωτών και ένιωσαν εκ του σύνεγγυς το μίσος τους. Η καταστολή ήταν ανάλογη της έκπληξης και θα συνεχίσει να αυξάνεται. Την 1^η Δεκεμβρίου η αστυνομία έριξε χιλιάδες δακρυγόνα και χειροβομβίδες κρότου-λάμψης ξεμένοντας γρήγορα από πυρομαχικά. Έχουν αναφερθεί αμέτρητοι σοβαροί τραυματισμοί μεταξύ των Κίτρινων Γιλέκων. Στη Μασσαλία, η διαδήλωση ξεκίνησε με το σύνθημα: «Η αστυνομία είναι μαζί μας» το οποίο γρήγορα έδωσε τη θέση του στο σύνθημα «Μπάτσοι Δολοφόνοι!». Στο Παρίσι η τοποθεσία που είχε παραχωρηθεί για τη διαδήλωση έμεινε άδεια καθώς ομάδες διαδηλωτών συγκεντρώθηκαν αυθόρμητα στα Ηλύσια Πεδία και στην Αψίδα του Θριάμβου, που υπέστησαν καταστροφές. Οι διαδηλωτές σύντομα κινήθηκαν προς τις παρακείμενες λεωφόρους και τις πλούσιες γειτονιές. Ήρθαμε μπροστά σε κάτι εντελώς καινούριο. Τα καφέ, τα εστιατόρια και τα πολυτελή ξενοδοχεία έγιναν συστηματικά στόχοι, δέχτηκαν επίθεση, υπέστησαν καταστροφές και ορισμένες φορές λεηλατήθηκαν. Ακριβά αυτοκίνητα στις καλές γειτονιές παραδόθηκαν στις φλόγες. Ήταν μια εξέγερση ενάντια στον πλούτο και στις τάξεις των ιδιοκτητών, ενάντια στην αλαζονεία του πλούτου.

Το Χρηματιστήριο δέχτηκε επίσης επίθεση και η αστυνομία εκκένωσε και έκλεισε μεγάλα εμπορικά κέντρα στο κέ-

ντρο της πρωτεύουσας όπου σύντομα θα ξεκινούσε η καταναλωτική τελετουργία των διακοπών. Επίθεση δέχτηκαν επίσης και μερικά αστυνομικά τμήματα. Ομάδες διαδηλωτών επιχειρήσαν να κάνουν έφοδο στο Προεδρικό Μέγαρο και απωθήθηκαν βίαια από την αστυνομία. Σε μια από τις λεωφόρους μιας πολύ πλούσιας περιοχής, κάποιος έγραψε με σπρέι στους τοίχους ενός ξενοδοχείου πολυτελείας με τους τουρίστες να έχουν κλειδωθεί μέσα το σύνθημα: «Καίγεται η Βαβυλώνα!». Οι σεκιουριτάδες των ξενοδοχείων και των εστιατορίων που προσπάθησαν να έλθουν σε συνεννόηση με τους διαδηλωτές αντιμετωπίστηκαν ως «άνθρωποι του συστήματος, λακέδες των πλούσιων». Στο Μπορντώ, το δημαρχείο δέχτηκε επίθεση· στην πόλη Ρuy, το διοικητήριο πυρπολήθηκε· τα ίδια έγιναν και σε άλλες πόλεις: κρατικά κτίρια έγιναν συστηματικά στόχοι, ορισμένες φορές δέχτηκαν εισβολή και υπέστησαν καταστροφές, τα υψηλόβαθμα κρατικά στελέχη και οι τοπικοί άρχοντες δέχτηκαν απειλές. Το βράδυ της 1^{ης} Δεκεμβρίου η κυβέρνηση φαινόταν αποπροσανατολισμένη και ανήσυχη. Η ανακοίνωση των πρώτων πολιτικών παραχωρήσεων κατά τη διάρκεια της αναταραχής δεν ηρέμησε την κατάσταση. Η κατάσταση προχώρησε πολύ πέρα από την αύξηση λίγων λεπτών στη φορολογία των καυσίμων. Ωστόσο, και παρά το μέγεθος της πρώτης έκρηξης, το επόμενο σαββατοκύριακο, στις 8 Δεκεμβρίου, η κυβέρνηση δεν βρήκε άλλο τρόπο να απαντήσει στους διαδηλωτές από τη μεγαλύτερη καταστολή και τη στρατιωτικοποίηση των μεγάλων πόλεων, κινητοποιώντας 100.000 αστυνομικούς, συμπεριλαμβανομένων περίπου 10.000 στο Παρίσι και χρησιμοποιώντας δεκάδες τεθωρακισμένα οχήματα.

Καθώς τελειώνει το σαββατοκύριακο της 1^{ης} Δεκεμβρίου, η κατάσταση ήταν ήδη

ανησυχητική για την κυβέρνηση. Η πολιτική κρίση συνδυάστηκε με μια κοινωνική κρίση: το κίνημα ήταν εξαιρετικά δημοφιλές, η αστική τάξη είχε τρομοκρατηθεί και οι καπιταλιστές που εξειδικεύονται στη μαζική διανομή εμπορευμάτων –ειδικά εμπορευμάτων πολυτελείας– έδειχναν σημάδια πανικού. Έγιναν εκατοντάδες συλλήψεις, συμπεριλαμβανομένων πολλών ανήλικων. Μόνο στο Παρίσι αναφέρθηκαν πάνω από 300 φωτιές στις γειτονιές της μεσαίας τάξης. Τα αστυνομικά τμήματα γέμισαν με συλληφθέντες. Η πλειοψηφία των διαδηλωτών που ήλθαν στο Παρίσι από την επαρχία για να εκφράσουν την εξέγερσή τους ήταν κυρίως μεμονωμένα άτομα και άνεργοι, ορισμένοι με την κατάσταση – όπως συνήθως συμβαίνει σε καταστάσεις κοινωνικής εξέγερσης στους δρόμους. Είναι ριψοκίνδυνο να αναλύσουμε κοινωνιολογικά όλο αυτό τον οργισμένο και αποφασισμένο «λαό». Στις 8 Δεκεμβρίου, ο αριθμός των συλλήψεων ανήλθε σε 2.000 σε ολόκληρη τη

Γαλλία. Μόνο στο Παρίσι, 12 αστυνομικά τμήματα είχαν διατεθεί αποκλειστικά για την κράτηση των συλληφθέντων. Εκατοντάδες άνθρωποι που ήταν «γνωστοί» στην αστυνομία τέθηκαν σε προληπτική κράτηση, «κατηγορούμενοι» για «πρόθεση τέλεσης εγκληματικών πράξεων». Τόσο την 1^η όσο και την 8^η Δεκεμβρίου, ομάδες πολιτικοποιημένων νέων που είχαν εμπειρία στις διαδηλώσεις ενώθηκαν με ομάδες νέων από τα προάστια. Αλλά η παρουσία των πρώτων δεν καθόρισε τον χαρακτήρα της εξέγερσης· απλώς συνέβαλε στην εκδήλωση της λαϊκής οργής. Παρατηρήθηκε επίσης η παρουσία μικρών ομάδων της άκρας δεξιάς, αλλά θα επανέλθουμε σε αυτό παρακάτω.

Παρόλο που η γαλλική αστυνομία είναι εξαιρετικά αποτελεσματική στον έλεγχο των κλασικών διαδηλώσεων, παρόλο που κατέχει μια «τεχνογνωσία» που αναγνωρίζεται ευρέως και πουλιέται σε διάφορες δυνάμεις του κόσμου, τα πράγματα γίνονται πιο σύνθετα όταν πρόκειται για αστικές

ταραχές που εκφράζουν «την ικανότητα ενός πληθυσμού να εξεγερθεί» όπως παραδέχτηκε ένα στέλεχος της αστυνομίας. Σε αυτό το επίπεδο, πρόσθεσε, το να αποτελεί η αστυνομία την αποκλειστική απάντηση του κράτους είναι ανεπαρκές και επικίνδυνο· γι' αυτό μόνο μια πολιτική απάντηση θα μπορούσε να έχει αποτέλεσμα. Στην πραγματικότητα, μόνο μετά το διάγγελμα του προέδρου και την ανακοίνωση ορισμένων πενιχρών υποσχέσεων έγινε δυνατό να διασπαστεί το κίνημα και να καταλαγιάσουν οι διαδηλώσεις στους δρόμους, ειδικά στο Παρίσι.

4

Η παραγωγή εμπορευμάτων δεν επηρεάστηκε άμεσα. Ακόμα κι αν οι κινητοποιήσεις έτυχαν στήριξης και επιδοκμασίας από τους εργαζόμενους σε διάφορους χώρους εργασίας, πραγματοποιήθηκαν έξω από αυτούς. Εντούτοις, παρόλο που η οικονομία δεν μπλοκαρίστηκε, η κυκλοφορία των εμπορευμάτων και ο τομέας της κατανάλωσης επλήγησαν βαριά από τις διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις και από τα μπλοκαρίσματα των δρόμων και των εμπορικών κέντρων. Όπως γρήγορα δημοσιοποίησαν οι εργοδότες και οι οικονομολόγοι τους, το κίνημα είχε αρνητικές συνέπειες στην οικονομία. Η εκστρατεία της κυβέρνησης και των ΜΜΕ ενάντια στα Κίτρινα Γιλέκα έδωσε μεγάλη έμφαση στις συνέπειες του κινήματος στο εμπόριο κατά τη διάρκεια της περιόδου των διακοπών.

Οι εξεγερμένοι αναζητούν πάντοτε τρόπους να μπλοκάρουν την οικονομία. Η ιδέα της γενικής απεργίας έχει πέσει σε κάθε απεργία και διαδήλωση που προηγήθηκε αυτής της έκρηξης – όπως γνωρίζουμε χωρίς επιτυχία. Με τη σειρά τους, τα Κίτρινα Γιλέκα επιχειρήσαν να μπλοκάρουν την κυκλοφορία των εμπορευμάτων με έναν

λιγότερο άμεσο τρόπο, μέσω των οδοφραγμάτων. Το νόημα του μπλοκαρίσματος των χώρων στάθμευσης οχημάτων και των σταθμών ανεφοδιασμού καυσίμων ήταν η παρεμπόδιση της κυκλοφορίας των βαρέων οχημάτων. Ακόμα και τις μέρες των πανεθνικών διαδηλώσεων, τα Κίτρινα Γιλέκα κράτησαν τα οδικά μπλόκα που φίλτραραν την κυκλοφορία στις οδικές αρτηρίες και τα εμπορικά κέντρα. Το ζήτημα της εκμετάλλευσης απασχολούσε τα Κίτρινα Γιλέκα όπως δείχνουν τα μπλόκα στα κέντρα διανομής της Amazon, μιας επιχείρησης που είναι γνωστή για τις σιχαμερές εργασιακές πρακτικές της και τη φοροδιαφυγή. Αλλά οι ομάδες των Κίτρινων Γιλέκων που αποτελούνταν κυρίως από πρώην εργαζόμενους και άνεργους μαζί με μεμονωμένους εργάτες, γνωρίζουν ότι δεν έχουν άμεσα τη δυνατότητα να σταματήσουν τη λειτουργία της οικονομίας, που είναι η καρδιά του συστήματος. Προσπάθησαν να δράσουν, επομένως, στην κυκλοφορία των αγαθών και των υπηρεσιών. Πράγματι, ακριβώς όπως η κυκλοφορία των προϊόντων μπορεί να μπλοκαριστεί μόνο αν αυτά παραχθούν, τα προϊόντα που έχουν παραχθεί μπορούν να μετατραπούν σε χρήμα και να αποφέρουν κέρδος μόνο αν κυκλοφορήσουν, ώστε να αγοραστούν και να καταναλωθούν.

Οι δράσεις των Κίτρινων Γιλέκων πραγματοποιήθηκαν μετά από χρόνια ανεπιτυχών απεργιών ενάντια στην αλλαγή των ορίων συνταξιοδότησης ή προς υπεράσπιση των κοινωνικών υπηρεσιών. Ένα πρόσφατο επεισόδιο τελείωσε με την οικτρή ήττα του αγώνα των εργαζόμενων στους σιδηροδρόμους ενάντια στην περαιτέρω διάλυση των δημόσιων σιδηροδρόμων. Διαβάζοντας ανάμεσα από τις γραμμές μπορούμε να βρούμε σε αυτό το κίνημα μια ομολογία της αδυναμίας στην οποία έχουν περιέλθει σήμερα τα μεγάλα συνδικάτα και

της αποτυχίας τους να αντιταχθούν στην τρέχουσα οικονομική λογική. Τα πρόσφατα σκάνδαλα υπεξαίρεσης που μαστίζουν τους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς των μεγάλων συνδικάτων, που συντηρούνται όλο και περισσότερο από την κρατική χρηματοδότηση, επιβεβαιώνουν αυτή την εκτίμηση. Η συναινετική στάση των συνδικαλιστικών ηγετών και οι καταγγελίες της δράσης των Κίτρινων Γιλέκων που εξέφρασαν, απλώς βάθυναν το χάσμα. Ωστόσο, αυτό δεν εμπόδισε τα Κίτρινα Γιλέκα από το να συναντηθούν με τους αγωνιζόμενους εργάτες, όπως φάνηκε στα μπλοκαρίσματα των διωλιστηρίων πετρελαίου. Σε τοπικό επίπεδο, ορισμένοι συνδικαλιστές συμμετείχαν ατομικά στα οδοφράγματα και τα μπλόκα των Κίτρινων Γιλέκων. Στις πόλεις που έχουν μεγάλο εργατικό πληθυσμό, οι πορείες των συνδικάτων και των Κίτρινων Γιλέκων, ό,τι και να πιστεύει κανείς γι' αυτό, λίγο πολύ αναμείχθηκαν μεταξύ τους. Αυτό συνέβη στη Μασσαλία με τους διαδηλωτές από τις φτωχές γειτονίες που αγωνίζονται ενάντια στον εξευγενισμό και τη διαφθορά των τοπικών αρχών. Στις φτωχές γειτονίες και τις εργατικές περιοχές, οι μαθητές των λυκείων, που κινητοποιήθηκαν ενάντια στην επιβολή μιας ακόμα διαδικασίας επιλογής, δήλωσαν επίσης την αλληλεγγύη τους με τα Κίτρινα Γιλέκα.

5

Η θέση των Κίτρινων Γιλέκων απέναντι στον πατριωτισμό, την ξενοφοβία και τον ρατσισμό ήταν από την αρχή ασαφής. Αυτή η ασάφεια αντανακλά τις αντιδραστικές ιδέες και τον απομονωτισμό που διέκριναν πολλούς από τους συμμετέχοντες στο κίνημα. Αυτό αποτελεί εμπόδιο για την ανάπτυξη του κινήματος και το μέλλον του. Σε ορισμένες περιοχές –βόρεια, νοτι-

οδυτικά ή ακόμα και δυτικά– όπου οι δυνάμεις της άκρας δεξιάς είναι ισχυρές, εκφράζεται ρατσισμός, ξενοφοβία, σεξισμός και ομοφοβία, ορισμένες φορές ανοιχτά. Αλλά η γαλλική κοινωνία είναι αυτό που είναι: ένα χωνευτήρι προλετάρων διαφορετικών προελεύσεων, την οποία μαρτυρά η διαφορετικότητα των ανθρώπων στις καταλήψεις των οδικών κόμβων. Σε διάφορες περιπτώσεις είδαμε την ενεργό συμμετοχή νέων από φτωχές γειτονίες στα οδοφράγματα ή ακόμα και την προσφορά υλικής στήριξης από μετανάστριες των προαστίων. Εντούτοις, η παρουσία μελών μικρών ακροδεξιών ομάδων που συγκεντρώνονται γύρω από πατριωτικά σύμβολα είναι αδιαιφισβήτητη, ειδικά στις διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις.³

Οι ριζοσπαστικοί και ελευθεριακοί κύκλοι συζητούν αν θα συμμετέχουν ή όχι σε αυτές τις διαδηλώσεις, αν θα αφήσουν ή όχι το πεδίο ελεύθερο στην άκρα δεξιά. Τα οδοφράγματα και τα μπλόκα των δρόμων προσέλκυσαν, όπως ήταν φυσικό, τη μεγάλη πλειοψηφία των αγωνιστών και των ακτιβιστών, ενώ πολλοί πήγαν στις καταλήψεις των οδικών κόμβων για να στηρίξουν τα Κίτρινα Γιλέκα και να συζητήσουν με τον κόσμο που βρισκόταν εκεί. Στις ταραχές και τις συγκρούσεις της 1^{ης} και της 8^{ης} Δεκεμβρίου, ο κόσμος του ριζοσπαστικού χώρου συμμετείχε μαζικά και οι ακροδεξιές ομάδες εκδιώχθηκαν συχνά από τους δρόμους. Δεν

3. Μια οξυδερκής μελέτη για την ανομοιογενή σύνθεση των Κίτρινων Γιλέκων, τις συγχυσμένες ιδέες που εκφράζονται εντός του κινήματος και την ύπαρξη ρατσιστικών και ξενοφοβικών ιδεών δίνεται στο άρθρο: Florence Aubenas, "La révolte des ronds-points – Journal de bord," *Le Monde*, 16/1 Δεκεμβρίου 2018. Επίσης για μια δια ζώσης περιγραφή των διαδηλώσεων στο Παρίσι, βλ. το άρθρο Mickaël Correia, "Gilets Jaunes, ça part dans tout l'essence," *CQFD*, Δεκέμβριος 2018, <http://cqfd-journal.org/CQFD-no171-decembre-2018>.

είναι σαφές αν η πλειοψηφία των Κίτρινων Γιλέκων αντιλαμβάνεται τι διακυβεύεται, καθώς τα ζητήματα που τους απασχολούν είναι διαφορετικά. Και η αντίληψη ότι η δράση των «ριζοσπαστών» μπορεί να αποτρέψει τον κίνδυνο της οργανωμένης άκρας δεξιάς εκφράζει μια πρωτοποριακή λογική. Σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι οι θεμελιώδεις αιτίες αυτού του κινήματος ενάντια στην αδικία και την κοινωνική ανισότητα και ενάντια στα προνόμια των ιδιοκτητών είναι αξίες που δύσκολα μπορούν να υποστηρίξουν οι ακροδεξιοί που είναι παρόντες στο κίνημα. Από την άλλη μεριά, πρέπει να αναγνωρίσουμε την απουσία οποιασδήποτε ρητής κριτικής του καπιταλισμού ή των κοινωνικών σχέσεων της ατομικής ιδιοκτησίας εντός του κινήματος. Αυτοί που δέχονται επίθεση είναι οι πλούσιοι κι όχι οι καπιταλιστές. Επιπλέον, οι ξενοφοβικές και ρατσιστικές αξίες, η καταγγελία των προσφύγων και όσων λαμβάνουν βοήθημα ως «υπεύθυνων» για την κοινωνική αθλιότητα, οι παρανοϊκές θεωρίες συνομοσίας είναι διαδεδομένες στην κοινωνία και επομένως ήταν εύλογο ότι θα υπήρχαν και μέσα στο κίνημα.

Η εμφάνιση των θεωριών συνομοσίας συνοδεύει την απώλεια της εμπιστοσύνης απέναντι στους πολιτικούς και τα μέσα. Η πίστη στις συνομοσίες είναι στην πραγματικότητα ο κακός καρπός της κρίσης αντιπροσώπευσης. Καθώς τα απομονωμένα άτομα δεν εμπιστεύονται πια την επίσημη και ανεπίσημη κυρίαρχη ρητορική χωρίς να συμμετέχουν σε οποιονδήποτε χώρο κριτικής συζήτησης, στρέφονται προς τις παραληρηματικές αφηγήσεις που διαχέονται στα κοινωνικά δίκτυα και ισχυρίζονται ότι αποκαλύπτουν τις «κρυμμένες αιτίες» της κοινωνικής και πολιτικής κρίσης.

Η παρουσία της γαλλικής σημαίας και η διαρκής προσφυγή στη *Μασσαλιώ-*

τιδα ήταν οι ορατές εκφράσεις της αντιδραστικής πλευράς αυτού του κινήματος. Οπωσδήποτε, η κόκκινη σημαία και η *Διεθνής* έχουν σήμερα ξεχαστεί, ειδικά καθώς είναι συνδεδεμένες με την καταστροφή των πρώην κρατικοκαπιταλιστικών χωρών και με τις δυνάμεις της ξεπερασμένης και καταρρέουσας αριστεράς. Είναι αλήθεια ότι η *Μασσαλιώτιδα* χρησιμοποιείται στις διαδηλώσεις ως σύμβολο του επαναστατικού αγώνα ενάντια στην αριστοκρατία και τα προνόμια της. Αλλά οι πολεμικοί και ρατσιστικοί στίχοι της αναμφίβολα τραγουδήθηκαν και με ξενοφοβικά κίνητρα, ακόμα κι αν η απαγγελία αυτού του ύμνου εκφράζει το μίσος των ανθρώπων για τις ελίτ. Επιπλέον, η κατηγορία περί ρατσισμού δημιουργεί αρνητικές αντιδράσεις, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι τα Κίτρινα Γιλέκα μπλόκαραν την κυκλοφορία της εφημερίδας *Ouest France* όταν αυτή αναφέρθηκε στον αντισημιτισμό των Κίτρινων Γιλέκων, μετά από ορισμένα επεισόδια στα οποία εμπλέκονταν μεμονωμένα άτομα ή μικρές νεοφασιστικές ομάδες.

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό ο λόγος, οι συζητήσεις και οι παρεμβάσεις των ριζοσπαστών και των ελευθεριακών εντός του κινήματος μπορούν να εξουδετερώσουν αυτές τις αντιδραστικές τάσεις και να ωθήσουν τη συζήτηση πέρα από την τυπική και παραπλανητική ιδέα της ισότητας των πολιτών ώστε η σκέψη όσων συμμετέχουν να κινηθεί προς απελευθερωτικές κατευθύνσεις. Ωστόσο, η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς τους δύο κόσμους ορισμένες φορές παράγει αναπάντεχα αποτελέσματα. Στην αρχή η παρουσία του *black block* στον δρόμο, ενάντια στο οποίο καταφέρονται όλα τα μέσα, δυσανασχετούσε τα Κίτρινα Γιλέκα, στη συνέχεια όμως όταν εμφανίζονταν στις διαδηλώσεις χειροκροτούνταν. Ξαφνικά το ακρωνύμιο

Κίτρινα Γιλέκα αντικατέστησε το black block στον λόγο της αστυνομίας! Είδαμε ορισμένα απίθανα περιστατικά όπως όταν μια αναρχική συνέλευση σε μια βόρεια πόλη της χώρας κάλεσε αναπάντεχα καμιά εικοσαριά Κίτρινα Γιλέκα να συμμετάσχουν σε αυτή: οι αναρχικοί ήθελαν να συζητήσουν για το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων και τα Κίτρινα Γιλέκα ήθελαν να μάθουν περισσότερο για τον «αναρχισμό». Σύμφωνα με έναν σύντροφο που ήταν παρών, επρόκειτο για μια πλούσια συζήτηση.

6

Στο επίκεντρο των κινητοποιήσεων βρισκόταν επίσης το ζήτημα της αντιπροσώπευσης: απορρίφθηκε η αντιπροσώπευση όπως υπάρχει στον σύγχρονο κόσμο, η οποία, για πολύ κόσμο, δεν έχει καμία σχέση με την αντίληψή του περί δημοκρατίας. Η απώλεια της αξιοπιστίας της πολιτικής τάξης και της ηγεσίας των μεγάλων συνδικάτων είναι ριζική και δεν μπορούμε να δούμε πώς το σύστημα θα μπορέσει να την αποκαταστήσει. Όλες οι απόπειρες περιορισμού της κινητοποίησης εντός του θεσμικού πλαισίου ήταν καταδικασμένες να αποτύχουν. Σε ένα δηκτικό άρθρο στον τύπο, ορισμένοι κοινοβουλευτικοί αντιπρόσωποι μίλησαν για τα αισθήματα απελπισίας που ένιωσαν όταν αναζήτησαν τους εκπροσώπους του κινήματος. *«Λένε [τα Κίτρινα Γιλέκα] ότι “Είμαστε ο Λαός”. Αρνούνται την ίδια την ιδέα της αντιπροσώπευσης. Και αυτό ισχύει και για εμάς. Το πολύ-πολύ, να συμφωνήσουν να στείλουν έναν εκπρόσωπο. Αλλά θέλουν σε αυτή την περίπτωση να είναι και οι ίδιοι παρόντες».* Ένας άλλος βουλευτής πρόσθεσε: *«Ορισμένοι άνθρωποι που έχουν καλή πίστη δεν βγαίνουν μπροστά γιατί φοβούνται, άλλοι ριζοσπαστικοποιούνται στον*

*κυκλικό κόμβο ZAD⁴ όπου συμμετέχουν... Αν ένα και μόνο άτομο ξεχωρίσει, αν ένα άτομο συμφωνήσει να μιλήσει θα δεχτεί αμέσως την αμφισβήτηση των υπόλοιπων που δεν θέλουν ηγέτες».*⁵

Πράγματι, τα Κίτρινα Γιλέκα δεν έχουν ηγέτες και όσοι αυτοανακηρύσσονται ηγέτες αποκηρύσσονται αμέσως από το κίνημα, ειδικά από τη στιγμή που θα συμφωνήσουν να βγουν στα ΜΜΕ. Πηγαίνοντας κανείς από κατάληψη κόμβου σε κατάληψη κόμβου βλέπει παντού πλακάτ ή ακούει τη φράση: «Κανένας δεν αντιπροσωπεύει κανέναν». Η πλειοψηφία των αυτοανακηρυχθέντων ηγετών σχετίζονται με τα κόμματα της δεξιάς ή της άκρας δεξιάς, που επιχείρησε χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία να πάρει τον έλεγχο μιας ακαθόριστης κατάστασης με έναν παραδοσιακό τρόπο. Σε τοπικό επίπεδο, τα Κίτρινα Γιλέκα συμφωνούν κατά περίπτωση να σχηματίσουν αντιπροσωπείες ή συλλογικότητες προκειμένου να καταθέσουν τη λίστα των διεκδικήσεών τους στους θεσμούς. Αυτές οι λίστες αντανακλούν την κοινωνική κατάσταση: δεν εκφράζουν αιτήματα υπό διαπραγμάτευση και μια ιδέα είναι βασικά κυρίαρχη: «Πρέπει να πούμε ΟΧΙ σε όλα αυτά!» (Οι λίστες

4. (σ.τ.μ.) Το ακρωνύμιο ZAD σημαίνει «zone à défendre» δηλαδή «περιοχή προς υπεράσπιση» και αναφέρεται στην πρακτική της κατάληψης δρόμων ή κυκλικών κόμβων για την παρεμπόδιση αναπτυξιακών έργων που καταστρέφουν το φυσικό περιβάλλον. Ο όρος εμφανίστηκε περίπου το 2010 κατά τη διάρκεια ενός αγώνα ενάντια στην κατασκευή ενός αεροδρομίου στην περιοχή Notre-Dame-des-Landes. Από τη φράση αυτή, φαίνεται ότι τα μπλόκα των Κίτρινων Γιλέκων επηρεάστηκαν από την πρακτική των κινητοποιήσεων που αποκαλούνται ZAD και ότι ορισμένοι από αυτούς είχαν ριζοσπαστικοποιηθεί σε μπλόκα τέτοιου είδους.

5. “Députés cherchent chef de rond-point” (Βουλευτές αναζητούν τους ηγέτες των κυκλικών κόμβων), *Libération*, 8 Δεκεμβρίου, 2018.

«Αποστολή μας να προστατεύουμε και να υπηρετούμε τους φοροφυγάδες»: Χαρακτηριστικό λαϊκιστικό πλακάτ

περιλαμβάνουν επίσης αιτήματα που είναι ρατσιστικά ή ξενοφοβικά όπως η απέλαση των μεταναστών χωρίς χαρτιά).⁶

Η αποφασιστική απόρριψη της αντιπροσώπευσης δείχνει το μέγεθος της κρίσης των πολιτικών θεσμών και το δύσκολο έργο που έχουν οι πολιτικοί ως προς την αντιμετώπισή της εντός των δομών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του συνδικαλισμού. Αυτή η αποφασιστική απόρριψη συνοδεύει μια ισχυρή ικανότητα αυτοοργάνωσης. Αυτό ήταν ιδιαίτερα ορατό στις τοπικές ομάδες που κατέλαβαν κυκλικούς οδικούς κόμβους (μια πρακτική που απαγορεύτηκε από την κυβέρνηση στα μέσα του Ιανουαρίου). Η ελευθερία του λόγου, η ιδέα της κατάληψης και η συλλογική δημιουργία

χώρων συζήτησης και δράσης παραπέμπει, με έναν υπόγειο τρόπο, στην πρακτικές του *Nuit Debout*⁷ αλλά πολύ περισσότερο στην παρακαταθήκη που άφησε ο αγώνας στις ZAD.⁸ Τα Κίτρινα Γιλέκα αυτοοργανώθηκαν για να πραγματοποιήσουν τις δράσεις που συμφώνησαν, πράγμα που τους επέτρεψε να αγνοήσουν πλήρως τα υπάρχοντα κόμματα και συνδικάτα. Αυτή η ικανότητα αυτοοργάνωσης και πραγματοποίησης άμεσων δράσεων σε ένα κοινωνικό περιβάλλον όπου δεν υπάρχει σχεδόν καμία εμπειρία αγώνα αποτελεί αξιοσημείωτο γεγονός και συνιστά ένα από τα δυνατά σημεία του κινήματος. Εκφράζει μια γενικότερη τάση ολοκλήρης της περιόδου που διανύουμε.

6. Μια επαίσχυντη ενέργεια σημάδεψε το κίνημα στις απαρχές του: η παράδοση μεταναστών χωρίς χαρτιά που βρέθηκαν μέσα σε ένα φορτηγό στην αστυνομία.

7. Βλ. Ferdinand Cazalis, “Nuit Debout: The Longest Month,” *Field Notes, Brooklyn Rail*, Ιούλιος 2016.

8. Βλ. See S.G. και G.K., “ZAD: The State of Play,” *Field Notes, Brooklyn Rail*, Ιούλιος 2018.

Η μειοψηφία που προσπαθεί να υποστηρίξει πολιτικά το κίνημα είναι αρκετά κοντά στις ιδέες της δεξιάς και της άκρας δεξιάς, καθώς επίσης και ορισμένες φορές στις ιδέες της εθνικιστικής αριστεράς της *La France Insoumise* [Ανυπότακτης Γαλλίας], το αριστερό λαϊκιστικό και δημοκρατικό-σοσιαλιστικό κόμμα του Ζαν-Λυκ Μελανσόν, το οποίο προτείνει τη διενέργεια δημοψηφισμάτων και την ανατροπή του υφιστάμενου συνταγματικού πλαισίου. Άλλοι αναλυτές, «ειδικοί των κοινωνικών κινήματων», ποντάρουν αφελώς στην ικανότητα της παλιάς αριστεράς να αναλάβει τον έλεγχο του κινήματος των Κίτρινων Πιλέκων. Ελπίζουν να περιορίσουν τις εξεγέρσεις εντός των ορίων που τα Κίτρινα Πιλέκα έχουν ήδη ξεπεράσει. Το κράτος, από τη δική του πλευρά, ξεκάθαρα αιφνιδιάστηκε από το κίνημα. Στην αρχή ήταν αποπροσανατολισμένο, ενώ στη συνέχεια καλλιέργησε μια ρητορική φόβου, ποντάροντας στη σκληρή καταστολή και τις μαζικές συλλήψεις παρουσιάζοντας τους εξεγερμένους φτωχούς ως κίνδυνο. Επιστρέψαμε στις ιδέες του 19^{ου} αιώνα περί των «επικίνδυνων τάξεων». Αλλά το να εμποδιστεί το ξέσπασμα της κοινωνικής οργής με την περικύκλωση του Παρισιού και των μεγάλων πόλεων από την αστυνομία δεν είναι μακροπρόθεσμα βιώσιμο και στο τέλος θα παραλύσει την κοινωνική ζωή. Η πολιτική απάντηση που βασίζεται σε πενιχρές υλικές παραχωρήσεις αποδείχτηκε αναγκαία. Στην αρχή, αυτή η απάντηση θεωρήθηκε ότι αποτελεί την πρώτη, έστω και ελάχιστη, νίκη που έχει σημειώσει το κίνημα απέναντι στις προσταγές της λογικής της οικονομίας εδώ και χρόνια· ήταν απόδειξη ότι το κίνημα μπορεί να φέρει αποτελέσματα αν ανεβάσει το επίπεδο της σύγκρουσης και τρομοκρατήσει την άρχουσα τάξη. Σύντομα όμως έγινε φανερό ότι ήταν μια κοροϊδία, καθώς οι κανόνες

του φιλελευθερισμού επιβάλλουν όρια που μπορούν μόνο να οδηγήσουν στην αύξηση των ανισοτήτων και επομένως στην αύξηση της οργής.⁹

7

Μια φράση που αρχικά διαδόθηκε στα μπλόκα των Κίτρινων Πιλέκων έχει διαχυθεί παντού: «Οι ελίτ ανησυχούν για το τέλος του κόσμου και εμείς ανησυχούμε για το πώς θα τη βγάλουμε μέχρι το τέλος του μήνα». Αυτή η δήλωση ερμηνεύτηκε ως απόδειξη ότι οι διαδηλωτές δεν ενδιαφέρονται για περιβαλλοντικά ζητήματα, ότι επιδεικνύουν μια εγωιστική τυφλότητα απέναντι στην οικολογική καταστροφή και ότι τους απασχολεί μόνο η αυξημένη τιμή των καυσίμων. Με τη συνέχιση του κινήματος και την επιμονή του πάνω στις ευθύνες των κρατούντων, είδαμε ότι αυτή η αντίθεση δεν είναι πραγματική και ότι θα μπορούσε να γίνει σύνδεση ανάμεσα στην κοινωνική ένδεια και την οικολογική καταστροφή. Κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης της 8^{ης} Δεκεμβρίου αρκετά Κίτρινα Πιλέκα κατέβηκαν στην *Πορεία για το Κλίμα* που οργάνωσε η Greenpeace. Για την πλειοψηφία των Κίτρινων Πιλέκων, η ευθύνη για την παγκόσμια οικολογική καταστροφή βαραίνει αυτούς που είναι υπεύ-

9. Η κυβέρνηση ζήτησε από τις μεγάλες επιχειρήσεις να καταβάλλουν «εθελοντικά» πριμ στους εργαζόμενούς τους. Έτσι οι υψηλόμισθοι υπάλληλοι και εργάτες κέρδισαν σημαντικές αυξήσεις του εισοδήματός τους ενώ οι επισφαλείς και οι χαμηλόμισθοι εργάτες, οι συνταξιούχοι, όσοι αγωνίστηκαν έλαβαν μόνο μια ελάχιστη και αβέβαια αποζημίωση. Τα μεγάλα πριμ που πήραν οι μπάτσοι που κατέστειλαν τους διαδηλωτές αντιμετώπιστηκαν επίσης αρνητικά. (σ.τ.μ.) Ταυτόχρονα όμως η καταβολή επιμισθίων λειτούργησε υπέρ της αποτροπής της πιθανότητας να εισέλθουν και τα πιο εξασφαλισμένα κομμάτια της τάξης μέσα στο κίνημα, μια εξέλιξη που θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη για το κράτος.

θυνοι για τη γενική ένδεια. Απλούστατα, απορρίπτουν την τακτική της μετάθεσης της ευθύνης για την οικολογική καταστροφή στους «φτωχούς» και την τιμωρία τους μέσω της φορολογίας.

8

Αυτή η βαθιά έκφραση κοινωνικής οργής περιλαμβάνει διαφορετικές αξίες, ανησυχίες και επιθυμίες που ορισμένες φορές είναι αντιφατικές μεταξύ τους. Το κίνημα κατευθύνεται τόσο προς το παρελθόν, όταν καταλαμβάνεται από απελπισία, φόβο για την κοινωνική ασφάλεια και από την επιθυμία να κλειστεί κανείς στον εαυτό του, όσο και προς το μέλλον όταν εμπνέεται από τη ριζική κριτική της ανισότητας των εισοδημάτων και της ταξικής κοινωνίας. Ένα μέλος των Κίτρινων Γιλέκων είπε σε έναν δημοσιογράφο ότι οι παραχωρήσεις της κυβέρνησης είναι ανεπαρκείς διότι θα πάρει με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο σύντομα πίσω ό,τι κερδήθηκε. Πρόσθεσε επίσης ότι «Γι' αυτό δεν θα έχουμε ποτέ αρκετά». Θέτοντας το ζήτημα διαφορετικά, το κίνημα είναι ένα ξέσπασμα που δεν αφορά αριθμημένα, διαπραγματεύσιμα αιτήματα. Είναι ένα κίνημα με ποιοτικά αιτήματα. Θέτει το ζήτημα της κοινωνικής ανισότητας σε μια κοινωνία όπου υπάρχει πλούτος και αφθονία. Όπως κάθε ουσιαστικά αρνητικό κίνημα απόρριψης, φέρει εντός του τόσο μια αντιδραστική τάση όσο και μια τάση που κατευθύνεται προς ένα διαφορετικό μέλλον. Αυτές οι τάσεις δεν έχουν ακόμα πάρει μια συγκεκριμένη, οργανωμένη μορφή. Μέχρι τώρα οι αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης και η άρνηση των κοινωνικών ανισοτήτων είναι κυρίαρχες, εμποδίζοντας τις αντιδραστικές αξίες να εκφραστούν με τρόπους που πάντοτε στοχεύουν βίαια τον «Άλλο». Η άρνηση του παραδοσιακού συστήματος αντιπροσώπευσης θα μπορούσε να καταλήξει

παράδοξα στην υποστήριξη αυταρχικών σχεδίων. Μόνο η αυτοοργάνωση και η άμεση δημοκρατία που υπάρχουν εντός αυτών των κινητοποιήσεων μπορούν να γεννήσουν μια δυναμική αμφισβήτησης της υφιστάμενης οργάνωσης της κοινωνίας. Όπως πάντα η αυταρχική και αντιδραστική οδός, που τροφοδοτείται από τις αξίες της εθνικής κυριαρχίας, της ξενοφοβίας, του ρατσισμού και της κοινωνικής εσωστρέφειας είναι ευκολότερο να ακολουθηθεί γιατί βασίζεται στην παροχή εμπιστοσύνης σε νέους ηγέτες, στην επιστροφή ενός μυθικού παρελθόντος που δεν αμφισβητεί τις κοινωνικές σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης που συνεχίζουν πάντα να υπάρχουν. Η προοπτική της χειραφέτησης είναι πολύ δύσκολη και δεν μπορούμε να φανταστούμε την ωρίμανσή της χωρίς την επέκταση των πρακτικών και των κινητοποιήσεων των Κίτρινων Γιλέκων, τη διάχυσή τους μέσα στους τομείς της μισθωτής εργασίας που είναι στη ρίζα την αναπαραγωγής της κοινωνικής ζωής. Μόνο τότε θα μπορούσε η μεγάλη άρνηση να ξεκινήσει τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων που θα οργανώσουν εκ νέου τη ζωή. Όπως έγραψε ο Χέρμπερτ Μαρκούζε: «*Η αναζήτηση του χαμένου χρόνου*» θα γίνει τότε «*το όχημα της μελλοντικής απελευθέρωσης*».¹⁰

Εν τω μεταξύ, οι διαιρέσεις, η προπαγανδιστική εκστρατεία και η άγρια καταστολή έχουν καταβάλει το κίνημα. Οι διαιρέσεις και η κόπωση είναι εμφανείς και οι κόμβοι των Κίτρινων Γιλέκων έχουν απομονωθεί. Αλλά η οργή υπάρχει ακόμα και θα συνεχίσει να βρίσκει απήχηση στην κοινωνία. Πολλά ενδεχόμενα είναι ακόμη ανοιχτά, ακόμα και κάτι που δεν μπορεί να προβλεφθεί.

Φεβρουάριος 2019

10. Χ. Μαρκούζε, *Έρως και πολιτισμός*, Κάλβος, 1981.

Η επιστροφή της Κίτρινης Ορδής

Jean-Luc Sahagian

Μετάφραση: Shevek

Ήταν Σάββατο στην οδό Canebière, στον ιστορικό κεντρικό δρόμο της παλιάς πόλης της Μασσαλίας, στα Ηλύσια Πεδία της. Βρισκόμασταν εκεί, λίγο χαμένοι μέσα σε μια αργοκίνητη πομπή με τα πλακάτ και τα ψεύτικα τελετουργικά της. Μετά ακούσαμε μια οχλαγωγία λίγο μακρύτερα και κινηθήκαμε προς το Παλιό Λιμάνι. Είχαν εισβάλει τα Κίτρινα Πιλέκα. Στην αρχή της οδού Rue de la République καθώς και στην προκουαία που οδηγούσε στο δημαρχείο σειρές μπάτσων και τεθωρακισμένων οχημάτων είχαν παραταχθεί. Συμμετείχαμε σε ένα πλήθος όπου δεν ξέραμε κανέναν, αλλά εκεί έζησα για πρώτη φορά σε αυτή τη χώρα μια πνοή αέρα, κάτι που δεν ήταν συνηθισμένο, την οργή των ανθρώπων, που ερχόταν σίγουρα από πολύ μακριά. Είχα νιώσει το ίδιο συναίσθημα μερικούς μήνες πριν στην Αρμενία όταν οι άνθρωποι μπλόκαραν ολόκληρη τη χώρα για να εξαναγκάσουν τους κρατούντες να φύγουν. Η ίδια αυτή δύναμη εκφραζόταν εδώ ανεξάρτητα, χωρίς όλες τις πολιτικές αηδίες που υπήρχαν στην Αρμενία.

Σύντομα μια ομάδα Κίτρινων Πιλέκων έτρεξε προς την Canebière. Δεν ήταν διαδήλωση, δεν δινόταν καμία εντολή, απολύτως καμία εντολή. Μέσα στο πλήθος ένας γενειοφόρος τύπος φώναξε: «Πάμε! Δεν έχουμε κόμματα, συνδικάτα, αρχηγούς. Είμαστε ο λαός!». Και ξαφνικά ένιωσα πόσο ισχυρά μπορούσαν να είναι αυτά τα απλά λόγια. Το πιο όμορφο απ' όλα ήταν ότι το

μόνο που έπρεπε να κάνεις για να συμμετέχεις ήταν να φορέσεις ένα κομμάτι υφάσματος, τόσο απλά, να εγκαταλείψεις τις παλιές βεβαιότητες, την παλιά τάξη πραγμάτων, να ενταχθείς στο κίνημα, άγνωστος μεταξύ αγνώστων. Επιστρέψαμε στην Canebière, προσπερνώντας την άψυχη λιτανεία της CGT με το ηχητικό σύστημα πάνω στο φορτηγό να καταγγέλλει τα ίδια πράγματα που καταγγέλλει εδώ και χίλια χρόνια, με την ομάδα της συνδικαλιστικής αστυνομίας να κρατά τα ηνία της καθοδήγησης. Καταλάβαμε ότι όλος αυτός ο εσμός και οι παλιές του μέθοδοι έχουν τελειώσει, ότι ο χρόνος τους έχει τελειώσει και ότι αυτό είναι κάτι καλό. Όλη αυτή η αριστερή ηγεσία, που συνδιαχειρίζεται τη μιζέρια εδώ και πολύ καιρό, κατέρρευε πραγματικά μπροστά στα μάτια μας. Κι αφήσαμε αυτό το μουντό συνδικάτο πίσω μας.

Η κίτρινη ορδή κραύγαζε άγρια, είχαμε πάει πέρα από την ομιλούσα γλώσσα. «Αοόγκα, αοόγκα», δεν έχουμε ανάγκη από συνθήματα, απλώς «Αοόγκα, αοόγκα», μια πολεμική κραυγή, τα ουρλιαχτά των θηρίων· περάσαμε τους αριστεριστές και τους μετα-αριστεριστές, που είχαν συσπειρωθεί ανήσυχα γύρω από τα πανό και τις προκηρύξεις τους. Κι αυτοί έδειχναν σασιτισμένοι από την έκρηξη αυτής της νέας οργής, από αυτή τη συμπεριφορά που δεν σεβόταν το συνηθισμένο πρωτόκολλο. Στην πραγματικότητα, φαίνονταν να έχουν εξοργιστεί: η κίτρινη ορδή αδιαφορούσε, ναι, απλά δεν

«Λατρεύω να βάζω φωτιά στην τάξη τους γιατί η βία είναι μέσα στον νόμο» (Βρυξέλλες)

έδινε πεντάρα, σαν να μην υπήρχαν, αυτοί και οι ακατανόητοι, στενόμυαλοι καυγάδες τους, μικροαστοί που φαντασιώνονταν τόσο καιρό τους φτωχούς, τους προλετάριους και που τώρα αντιμετώπιζαν περιφρονητικά αυτούς τους ανήθικους, αυτή τη γλώσσα, τόσο απείθαρχη («Μακρόν, καριόλη!»), αυτό το πλήθος που παρέσυρε τα πάντα και λοιδορούσε τις παλιές συνήθειες. Ήταν μια επαναστατική κατάσταση, όπου νέες συμπεριφορές εμφανίζονταν ξαφνικά, όπου οι βεβαιότητες άρχισαν να κλονίζονται, όπου το χιούμορ έγινε πάλι επικίνδυνο και η αστική τάξη, από την αριστερά μέχρι τη δεξιά, άρχισε να τρέμει.

Πιο πάνω στη λεωφόρο είδα κι άλλα Κίτρινα Γιλέκα να κατεβαίνουν. Ήταν μεγάλοι άνθρωποι, ορισμένοι κούτσαιναν, κάποιοι φαίνονταν καταβεβλημένοι, κουβαλούσαν μεγάλα σακιά, τράβαγαν βαλίτσες· είχαν βάλει σε ένα γέρικο σκυλί ένα κίτρινο γιλέκο που σερνόταν στο έδαφος. Είχαμε την εντύπωση ότι έφευγαν για τις σταυροφορίες, ότι ένας ολόκληρος λαός ξεκίναγε μια πορεία προς το άγνωστο, προς μια φαντασιακή Ιερουσαλήμ ενδεχομένως, με ηλικιωμένους άντρες με γενειάδες προφητών, μεθυσμένους ζητιάνους και εξαντλημένα σκυλιά να προπορεύονται. Ότι ένας ολόκληρος κατεστραμμένος πληθυσμός ξαφνικά ξεπρόβαλλε από τις σκιές και εισέβαλλε στην πόλη, ότι αυτοί οι νέοι βάνδαλοι ήταν πολυάριθμοι, καταλαμβάνοντας εδάφη πέρα από τους κυκλικούς κόμβους και ότι σύντομα θα κατασκήνωναν στα μέρη μας προτού ξεκινήσουν το ταξίδι τους, αφού ρημάξουν τα πάντα. Καταλήφθηκα από αυτό το όραμα, λέγοντας στον εαυτό μου ότι ίσως δεν θα σταματούσαν πια. Δεν θα σταματούσαμε πια. Οι αρχές θα μιλούσαν μάταια, κανείς δεν θα τις άκουγε πια. Δεν χρειαζόταν να κάνουμε τίποτα, οι άνθρωποι είχαν ξεσηκωθεί και είχαν πάρει τον δρόμο τους.

«Αούγκα, αούγκα».

Φεβρουάριος 2019

Κίτρινα Γιλέκα

Tridní válka

Μετάφραση: Stella Polaris

Δημοσιεύσαμε πρόσφατα στο blog¹ μας διάφορα κείμενα που γράφτηκαν από ή για το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων», ένα κίνημα που έχει συνταράξει τη Γαλλία εδώ και αρκετές εβδομάδες. Αυτό που ακολουθεί είναι ένα είδος εισαγωγής σε αυτά τα κείμενα (αν και συνήθως η εισαγωγή προηγείται των κειμένων!).

Δεν θα ανατρέξουμε στην ιστορία του κινήματος, ούτε σε συγκεκριμένα γεγονότα και εκδηλώσεις. Μπορούμε να παραπέμψουμε τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται σε διάφορες ιστοσελίδες και blog που φέρνουν πολύ καλά εις πέρας αυτό το έργο.

Εδώ θα θέλαμε να ασχοληθούμε με το πώς προσεγγίζουμε αυτό το κίνημα, πώς το αναλύουμε, πώς αξιολογούμε τη σημασία του στο πλαίσιο της ταξικής πάλης. Και δεν θέλουμε να κρύψουμε ότι τα διάφορα άρθρα που φτύνουν αυτό το κίνημα και τα οποία παράγονται και αναπαράγονται από τόσες πολλές ομάδες της υπεραριστεράς υπήρξαν μια (αρνητική) έμπνευση για αυτό το κείμενο το οποίο θα μπορούσε να έχει τον υπότιτλο: «Τι ΔΕΝ πρέπει να κάνουμε».

Παρόλο που γνωρίζουμε πολλές από τις αδυναμίες του κινήματος και είμαστε οι πρώτοι που θα τους ασκήσουμε κριτική, δεν συμφωνούμε με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιούν αυτές οι ομάδες – μια μεθοδολογία που περιορίζει το κίνημα μόνο σε αυτές τις αδυναμίες, που γενικεύει αυτά τα

αδύναμα σημεία και τις ψευδαισθήσεις που εκφράζονται μόνο από ένα κομμάτι των «κίτρινων γιλέκων» λες και αυτός είναι ο χαρακτήρας του κινήματος, μια ανάλυση που αντιλαμβάνεται την τάξη ως κάτι στατικό, κοινωνιολογικό, μηχανιστικό...

Δεν θα αναφερθούμε σε όλα τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται από την υπεραριστερά εναντίον των «κίτρινων γιλέκων». Ωστόσο, είμαστε υποχρεωμένοι να αναφέρουμε τουλάχιστον τα πιο άκυρα από αυτά προκειμένου να απαντήσουμε, να τοποθετήσουμε αυτό το κίνημα στη σωστή του θέση μέσα στην ταξική πάλη, να βάλουμε πάλι τα πόδια του στο έδαφος για να μην περπατάει πλέον με το κεφάλι...

Οι δύο αντιλήψεις σχετικά με την τάξη: το προλεταριάτο ως κοινωνιολογική οντότητα έναντι του προλεταριάτου ως αγωνιζόμενη δύναμη

Πολλοί από αυτούς που σιχαίνονται το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» διατείνονται ψευδώς ότι πρόκειται για ένα διαταξικό κίνημα, ένα μείγμα αστικής τάξης και προλεταριάτου, ένα πλήθος συμφερόντων και προγραμμάτων που αντιτίθενται μεταξύ τους ιστορικά. Αυτού του είδους η άποψη βασίζεται σε έναν κοινωνιολογικό ορισμό της εργατικής τάξης: προλετάριος = εργάτης, ή, ακόμα καλύτερα, εργοστασιακός εργάτης εάν είναι εφικτό.

1. <https://www.autistici.org/tridnivalka/>

Για εμάς, το προλεταριάτο δεν είναι μια στατική ομάδα ατόμων που καθορίζονται βάσει της μισθοδοσίας τους, αλλά μια οντότητα που δομεί τον εαυτό της μέσα στον αγώνα και μέσω του αγώνα, μια δύναμη που υπάρχει μόνο ως δυνητικότητα σε εποχές κοινωνικής ειρήνης και μετατρέπεται σε πραγματική δύναμη μόνο όταν αγωνίζεται ενωμένη από το ιστορικό της πρόγραμμα, το οποίο εκφράζει μερικώς σε κάθε σύγκρουση με το Κεφάλαιο.

Φυσικά, ορίζουμε το προλεταριάτο ως την τάξη που υφίσταται εκμετάλλευση, αλλά δεν ξεγελιόμαστε με τις νέες μορφές κοινωνικών στάτους που εφευρίσκει το κεφάλαιο για να είναι πιο ευέλικτο, πιο κερδοφόρο. Όλοι αυτοί οι μικρομαγαζάτορες, οι ελεύθεροι επαγγελματίες και τα λευκά κολάρα που τόσο απασχολούν τα σαΐνια της υπεραριστεράς μοιράζονται ακριβώς τις ίδιες συνθήκες ζωής (ορισμένες φορές ακόμα και χειρότερες), τα ίδια προβλήματα, την ίδια μιζέρια με τους «καθαρούς προλετάρους».

Είναι πράγματι μια πολύ επιτυχημένη στρατηγική του Κεφαλαίου και της δημοκρατίας του να αποκρύπτει διαφορετικές κατηγορίες του προλεταριάτου υπό τη μάσκα διαφορετικών στρωμάτων της κοινωνίας προκειμένου να εμποδίσει την τάξη να αναγνωρίσει τον εαυτό της, να ενωθεί. Και να παρουσιάζει άλλους, τυπικά μισθωτούς εργάτες, σαν να ήταν προλετάριοι, ακόμα και αν αντικειμενικά βρίσκονται στην άλλη πλευρά του οδοφράγματος.

«Η ίδια η ανάπτυξη της δημοκρατίας αποκρύπτει τη σημασία που έχει σήμερα η απλούστευση/επιδείνωση των αντιφάσεων του καπιταλισμού μέσω της μόνιμης εξάλειψης των συνόρων μεταξύ των τάξεων. Αυτό επιβεβαιώνεται από συγκεκριμένες ιδεολογικές

μορφές που δημιουργούν πλήρη σύγχυση όσον αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα, κυρίως αυτές που βασίζονται σε ένα σύνθετο σύνολο νομικών και τυπικών καταστάσεων που υποτίθεται ότι διαιρούν την κοινωνία –όχι σε δύο ανταγωνιστικές τάξεις– αλλά σε έναν απροσδιόριστο αριθμό ασαφών και ελαστικών κατηγοριών.

Με αυτό τον τρόπο, για παράδειγμα, στον έναν πόλο της κοινωνίας, μια ολόκληρη γκάμα νομικών μορφών που απονέμει ψευδο-μισθωτό στάτους τείνει να καμουφλάρει τον αστικό χαρακτήρα ολόκληρων δομών του κράτους. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, για τους στρατιωτικούς και τους αστυνομικούς ή για υψηλόβαθμους αξιωματούχους στη διοίκηση ή στη βιομηχανία, για γραφειοκράτες κάθε είδους... οι οποίοι, με αυτή την κάλυψη, ταξινομούνται ως ουδέτερες κατηγορίες, χωρίς ταξικό ανήκειν ή ακόμα χειρότερα, ενσωματώνονται σε “κοινωνικές ομάδες της εργατικής τάξης”.

Το ίδιο συμβαίνει και στον άλλο πόλο της κοινωνίας: μια ολόκληρη γκάμα νομικών μορφών ψευδο-ιδιοκτησίας –αγροτικοί συνεταιρισμοί, αγροτικές μεταρρυθμίσεις, τεχνίτες,...– που καμουφλάρουν αντικειμενικά την ύπαρξη μιας τεράστιας μάζας προλετάρων, που συνδέονται μεταξύ τους από το κεφάλαιο για την παραγωγή υπεραξίας (ο μισθωτός χαρακτήρας αποκρύπτεται). Αυτός και άλλοι ιδεολογικοί μηχανισμοί έχουν την τάση να μας παρουσιάζουν ως αντιτιθέμενους ο ένας στον άλλο, ότι έχουμε διαφορετικά συμφέροντα από εκείνους που ανήκουν σε άλλα τμήματα του προλεταριάτου: εργάτες

στην ύπαιθρο και την πόλη, απασχολούμενοι/άνεργοι, άνδρες/γυναίκες, εργάτες/υπάλληλοι, χειρώνακτες/διανοητικά εργαζόμενοι...» [GCI-ICG, Theses of Programmatical Orientation, Θέση αρ. 14]

Τέλος, η βασική απόδειξη της κοινωνικής θέσης εκείνων που ορισμένοι αριστεροί αρνούνται να τους αποκαλέσουν προλετάρους (ο κατάλογος ποικίλει ανάλογα με την ομάδα, αλλά συνήθως αυτή η ταξινόμηση εφαρμόζεται στους ελεύθερους επαγγελματίες, τους μικρο-ιδιοκτήτες, τους άνεργους, τους συνταξιούχους κ.λπ.) είναι το γεγονός ότι η παρουσία αυτών των κοινωνικών στρωμάτων στο κίνημα δεν αλλάζει τίποτα όσον αφορά το πρόγραμμα του κινήματος. Αυτές οι ομάδες «μη καθαρών» προλετάρων δεν επιβάλλουν καμία ατζέντα της μικροαστικής τάξης (όπως θα ήθελαν να μας πείσουν κάποιοι όσον αφορά τις προθέσεις τους). Αντίθετα, συμμετέχουν και αναπτύσσουν την προλεταριακή κριτική, το προλεταριακό πρόγραμμα.

Σε αντίθεση με αυτές τις κοινωνιολογικές ψευδο-αναλύσεις με τις οποίες συνεχίζουν να ασχολούνται οι αριστεροί, το κίνημα ορίζει τον εαυτό του ως ταξικά ανταγωνιστικό προς την αστική τάξη, προς την αστική κοινωνία:

«Εμείς, οι εργαζόμενοι, οι άνεργοι, οι συνταξιούχοι, ζούμε από τον μισθό (ακόμα και μεταμφιεσμένο ως «εισόδημα» για τους αυτοαπασχολούμενους) και από την κοινωνική πρόνοια. Αυτός ο μισθός και αυτή η κοινωνική πρόνοια λαμβάνονται μέσω της πώλησης της εργασιακής μας δύναμης στα αφεντικά. Και έτσι καταφέρνουν να βγάλουν λεφτά, έτσι κινείται η οικονομία, εις βάρος μας. Κατανοούμε

τις εκκλήσεις για ενότητα μέσα στα κίτρινα γιλέκα. Αλλά όταν αυτή η ενότητα σημαίνει το να πορευόμαστε με εκείνους που μας εκμεταλλεύονται σε καθημερινή βάση και με τους πολιτικούς τους εκπροσώπους, δεν είναι πλέον ενότητα, είναι εξημέρωση. Στην πραγματικότητα, τα συμφέροντά μας είναι ασυμβίβαστα και αυτό εκφράζεται επίσης στο επίπεδο των αιτημάτων». [Jaune – Le journal pour gagner]

Ένα άλλο συνηθισμένο επιχειρήμα που χρησιμοποιούν ορισμένοι αριστεροί είναι ότι τα «κίτρινα γιλέκα» δεν είναι προλεταριακό κίνημα διότι εκπροσωπεί μια μειοψηφία, αφού η πλειοψηφία της τάξης δεν συμμετέχει σε αυτό. Αυτή η λογική όμως αναποδογυρίζει τελείως την πραγματικότητα. Δεν μπορούμε να κατηγορούμε εκείνους που αγωνίζονται ότι οι άλλοι δεν το κάνουν. Πράγματι, το κίνημα πρέπει να εξαπλωθεί και να γενικευθεί, πράγματι, η υπόλοιπη τάξη πρέπει να σταματήσει να το παρακολουθεί στην τηλεόραση ή να το συζητάει στο facebook και να συμμετάσχει ενεργά. Και τα «κίτρινα γιλέκα» το γνωρίζουν καλά αυτό όπως φαίνεται από τις νέες εκκλήσεις προς την υπόλοιπη τάξη να ενωθεί μαζί τους.

Ωστόσο, η ποσότητα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέτρο για το εάν κάτι είναι προλεταριακό ή όχι. Σε σχέση με την αρχή, το κίνημα έχει όντως αναπτυχθεί όσον αφορά τον αριθμό αλλά κυρίως όσον αφορά το περιεχόμενο. Μέσω της συμμετοχής εργαζομένων και ανέργων, τα «κίτρινα γιλέκα» ξεπέρασαν την αρχική μορφή του κινήματος ενάντια στους φόρους, δημιουργώντας ένα κίνημα ενάντια στις συνθήκες της ζωής μας, μετατρέποντάς το σε ένα παλιρροϊκό κύμα που κλονίζει ολόκληρη την κοινωνία, τουλάχιστον στη Γαλλία.

«Ό,τι έχουμε βιώσει και συνεχίζουμε να βιώνουμε στους κόμβους, στους αποκλεισμούς ή στις συγκρούσεις έδωσε τη δυνατότητα σε έναν ολόκληρο λαό να ανακτήσει την πολιτική του ικανότητα, δηλαδή, την ικανότητά του να δρα, κάτι που δεν μπορεί να αναχαιτίσει κανένα δημοψήφισμα²».
[Yellow vests. End of the first round?]

Και αυτό είναι το περιεχόμενο (που διαμορφώνεται ως μια τάση της πρακτικής και θεωρητικής διαδικασίας άρνησης του αστικού κράτους, της αστικής οικονομίας, ιδεολογίας...) που το ορίζει ως προλεταριακό κίνημα πέρα από τη συνείδηση των πρωταγωνιστών του, πέρα από τις σημαίες που ανεμίζουν.

«Όλο το μυστικό της διαιώνισης της κυριαρχίας της αστικής τάξης μπορεί

να συνοψιστεί στη δυσκολία του προλεταριάτου να αναγνωρίσει τον εαυτό του ως αυτό που πραγματικά είναι, να αναγνωρίσει τον αγώνα του στον αγώνα των ταξικών αδελφών του (σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου και σε οποιοδήποτε κατηγορίες μπορεί να χρησιμοποιεί η αστική τάξη για να το διαιρέσει). Αυτή η αναγνώριση αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη συγκρότησή του ως ιστορικής δύναμης».
[GCI-ICG, Theses of Programmatical Orientation, Θέση αρ. 14]

Δεν είναι τυχαίο ότι όσοι έχουν πρόβλημα να δουν το προλεταριάτο στα «κίτρινα γιλέκα» είναι εν τέλει εκείνοι που δυσκολεύονται να δουν την τάξη μας στις νεανικές εξεγέρσεις στα προάστια ή στις εξεγέρσεις που συμβαίνουν έξω από την Ευρώπη. Όπως ισχυρίζεται ένα από τα κείμενα που έχουμε δημοσιεύσει:

2. Référendum d'initiative citoyenne

«Η πλειοψηφία των συντρόφων που είναι εχθρικοί απέναντι στο κίνημα των κίτρινων γιλέκων βρίσκονται σε αυτή τη θέση διότι επέλεξαν να μην κάνουν τη διάκριση ανάμεσα σε αυτό που λέγεται (ο λόγος της νομιμότητας που διαδίδεται ευρέως στα μέσα μαζικής ενημέρωσης) και σε αυτό που γίνεται (τα μπλοκαρίσματα και το είδος των δράσεων που προαναγγέλλουν)».
[Yellow Vest or not? We need fuel to burn it all down]

Περιορίζουν το κίνημα στις αδυναμίες και τις ιδεολογίες του χωρίς να βλέπουν τη διαδικασία υπέρβασής τους.

Η ιστορία των αγώνων της τάξης μας δείχνει ότι πολλά παρόμοια προλεταριακά κινήματα, ειδικά όταν γεννιούνται έξω από τους χώρους εργασίας και επομένως δεν αντιπαρατίθενται άμεσα στην παραγωγή εμπορευμάτων, τείνουν να ξεκινούν με απαιτήσεις και αιτήματα που σχετίζονται με τα συμφέροντα της τάξης μας με έναν συγκεχυμένο τρόπο. Όσο η δυναμική τους βρίσκεται σε ανοδική πορεία, όσο προσελκύουν προλετάριους πέρα από τα κλαδικά και κοινωνιολογικά όρια που μας επιβάλλει το Κεφάλαιο, όσο η αντιπαράθεση με το κράτος στις πολυάριθμες ενσαρκώσεις του εντείνεται, ο ταξικός χαρακτήρας του κινήματος γίνεται όλο και πιο σαφής.

Αυτό οδηγεί στην αποκρυστάλλωση δύο αντίθετων τάσεων μέσα στο κίνημα. Η προλεταριακή τάση –η οποία μέχρι στιγμής έχει το πάνω χέρι μέσα στο κίνημα– πιέζει για ολοένα βαθύτερες ρήξεις με την καπιταλιστική κοινωνία: κανένας διάλογος με την άρχουσα τάξη, ρητή αποδοχή της βίαιης αντιπαράθεσης με τις δυνάμεις καταστολής, απόπειρες να εξαπλωθεί ο αγώνας στους χώρους εργασίας, απόπειρες για διεθνοποίηση του αγώνα κ.λπ. Η άλλη τάση, η σο-

σιαλδημοκρατική, προσπαθεί να ειρηνεύσει τον αγώνα και να τον επαναφέρει κάτω από τη δημοκρατική ομπρέλα της ιδιότητας του πολίτη – εκπροσωπούμενη από όλους εκείνους τους «σταρ των μέσων μαζικής ενημέρωσης» που προέρχονται από τις τάξεις των «κίτρινων γιλέκων», όλους εκείνους τους μικρούς «ηγέτες» που προσπαθούν να μετατρέψουν το κίνημα σε πολιτικό κόμμα ή συνδικάτο, ή να το προσδέσουν σε κάποιο από αυτά που ήδη υπάρχουν, όλα εκείνα τα καλέσματα για δημοψήφισμα και για πατριωτικές αποκαλύψεις σκανδάλων.

Θέλουμε να υπογραμμίσουμε ότι η συγκρότηση του προλεταριάτου ως τάξης είναι μια διαδικασία, μια διαδικασία αγώνα, μια διαδικασία στην οποία η τάξη μας αποσαφηνίζει τη θέση της ως τάξης με ένα και μοναδικό συμφέρον, μια διαδικασία ρήξεων με την αστική ιδεολογία και τις υλικές της δυνάμεις:

«Αυτός ο κολοσσός δεν γνωρίζει πλέον το όνομά του, δεν θυμάται πλέον τη λαμπρή ιστορία του, δεν γνωρίζει πλέον τον κόσμο μέσα στον οποίο ανοίγει τα μάτια του. Κι όμως, καθώς ενεργοποιείται ξανά, ανακαλύπτει το μέγεθος της δύναμής του. Ψεύτικοι φίλοι, δεσμοφύλακες των ονείρων του, του ψιθυρίζουν λέξεις. Τις επαναλαμβάνει: “Γάλλος”, “λαός”, “πολίτης”! Καθώς τις προφέρει όμως, οι εικόνες που επανέρχονται μπερδεμένες από τα βάθη της μνήμης του σπέρνουν την αμφιβολία στο μυαλό του. Αυτές οι λέξεις έχουν χρησιμοποιηθεί σε συνθήκες εξαθλίωσης, σε οδοφράγματα, σε πεδία μάχης, σε απεργίες, στις φυλακές. Κι αυτό γιατί προέρχονται από τη γλώσσα ενός φοβερού αντιπάλου, του εχθρού της ανθρωπότητας ο οποίος, εδώ και δύο αιώνες, έχει χειριστεί

αριστοτεχνικά τον φόβο, τη δύναμη και την προπαγάνδα. Αυτό το θανατηφόρο παράσιτο, αυτός ο κοινωνικός βρικόλακας, είναι ο καπιταλισμός!

Δεν είμαστε αυτή η “κοινότητα του πεπρωμένου”, υπερήφανη για την “ταυτότητά” της, γεμάτη εθνικούς μύθους, που δεν κατάφερε να αντισταθεί στην κοινωνική ιστορία. **Δεν είμαστε Γάλλοι.**

Δεν είμαστε αυτή η μάζα των “μικρών ανθρώπων” που εφόσον “κυβερνηθούν σωστά” είναι έτοιμοι να ενωθούν με τους αφέντες τους. **Δεν είμαστε ο λαός.**

Δεν είμαστε αυτό το σύνολο ατόμων που οφείλουν την ύπαρξή τους μόνο στην αναγνώριση του κράτους και στη διαιώνισή του. **Δεν είμαστε πολίτες.**

Είμαστε αυτοί που είναι αναγκασμένοι να πωλούν την εργασιακή τους δύναμη για να επιβιώσουν, αυτοί από τους οποίους η αστική τάξη αποκομίζει τα περισσότερα κέρδη της μέσω της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης που τους επιβάλλει. Είμαστε αυτοί που ποδοπατούνται, θυ-

σιάζονται και καταδικάζονται από το κεφάλαιο, μέσα στη στρατηγική της επιβίωσής του. Είμαστε αυτή η συλλογική δύναμη που θα καταργήσει όλες τις κοινωνικές τάξεις. **Είμαστε το προλεταριάτο**». [Κάλεσμα των «Κίτρινων Γιλέκων» από τα ανατολικά του Παρισιού]

«Μπλοκάρισμα της οικονομίας» έναντι της καταστροφής της

Πολλοί επίσης προσάπτουν στο κίνημα το γεγονός ότι δεν προκαλεί πραγματική ζημιά στην οικονομία, δεν μπλοκάρει τη ροή του κεφαλαίου. Και ακολουθεί λογικά ένα ακόμα επιχείρημα: δεν αναπτύσσεται στους χώρους εργασίας, επομένως δεν έχει τίποτα κοινό με τον τρόπο που οργανώνονται οι εργαζόμενοι.

Ας υπενθυμίσουμε κατ’ αρχάς ότι το κίνημα δεν είναι τόσο αδύναμο όσον αφορά τον κίνδυνο που θέτει για την καπιταλιστική οικονομία. Τα φιλικά μπλοκαρίσματα των κόμβων, όλοι αυτοί οι άνθρωποι που κοιμούνται και ξεπαγιάζουν μέσα σε σκηνές, σίγουρα δεν θα αλλάξουν κάτι. Αλλά ας μην ξεχνάμε ότι υπήρξαν και επιτυχημένες καταλήψεις και μπλοκαρίσματα σε διυλιστήρια βενζίνης (για σύντομο χρονικό διάστημα δυστυχώς) που προκάλεσαν έλλειψη πετρελαίου και πανικό στην αγορά. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι τα «κίτρινα γιλέκα» κατέλαβαν πολλά διόδια, αφήνοντας τους ανθρώπους να χρησιμοποιούν δωρεάν τους αυτοκινητόδρομους, και ότι κατέστρεψαν χιλιάδες ραντάρ ελέγχου ταχύτητας στους δρόμους ολόκληρης της Γαλλίας. Ας μην ξεχνάμε ούτε τις συγκρούσεις, ούτε τις θεαματικές καταστροφές στα κέντρα των πόλεων, ούτε τις διάφορες περιπτώσεις λεηλασιών που επίσης εκπροσωπούν ένα ορισμένο επίπεδο άμεσης επίθεσης ενάντια

στο κεφάλαιο, «την επανοικειοποίηση ενός μικρού μέρους του κοινωνικού πλούτου που παράγεται από την τάξη μας, από εμάς τους προλετάρους, μια ελάχιστη στιγμή στη γενική διαδικασία της απαλλοτρίωσης των απαλλοτριωτών, της άρνησης της ατομικής ιδιοκτησίας των καπιταλιστών» [«Κίτρινα γιλέκα» – Ο αγώνας συνεχίζεται]. Υπό αυτή την έννοια, τα «κίτρινα γιλέκα» έκαναν πολύ μεγαλύτερη ζημιά στην οικονομία από οποιαδήποτε συνδικαλιστική γενική απεργία που έχει από καιρό προετοιμαστεί και γίνεται αντικείμενο διαπραγματεύσεως μαζί με τα αφεντικά.

Φυσικά, όλα αυτά δεν αρκούν. Εάν το κίνημα θέλει να επιβιώσει, να ισχυροποιηθεί, να γενικευθεί και να αναπτύξει πρακτικά την κριτική του μέχρι τις τελικές της συνέπειες, πρέπει να προχωρήσει περισσότερο. Και πράγματι, για να συμβεί αυτό, πρέπει να οργανωθεί και στους χώρους εργασίας. Μέχρι τώρα αυτό δεν ήταν εύκολο:

«Το κίνημα των κίτρινων γιλέκων τελειώνει στις πύλες των χώρων εργασίας, δηλαδή εκεί όπου αρχίζει η ολοκληρωτική εξουσία των εργοδοτών. Αυτό το φαινόμενο είναι αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων. Ας θυμηθούμε τρεις από αυτούς: 1. Ο κατακερματισμός της παραγωγής, με ένα μεγάλο πλήθος εργαζομένων να δουλεύει σε (πολύ) μικρές επιχειρήσεις όπου η στενή σχέση με τον εργοδότη καθιστά πολύ δύσκολη την απεργία. 2. Η κοινωνική ανασφάλεια μεγάλης μερίδας των εργαζομένων, η οποία αποδυναμώνει σοβαρά την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις μέσα στον χώρο εργασίας. 3. Ο αποκλεισμός και η ανεργία, που θέτουν εκτός παραγωγής πολλούς προλετάρους. Ένα μεγάλο κομμάτι των κίτρινων

γιλέκων επηρεάζονται άμεσα από τουλάχιστον μία από αυτές τις τρεις καταστάσεις.

Το άλλο κομμάτι των μισθωτών, όσοι δουλεύουν σε μεγάλες επιχειρήσεις και έχουν καλύτερη εργασιακή ασφάλεια (μόνιμες συμβάσεις και καθεστώς μόνιμου εργαζόμενου), φαίνεται να είναι χαϊδεμένο, και επάνω σε αυτό σπάει η ισχυρή δύναμη του κινήματος σαν κύμα επάνω στον βράχο. Μια ειδική μεταχείριση, που συνίσταται στη διοικητική αποτελεσματικότητα και στην επαίσχυντη συνδικαλιστική συνεργασία, επιφυλάσσεται για αυτό το τμήμα του εργατικού πληθυσμού. Η αστική τάξη έχει καταλάβει ότι αυτή η κατηγορία εργαζομένων έχει τη δύναμη να χτυπήσει την καρδιά της καπιταλιστικής παραγωγής μέσω της γενικής απεργίας διάρκειας. Για αυτό τον λόγο, εδραιώνει την ειρήνευση δίνοντας γλειφιτζούρια με τη μορφή των «ειδικών μπόνους στο τέλος του έτους». [Κάλεσμα των «Κίτρινων Γιλέκων» από τα ανατολικά του Παρισιού]

Το ζήτημα όμως είναι ακόμα πιο περίπλοκο. Μια ενέργεια «στο εργοστάσιο» δεν αποτελεί εγγύηση για κάτι· η απεργία δεν είναι συνώνυμο της επαναστατικής δράσης, καθώς είναι το περιεχόμενο της αυτό που την καθορίζει. Οι απεργίες που οργανώνονται από τα συνδικάτα ζητώντας ψίχουλα και πραγματοποιούνται «όταν η κατάσταση της επιχείρησης το επιτρέπει» δεν αλλάζουν τίποτα ακόμα και αν ξέφευγαν από τον έλεγχο του συνδικάτου, οργανώνονταν από τους ίδιους τους εργαζόμενους ή αποτελούσαν ένα βήμα προς τη μυστηριώδη «εργα-

τική αυτονομία» (εντός του καπιταλισμού) που θέλουν να χτίσουν οι παρτιζάνοι της μέσα από την κλιμάκωση των αιτημάτων.

Η οργάνωση στους χώρους εργασίας δεν μπορεί να τίθεται ενάντια στην ανάγκη για οργάνωση σε ταξική βάση έξω από αυτούς, σε ολόκληρη την κοινωνία. Το να υποστηρίζεις αυτή την αντιπαράθεση σημαίνει ότι ακολουθείς τη λογική που εφαρμόζει η αστική τάξη για να διαχωρίζει το κίνημα ανάμεσα στους καλούς εργάτες (των εργοστασίων) και τους κακούς ταραχοποιούς (στους δρόμους). Το ακόλουθο απόσπασμα σχετικά με αυτό το ζήτημα θα μπορούσε εύκολα να χαρακτηριστεί γνήσιο διαμάντι της αστικής τάξης παρόλο που προέρχεται από μια ομάδα που ισχυρίζεται ότι εκπροσωπεί τον «κομμουνισμό»:

«Τα κέντρα των πόλεων είναι ένα εκπληκτικό σκηνικό για την τηλεόραση και το διαδίκτυο αλλά είναι τελείως ανόητα και ανούσια όσον αφορά το χτύπημα της καπιταλιστικής αλυσίδας της αξίας. Οι λεηλασίες και οι καταστροφές που προκλήθηκαν στα πλούσια κέντρα των πόλεων είναι ενέργειες ξένες, ή ακόμα και εχθρικές, στους εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες, οι οποίοι είναι ως επί το πλείστον φτωχοί και υφίστανται εκμετάλλευση σε αυτά τα μέρη. Οι πρωταγωνιστές αυτών των βίαιων ενεργειών δρουν ως μαχητές ενάντια στους μελλοντικούς επιθετικούς αγώνες του προλεταριάτου, ενάντια στην αυτονομία του, ενάντια στους αγώνες που θα δώσει ενάντια στην εκμετάλλευση και την καταπίεση. Πρέπει να θεωρούνται βοηθητικά όργανα των ένοπλων δυνάμεων της αστικής τάξης και αντικειμενικοί στυλοβάτες της καπιταλιστικής τάξης και του κράτους

της». [Mouvement Communiste/ Kollectivně proti Kapitálu, ΚΙΤΡΙ-ΝΑ ΓΙΑΕΚΑ: οι πρώτες απόπειρες κινητοποίησης «του λαού» για ένα ισχυρό κράτος ενάντια στο προλεταριάτο]³

Η αθλιότητα ανταγωνίζεται την αχρειότητα!!! Ας υπογραμμίσουμε επίσης ότι θα μπορούσαμε να παραθέσουμε εκατοντάδες τέτοια πανομοιότυπα αποσπάσματα από υπεραριστερούς που αυτοανακηρύσσονται «πρωτοπορία» του επαναστατικού προλεταριάτου, τα οποία μπορούν να δείξουν τι υπερασπίζονται αντικειμενικά όλοι αυτοί απέναντι σε ένα κίνημα αγώνα που δεν ταιριάζει στο δικό τους ιδεολογικό και ρητορικό προπέτασμα καπνού... Δεν έχουμε καμία πρόθεση να τους καλέσουμε να κατανοήσουν πιο διαλεκτικά το κοινωνικό ζήτημα και τις κοινωνικές διαδικασίες του ταξικού πολέμου που αναπτύσσεται μπροστά στα μάτια τους! Λέμε απλώς ότι η αισχή τους στάση τους τοποθετεί στην άλλη πλευρά του κοινωνικού οδοφράγματος, μαζί με τους εχθρούς μας, και ότι η παγκόσμια εξέγερση του προλεταριάτου θα περάσει πάνω από τα πτώματά τους...

Ας συνεχίσουμε όμως αυτό που λέγαμε παραπάνω, η δράση στους χώρους εργασίας είναι απαραίτητη, όχι για να διαπραγματευτούμε κάτι για τους εργάτες αυτής ή της άλλης επιχείρησης ή για αυτόν ή τον άλλο κλάδο, αλλά για να προωθήσουμε ένα ριζοσπαστικό περιεχόμενο. Συνεπώς, το ζήτημα δεν είναι μια απεργία, ούτε καν μια γενική απεργία, το ζήτημα δεν είναι μόνο να μπλοκάρουμε την οικονομία αλλά να πάρουμε υπό τον έλεγχό μας την παρα-

3. (σ.τ.μ.) Το άθλιο αυτό κείμενο με τον αγγλικό τίτλο *GILETS JAUNES: the first attempts at mobilising «the people» for a strong state against the proletariat* υπάρχει στην ιστοσελίδα mouvement-communiste.com.

γωγή και να τη μετασχηματίσουμε ώστε να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες του κινήματος και να καταστρέψουμε τη λογική της αγοράς και της αξίας, που βρίσκεται στη βάση αυτού του κινήματος.

«Πρέπει να χρησιμοποιήσουμε την αναπάντεχη αλλά και αποφασιστική δύναμη που αναπτύσσεται από αυτό το κίνημα για να πετύχουμε αυτό που επιθυμούν εδώ και πολλά χρόνια εκατομμύρια άνθρωποι που υφίστανται εκμετάλλευση, χωρίς ποτέ να το έχουν καταφέρει: να παραλύσουμε από μέσα την παραγωγή, να πάρουμε αποφάσεις για απεργίες και για τον συντονισμό τους σε γενικές συνλεύσεις, να ενώσουμε όλες τις κατηγορίες εργαζομένων, με στόχο την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος και την επανοικειοποίηση της παραγωγής».
[Κάλεσμα των «Κίτρινων Γιλέκων» από τα ανατολικά του Παρισιού]

Δεν βρισκόμαστε όμως ακόμα τόσο μακριά και δεν είναι βέβαιο ότι αυτό το κίνημα θα καταφέρει να προχωρήσει τόσο πολύ.

«Κίτρινα γιλέκα»: ένα αντιφατικό αλλά σίγουρα όχι αντεπαναστατικό κίνημα

Παραπάνω μιλήσαμε για τη συγκρότηση του προλεταριάτου ως τάξης ως μια διαδικασία ρήξεων. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει αναγκαία μια ακατάπαυστη σειρά συγκρούσεων μεταξύ της τάξης κατά τη διαδικασία της αναγέννησής της, της επανεμφανιζόμενης συνειδήσής της που αποκτάται μέσα και διαμέσου του πρακτικού αγώνα και της ψευδούς συνειδήσης που είναι ριζωμένη βαθιά στο μυαλό κάθε ατόμου, της ψευδούς συνειδήσης που αποτελεί θεμέλιο λίθο κάθε ψευδούς κοινότητας

«πολιτών», «λαού» ή «έθνους». Θα ήταν τρελό να προσδοκούμε ότι ένα κίνημα μπορεί να παρακάμψει αυτή τη διαδικασία ανάπτυξης των ρήξεων και να έχει μια καθαρή ταξική συνείδηση από το ξεκίνημά του. Και θα ήταν επίσης τρελό να καταδικάσουμε ένα κίνημα διότι δεν έχει μια καθαρή ταξική συνείδηση σε κάποια φάση της ύπαρξής του. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι αυτή η δυναμική αποσαφήνισης υπάρχει, ότι το προλεταριακό πρόγραμμα εμφανίζεται πάντα πιο ξεκάθαρα όταν αντιπαράθεται σε όλες τις προσπάθειες πολιτικής και συνδικαλιστικής επαναφομοίωσης. Ακόμα κι αν το αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης απέχει πολύ από το να είναι σαφές σε αυτό το στάδιο, είναι προφανές ότι αυτή η σύγκρουση υπάρχει, συνεχίζεται και αναπτύσσεται εντός του κινήματος των «κίτρινων γιλέκων», όπως εμφανίζεται πάντα σε κάθε προλεταριακό κίνημα.

Μπορούμε ήδη να δούμε κάποιες πολύ σημαντικές ρήξεις με τις παραδοσιακές δράσεις των συνδικαλιστών. Όπως συνοψίζεται σε ένα από τα κείμενα που έχουμε δημοσιεύσει:

«Το κίνημα έχει αναπτυχθεί έξω από τις παραδοσιακές δομές, και κατά κάποιο τρόπο ακόμα και ενάντια σε αυτές, (κόμματα, συνδικάτα, μέσα ενημέρωσης...) με τις οποίες έχει εξοπλιστεί ο καπιταλισμός προκειμένου να αποτρέψει κάθε πρακτική κριτική. (...) Ακόμα και αν τα μέσα ενημέρωσης προσπαθούν να περικλείσουν τους διαδηλωτές στο πλαίσιο του “αγώνα ενάντια στους φόρους”, το γενικό σύνθημα είναι “αγώνας ενάντια στη γενικευμένη φτώχεια” με όλη την πολυπλοκότητα που μπορεί να ενέχει αυτό (χαμηλοί μισθοί, υψηλές τιμές, ξόδεμα της ζωής μας στη δουλειά, αλ-

λοτρίωση...) και επομένως, σε τελική ανάλυση, τίθεται υπό αμφισβήτηση η ίδια η καπιταλιστική τάξη. Το κίνημα οργανώνεται περιφερειακά και υπερβαίνει τους συνηθισμένους συνδικαλιστικούς διαχωρισμούς βάσει των κλάδων παραγωγής. (...) Το κίνημα, ή ένα μεγάλο κομμάτι του, είναι ριζοσπαστικό και ως εκ τούτου βίαιο, καθιστώντας δύσκολο να χρησιμοποιηθεί η συνήθης τακτική της αστικής τάξης που διαχωρίζει το κίνημα σε “καλούς διαδηλωτές” και “κακούς βάνδαλους”. (...) Τίποτα δεν είναι ιερό για το κίνημα, κανένα σύμβολο, κανένας θρύλος, καμία ταυτότητα, καμία ιδεολογία που δεν θα μπορούσε να καεί, να καταστραφεί, να ξεριζωθεί. [«Κίτρινα γιλέκα» ... «Κομμουνάροι» ... «Αβράκωτοι» ... «Ξυπόλητοι» ... «Της γης οι κολασμένοι»...]

Κι εμείς είμαστε πολύ κριτικοί απέναντι στο κίνημα των «κίτρινων γιλέκων». Δεν είναι τόσο δύσκολο να περιγράψουμε τις πιο εμφανείς αδυναμίες αυτού του κινήματος. Αυτό που μας δίνει ελπίδα είναι ότι αυτές οι αδυναμίες δεν εκφράζονται από το κίνημα στο σύνολό του, ούτε καν από την πλειοψηφία του, και κάθε φορά που εμφανίζεται κάποια εκδοχή της αστικής ιδεολογίας αντιμετωπίζεται με κριτική μέσα από το ίδιο το κίνημα. Κάθε ζήτημα που εκφράζεται από το κίνημα αποτελεί αντικείμενο αντιφάσεων, κριτικών συζητήσεων και λίγο πολύ βίαιης αντιπαράθεσης μεταξύ της απόρριψης και της αποδοχής της αστικής ιδεολογίας. Αυτή είναι η διαδικασία που αναφέραμε παραπάνω – η γραμμή ρήξης με το κράτος δεν υπάρχει μόνο στις συγκρούσεις στους δρόμους, εκφράζεται και μέσα στο κίνημα.

Το ζήτημα του εθνικισμού, που τόσο έχει προωθηθεί από τα μέσα ενημέρωσης, είναι ένα παράδειγμα αυτής της διαδικασίας. Πράγματι, κι εμείς είδαμε κάποιες εθνικές ή περιφερειακές σημαίες στις διαδηλώσεις και στα μπλοκαρίσματα. Πράγματι, κι εμείς διαβάσαμε για κάποιους διαδηλωτές που παρέδωσαν πρόσφυγες στην αστυνομία. Είδαμε όμως άλλους να βοηθούν μετανάστες, να εκφράζουν την αλληλεγγύη τους σε αγωνιζόμενους προλετάριους άλλων χωρών, να καλούν για ενότητα όχι στη βάση της κοινότητας της αστυνομικής ταυτότητας ή του χρώματος του δέρματος αλλά σε ταξική βάση. Αυτό που είναι σημαντικό για εμάς, ως κομμουνιστές, δεν είναι το τι σκέφτεται το τάδε ή το δείνα μεμονωμένο «κίτρινο γιλέκο», αλλά το τι φέρνει το κίνημα στο σύνολό του στην ταξική πάλη, σημαντικό κομμάτι της οποίας είναι η ρήξη με τον εθνικισμό. Αυτό σημαίνει το να αντιτίθεται στις εθνικιστικές θέσεις, το να αγωνίζεται ενάντια στις εθνικιστικές θέσεις μέσα στο κίνημα, το να επιβάλλει αυτή τη ρήξη στο κίνημα. Υπάρχουν πολλές γραπτές ή άγραφες εκφράσεις αυτού του αγώνα εντός των «κίτρινων γιλέκων»:

«Αυτή η λίστα [η πρώτη λίστα αιτημάτων που γράφτηκαν από το ρεφορμιστικό κομμάτι του κινήματος τον Δεκέμβριο του 2018] είναι επίσης ξεκάθαρη έκφραση μιας εθνικιστικής τάσης, με τέσσερα μέτρα ενάντια στους ξένους, κάτι που δεν έχει καμία σχέση με τα προβλήματα μας πόσο μάλλον με τη λύση τους. Πρέπει να είσαι ηλίθιος για να πιστεύεις ότι τα προβλήματα που υπάρχουν στη Γαλλία προέρχονται από αλλού. Ότι η αποχώρηση από την Ευρώπη θα μας επιτρέψει να ζούμε καλά ή ότι το κίνηγι των μεταναστών χωρίς χαρτιά

«Δεν το βάζουμε κάτω»: Γκράφιτι για την εμπύχωση του αγώνα των Κίτρινων Γιλέκων

θα αυξήσει τον μισθό μας. Ακριβώς το αντίθετο θα συμβεί. (...) Οι φασίστες θέλουν απλώς να εξασφαλίσουν για τον εαυτό τους μια καλύτερη θέση στο τραπέζι των εκμεταλλευτών αντιγράφοντας τον Τραμπ. Και δεν έχουμε κανέναν απολύτως λόγο να τους βοηθήσουμε σε αυτό.

Στην πραγματικότητα, κανείς δεν ενδιαφέρεται για αυτή τη λίστα αιτημάτων. Μόνο οι πολιτικοί μπορεί να ελπίζουν ότι θα κερδίσουν κάτι από αυτό και φυσικά τα μέσα ενημέρωσης και η κυβέρνηση, που δεν θα χάσουν την ευκαιρία να μας παρουσιάσουν σαν ακροδεξιούς τραμπούκους. Αλλά όπως δεν γυρίζουμε όταν κάποιος μας φωνάζει με λάθος όνομα, έτσι και τώρα δεν πρόκειται να δώσουμε περισσότερη σημασία». [Jaune – Le journal pour gagner]

Το ίδιο ισχύει και για τις αυταπάτες περί δημοκρατίας (άμεσης ή συμμετοχικής), δημοψηφισμάτων, προέδρου, εκλογών κ.λπ. Η κριτική είναι πάντα ισχυρότερη:

«(..) μια άλλη πρωτοβουλία, που υποστηρίχθηκε από πολλές πολιτικές οργανώσεις από την άκρα αριστερά

έως την άκρα δεξιά, δεν άργησε να μας δημιουργήσει προβλήματα: το RIC [δημοψήφισμα πρωτοβουλίας πολιτών] στο όνομα του λαού και της δημοκρατίας. (...) Είναι αστική προπαγάνδα το να πιστεύουμε ότι πριν από προλετάριοι είμαστε πολίτες, ότι η ζωή των ιδεών προηγείται των υλικών συνθηκών. Ωστόσο η Δημοκρατία [Republic] δεν γεμίζει το ψυγείο. Και το δημοψήφισμα σερφάρει σε αυτή την αυταπάτη. Πρέπει να ειπωθεί ότι, εκ πρώτης όψεως, η πρόταση ήταν ελκυστική. Μας είπαν ότι έτσι θα μπορούσαμε επιτέλους να ακουστούμε άμεσα, ότι θα μπορούσαμε να επανακτήσουμε την εξουσία επάνω στη ζωή μας. Θα αποφασίζαμε τα πάντα. Και μάλιστα χωρίς αγώνα, χωρίς να διακινδυνεύουμε τη ζωή μας στους κόμβους και στις διαδηλώσεις, απλώς ψηφίζοντας στους υπολογιστές μας, μέσα στο σαλόνι μας, φορώντας τις παντόφλες δίπλα στη θαλπωρή του τζακιού! Αλλά στον κόσμο των επιχειρήσεων όταν θέλεις να πουλήσεις ένα προϊόν, λες ψέματα: “Με το δημοψήφισμα μπορείς να καταφέρεις τα πάντα!” Αυτό είναι λάθος. Πώς είναι δυνατόν να ζητάς την άποψη των αστών

για το εάν συμφωνούν να αυξηθούν οι μισθοί μας»; [Jaune – Le journal pour gagner]

«Αυτή η δημοκρατική ρύθμιση δεν θα έλυνε τίποτα, ακόμα και αν υιοθετούνταν από το κράτος. Θα διεύρυνε απλώς το εκλογικό παιχνίδι διατηρώντας ταυτόχρονα τη σχέση μεταξύ των κοινωνικών τάξεων – τόσο τις συνθήκες τους όσο και τα συμφέροντά τους– ενισχύοντας επιπλέον τον νομικό ρεφορμισμό, αυτό τον φτωχό συγγενή του ήδη απατηλού οικονομικού ρεφορμισμού. Θα ισοδυναμούσε με αποδοχή μιας ακόμα πιο άμεσης καθημερινής υποδούλωσης». [Κάλεσμα των «Κίτρινων Γιλέκων» από τα ανατολικά του Παρισιού]

Το ίδιο ισχύει και για το σύνθημα «Μακρόν, παραιτήσου»:

«Για να αντιπαρατεθούμε στο δημοψήφισμα, κάποιοι από εμάς είπαν: δεν χρειαζόμαστε το δημοψήφισμα για να νικήσουμε, θέλουμε απλώς να παραιτηθεί ο Μακρόν. Αυτό το αίτημα βασίζεται στην καλή ιδέα να τονίσουμε τη δική μας δράση, να εστιάσουμε ξανά τη συζήτηση στη δική μας συλλογική δύναμη. Πράγματι, οι δρόμοι είναι αυτοί που θα καταφέρουν να διώξουν τον Μακρόν, όχι οι κάλπες. Μόλις όμως ειπωθεί αυτό, όλοι θέτουν το εξής ερώτημα: ποιος θα τον αντικαταστήσει; Εκεί ακριβώς βρίσκεται το πρόβλημα. Ο Μακρόν, όσο αλαζόνας και αν είναι, δεν είναι αναντικατάστατος και ο διάδοχός του θα κάνει ακριβώς τα ίδια για να υπερασπιστεί το κέρδος. Το μωρό πρέπει να πεταχτεί μαζί με τα βρωμόνερα. Οι θεσμοί που

υπάρχουν βρίσκονται εδώ για να υπερασπιστούν τη λογική του χρήματος και της εκμετάλλευσης». [Jaune – Le journal pour gagner]

Ενάντια στα συνδικάτα και έξω από αυτά

Όπως είπαμε και παραπάνω, το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» αναπτύχθηκε απορρίπτοντας τις παραδοσιακές αστικές δομές, όπως τα πολιτικά κόμματα και τα συνδικάτα. Από τις αρχές Δεκεμβρίου, τα συνδικάτα (ανεξάρτητα από την τάση που ανήκουν) πειθάρχησαν, ως συνήθως, απέναντι στην κυβέρνηση, αναζητώντας τρόπους εξουδετέρωσης ενός κοινωνικού κινήματος το οποίο μπορεί να εξαπλωθεί και σε άλλα τμήματα του προλεταριάτου: επιστρατεύεται η καταγγελία της διαταξικότητας σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια των συνδικάτων να αποθαρρύνουν τα μέλη τους να συμμετέχουν στα «κίτρινα γιλέκα».

Σήμερα, γινόμαστε μάρτυρες διαφόρων προσπαθειών «σύγκλισης των αγώνων» και, για μία ακόμα φορά, το κίνημα είναι διχασμένο και διστακτικό: ορισμένα «κίτρινα γιλέκα» καλούν σε άμεση συνεργασία με τις κεντρικές δομές των συνδικάτων. Άλλοι, αντίθετα, αρνούνται αυτή τη συνεργασία αλλά καλούν τους προλετάριους μέσα στις επιχειρήσεις να ξεκινήσουν κι εκεί τον αγώνα, κάτι που είναι πολύ σωστό. Έγιναν καλέσματα για την επέκταση της «πανγαλλικής ημέρας δράσης (αδράνειας)» της 5^{ης} Φεβρουαρίου (η οποία καλέστηκε από τα συνδικάτα και κυρίως από τη CGT) και τη μετατροπή της σε «γενική απεργία διαρκείας». Σε κάθε περίπτωση, θέλουμε να προειδοποιήσουμε τους συντρόφους από τα «κίτρινα γιλέκα» σχετικά με την ίδια τη φύση των συνδικάτων και του συνδικαλισμού.

«Θέλουμε φράγκα μέχρι να έρθει ο κομμουνισμός»

Ο ρόλος των συνδικάτων αποκαλύπτεται πάντοτε δημόσια σε στιγμές αγώνα από την προθυμία τους να σβήσουν την κοινωνική φωτιά. Τα συνδικάτα, ο ρόλος των οποίων κατά κανόνα είναι ακριβώς το να προλάβουν μια έκρηξη τέτοιου είδους, να λειτουργήσουν ως μηχανισμός απορρόφησης κραδασμών και, αν καταστεί αναγκαίο, να καπελώσουν κάθε αυτόνομη έκφραση της τάξης μας, επιχειρούν να επιβραδύνουν τον αγώνα προσποιούμενα ότι μπορούν να οργανώσουν κάτι που βρίσκεται πέρα από τα ίδια. Το γεγονός ότι το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» πραγματοποιείται έξω από τα συνδικάτα αποτελεί μια ακόμα απόδειξη ότι αυτά δεν αντιμετωπίζονται πια θετικά, μετά από δεκαετίες υπονόμευσης των αγώνων μας.

Ωστόσο, μια πιο διακριτική μορφή ελέγχου, την οποία θα μπορούσαμε γενικά να αποκαλέσουμε «εργατικό κοινοβουλευτισμό», αναπτύσσεται για την ανάκτηση του ελέγχου των ανατρεπτικών αγώνων μας, η οποία απαντάται σε όλους τους σημερινούς αγώνες. Ακόμα κι όταν οι αγώνες ξεσπάνε στη βάση μιας τυπικής ρήξης με τα συνδικάτα, ακόμα κι αν οι προλετάριοι έχουν αρχίσει μέχρι ένα σημείο να χρησιμοποιούν βία, αυτή η ρήξη δεν ολοκληρώνεται ποτέ και δεν ωθείται προς τις απώτερες συνέπειές της. Με άλλα λόγια, δεν αρκεί η

οργάνωση του αγώνα έξω από τα συνδικάτα: ο αγώνας πρέπει να οργανωθεί εναντίον των συνδικάτων. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να έρθουμε σε ριζική ρήξη όχι μόνο με τις οργανώσεις αλλά κυρίως με την πρακτική: τον συνδικαλισμό, που δεν είναι τίποτα άλλο παρά η διαπραγμάτευση της πώλησης της εργασιακής μας δύναμης με τους εκμεταλλευτές μας...

Από τις «λαϊκές συνελεύσεις» στη «συνελευσιακή» ιδεολογία

Πολλές ιδεαλιστικές και ιδεολογικές σχέτες της άκρας αριστεράς καταγγέλλουν το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» από την πρώτη στιγμή που ξέσπασε γιατί δεν οργανώθηκε μέσω «γενικών συνελεύσεων», οι οποίες θεωρούνται το Άγιο Δισκοπότηρο των αγώνων. Από τότε έχει γίνει γνωστή η δημιουργία συνελεύσεων στο Commercy, στο Saint-Nazaire, στο Montreuil κ.ά, για να μην αναφέρουμε τις «άτυπες» συνελεύσεις που οργανώνονται στους κατειλημμένους κόμβους και τα διάφορα μπλόκα.

Από τη μια μεριά, το προλεταριάτο ιστορικά έχει οργανώσει τον αγώνα του μέσω συνελεύσεων, συντονιστικών, συμβουλίων, σοβιέτ, κομμούνων, επιτροπών κ.λπ. Δεν μπορούμε παρά να υποδεχτούμε θετικά το γεγονός ότι οι προλετάριοι ανακτούν τον έλεγχο του αγώνα τους, ότι συναντιούνται και συζητούν μεταξύ τους, ότι οργανώνονται, ότι κάνουν σχέδια για το μέλλον, ότι επανοικειοποιούνται χίλιες και μία πλευρές της ζωής, ότι αναπτύσσουν συντροφικές σχέσεις και διασκεδάζουν συλλογικά, ότι συμμετέχουν στην «απελευθέρωση της επικοινωνίας»,... από την άλλη μεριά, θέλουμε να σημειώσουμε ότι καμία δομή, όποια κι αν είναι αυτή, δεν αποτελεί ποτέ εγγύηση για την ανάπτυξη και το περιεχόμενο των αγώνων μας.

Αντιθέτως, η πρακτική της δημοκρατικής και της συνελευσιακής ιδεολογίας, της φετιχοποίησης της μαζικότητας στις δομές του αγώνα εμποδίζουν συχνά την επέκταση και τη ριζοσπαστικοποίησή του. Ακόμα κι αν οι προλετάριοι απορρίπτουν τα συνδικάτα, κινδυνεύουν να αναπαράγουν την ίδια συνδικαλιστική και ρεφορμιστική πρακτική εντός των «συνελεύσεων» τους. Η ανάδυση της «άμεσης δημοκρατίας των κόμβων», των μεγάλων «γενικών συνελεύσεων» που είναι ανοιχτές σε όλους, συχνά αποτελεί συνδικαλισμό χωρίς συνδικάτο. Οι «συνελεύσεις» και η «μαγεία» των εκπροσώπων τους που «εκλέγονται και ανακαλούνται ανά πάσα στιγμή» δεν προσέφερε ποτέ καμία σίγουρη εγγύηση. Ιστορικά, η μόνη εγγύηση είναι η κοινωνική πρακτική μας. Κυρίαρχο είναι πάντα το περιεχόμενο και ποτέ η μορφή...

Επιπλέον, η κυριαρχία της δημοκρατικής ιδεολογίας εντός αυτών των «συνελεύσεων» σημαίνει ότι όλοι μπορούν να εκφραστούν «ελεύθερα», απεργοί και απεργοσπάστες, ριζοσπάστες και μετριοπαθείς: αντί για την «απελευθέρωση της επικοινωνίας» (και είναι σαφές εδώ ότι δεν διεκδικούμε την «ελευθερία του λόγου» που εγκωμιάζει ο εχθρός μας η δημοκρατία για να μας κάνει να μιλήσουμε ώστε να μας φιμώσει), συχνά απελευθερώνουν το μπλαμπλάδιασμα σε βάρος της άμεσης δράσης. Ποιο είναι το νόημα να ψηφίζουμε υπέρ εξαιρετικά «ριζοσπαστικών» βαρύγδουπων αποφάσεων όταν το προλεταριάτο δεν ξεφεύγει από τη δύναμη της αδράνειας που εμποδίζει την επέκταση και την ανάπτυξη του αγώνα;!

Και παραπέρα;

Προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» είναι αντιφατικό,

όπως και κάθε προλεταριακό κίνημα στο παρελθόν. Προς το παρόν εκφράζονται τόσο η ιδεολογία της αστικής κοινωνίας με τη μορφή της ψευδούς συνείδησης της τάξης μας όσο και τα προλεταριακά συμφέροντα, ο τελικός στόχος της καταστροφής του καπιταλισμού. Και το προλεταριακό περιεχόμενο αντιμετωπίζει δύο κινδύνους – την αντίδραση και τον ρεφορμισμό.

Αλλά η ψευδής συνείδηση μπορεί και πρέπει να ξεπεραστεί μόνο μέσα και μέσω του αγώνα, μέσα από την εμπειρία της γέννησης και της αναγέννησης της τάξης μας εντός κάθε νέας ανοιχτής ταξικής σύγκρουσης. Το καθήκον των κομμουνιστών δεν είναι να φτύνουν ένα κίνημα επειδή δεν είναι αρκετά καθαρό, επειδή δεν αναφέρεται στις σωστές πηγές ή επειδή στερείται της μίας ή της άλλης ιδιότητας που θεωρούμε σημαντική.

«Και απευθύνουμε το ερώτημα σε όσους ακόμα συλλογίζονται πάνω σε αυτή την επιθυμία: πώς φανταζόμαστε ότι θα ξεσπάσει η επανάσταση; Πιστεύουμε πραγματικά ότι θα είναι αποτέλεσμα της σύγκλισης των κοινωνικών κινημάτων, που το καθένα θα έχει τα δίκαια αιτήματά του και που θα κινείται μέσω ομόφωνων αποφάσεων γενικών συνελεύσεων στις οποίες η πιο ριζοσπαστική ιδέα θα επικρατήσει; Και επομένως βάσει ενός σεναρίου που θα πήγαινε κάπως έτσι: ένα κίνημα για έναν μεγάλο σκοπό γεννιέται, επικεφαλής του κινήματος είναι οι πιο φωτισμένοι αγωνιστές που το οδηγούν από μάχη σε μάχη κερδίζοντας κάθε φορά συναρπαστικές νίκες· οι τάξεις του πληθαίνουν, η φήμη του μεγαλώνει, το παράδειγμά του εξαπλώνεται με μεταδοτικό τρόπο, αναδύονται άλλα παρόμοια κινήμα-

τα, οι δυνάμεις τους συναντιούνται, αλληλοτροφοδοτούνται και πολλαπλασιάζονται, μέχρι να φτάσουμε στην τελική σύγκρουση κατά τη διάρκεια της οποίας το Κράτος σκοτώνεται μια και καλή... Τι ωραία ιστορία! Ποιος ήταν ο παραγωγός, το Netflix; Ποιο επεισόδιο βλέπουμε; Ας είμαστε σοβαροί...

Δεδομένου ότι μέσα στην ιστορία, το έναυσμα των ταραχών, των εξεγέρσεων και των επαναστάσεων δεν δόθηκε σχεδόν ούτε από κάτι βαθύ αλλά συνήθως από κάποια ασήμαντη αφορμή (π.χ. η μετακίνηση μιας συστοιχίας κανονιών πυροδότησε την Παρισινή Κομμούνα, μια διαμαρτυρία για το συσσίτιο στο στρατιωτικό ναυτικό πυροδότησε την επανάσταση των Σπαρτακιστών, η αυτοκτονία ενός μικροπωλητή έδωσε το έναυσμα στη λεγόμενη Αραβική Άνοιξη, το κόψιμο μερικών δέντρων οδήγησε στην εξέγερση του πάρκου Γκεζί στην Τουρκία), βρίσκουμε εξαιρετικά ντροπιαστικό το γεγονός ότι όσοι βρίσκονται μπροστά στο κίνημα των κίτρινων γιλέκων δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να ψάχνουν να βρουν αν περιέχει ψήγματα του κομμουνιστικού προγράμματος, της αναρχικής σκέψης, της ριζοσπαστικής θεωρίας, της κριτικής ενάντια στον βιομηχανικό πολιτισμό, ή δεν ξέρουμε και εμείς τι άλλο... Στη συνέχεια, μετά την απογοήτευση για το γεγονός ότι δεν διέκριναν αρκετό ανατρεπτικό περιεχόμενο στον δρόμο, για το γεγονός ότι οι μάζες των διαδηλωτών δεν ήταν αρκετά μεγάλες, για το γεγονός ότι δεν βρήκαν αρκετούς ανθρώπους με προλεταριακή καταγωγή εντός του κινήματος, για το γεγονός ότι δεν υπήρχε ισοτιμία όσον

αφορά τη γυναικεία συμμετοχή, για το γεγονός ότι ο λόγος δεν κρίθηκε επαρκώς πολιτικά ορθός –και η λίστα θα μπορούσε να συνεχίζεται επ’ άπειρον– δεν απομένει τίποτε άλλο εκτός από αισθήματα φρίκης και ερωτήματα γύρω από το ποιος θα επωφεληθεί από όλη αυτή την κοινωνική αναταραχή.» [Finimondo, Di che colore è la tua Mesa?]

Το καθήκον των κομμουνιστών δεν είναι να επικροτούν το οτιδήποτε κάνει το κίνημα. Το καθήκον των κομμουνιστών είναι να κατανοούν το κίνημα στη βάση της ριζοσπαστικής δυναμικής του και να ενθαρρύνουν αυτή τη δυναμική να αναπτυχθεί ως επαναστατική πράξη, υπέρ του επαναστατικού προγράμματος του προλεταριάτου. Εμείς ως κομμουνιστές πρέπει να είμαστε δίπλα στον αγώνα της τάξης για την αποσαφήνιση αυτού του έργου ενάντια τόσο στην αντίδραση όσο και στη μεταρρύθμιση, να αποτελέσουμε τη σύνδεση του σημερινού αγώνα της τάξης με τους αγώνες του παρελθόντος μοιραζόμενοι την εμπειρία που έχουμε αποκομίσει από αυτούς ως τάξη, καθώς και τη σύνδεση του σημερινού αγώνα με τους αγώνες του μέλλοντος προκειμένου να αντλήσουμε διδάγματα από το σήμερα, εν ολίγοις να εκπροσωπήσουμε την ιστορική διάσταση του αγώνα της τάξης μας.

Έχουμε συνείδηση του γεγονότος ότι τα πράγματα δεν είναι εύκολα. Τα «κίτρινα γιλέκα» είναι ένα αντιφατικό κίνημα όπως όλα τα άλλα προλεταριακά κινήματα στην ιστορία. Και ίσως τίποτα δεν θα βγει προς το παρόν από αυτό, εκτός από μια ισχυρή εμπειρία αγώνα και ρήξεων που θα ενισχύσει την «ταξική μνήμη» μας. Αλλά είναι δύσκολο να κατανοήσουμε ένα κίνημα υπό το

λόγο: διότι δεν υπάρχει καμία τάξη των «κίτρινων γιλέκων» ούτε κάποιο ανάλογο κοινωνικό πρόγραμμα...

Εδώ και τώρα, παντού και πάντα, είναι το προλεταριάτο ενάντια στην αστική τάξη, δύο τάξεις με κάθετα αντίθετα προγράμματα...

Πράγματι, υπάρχουν μόνο δύο προγράμματα που μάχονται για το μέλλον της ανθρωπότητας: από τη μια μεριά, η ιστορική διαδικασία κατάργησης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και του Κράτους τους, που είναι η αιτία της αθλιότητας, του πολέμου, της εκμετάλλευσης, της καταπίεσης και της κυριαρχίας... Από την άλλη μεριά, οι δυνάμεις της συντήρησης αυτού του εφιάλτη...

Χειμώνας 2018/19

πρίσμα αυτού που θα γίνει όταν ηττηθεί (ειδικά όταν η ήττα είναι ακόμα πολύ μακριά).

Από την άλλη μεριά, ένα κομμάτι του κινήματος έχει ήδη έλθει σε ρήξη με την αστική κοινωνία, την ιδεολογία και τους θεσμούς της – συνδικάτα, αριστερά ή δεξιά κόμματα, εθνική αντιτρομοκρατική ενότητα κ.λπ. Και το προλεταριακό περιεχόμενο του αγώνα μπορεί να ανοίξει τον δρόμο προς ευρύτερους ταξικούς αγώνες.

Τέλος, και παρόλο που μπορεί να ακουστεί προκλητικό, δηλώνουμε ότι όλη η πάρλα των μέσων περί του κινήματος των «κίτρινων γιλέκων» δεν μπορεί να μας κάνει να ξεχάσουμε το ουσιώδες γεγονός ότι κανένα κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» δεν υπάρχει, δεν υπήρξε ποτέ και δεν μπορεί να υπάρξει. Κι αυτό για έναν απλό, θεμελιώδη και αναπόφευκτο

Κίτρινο, Κόκκινο, Τρικολόρ ή Τάξη και Λαός

Ζιλ Ντωβέ

Μετάφραση: Shevek

Ανθρώπινη αναταραχή, με όλη τη χοντροκοπιά των μικρών και μεγάλων αναγκών της, με την οξεία απέχθειά της για την αστυνομία που την καταστέλλει.¹

Το να πούμε ότι τα «Κίτρινα Γιλέκα» προκάλεσαν ορυμαγδό σχολίων και αναλύσεων είναι λίγο. Το κείμενο που ακολουθεί εστιάζει μόνο σε ορισμένα σημεία που έχουν παρερμηνευθεί ή παραμεληθεί (και ενδεχομένως εκφράζει ορισμένες διαφωνίες προς τις υφιστάμενες αναλύσεις). Για μια βαθύτερη μελέτη του κινήματος συνιστούμε το κείμενο του Tristan Leoni, *Sur les Gilets Jaunes* (το οποίο μέχρι στιγμής υπάρχει μόνο στα γαλλικά: βλ. το παράρτημα «Πρότασεις για περαιτέρω μελέτη» στο τέλος του παρόντος κειμένου).

1. (σ.τ.μ.) Το απόσπασμα προέρχεται από το κείμενο του G. Bataille, *La «vieille taupe» et le préfixe sur dans les mots surhomme et surréaliste* (1930;) που περιλαμβάνεται στον τόμο G. Bataille, *Oeuvres Complètes, vol. II, σ. 93-109, 1970*. Παραθέτουμε ολόκληρη την πρόταση από την οποία προέρχεται το απόσπασμα, που αναδεικνύει καλύτερα τι θέλει να πει ο Ντωβέ: «Είναι η ανθρώπινη αναταραχή, με όλη τη χοντροκοπιά των μικρών και μεγάλων αναγκών της, με την οξεία απέχθειά της για την αστυνομία που την καταστέλλει, είναι η αναταραχή όλων –των ανθρώπων– (εκτός από την αστυνομία και τους φίλους της), που διαμορφώνει αποκλειστικά τις επαναστατικές μορφές σκέψης ενάντια στις αστικές μορφές σκέψης».

Παρά τις ήττες

Όσοι αυτοαποκαλούνται Κίτρινα Γιλέκα δεν έδρασαν ως παράσιτα στους ταξικούς αγώνες προκειμένου να τους θέσουν εμπόδια ή να τους καταπνίξουν: προέκυψαν ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης αν και ηττώμενης προλεταριακής αντίστασης, η οποία αντιμετωπίζει δυσμενείς συνθήκες.

Το 1995, ένα απεργιακό κύμα στη Γαλλία, συγκεκριμένα η διακοπή της λειτουργίας των σιδηροδρόμων για 3 εβδομάδες, με μαζική λαϊκή στήριξη, ανάγκασε την κυβέρνηση να πάρει πίσω τις μειώσεις των συντάξεων στον δημόσιο τομέα. Το 2005 ξέσπασαν ταραχές στα «μπανλιέ». Λίγους μήνες αργότερα, μια εξέγερση που ξέσπασε σε ολόκληρη τη χώρα ανάγκασε την κυβέρνηση να αποσύρει ένα νομοσχέδιο που προέβλεπε την καταβολή μειωμένων μισθών για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Επρόκειτο για επιμέρους νίκες σε έναν χαμένο πόλεμο. Το 2010, παρά τις πολυάριθμες διαδηλώσεις, αυξήθηκε η ηλικία συνταξιοδότησης και μειώθηκαν οι συντάξεις. Το 2017 τροποποιήθηκε ο Εργατικός Κώδικας ώστε να γίνουν ευκολότερες οι απολύσεις και οι προσλήψεις στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, παρά τις κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας. Την άνοιξη του 2018, οι εργαζόμενοι στον σιδηρόδρομο κατέβηκαν σε εκ περιτροπής απεργία διαρκείας, η οποία κατέληξε σε ήττα.

«Σπάστες-τροφοσυλλέκτες» (λογοπαίγνιο με τη λέξη *chasseur* που σημαίνει κυνηγός)

Το αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων ήταν η γενικευμένη απώλεια εμπιστοσύνης στην ικανότητα των συνδικάτων και των κομμάτων να υπερασπίζονται τα εργατικά συμφέροντα, που συνδυάστηκε με την όλο και μεγαλύτερη δυσaráσκεια απέναντι στη θεσμική πολιτική και την παρακμή του κοινοβουλίου ως θεσμού απορρόφησης κραδασμών: όταν η πλειοψηφία των ψηφοφόρων είπε ΟΧΙ στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη το 2005, μόνο και μόνο για να δουν το ΟΧΙ να μετατρέπεται σε ΝΑΙ από τους βουλευτές και τους γερουσιαστές 3 χρόνια αργότερα, ο κόσμος άρχισε να αμφιβάλλει αν η ψήφος του έχει κάποια πραγματική αξία.

Συνεπώς το κίνημα των «Κίτρινων Γιλέκων» δεν είναι ιστορικό ατύχημα: παρότι κανένας δεν θα μπορούσε να το προβλέψει, ήταν αναμενόμενο ότι μια τόσο πεισματώδης, αν και ανεπιτυχής, ανυποταξία θα παρέκαμπε τα συμβατικά κανάλια και θα παρήγαγε ένα κίνημα νέου τύπου.

Τα Κίτρινα Γιλέκα δεν αντιπροσωπεύουν κάποια συγκεκριμένη κατηγορία, ούτε ακόμα ένα άθροισμα κατηγοριών. Αποτελούν μια συλλογική εμπειρία, η οποία είναι τόσο πεισματώδης όσο ανομοιογενής και συγχυσμένη. Το εύρος της μπορεί να μετρηθεί από την απήχησή της στα κοινωνικά δίκτυα, αλλά ακόμα καλύτερα από τα μπλόκα στους οδικούς κόμβους και τις πο-

ρείες: 500.000 έως 1.000.000 άνθρωποι έλαβαν μέρος σε τουλάχιστον μία δράση του κινήματος των «Κίτρινων Γιλέκων».

Όσον αφορά τη βία, καθένας καταλαβαίνει ότι μια δράση που θα παρέμενε απλώς εντός της νομιμότητας θα λάμβανε ως απάντηση μόνο ωραία λόγια χωρίς κανένα περιεχόμενο. Την 1^η Δεκεμβρίου του 2018 όπως και την 16^η Μαρτίου του 2019, χιλιάδες κίτρινα γιλέκα στάθηκαν και παρέμειναν δίπλα στις –πολύ μικρότερες φυσικά– ομάδες που κατέβασαν τζαμαρίες, έφτιαξαν πρόχειρα οδοφράγματα και επιτέθηκαν στην αστυνομία. Η «ειρηνική» πλειοψηφία δεν ενώθηκε με τη «βίαη» μειοψηφία, ούτε ενέκρινε απαραίτητα τη συμπεριφορά της. Ούτε απέρριψε όμως τις οδομαχίες: η έλλειψη σεβασμού για τον νόμο και την τάξη βρήκε αποδοχή και θεωρήθηκε συμβατή με τους στόχους των «Κίτρινων Γιλέκων», ενδεχομένως ως συμπλήρωμα των πορειών και των μπλόκων. Βία δι' αντιπροσώπου. Συνολικά, οι προσπάθειες της κυβέρνησης, των κομμάτων και των ΜΜΕ να διαχωρίσουν τα καλά (εποικοδομητικά) Κίτρινα Γιλέκα από τα «κακά» (καταστροφικά ταραχοποιά στοιχεία) δεν είχαν επιτυχία.

Ωστόσο, μια τόσο μεγάλη κινητοποίηση δεν απέτρεψε την αποδυνάμωση του κινήματος. Μετά από μερικές εβδομάδες, τα μπλόκα στους δρόμους ήταν λιγότερο μαζικά, εν μέρει λόγω της αστυνομικής καταστολής, και αυτό στέρησε από τα Κίτρινα Γιλέκα την οικονομική και πολιτική αγωνιστική τους ισχύ. Οι συγκεντρώσεις στους οδικούς κόμβους μετατράπηκαν από σημεία μπλοκαρίσματος σε τόπους συνάντησης και συζήτησης. Πολλοί άνθρωποι που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία στη συλλογική δράση κατάφεραν να συνειδητοποιηθούν ως κοινωνικά άτομα, κάτι που είναι εξαιρετικά θετικό, χωρίς όμως να έχουν μεγάλη επίδραση στη λειτουργία της κοινωνίας.

Εν τω μεταξύ, τα πλήθη που συγκεντρώνονταν κάθε Σάββατο αποτελούσαν απόδειξη μιας ισχυρής, ανθεκτικής δέσμευσης. Παρά τους ξυλοδαρμούς, τους ακρωτηριασμούς, τις ποινικές καταδίκες και την τεράστια συκοφάντηση, τα Κίτρινα Πιλέκα δεν έσπασαν κάτω από την εξωτερική πίεση, συνέχισαν να καταλαμβάνουν τους δρόμους, αλλά το κίνημά τους δεν είχε την ικανότητα να ανανεωθεί. Η εβδομαδιαία επανάληψη των πορειών από τις 17 Νοεμβρίου του 2018 και μετά αναδείκνυε τόσο τα αποθέματα ενέργειας όσο και την απώλεια της ορμής ενός κινήματος που αναζητούσε την ταυτότητά του, όντας ανίκανο να διαρρήξει τον κύκλο της επανάληψης. Η αυτοοργανωμένη κοινότητα αγώνα αναπαρήγαγε τον εαυτό της αλλά δεν πήγε μακρύτερα και ήταν λιγότερο μέσο απ'όσο αυτοσκοπός.

Εργάτης / προλετάριος

Στη Γαλλία και σε άλλες χώρες, η ιστορία βρίθει μαζικών κινητοποιήσεων των επαγγελματιών και των τεχνιτών, και αν αυτές οι ομάδες αποτελούσαν την πλειοψηφία των Κίτρινων Πιλέκων, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το κίνημά τους θα δρούσε και θα αντιμετώπιζόταν διαφορετικά. Στην πραγματικότητα, παρά την αισθητή παρουσία τους τις πρώτες εβδομάδες, οι περισσότεροι μικροί επιχειρηματίες και έμποροι, δυσαρεστημένοι από τη μείωση του τζίρου λόγω των ταραχών στα κέντρα των πόλεων και της διατάραξης της κυκλοφορίας (την περίοδο της χριστουγεννιάτικης καταναλωτικής κραιπάλης) απομακρύνθηκαν από τα Κίτρινα Πιλέκα. Το κίνημα των «Κίτρινων Πιλέκων» του 2018-19 δεν ανήκει στον «μικροαστικό ριζοσπαστισμό» ή στον «ριζοσπαστισμό της μεσαίας (ή ακόμη και της μικρής μεσαίας) τάξης».

Πράγματι, είτε ακολουθήσουμε τον ορισμό σύμφωνα με τον οποίο προλετάριοι είναι αυτοί «που δεν έχουν τίποτα να χάσουν εκτός από τις αλυσίδες τους» (Κομμουνιστικό Μανιφέστο, 1848), είτε ακολουθήσουμε τον ορισμό σύμφωνα με τον οποίο προλετάριοι είναι «οι αποστερημένοι, δηλαδή αυτοί που δεν έχουν ιδιοκτησία, που δεν έχουν αποθέματα – και όχι οι κακοπληρωμένοι» (Μπορντίγκα, 1949), ή ακόμη τον ορισμό σύμφωνα με τον οποίο προλετάριοι είναι αυτοί που «δεν έχουν καμία εξουσία πάνω στη ζωή τους και το ξέρουν» (Καταστασιακή Διεθνής τ. 9, 1964), η τεράστια πλειοψηφία των Κίτρινων Πιλέκων ανήκει στο προλεταριάτο. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη. Στατιστικά, περίπου 20% του γαλλικού εργατικού δυναμικού είναι χειρώνακτες και το 27% καταλαμβάνει χαμηλόμισθες ανειδίκευτες θέσεις εργασίας στον τριτογενή τομέα.

Επίσης, στη Γαλλία υπάρχουν περισσότεροι από ένα εκατομμύριο αυτοαπασχολούμενοι και αρκετοί από αυτούς συμμετείχαν στα Κίτρινα Πιλέκα. Οι περισσότεροι από αυτούς τους «μικρο-επιχειρηματίες» θα ήταν ορθότερο να αποκαλούνται επισφαλείς εργαζόμενοι καθώς μόλις και μετά βίας μπορούν να επιβιώσουν ατομικά, πόσο μάλλον να υποστηρίξουν τα έξοδα μιας οικογένειας, μην έχοντας καμία πιθανότητα να γίνουν ποτέ «πραγματικά αφεντικά», δηλαδή να αποκτήσουν το ελάχιστο κεφάλαιο που απαιτείται για να προσλάβουν υπαλλήλους.

Όσο για το αν ο περισσότερος κόσμος έχει «αποθέματα», 10% του πληθυσμού στη Γαλλία έχει σήμερα στην κατοχή του συνολική ιδιοκτησία ύψους 2.600 ευρώ (έπιπλα, καταθέσεις, ένα παλιό αυτοκίνητο κ.λπ.). Η μέση κληρονομιά που αφήνει ένας άνθρωπος όταν πεθάνει ανέρχεται σε 27.600 ευρώ ενώ στο 1/3 των περιπτώσεων

το ύψος της κληρονομιάς δεν ξεπερνάει τα 7.000 ευρώ. Αυτός είναι λοιπόν ο υποτιθέμενος ευκατάστατος εργαζόμενος και αυτή είναι η υποτιθέμενη ανάδυση μιας διευρυμένης μεσαίας τάξης που μας περιλαμβάνει σήμερα σχεδόν όλους.

Σε γενικές γραμμές, τα Κίτρινα Γιλέκα δεν ανήκουν στους φτωχότερους των φτωχών: καταφέρνουν να διάγουν μια μίζερη ζωή, ωστόσο συνήθως βρίσκονται λίγο πιο πάνω από το επίσημο κατώφλι της φτώχειας, και έτσι δεν δικαιούνται να λαμβάνουν προνοιακά επιδόματα. Μπορεί να μην κινούνται κοινωνικά προς τα κάτω, δέχονται όμως μια αυξανόμενη συμπίεση του βιοτικού τους επιπέδου προς τα κάτω.

Εν ολίγοις, αντίθετα προς τη μεγάλη μάζα της οργανωμένης εργασίας, τα Κίτρινα Γιλέκα εργάζονται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις ή τρέχουν τη δική τους ατομική επιχείρηση, καταλαμβάνουν επισφαλείς θέσεις εργασίας που δεν καλύπτονται συνδικαλιστικά και στερούνται νομικής προστασίας, ενώ μέχρι πρόσφατα δεν είχαν τη δυνατότητα ή τη διάθεση να εμπλακούν σε συλλογικές κινητοποιήσεις. Για τους περισσότερους, το να κατέβουν στον δρόμο και να μπλοκάρουν μια οδική αρτηρία ήταν ένα πρώτο βήμα που τους ενδυνάμωσε. Αναγκάστηκαν να επινοήσουν τρόπους και μέσα δράσης που συχνά είναι διαφορετικά από τους τρόπους και τα μέσα δράσης που χρησιμοποιούνται από τη συνδικαλισμένη και πολιτικά οργανωμένη εργασία. Το κεντρικό ερώτημα δεν είναι ωστόσο η κοινωνιολογική σύνθεση των Κίτρινων Γιλέκων, και συγκεκριμένα το ποσοστό των προλετάρων ανάμεσά τους. Αυτό που μετράει είναι αυτό που κάνουν, αυτό που στοχεύουν και το αποτέλεσμα στο οποίο προσβλέπουν.

Τα περισσότερα Κίτρινα Γιλέκα αυτοπροσδιορίζονται ως εργαζόμενοι και όχι ως προλετάριοι: δεν τοποθετούν τον εαυ-

τό τους στη σχέση της μισθωτής εργασίας έναντι του κεφαλαίου. Σήμερα, εκτός από μερικούς αργόσχολους πλούσιους και τους άνεργους, καθένας λέγεται ότι ασκεί «εργασία» κάποιου είδους, και ο ιδιοκτήτης ενός μικρού καταστήματος ρούχων συνηθίζει να λέει ότι περνά περισσότερες ώρες την εβδομάδα στο μαγαζί του από την πωλήτρια. Σε γενικές γραμμές, τα μόνα αφεντικά που στοχοποιούνται από τα Κίτρινα Γιλέκα είναι οι μεγιστάνες, οι χρηματιστές, οι τραπεζίτες, οι βρικόλακες που πίνουν το αίμα των παραγωγών του πραγματικού πλούτου. Ο εχθρός δεν είναι τόσο ο επιχειρηματικός κόσμος όσο οι Μεγάλες Επιχειρήσεις. Αυτό ερμηνεύει γιατί το σχέδιο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος δεν είναι δημοφιλές, καθώς παραπέμπει στη φιλανθρωπία και στην παροχή βοηθημάτων απορίας: θα πήγαινε ενάντια στον αυτοσεβασμό των αντρών και των γυναικών που θέλουν να μπορούν να ζουν από τη δουλειά τους.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των Κίτρινων Γιλέκων είναι το γεγονός ότι η σύνθεσή τους είναι κατά κύριο λόγο προλεταριακή χωρίς να αποτελούν προλεταριακό κίνημα, διότι δεν αντιδρούν ως εργαζόμενοι που αντιμετωπίζουν τα αφεντικά – και πιθανώς εναντιώνονται σε αυτά.

Συνολικά, το κίνημα παρέμεινε έξω από τους χώρους εργασίας.

Σχεδόν όλα τα Κίτρινα Γιλέκα που εργάζονται (που είναι μακράν η πλειοψηφία) έδρασαν συλλογικά εκτός του ωραρίου εργασίας. Δεν κατέβηκαν σχεδόν ποτέ σε απεργία. Εκτός από ορισμένες αξιοσημείωτες αλλά λίγες εξαιρέσεις, δεν κάλεσαν σε απεργία και έγιναν πολύ λίγες κινητοποιήσεις αλληλεγγύης σε απεργίες που ήδη πραγματοποιούνταν. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι η εξέγερση των Κίτρινων Γιλέκων δεν ώθησε σε αναταραχές εντός των χώρων εργασίας. Στον περιορισμένο

βαθμό που επιφυλακτικά υπήρξαν κοινές κινητοποιήσεις («Κίτρινα Γιλέκα, Κόκκινα Γιλέκα ή Χωρίς Γιλέκο, Ας Αγωνιστούμε Μαζί!», που ορισμένες φορές μάλιστα συμπληρώνονταν από τα πράσινα γιλέκα των οικολόγων), η συμμαχία περισσότερο έμεινε στα λόγια παρά απέκτησε πραγματική ισχύ, εκφράζοντας την αμοιβαία συμπάθεια και όχι τη συνεργασία, σαν να επρόκειτο για παράλληλους κόσμους που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να συναντηθούν. Έτσι, δεν υπήρξε καμία «σύγκλιση των αγώνων» στην οποία να μπορούμε να αναφερθούμε.

Για παράδειγμα, υπήρχε μια ευμεγέθους γυναικεία συμμετοχή στις διαδηλώσεις και στα μπλόκα, μεγαλύτερη από τη συνήθη συμμετοχή στις πολιτικές ή τις συνδικαλιστικές δράσεις. Δεν είναι όλα τα θηλυκά Κίτρινα Γιλέκα μισθωτές εργάτριες αλλά πολλές από αυτές είναι, αναλόγως προς το ποσοστό των γυναικών στη μισθωτή εργασία. Μέσα στα 50 χρόνια που πέρασαν από το 1968 έως το 2018, ενώ το ανδρικό εργατικό δυναμικό στη Γαλλία αυξήθηκε μόνο από 13,3 εκατομμύρια σε 13,7 εκατομμύρια, η απασχόληση των γυναικών αυξήθηκε από 7,1 σε 12,9 εκατομμύρια. Ένα μεγάλο κομμάτι έχει αναλάβει ενεργό δράση στις διαδηλώσεις και στα μπλόκα των δρόμων αλλά πολύ λίγες (αν όχι καμία) δεν κατέφυγαν στο ισχυρό «όπλο» της απεργίας που τους προσφέρει η δραστηριότητά τους εντός του χώρου εργασίας. Η διακοπή ή η παρεμπόδιση (ακόμα και μερικά) της λειτουργίας του σχολείου, του παιδικού σταθμού, της καντίνας του εργοστασίου, της καφετέριας του γραφείου ή των υπηρεσιών του δημαρχείου θα είχαν μεγάλο οικονομικό και πολιτικό αντίκτυπο. Το στέλεχος μπορεί να καθαρίσει με ηλεκτρική σκούπα το πάτωμα της επιχείρησης και ο διευθυντής του σχολείου μπορεί να βοηθήσει στην προετοιμασία των σχολικών γευμάτων, αλλά είναι

απίθανο να το κάνουν για περισσότερο από ένα-δυο μέρες. Οι έμφυλες διακρίσεις στην αγορά εργασίας έχουν ως αποτέλεσμα ότι οι περισσότερες γυναίκες εγκλωβίζονται σε κακοπληρωμένες και χαμηλόβαθμες θέσεις εργασίας. Ωστόσο αυτές οι θέσεις εργασίας τους τοποθετούν σε μια θέση ισχύος, συχνά εξίσου στρατηγικής με αυτή των αντρών. Το γεγονός ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό των γυναικών αξιοποίησε αυτή τη θέση ισχύος, παρά τη μεγάλη συμμετοχή τους στο κίνημα, δείχνει πόσο δύσκολο είναι για αυτές –και για τους άντρες– να υπερβούν το βάρος τριάντα ετών πανωλεθρίας της εργατικής τάξης.

Μια σύγκριση μπορεί να είναι βοηθητική. Παρότι τα Κίτρινα Γιλέκα του 2018-19 και οι εξεγερμένοι στα «μπανλιέ» το 2005 είναι εντελώς διαφορετικοί μεταξύ τους, έχουν κάτι κοινό. Οι ταραξίες του 2005 έμειναν στα προάστια και δεν επιτέθηκαν «στην πιο όμορφη λεωφόρο του κόσμου», αλλά η εξέγερσή τους απέκτησε τέτοιες διαστάσεις που η κυβέρνηση κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και επέβαλλε απαγόρευση κυκλοφορίας σε μια σειρά από πόλεις. Ωστόσο, παρά την κοινωνική τους προέλευση και το γεγονός ότι αρκετοί από αυτούς εργάζονταν, οι εξεγερμένοι των «μπανλιέ» δεν συνδέθηκαν με αγώνες στους χώρους εργασίας, λες και αγωνίζονταν στους δρόμους γιατί δεν είχαν τη δυνατότητα –και τη θέληση– να το κάνουν στο εργαστήριο ή το γραφείο όπου εργάζονταν. Οι απεργίες που πραγματοποιούνταν εκείνες τις τρεις εβδομάδες που διήρκησαν οι ταραχές το 2005 εξελίχθηκαν διαχωρισμένα από την εξέγερση στα προάστια.

Ισότητα, αλληλεγγύη, ενότητα

Μια γυναίκα που συμμετείχε στη γενική συνέλευση των Κίτρινων Γιλέκων του Saint-

Nazaire (6-7 Απριλίου 2019) καταδίκασε την «ταξική περιφρόνηση» που δείχνουν οι κυβερνώντες προς τους κυβερνώμενους ενώ την ίδια στιγμή εξέφρασε τη χαρά της που στη γενική συνέλευση συμμετείχαν οι «πάντες», από «επιχειρηματίες» μέχρι «παραλήπτες κοινωνικής πρόνοιας». Ωστόσο, η τάξη δεν περιορίζεται στην «περιφρόνηση», πηγάζει από συγκεκριμένα συμφέροντα τα οποία είναι διαφορετικά από τα συμφέροντα όσων τυχαίνει να ανήκουν σε μια άλλη τάξη. Το αφεντικό μιας μικρής επιχείρησης παροχής υπηρεσιών, ο ιδιοκτήτης ενός καταστήματος υποδημάτων και ο υδραυλικός που απασχολεί πέντε εργαζόμενους έχουν ανάγκη και οι τρεις τους χαμηλούς μισθούς ακριβώς όπως και ο πρόεδρος της Tesco.

Η συνοχή των Κίτρινων Γιλέκων βασίζεται στο ότι δρουν σαν να μην υπάρχουν τάξεις, σαν να αποτελούν τον πραγματικό εργαζόμενο λαό που έρχεται σε σύγκρουση με μια παράνομη κυβέρνηση που βρίσκεται στην έμμισθη υπηρεσία μιας χούφτας μεγιστάνων του πλούτου.

Παρότι σταδιακά το αίτημα για μεγαλύτερους μισθούς εμφανιζόταν όλο και συχνότερα στις συζητήσεις των Κίτρινων Γιλέκων (αρχικά δινόταν έμφαση μόνο στην αύξηση του ελάχιστου μισθού), η γραμμή επίθεσής τους δεν στόχευε τόσο τη μισθωτή εργασία όσο το εισόδημα, δηλαδή την αγοραστική δύναμη. Γι' αυτούς, το χρήμα αποτελεί την ουσία του ζητήματος, το χρήμα που κερδίζει η εργασία και αποσπάται από τους φόρους, και κυριότερα αυτό που μπορεί να προσφέρει το χρήμα: μια «αξιοπρεπή» ζωή και αυτοσεβασμό. Για αυτούς, ισότητα σημαίνει να έχει καθένας/καθεμία τη δυνατότητα να ζήσει από τη δουλειά του/της, είτε πρόκειται περί μισθωτής εργασίας είτε όχι.

Το γεγονός ότι κάποιοι άνθρωποι ζουν σε παλάτια ενώ άλλοι είναι αναγκα-

σμένοι να ζουν στον δρόμο αποτελεί μια τόσο κατάφωρη ανισότητα, μία από τις πιο αποκρουστικά ορατές ενδείξεις ότι ο υπάρχων κόσμος πρέπει να αλλάξει.

Ωστόσο, η συνειδητοποίηση της ανισότητας οδηγεί σε μια καλύτερη κατανόηση των κοινωνικών ζητημάτων μόνο αν εξετάσουμε την αιτία της άνισης κατανομής του πλούτου. Η έμφαση στο ζήτημα της ανισότητας δίνει προτεραιότητα στην ποσότητα χρήματος που κατέχει ο καθένας, πόσα πολλά κερδίζει, κληρονομεί και καταβάλλει σε φόρους: παραβλέπει το βασικό γεγονός ότι η κοινωνική θέση που κατέχει ο καθένας από εμάς καθορίζει πόσο πλούσιοι ή φτωχοί είμαστε. Φυσικά οι αστοί είναι πλούσιοι, αλλά είναι πλούσιοι επειδή είναι αστοί και όχι το ανάποδο. Μόλις κανείς αρχίσει να σκέφτεται με όρους εισοδήματος, τοποθετεί τον εαυτό του σε μια βαθμιδωτή κλίμακα με πολλαπλά επίπεδα από την κορυφή ως τον πάτο και σχηματίζεται η εικόνα ότι καθένας μπορεί να ανεβεί ή να κατεβεί τα σκαλιά αυτής της σκάλας. Αυτή η εικόνα συσκοτίζει την κατανόηση της κοινωνίας ως ενός συνόλου ομάδων το καθένα εκ των οποίων καθορίζεται από τη λειτουργία του.

Η κυρίαρχη τάση μέσα στα Κίτρινα Γιλέκα αποδέχεται τη συσσώρευση του πλούτου και την ανισότητα που αυτή συνεπάγεται, αρκεί αυτή να παραμένει ήπια και να μην επιτρέπει σε κανέναν να εκμεταλλεύεται τη θέση του για να κυριαρχεί πάνω στους άλλους. Εν ολίγοις, μέμφονται αυτή την κοινωνία για το ότι δεν είναι δίκαια και αγωνίζονται για έναν κόσμο όπου κανείς δεν θα είναι πολύ πλούσιος ή πολύ φτωχός. Ούτε αριστοκράτες ούτε ζητιάνοι. Ούτε κερδοσκόποι ούτε παράσιτα επίσης. Η μόνη θεραπεία στην υπερβολική ανισότητα είναι μια δίκαιη αναδιανομή: το να πάρεις από τους χυδαία πλούσιους για να δώσεις στους άδικα φτωχούς. Όπως έχουν σήμερα

τα πράγματα, με τους αστούς να έχουν το πάνω χέρι, αυτό το είδος πλατφόρμας για την «πραγματική Αριστερά», που βασίζεται σε έναν αναθεωρημένο Κεϋνσιανισμό, είναι εξαιρετικά απίθανο να επιτευχθεί ή ακόμη και να επιχειρηθεί, εκτός αν προκύψει ένα ξέσπασμα αγώνων που μέχρι στιγμής δεν φαίνεται στον ορίζοντα.

Η επανεφεύρεση ενός «λαού»

«Είμαστε η μητέρα πατρίδα, είμαστε εξαγριωμένοι και φοβόμαστε για το μέλλον των παιδιών μας», διακήρυττε ένα κάλεσμα για κινητοποίηση στις 6 Ιανουαρίου. Η αυτοαναγνώριση των Κίτρινων Πιλέκων ως λαού εμπνέεται από τη ρεπουμπλικανική ιδεολογία μετά το 1789, η οποία εκφράζεται στο σύνθημα «Μακρόν = Λουδοβίκος 16^{ος}» που γράφτηκε στους τοίχους. Το 2019 επανεφευρέθηκε η «κοινωνική δημοκρατία», της οποίας το σημαντικότερο (αν όχι κεντρικό) ζήτημα, από τη Γαλλική Επανάσταση έως το 1848 και καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, ήταν ακριβώς το δικαίωμα στην εργασία. Αυτό ήταν και είναι κάτι παραπάνω από τη διεκδίκηση εργατικών δικαιωμάτων ή δουλειάς για όλους: διεκδικεί τη δυνατότητα να μπορούν όλοι να ζουν από τη δουλειά τους, και μάλιστα αξιοπρεπώς, δηλαδή να έχουν τη δυνατότητα να στηρίζουν την οικογένειά τους (σε ένα όχι πολύ μακρινό παρελθόν, ο άντρας εργάτης, ειδικά αν ήταν ειδικευμένος, ένωθε περήφανος που ήταν το κύριο ή το μόνο οικονομικό στήριγμα της οικογένειας· σήμερα, εκείνη που στηρίζει οικονομικά την οικογένεια είναι συχνά η ανύπαντρη μητέρα).

Κατά την περίοδο της ακμής του το εργατικό κίνημα –που είναι σήμερα παρηκμασμένο αλλά όχι εντελώς πεθαμένο– κατάφερε να συσπειρώσει αρκετό κόσμο που δεν ανήκε στην εργατική τάξη,

που του παρείχε σταθερή εκλογική στήριξη: μικροαγρότες (σε χώρες όπως η Γαλλία και η Ιταλία) και στρώματα που στο παρελθόν αποκαλούνταν «μικροαστικά» και συχνότερα σήμερα στρώματα της «μισθωτής μεσαίας τάξης».

Τα σοσιαλδημοκρατικά και τα σταλινικά κόμματα συνένωσαν έναν «λαό» γύρω από την οργανωμένη εργασία. Σε μια εργατική γειτονιά δεν ανήκαν όλοι στην εργατική τάξη. Ορισμένοι μικροί μαγαζάτορες, δάσκαλοι, υπάλληλοι και εργαζόμενοι στις δημόσιες υπηρεσίες συμπαρατάσσονταν με τους εργάτες για να σχηματίσουν ένα λαϊκό περιβάλλον, στον πυρήνα του οποίου βρισκόταν ο κόσμος της βιομηχανικής εργασίας.

Το γαλλικό ΚΚ ήταν ένα από τα ισχυρότερα στον δυτικό κόσμο, αλλά δεν αποτελούσε εξαίρεση ως προς την καλλιέργεια μιας πατριωτικής εικόνας, υποστηρίζοντας ότι είναι πιο «εθνικό» από τους «κοσμοπολίτες» αστούς. Κάθε συνέδριο του ΚΚΓ τελείωνε με τους συνέδρους να τραγουδούν τόσο τη Διεθνή όσο και τη Μασσαλιώτιδα, και ήταν σύνηθες στις καταλήψεις εργοστασίων να υψώνεται στις πύλες τόσο η κόκκινη όσο και η τρίχρωμη γαλλική σημαία.

Από τότε που το ΚΚΓ έχασε τη δύναμη ενοποίησης που διέθετε, πολλές από τις συνιστώσες (είτε ανήκουν στην εργατική τάξη είτε όχι) που αντιπροσώπευε και ενοποιούσε έχουν καταστεί πολιτικά ορφανές και αναζητούν οποιαδήποτε κοινότητα φαίνεται να είναι διαθέσιμη. Μια διέξοδος εί-

να η κοινότητα που δεν δομείται πια γύρω από τον πυρήνα της εργατικής τάξης αλλά, αντίθετα, είναι η κοινότητα του λαού που ενοποιείται στη βάση του γεγονότος ότι τα μέλη της τυχαίνει να ζουν στη Γαλλία, η οποία μπορεί να συνεπάγεται την άνοδο του εθνικισμού ή της ξενοφοβίας – χωρίς ωστόσο αυτό να είναι απαραίτητο. Στην πραγματικότητα, το «μεταναστευτικό ζήτημα» και η Ευρωπαϊκή Ένωση παίζουν ελάχισονα ρόλο στις συζητήσεις και τις διεκδικήσεις των Κίτρινων Γιλέκων (αντίθετα από το Εθνικό Μέτωπο –που σήμερα ονομάζεται Εθνικός Συναγερμός– που πάντοτε θέτει τη μετανάστευση και την αντίθεση ανάμεσα στην «εθνική κυριαρχία της Γαλλίας» και την «παγκοσμιοποίηση» ως κεντρικά σημεία του πολιτικού του προγράμματος).

Εν ολίγοις, η πιο προσιτή διαθέσιμη ταυτότητα είναι το ανήκειν στον εργαζόμενο λαό, με την ευρύτερη δυνατή έννοια. Αυτό εξηγεί γιατί πολλοί άντρες και γυναίκες που λ.χ. είναι αδιάφοροι ή ακόμη και εχθρικοί απέναντι στις απεργίες μπορούν να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους στα «Κίτρινα Γιλέκα» και να ταυτιστούν μαζί τους, ακόμα και χωρίς να λαμβάνουν μέρος στις δράσεις τους, ορισμένες φορές απλώς βάζοντας ένα κίτρινο γιλέκο στο παρμπρίζ ή επισκεπτόμενοι ένα διαδικτυακό φόρουμ που υποστηρίζει το κίνημα. Οι απεργίες είναι διασπαστικές αλλά ο «λαός» δεν γνωρίζει διαίρεση γιατί διαφορετικά θα έπαυε να είναι λαός και η εσωτερική σύγκρουση είναι προάγγελος κοινωνικής αναταραχής.

Καθώς η παραδοσιακή πολιτική, τα κόμματα και ακόμη και τα συνδικάτα είναι παράγοντες διάσπασης, τι είναι αυτό που φέρνει κοντά τους ανθρώπους; Συνήθως, τα κοινωνικά κινήματα τροφοδοτούνται (και καταπνίγονται) από μια υπερπληθώρα μύθων: στη Γαλλία αυτοί οι μύθοι περιλαμβάνουν την πτώση της Βαστίλης στις

14 Ιουλίου, τους Ιακωβίνους το 1793, την ανατροπή της μοναρχίας το 1830, την εργατική εξέγερση του Ιουνίου του 1848, την Κομμούνια του 1871, την Αντίσταση ανάμεσα στο 1940 και το 1944 κ.λπ. Το 2018-2019 μια μοναδική ιστορική αναφορά κυριαρχεί πάνω σε όλες τις υπόλοιπες: η ρεπουμπλικανική Γαλλία, η κοινωνική δημοκρατία, και αντί για την κόκκινη σημαία, η τρίχρωμη σημαία είναι παντού ορατή.

Ένας λαός χρειάζεται σύμβολα ενοποίησης και μάχεται για τα είδωλά του. Το βάνσιμο της Αψίδας του Θριάμβου στο Παρίσι με το σύνθημα «Τα Κίτρινα Γιλέκα Θα Θριαμβεύσουν» αποτέλεσε τη δημόσια επανοικειοποίηση ενός σημαντικού τόπου της δημοκρατίας, ενός πολιτικού τεμένους που είχε υποτίθεται καταληφθεί από μια παράνομη ελίτ. Δες και έχει διαρρηχθεί το συμβόλαιο ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον λαό: η Κρατική εξουσία δεν είναι πια εναρμονισμένη με τα συμφέροντα του απλού ανθρώπου. Μέσα στο μνημείο, ο ακρωτηριασμός του προσώπου του αγάλματος μιας οργισμένης γυναίκας (που ενθάρρυνε τους εθελοντές του 1792 στον δρόμο τους προς την υπεράσπιση της επαναστατικής Γαλλίας που βρισκόταν σε πόλεμο ενάντια στις αντιδραστικές μοναρχίες) ήταν μια απάντηση σε αυτό που τα Κίτρινα Γιλέκα θεωρούσαν παραμόρφωση της Γαλλίας τον 21^ο αιώνα από μια προνομιούχα μειοψηφία.

Αυτονομία

Ένα αμετάβλητο χαρακτηριστικό της ριζοσπαστικής κριτικής είναι η προβολή και η υποστήριξη όλων των προλεταριακών δράσεων που διαρρηγνύουν τον κρατικό ή γραφειοκρατικό έλεγχο: οι επαναστάτες προωθούν την αυτοοργάνωση, τις άγριες απεργίες, τη γενική συνέλευση ως κυρίαρχο σώμα, την άμεση δημοκρατία... Είναι πράγ-

ματι αναπάντεχο, ότι το ελευθεριακό σύνθημα: «Κάτω οι Ηγέτες!» μπορεί να θεωρηθεί ως το κεντρικό σύνθημα των Κίτρινων Γιλέκων. Ωστόσο, καθώς εκδιπλώθηκε η δραστηριότητά τους, η αυτονομία μετατρέπεται από ζήτημα ανάγκης σε ζήτημα ουσίας. Τα Κίτρινα Γιλέκα αυτοοργανώνουν τα Κίτρινα Γιλέκα, των οποίων το πρόγραμμα είναι πρώτα και κύρια η κοινή συνάντηση και δράση, ειρηνική αν είναι δυνατό, παράνομη αν χρειαστεί. Ωστόσο η εξέγερση επαναλαμβάνεται το ένα Σάββατο μετά το άλλο: ούτε πηγαίνει παραπέρα από τους πρωταρχικούς της στόχους ούτε θέτει υπό αμφισβήτηση τα όριά της.

Μπορεί να φαίνεται ότι η ανάλυση των «Κίτρινων Γιλέκων» που κάνουμε από την αρχή αυτού του κειμένου τα αντιμετωπίζει ως ένα αδιαφοροποίητο σύνολο και παραβλέπει την πολλαπλότητά τους, με άλλα λόγια τα «υποστασιοποιεί». Αλλά αυτός είναι ακριβώς ο τρόπος που θέλουν τα

Κίτρινα Γιλέκα να τα βλέπουν. Σε κάθε περίπτωση, αντλούν την ενέργειά τους από την ικανότητά τους να μη δέχονται κανένα ορισμό εκτός από αυτόν που δίνουν στον εαυτό τους ως σύνολο. Η ανθεκτικότητά τους απαιτεί να μην λάβουν κανένα άλλο όνομα εκτός από «Κίτρινα Γιλέκα» και για αυτά αυτό το συλλογικό όνομα είναι αρκετό. Πρόκειται για ένα αξιοσημείωτα εύστοχο σύμβολο αμοιβαίας αναγνώρισης. Το γιλέκο υψηλής ορατότητας δεν είναι ρούχο αλλά κάτι που φοράς πάνω από τα ρούχα. Το κίτρινο γιλέκο συνήθως συνδέεται με χειρωνακτικές όχι και τόσο καλά πληρωμένες δουλειές (εργασία στις οδούς, στις κατασκευές, στους σιδηροδρόμους κ.λπ.). Ωστόσο, παρόλο που συνδέεται με την εργασία δεν είναι τόσο ένδυμα εργασίας όπως ήταν στο παρελθόν το σακάκι εργασίας (donkey jacket) και όπως συνεχίζει να είναι η εργατική φόρμα: αποτελεί περισσότερο προστατευτικό ένδυμα που μπορεί να

φορεθεί πάνω από ένα παλτό ή ένα σακάκι, χωρίς τους περιορισμούς της φόρμας εργασίας. Η ιδιότητα της «υψηλής ορατότητας» περικλείει το πρόγραμμα των Κίτρινων Γιλέκων: η διεκδίκηση του δικαιώματος στην εργασία υπό συνθήκες προστασίας του εργαζόμενου και της οικογένειάς του. Αν και μια σειρά από μειονότητες, και ειδικά σεξουαλικές μειονότητες, δίνουν έναν δύσκολο αγώνα ενάντια στην κοινωνική τους «αορατοποίηση», πήρε μόνο μερικές μέρες στα Κίτρινα Γιλέκα να επιτύχουν εθνική και ακόμη και διεθνή ορατότητα.

Το κίτρινο γιλέκο επιτρέπει τον ορισμό μιας κοινότητας χωρίς αναφορά σε ένα συγκεκριμένο δόγμα, ιδεολογία ή κόμμα, χωρίς αναφορά σε τίποτα εκτός από την παράδοση ενός ρεπουμπλικανικού έθνους, την οποία τα Κίτρινα Γιλέκα αποφεύγουν να αποσαφηνίσουν: είναι ικανοποιημένοι με συναινετικά σύμβολα όπως η Γαλλική σημαία, αλλά χωρίς αυτό να έχει ιδιαίτερη εθνικιστική χροιά. Σπανίως ακούγονται επικρίσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση ή τους μετανάστες και υπάρχει μια μειοψηφική αλλά πραγματική συμμετοχή «μη λευκών» αντρών και γυναικών. Οι μόνοι που διατυπώνουν θεωρίες είναι οι διανοούμενοι ή οι ακτιβιστές, παραμένοντας όμως στο περιθώριο ενός κινήματος που δεν εμπιστεύεται κανένα δόγμα, χωρίς να παίζουν ηγετικό ρόλο σε μια συγκέντρωση που είναι δύσπιστη απέναντι στους ηγέτες. Το μόνο ζήτημα πάνω στο οποίο τα Κίτρινα Γιλέκα συμφωνούν είναι το δημοψήφισμα, το οποίο δεν οδηγεί σε κάποια ρεαλιστική πολιτική διέξοδο: προσφέρει στα Κίτρινα Γιλέκα έναν ιδανικό ενοποιητικό στόχο, σχεδόν πολύ καλό για να είναι αληθινός, εντελώς ουτοπικό ώστε να μη δημιουργεί διχόνοια στο εσωτερικό τους, καθώς στερούνται των μέσων να το επιβάλλουν στο παρόν και σε κάθε ορατό μέλλον.

Ο ρεφορμισμός στο πρόσφατο παρελθόν και σήμερα

Παρά την απόρριψη όλων των υφιστάμενων κομμάτων και την άρνησή τους να οικοδομήσουν ένα καινούριο, τα Κίτρινα Γιλέκα ξαναζωντανεύουν κλασικά στοιχεία του ρεφορμισμού.

Στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, το εργατικό κίνημα –με την ευρεία έννοια– όπως και το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων, υποβαθμίζει το ταξικό ζήτημα σε μια αντίθεση ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς: όταν αναφέρεται στην αστική τάξη εννοεί μόνο τους μεγάλους επιχειρηματίες και τους ολιγάρχες του χρήματος και όταν αναφέρεται στον καπιταλισμό εννοεί μόνο τα τραστ και τα μονοπώλια.

Άλλωστε, το εργατικό κίνημα μπορεί να ισχυρίζεται ότι αγωνίζεται ενάντια στην εκμετάλλευση αλλά, στην πραγματικότητα, δρα μόνο στο επίπεδο των σχέσεων διανομής: όπως και τα Κίτρινα Γιλέκα, διεκδικεί περισσότερα χρήματα. Όταν μία από τους εμπνευστές του κινήματος ρώτησε την κυβέρνηση «Τι κάνετε με τα λεφτά μας;» απηχούσε αθέλητα το σύνθημα του ΚΚΓ «Θέλουμε τα λεφτά μας πίσω». Από τη λάιτ Αριστερά μέχρι τους πρώην Τροτσκιστές και Σταλινικούς, σχεδόν όλοι συμφωνούν σε κάποια παραλλαγή ενός προγράμματος αναδιανομής («Ας μοιράσουμε τον Πλούτο» κ.λπ.).

Όταν ένας μισθωτός αποτύχει να κερδίσει έναν υψηλότερο μισθό απλώνοντας το χέρι στην πηγή του (εκεί που αναπαράγεται η σχέση εργασίας/κεφαλαίου) μέσα από την άμεση αντιπαράθεση με το αφεντικό, η διεκδίκησή του μετατίθεται στο αποτέλεσμα αυτής της σχέσης: στο χρήμα, που διαθέτουν όλοι, μολονότι σε διαφορετικές ποσότητες. Ο άστεγος, ο Διευθύνων Σύμβουλος, ο ιδιοκτήτης σούπερ μάρκετ

και ο ταμίας, όλοι λαμβάνουν μέρος στην καθολική κίνηση του χρήματος. Τότε ο μισθωτός δεν αντιμετωπίζει πια το κεφάλαιο, απευθύνεται στις δημόσιες αρχές που διαθέτουν κάποια ρυθμιστική ισχύ πάνω στην αναδιανομή του υπάρχοντος πλούτου. Ανάλογα με το μέγεθος της πίεσης που θα μπορέσουν να ασκήσουν οι προλετάριοι, το Κράτος θα τους προσφέρει ή δεν θα τους προσφέρει μια «δικαιότερη» συμφωνία μέσω του ελάχιστου μισθού, των συντάξεων γήρατος, των οικογενειακών επιδομάτων και των επιδομάτων ανεργίας, των προοδευτικών φορολογικών συντελεστών κ.λπ.

Όπως όλοι γνωρίζουν, η οργανωμένη εργασία στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική βρίσκεται σε κατάσταση παρακμής, οι πραγματικοί μισθοί και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν μειωθεί και οι κυβερνήσεις έχουν αυξήσει τα φορολογικά βάρη στον εργαζόμενο κόσμο ενώ ταυτόχρονα παρέχουν όλο και μεγαλύτερες φοροελαφρύνσεις στις επιχειρήσεις: μειώσεις φόρων για τους πλούσιους, ένα είδος αντίστροφης κοινωνικής πρόνοιας. Η άρνηση της αύξησης του φόρου των καυσίμων στη Γαλλία μεταμορφώθηκε σε μια ευρύτερη και βαθύτερη συλλογική κατακραυγή, που έφερε κοντά ετερογενείς ομάδες γύρω από έναν κοινό στόχο: την αποκατάσταση ενός δημοκρατικού δημόσιου φορέα που θα αντιπροσωπεύει πραγματικά και θα προστατεύει τον «πραγματικό» λαό.

Το γεγονός ότι το κίνημα εστιάζει στην αγοραστική δύναμη αντανakλά μια συγκεκριμένη πολιτική στάση. Το εισόδημα του μισθωτού προέρχεται από την εργασία του. Το εισόδημα του αφεντικού προέρχεται από την εργασία του μισθωτού. Αλλά όταν το ζήτημα φτάσει στο χρήμα, τα ποσά που και οι δύο αποκομίζουν εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το πόσα δίνουν στο κράτος και πόσα παίρνουν πίσω με τη μορ-

«Αξιοπρεπής αγοραστική δύναμη άμεσα για όλους»

φή των δημόσιων υπηρεσιών, των επιδομάτων κ.λπ. Τόσο ο ιδιοκτήτης ενός μεγάλου εστιατορίου όσο και ο λαντζέρης του θεωρούν ότι πληρώνουν πάρα πολλούς φόρους σε σύγκριση με αυτά που παίρνουν πίσω. Εν τέλει, και οι δύο μπορεί να οδηγούν ντιζελοκίνητα αμάξια και επομένως και οι δύο επιβαρύνθηκαν φορολογικά από την αύξηση του κόστους της βενζίνης.

Είναι απίθανο να υπήρξε κάποιος ιδιοκτήτης μεγάλου εστιατορίου που να συμμετείχε στα μπλόκα των δρόμων. Ωστόσο το ζήτημα της αγοραστικής δύναμης είναι ένα ισχυρό ενοποιητικό στοιχείο. Φυσικά, τα συμφέροντα του ιδιοκτήτη μαγαζιού υποδημάτων έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα του πωλητή του: ένας υψηλότερος μισθός για τον δεύτερο θα έθιγε τα κέρδη του πρώτου. Παρόλα αυτά, τα Κίτρινα Πλέκα ξεπερνούν αυτή την αντίφαση γιατί δεν στοχεύουν την καπιταλιστική κοινωνική σχέση. Είναι καθήκον και έργο των δημόσιων αρχών να επιβάλλουν τη φορολογική ισότητα (διακοπή των φορολογικών μειώσεων για τους πλούσιους: φορολογία του καθενός ανάλογα με τα εισοδήματά του) και να ρυθμίσουν τον ανταγωνισμό (τα σούπερ μάρκετ θα πρέπει να πληρώνουν τους παραγωγούς γάλακτος στη σωστή τιμή του κόστους παραγωγής τους). Ελπίζουν να διορθώσουν την κοινωνική αδικία μέσω της κρατικής αμεροληψίας και να μετασχηματίσουν το Κράτος από αντίπαλο σε συνεργάτη, ακόμα και αν πρό-

κείται για ένα ανανεωμένο Κράτος κάτω από τον έλεγχο των πολιτών χάρη σε συχνά δημοψηφίσματα που θα οργανώνονται με λαϊκή πρωτοβουλία.

Μια μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον παραδοσιακό ρεφορμισμό και τα Κίτρινα Γιλέκα είναι ωστόσο ότι αρνούνται κάθε μεσολάβηση: δεν δέχονται την ανάμιξη εξωτερικών παραγόντων (κομμάτων, συνδικάτων), ούτε τη μεσολάβηση μέσα από τις δικές τους γραμμές (δεν αποδέχονται τους ηγέτες). Αυτή η «εξέγερση των πολιτών» καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να κρατηθεί μακριά από οτιδήποτε εκτός από τον εαυτό της. «Όχι Συνδικάτα / Όχι Πολιτική / Μόνο ο Λαός» έγραφε ένα πλακάτ: η αυτοεπιβεβαίωση του λαού συνοψίζει το πρόγραμμά του. Στην ημερήσια διάταξη δεν βρίσκονται ούτε οι λελογισμένες μεταρρυθμίσεις ούτε η επαναστατική ανατροπή. Αν, όπως έλεγε ο Βίσμαρκ, η πολιτική είναι η «τέχνη του δυνατού, του εφικτού», η τέχνη της κατάκτησης και του επιμερισμού της εξουσίας, η τέχνη της διακυβέρνησης και του συμβιβασμού, τότε τα Κίτρινα Γιλέκα δεν κάνουν πολιτική. Κυριολεκτικά, ζητούν να πραγματοποιηθεί το αδύνατο.

Αστική Εξουσία

Το κράτος και οι πολιτικοί και μηντιακοί υποστηρικτές του έμειναν άναυδοι απέναντι στο ξέσπασμα και την αποφασιστικότητα των Κίτρινων Γιλέκων. Οι κυβερνώντες δυσκολεύονται πάντα να φανταστούν ότι οι κυβερνώμενοι είναι σε θέση να εξεγερθούν: για αυτούς, ο όχλος που εκρήγνυται δεν είναι μόνο αδικαιολόγητος, είναι παράλογος. Στη συνέχεια, η κυβέρνηση ανασυγκροτήθηκε (οι κάτοχοι της εξουσίας έχουν ξεπεράσει και στο παρελθόν κοινωνικές καταιγίδες) και συνέχισε την πορεία που ακολουθεί εδώ και μερικά χρόνια. Τώρα «η

σύγχρονη κρατική εξουσία είναι μονάχα μια επιτροπή που διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις της αστικής τάξης στο σύνολό της», όπως γράφαμε το 1848.

Ο επικεφαλής του Κράτους δεν παρεκκλινε από την πορεία του χωρίς να λάβει υπόψη ακόμα και εξαιρετικά μετριοπαθείς συμβουλές χαλάρωσης της πολιτικής του. Δεν αναμένεται καμία αύξηση των μισθών και στόχος παραμένει η ανάπτυξη του «παραγωγικού κεφαλαίου» ώστε να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων στην παγκόσμια αγορά. Είναι φυσιολογικό και υγιές να υπάρχουν πλούσιοι (δεν είναι άλλωστε οι δημιουργοί του πλούτου και αυτοί που λαμβάνουν τα ρίσκα;). Οι διαδηλωτές θα τρώνε χειροβομβίδες κρότου λάμψης μέχρι να υποταχθούν. Θα δοθούν ίσως ορισμένες μικρές παραχωρήσεις για να χρυσωθεί το χάπι... στην πραγματικότητα πολύ περισσότερα από όσα πέτυχαν οι αγώνες που καθοδηγούνταν από τα συνδικάτα τις προηγούμενες δεκαετίες. Αυτός είναι ο ελάχιστος κοινός παρονομαστής της αρχής της πρόληψης για την αστική τάξη.

Η ουσία είναι ότι το «φορντιστικό-κεϋνσιανό» κοινωνικό δίκτυ προστάσι-ας θα συνεχίσει να σκίζεται. Η επαναφορά του φόρου μεγάλης περιουσίας δεν θα φτώχαινε την άρχουσα τάξη και θα μπορούσε να κατευνάσει ελαφρώς τη λαϊκή οργή, αλλά το να υποχωρήσει σε σχέση με αυτό το ζήτημα θα ήταν ένδειξη αδυναμίας. Άλλωστε, γιατί θα πρέπει να είναι οι μεγιστάνες του πλούτου ικανοποιημένοι με 9,9 εκατομμύρια όταν μπορούν να έχουν 10;

Ο Μακρόν είναι διάσημος για τον επαναλαμβανόμενο χλευασμό των απόκληρων αποκαλώντας τους «τεμπέληδες», «αγράμματους», «τιποτένιους» κ.λπ. Είτε είναι αυθόρμητοι είτε είναι σκόπιμοι αυτοί οι χαρακτηρισμοί εκφράζουν την ταξική περιφρόνηση που οι αστοί κρατάνε κανονι-

κά για τον εαυτό τους. Αυτό είναι αναμενόμενο σε μια κατάσταση που οι κυρίαρχοι έχουν το πάνω χέρι και δεν φοβούνται να διατρανώσουν δημόσια την κυριαρχία τους. Είναι καλά τεκμηριωμένο –αν και συνήθως απαρατήρητο– γεγονός ότι οι αστοί είναι πολύ περισσότερο ταξικά συνειδητοποιημένοι από τους προλετάριους. Τα Κίτρινα Γιλέκα είναι ένα ευρύ δυναμικό κίνημα με ένα μεγάλο ρεύμα υποστήριξης και παρόλα αυτά δεν μπορούν να ανατρέψουν τον συσχετισμό ισχύος που είναι ευνοϊκός για τους αστούς από τη δεκαετία του 1980.

Η δύναμη του αρνητικού έναντι της πολιτικής

Τα Κίτρινα Γιλέκα έχουν τη δύναμη της «εργασίας του αρνητικού»: η ιστορία προχωράει μόνο μέσω βίαιων και οδυνηρών αντιπαραθέσεων, «άγριες» και «ακατανόητες» αρνήσεις που αρχικά δείχνουν να μην οδηγούν πουθενά και γι' αυτό θεωρούνται παράλογες, καταστροφικές και εγκληματικές από τους υπερασπιστές της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων.

Η ιδιαιτερότητα των Κίτρινων Γιλέκων είναι ότι λειτουργούν αρνητικά απέναντι στο ίδιο τους το κίνημα: αρνούνται να εξοπλιστούν με τα μέσα που είναι αναγκαία για την επίτευξη των σκοπών τους. Είναι αυτοκαταστροφικοί ως προς το ότι δεν συμμετέχουν στην καθιερωμένη πολιτική σύγκρουση.

Όσο για τα εκλογικά οφέλη που θα μπορούσε να αποκομίσει η άκρα δεξιά από τη δυσανεμία των Κίτρινων Γιλέκων, δεν δείχνει τίποτα περισσότερο για το κίνημα απ' ό,τι έδειξαν οι εκλογές μετά τον Μάη του '68. Δεν αποκάλυψαν το πραγματικό νόημα μιας γενικής απεργίας 3 εβδομάδων και ενός κοινωνικού σεισμού. (Για την ιστορία, τον Ιούνιο του 1968 η Γκωλική δεξιά

κέρδισε απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ένα χρόνο μετά, στις προεδρικές εκλογές, η παλιά αριστερά απέτυχε παταγωδώς (5%), το ΚΚ έζησε τις αλκυονίδες ημέρες του (21%) που δεν κράτησαν καθώς το 1981 το νεοδημιουργημένο Σοσιαλιστικό Κόμμα ανέβηκε στην εξουσία με το ΚΚ να έχει το ρόλο του ελάσσονος μικρού εταιρου). Αυτό που βγαίνει από τις κάλπες μετά από ένα σφοδρό κοινωνικό κίνημα εκφράζει εξίσου αν όχι περισσότερο τα όρια του κινήματος –και την ήττα του– απ' ότι το βαθύτερο νόημά του. Άλλωστε, το Εθνικό Μέτωπο/ο Εθνικός Συναγερμός δεν περίμενε τα Κίτρινα Γιλέκα για να αναπτυχθεί και να ευημερήσει.

Η χούφτα των Κίτρινων Γιλέκων που ισχυρίστηκαν ότι αντιπροσωπεύουν το κίνημα στις Ευρωπαϊκές Εκλογές του Μαΐου του 2019 ήταν ένα απλώς περιθωριακό φαινόμενο και κανείς δεν ξεπλάγη που δεν τα πήγαν καθόλου καλά. Τα Κίτρινα Γιλέκα θέλουν να ακουστούν μέσω της άμεσης δράσης και όχι μέσω της κάλπης και γι' αυτό δεν ενδιαφέρθηκαν περισσότερο για τις Ευρωπαϊκές εκλογές του 2019 απ' όσο ενδιαφέρονται συνήθως για άλλες εκλογές. Οι περισσότεροι απλώς ψήφισαν τον Μάιο του 2019 όπως ψήφισαν και στο παρελθόν, κάποιοι υπέρ του Εθνικού Συναγερμού, άλλοι –αρκετά πολυάριθμοι– με το να μην μπου καν στον κόπο να πάνε να ψηφίσουν. Το μεγαλύτερο «εργατικό κόμμα» στη Γαλλία είναι το κόμμα της αποχής. Η εκλογική αποχή έφτασε σε ύψος-ρεκόρ στις προεδρικές εκλογές του 2017, αλλά το ύψος της αποχής ανήλθε σε 69% στους χειρώνακτες, σε 65% στους υπαλλήλους γραφείου και μόνο σε 50% στα ανώτερα και μεσαία στελέχη, στα καλοπληρωμένα λευκά κολάρα και στους ανθρώπους που διαθέτουν κάποια εξουσία. Όσο χαμηλότερο είναι το εισόδημα και η κοινωνική θέση τόσο μεγαλύτερη είναι η αποχή.

Τα Κίτρινα Γιλέκα δεν είναι το πρώτο κίνημα που πήρε πολιτική θέση ενώ ταυτόχρονα διατηρήθηκε μακριά από την καθιερωμένη πολιτική. Ωστόσο, δεν ασχολούνται ούτε με τη δημιουργία νέων πολιτικών μορφών. Αυτή η αντίφαση τους σώζει από την «επαναφομοίωση» και εμποδίζει το να έχει η δράση τους πραγματικά αποτελέσματα, καθώς υπάρχουν μόνο δύο τρόποι με τους οποίους θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν οι διεκδικήσεις τους: με τον αγώνα για τη συνολική αλλαγή (την επανάσταση) ή με την άσκηση πίεσης για τη βελτίωση των πολιτικών του κράτους (μεταρρύθμιση). Τα Κίτρινα Γιλέκα δεν κινούνται προς καμία από τις δύο κατευθύνσεις. Το κίνημα κάνει κύκλους γύρω από τον εαυτό του και μετά τις ταραχές την 1^η Δεκεμβρίου κορυφώθηκε πάλι στις 16 Μαρτίου. Ωστόσο, οι ταραχές δεν μπορούν να αντιστρέψουν το κυρίαρχο ρεύμα.

Παρεμπιπτόντως, είναι παρελκυστικό να μιλάμε για «ανάρτικο πόλεωv» ή για «προ-εξεγερσιακή κατάσταση». Παρότι αυτές οι λέξεις αναφέρονται σε ανάλογα γεγονότα, υπάρχει μια διαφορά. Η έννοια της εξέγερσης συνεπάγεται χρήση θανατηφόρων όπλων και από τις δύο πλευρές. Όταν αυτοί που συμμετέχουν στις ταραχές ανεβάζουν τον πήχη και ανοίγουν την προοπτική της ανατροπής ή/και της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας, καταφεύγουν στη χρήση όπλων που μόνο το Κράτος μπορεί νομίμως να χρησιμοποιήσει: στον Μεσαίωνα, λόγχοι, τόξα, σπαθιά κ.λπ. Στη σύγχρονη εποχή, πυροβόλα όπλα. Τα πράγματα δεν είναι έτσι με τα Κίτρινα Γιλέκα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η διαίωvιση ενός κινήματος που υποχωρεί, παρά τις προσπάθειες αποσαφήνισης του περιεχομένου του, δεν μπορεί να οδηγήσει στο ξεπέραςμα του ελάχιστου κοινού παρονομαστή του: του αιτήματος για αυθεντική δημοκρα-

τία. Όποια αριστερή ή ακροαριστερή χειραγώγηση και να έγινε, η «Πρώτη Συνέλευση των Συνελεύσεων» τον Ιανουάριο του 2019 στο Commercy (μια συνάντηση 75 αντιπροσωπειών από διάφορες ομάδες Κίτρινων Γιλέκων), που ακολουθήθηκε τρεις μήνες μετά από μια συνέλευση στο Saint-Nazaire, εξέφρασε αυτό που είναι σήμερα η υψηλότερη δυνατή συνείδηση του κινήματος: γενική δυσαρέσκεια για τους κρατικούς θεσμούς, την τρέχουσα πολιτική, τα υπάρχοντα κόμματα και συνδικάτα. Τα Κίτρινα Γιλέκα υποστηρίζουν τη συμμετοχή έναντι της αντιπροσώπευσης· την άμεση δημοκρατία έναντι του κοινοβουλευτισμού· την από τα κάτω πολιτική έναντι των επαγγελματιών πολιτικών· την από τα κάτω προς τα πάνω οργάνωση έναντι της από τα πάνω προς τα κάτω.

Οι ακτιβιστές ήλιζαν ότι ένα αποδυναμωμένο αλλά ακόμη συνεχιζόμενο κίνημα θα έριχνε νερό στον μύλο των οργανωτών και των συντακτών προγραμμάτων, αλλά οι προσπάθειές τους να παρέμβουν από τα έξω είχαν πολύ μικρή επιτυχία. Όταν η αριστερά των πολιτικών και των διανοούμενων καλεί στη διατύπωση εφικτών μέτρων και λογικών βημάτων, δεν εισακούεται από τα Κίτρινα Γιλέκα καθώς δεν είναι ο ορθός λόγος τον οποίο θα ήθελαν να ακούσουν. Τον Ιανουάριο του 2019, η μηνιαία εφημερίδα Monde Diplomatique, μία από τις κορυφαίες γαλλικές φωνές που καλούν στη δημιουργία μιας «πραγματικής αριστεράς», συνόψισε επιτυχημένα τη δύσκολη θέση των μεταρρυθμιστών περιγράφοντας τα Κίτρινα Γιλέκα ως «πολιτισμικά ξένα προς τους περισσότερους που γράφουν σε αυτή την εφημερίδα καθώς και προς τους περισσότερους από αυτούς που τη διαβάζουν». Αυτό το κίνημα είναι τόσο ευρύ, ετερογενές και αντιφατικό για να μπορέσει οποιοδήποτε παλιό ή νέο κόμμα να του

προσφέρει συνοχή ή ταυτότητα. Ανέχεται τους εκπροσώπους στα ΜΜΕ στον βαθμό που ακολουθούν το ρεύμα της λαϊκής κινητοποίησης, στον βαθμό που παραμένουν μη διασπαστικοί και αποφεύγουν να υποστηρίξουν οτιδήποτε είναι επικίνδυνα συγκεκριμένο, όπως π.χ. μια πολιτική γραμμή ή –χειρότερα– τη στήριξη κάποιου κόμματος ή προσώπου στις εκλογές.

Παραπέρα, η αριστερά εξώθησε τον εαυτό της εκτός κινήματος με την άμεση και διαρκή απόρριψη των βίαιων ενεργειών των Κίτρινων Πιλέκων (και αυτή ήταν από την αρχή η στάση που ακολούθησαν όλα τα συνδικάτα: η κοινή δήλωση τους της 6^{ης} Δεκεμβρίου καταδικάζει «κάθε μορφή βίας»). Κανένα κόμμα δεν μπορεί άμεσα να εκφράσει πολιτικά τα Κίτρινα Πιλέκα και να τα χρησιμοποιήσει για να οικοδομήσει μια δική του βάση ισχύος.

* * *

Το ότι τα Κίτρινα Πιλέκα δεν προκάλεσαν καμία διακοπή της εργασίας, το ότι πολύ σπάνια κάλεσαν σε κήρυξη απεργίας, οφείλεται στο γεγονός ότι τριάντα χρόνια ήττας βαραίνουν ακόμα πολύ βαριά πάνω στη συνείδηση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων: τα Κίτρινα Πιλέκα ταρακούνησαν αυτή την ιστορική κατάσταση αλλά απέχουν ακόμα πολύ από το να τη διαλύσουν. Μέχρι σήμερα, τα κοινωνικά κινήματα δεν έχουν φτάσει το σημείο όπου ο σιδηροδρομικός, ο «αυτοαπασχολούμενος» οδηγός φορτηγού, ο ταχυδρομικός υπάλληλος, η αποθηκάρια, η νοσοκόμα και ο δάσκαλος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα άρχιζαν να αντιμετωπίζουν την κοινή αιτία που οργανώνει και κυριαρχεί πάνω στη ζωή τους: τη μισθωτή εργασία. Τα καλέσματα σε γενική απεργία τους πρώτους μήνες του 2019 ως τρόπου επέκτασης του κινήματος είχαν μικρή πιθανότητα να

εισακουστούν.

Ο ξεσηκωμός των Κίτρινων Πιλέκων είναι μια ρωγμή. Τίποτα όμως δεν έχει σπάσει ακόμα. Είναι ένα βαρύ πλήγμα που έχει ταυτόχρονα ενδυναμώσει και έχει αφήσει εμβρόντητους όσους το κατάφεραν. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι είχαν την εμπειρία της αυτοοργάνωσης, της ανυπακοής, της ασέβειας απέναντι στους πολιτικούς, στον νόμο και την τάξη, στην αστυνομία, και, μακράν του να είναι το λιγότερο σημαντικό, απέναντι στα ΜΜΕ. Η ιστορία είναι ωστόσο κακός παιδαγωγός. Ένα εκτεταμένο κοινωνικό ξέσπασμα δεν είναι σχολείο όπου οι μαθητές διδάσκονται εμπειρικά, βήμα-βήμα, συγκρίνοντας το παρελθόν με το παρόν: πάρα πολλές ψευδείς μνήμες καταδοκούν. Αυτό που θα μείνει από τα Κίτρινα Πιλέκα δεν εξαρτάται από αυτά.

Ιούνιος 2019

Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη

- Tristan Leoni, *Sur les Gilets jaunes*

Για τους αναγνώστες που γνωρίζουν γαλλικά, το εν λόγω κείμενο αποτελεί μια ουσιαστική μελέτη που εκθέτει λεπτομερώς την πηγή του ξεσπάσματος, τις γεωγραφικές του ρίζες, την ταξική του σύνθεση, τα αιτήματά του, τον σημαντικό ρόλο που έπαιξαν οι γυναίκες, τη σχέση των Κίτρινων Πιλέκων με την πολιτική, τον συχνά συζητούμενο αλλά ωστόσο περιθωριακό ρόλο του σεξισμού, της ομοφοβίας, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, την υπόρρητη παρουσία της ιδεολογίας της άκρας δεξιάς αλλά και την αποτυχία των ακροδεξιών πολιτικών ομάδων να διεισδύσουν στο κίνημα, την έλλειψη σύνδεσης των Κίτρινων Πιλέκων με την αριστερά και με την άκρα αριστερά, την αυτοοργάνωση, τη λειτουργία της βίας και το πώς η αρχική ορμή σταδιακά υποχώ-

ρησε όταν περιορίστηκαν τα μπλόκα των δρόμων και οι διαδηλώσεις του Σαββάτου κατέληξαν να επαναλαμβάνονται.

Για να μη μεγαλώσει πολύ αυτό το κείμενο δεν ασχοληθήκαμε με το ζήτημα της «απεργίας»/του «μπλοκαρίσματος». Παραθέτουμε εδώ απλώς ένα απόσπασμα από το κείμενο του T. Leoni:

«[...] τα Κίτρινα Γιλέκα [...] στόχευσαν την κυκλοφορία και όχι την παραγωγή. Ωστόσο μπλοκάρισμα σημαίνει μπλοκάρισμα της εργασίας άλλων ανθρώπων. Και τα μπλοκαρίσματα είχαν κάποιον "αντίκτυπο" ακριβώς γιατί κάποιοι εργάτες παράγουν αγαθά και κάποιοι άλλοι τα μεταφέρουν: με άλλα λόγια, το μπλοκάρισμα είναι το αποτέλεσμα μιας μειοψηφικής δράσης, διότι η πλειοψηφία δεν κατέβηκε σε απεργία. Εξ ορισμού, η σφαίρα της κυκλοφορίας δεν είναι κεντρική, είναι ανάντη και κατάντη της παραγωγής. [...] Τον Μάη του 68, όταν 10 εκατομμύρια εργάτες κατέβηκαν σε απεργία, δεν υπήρχε καμία ροή για να μπλοκαριστεί! Επομένως, για να γίνει η επανάσταση, το μπλοκάρισμα ή η διακοπή της παραγωγής δεν είναι αρκετή [...]: είναι αναγκαίο να αλλάξει η παραγωγή από άκρο σε άκρο (και συνεπώς είναι πολύ πιθανόν ένα μεγάλο μέρος αυτής να καταργηθεί) καθώς και να αλλάξουν οι κοινωνικές σχέσεις που της αντιστοιχούν. Αυτό είναι πολύ δύσκολο αν εξεγείρεσαι μόνο στον ελεύθερο χρόνο σου»

- Για τον ορισμό του προλεταριάτου σύμφωνα με τον οποίο προλετάριοι είναι όσοι «δεν έχουν αποθέματα» βλ. Bordiga, *Class Struggle and "Bosses' Offensives"*, 1949
- «Οι προλετάριοι δεν έχουν τίποτα δικό τους να εξασφαλίσουν, έχουν όμως να καταστρέψουν κάθε ως τώρα ατομική

ασφάλεια και ατομική εξασφάλιση». (Κομμουνιστικό Μανιφέστο, 1^ο Μέρος)

- Η καινοτομία και η παραδοξότητα των Κίτρινων Γιλέκων προκάλεσε σάστισμα στους διανοούμενους και τους καλλιτέχνες, αριστερούς και άλλους. Μια εξαίρεση ήταν η Πάμελα Άντερσον που έγραψε ήδη από τις 4 Δεκεμβρίου του 2018 τα εξής: «Όταν κάποιοι διαδηλωτές καταστρέφουν αμάξια και καίνε καταστήματα, επιτίθενται συμβολικά στην ατομική ιδιοκτησία που αποτελεί τη βάση του καπιταλισμού. Όταν επιτίθενται στους αστυνομικούς, αρνούνται συμβολικά και θέτουν υπό αμφισβήτηση τις κατασταλτικές δυνάμεις του κράτους – δυνάμεις που κατά βάση προστατεύουν το κεφάλαιο». Η δήλωσή της δημοσιεύτηκε όταν το κίνημα ήταν στην ανοδική του φάση, σε απόλυτη αντίθεση με την καθυστερημένη αναγνώρισή του από 1.400 Γάλλους συγγραφείς και καλλιτέχνες που περίμεναν μέχρι την 4^η Μαΐου του 2019, όταν η δυναμική των Κίτρινων Γιλέκων εξαντλείτο, για να δηλώσουν δημόσια ότι αυτή η διαμαρτυρία αξίζει υποστήριξης. Φαίνεται ότι η Πάμελα, πρώην σταντ του Baywatch και του κινηματογράφου, ήταν πιο εύστοχη από έναν μεγάλο αριθμό προσωπικοτήτων του κόσμου του πολιτισμού.
- Για την τοποθέτηση της κρίσης των Κίτρινων Γιλέκων στο πλαίσιο της τρέχουσας περιόδου, βλ. τα κείμενα: *Call of the Void*, 2003· *Μπροστά στην Καταιγίδα: Μια Κρίση Καθόδον*, 2007. Πιο συγκεκριμένα το 4^ο κεφάλαιο «Crisis of Civilisation» του βιβλίου *From Crisis to Communisation*, PM Press, 2019.

Τα Κίτρινα Γιλέκα σε ένα Νέο Κοινωνικό Τοπίο

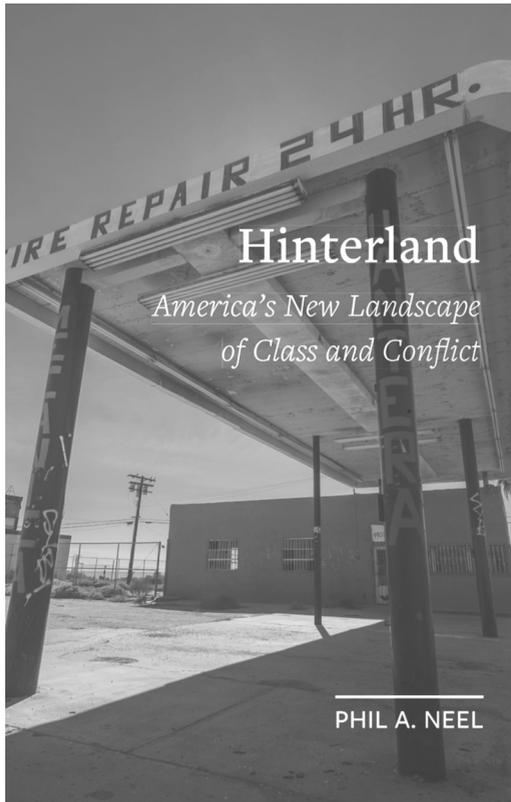
Jacqueline Reuss

Μετάφραση: Shevek

Ποιοι είναι αυτοί τέλος πάντων;

Μόλις ξεκίνησε το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων τον Νοέμβριο του 2018, άρχισαν να συρρέουν από το εξωτερικό ερωτήματα για την ερμηνεία του. Ποιος είναι αυτός ο κόσμος; Για να είμαι ειλικρινής, δεν μπορούσα να απαντήσω σε αυτή την ερώτηση με σιγουριά. Μήπως αυτό το κίνημα δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα νέο λαϊκιστικό ξέσπασμα; Ένα διαταξικό μείγμα μικρών επιχειρηματιών, ελεύθερων επαγγελματιών και εργατών; Μήπως ήταν κάποιου είδους δεξιά ή ακόμα και ακροδεξιά αντίδραση; Καθώς η κυβέρνηση χτυπιόταν στην προσπάθειά της να το χαλιναγωγήσει, υποχωρώντας τελικά στο ζήτημα της φορολογίας των καυσίμων, αντιλήφθηκα ότι αυτό το κίνημα ήταν πιο σημαντικό απ' ό,τι αρχικά πίστευα. Συνοψίζοντας τις διαφορετικές θέσεις που εκφράζονταν εντός του χώρου της υπεραριστεράς στη Γαλλία, από τη μια μεριά υπήρχαν αυτοί που η επαναστατική τους καθαρότητα τους εμπόδιζε ακόμα και να πλησιάσουν τις Σαββατιάτικες διαδηλώσεις, ώστε να μην διακινδυνεύσουν, υποθέτω, να μολυνθούν. Από την άλλη μεριά, άλλοι υποστήριζαν ότι επρόκειτο για εξέγερση ή, γιατί όχι, ακόμη και για επανάσταση. Και εκτός από αυτούς, υπήρχαν άλλοι, συμπεριλαμβανομένου και εμού, που συμμετείχαν διότι τα Κίτρινα Γιλέκα έδειχναν να είναι «εχθροί του εχθρού μας».

Καθώς οι «Πράξεις» του κινήματος διαδέχονταν η μία την άλλη (με την πιο πρόσφατη Σαββατιάτικη διαδήλωση τη στιγμή που γράφεται το κείμενο να είναι η 43^η Πράξη στις 7 Σεπτεμβρίου) άρχισα να καταλαβαίνω όλο και περισσότερο ότι τα Κίτρινα Γιλέκα δεν επιδέχονται ορισμού. Ξεπήδησαν ταυτόχρονα αιτήματα για περισσότερο κράτος –νοσοκομεία, σχολεία, φροντίδα ηλικιωμένων, γιατρούς κ.λπ.– και λιγότερο κράτος – λιγότεροι και χαμηλότεροι φόροι. Τα μεμονωμένα περιστατικά (αντιμεταναστευτικού, αντισημιτικού) ρατσισμού μπήκαν στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων και η ιδεολογική σύγχυση ήταν ο κανόνας – από τα αιτήματα για την προστασία των μικρομαγαζατόρων ή την εθνική βιομηχανία μέχρι τις γαλλικές σημαίες που φοριούνταν σαν μπερτες έχοντας πάνω τους γραμμένα προσωπικά συνθήματα. Οι συμμετέχοντες στις συχνά βίαιες διαδηλώσεις στο Παρίσι και άλλες μεγάλες πόλεις φαίνονταν, όσο περνούσε ο καιρός, να έχουν όλο και λιγότερη σχέση με τις ομάδες που συμμετείχαν στα μπλόκα των οδικών κόμβων στις μικρές πόλεις που σταματούσαν ή φίλτραραν την κίνηση. Ωστόσο, παρά αυτή την ανομοιογένεια, ορισμένα καθοριστικά χαρακτηριστικά είναι κυρίαρχα, με τα κυριότερα από αυτά να είναι η απόλυτη απόρριψη κάθε αντιπροσώπευσης (είτε πρόκειται για αυτοανακηρυγμένους εκπροσώπους, για συνδικαλιστές ή για οποιονδήποτε άλλον) και της πολιτικής εν γένει,

καθώς και το ότι οι ρίζες του κινήματος βρίσκονται αναμφισβήτητα στις αγροτικές περιοχές και τις μικρές πόλεις.

Αντί να κάνω εικασίες για το τι οδήγησε τα Κίτρινα Πλέκα να ενωθούν γύρω από φαινομενικά ασυμβίβαστα αιτήματα, εστίασα στις ρίζες του και ξαναμελέτησα το βιβλίο του Philip Neel, *Hinterland* [Ενδοχώρα],¹ το οποίο δίνει τροφή για σκέψη.

Ένα πλέγμα κόμβων και αξόνων

Η επιμελητεία της παγκόσμιας αλυσίδας μεταφορών (logistics) είναι αναγκαία για τον συντονισμό ενός απίστευτα σύνθετου δικτύου παραγωγής και κυκλοφορίας ενός πρωτοφανούς όγκου αγαθών. Μια χούφτα

αστικών κέντρων και μεγαλουπόλεων αποτελούν τους κόμβους ή τις εστίες γύρω από τις οποίες οι διεθνείς εφοδιαστικές αλυσίδες διακλαδώνονται. Στα εσωτερικά προάστια² μένουν φτωχότεροι κάτοικοι που έχουν εξοβελιστεί από το κέντρο της πόλης λόγω των υψηλών ενοικίων μαζί με νεοφερμένους εσωτερικούς ή ξένους μετανάστες που εργάζονται σε χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας. Στις εξώτερες παρυφές λίγο πιο πέρα, οι «εφοδιαστικές-βιομηχανικές» ζώνες έχουν εισάγει νέες ψηφιακές τεχνολογίες και καινοτομίες στα συστήματα αέριων και θαλάσσιων μεταφορών. Αυτοί οι εφοδιαστικοί κόμβοι εξυπηρετούν τη μεταποίηση, το χονδρεμπόριο, την αποθήκευση και τις μεταφορές. Τοποθετημένοι πάνω στους διαμετακομιστικούς άξονες, απασχολούν μεγάλο αριθμό εργαζομένων και έχουν αδηφάγες απαιτήσεις χώρου (για να εξυπηρετηθεί η φόρτωση και η εκφόρτωση των εμπορευμάτων). Αυτή η «εγγύς ενδοχώρα» επεκτείνεται κατά πλάτος σε άξονες, επί των οποίων εμπορευματοκιβώτια, δέματα, μη συσκευασμένα εμπορεύματα και ημιτελή προϊόντα ταξινομούνται, υφίστανται επεξεργασία, πακετάρονται και μεταφέρονται σε κάποιο άλλο μέσο μεταφοράς. Τέλος, οι άξονες στενεύουν καθώς απομακρύνονται από αυτούς τους κόμβους, μέχρι εν τέλει να φτάσουν στις αγροτικές περιοχές που ο Neel ονομάζει «απώτερη ενδοχώρα».

Σύμφωνα με τον Neel, αυτή η αδρή διαμόρφωση είναι κατά βάση μια διεθνής «γεωγραφία». Για εμάς, μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για τον εντοπισμό και την κατανόηση των κοινών στοιχείων παρά τις σημαντικές διαφορές μεταξύ της Κίνας, των ΗΠΑ και, ας πούμε, της Γαλλίας.

1. Philip Neel, *Hinterland: America's New Landscape of Class and Conflict*, Reaktion Books, 2018

2. Τα εσωτερικά προάστια (inner-ring suburbs) απαντώνται κυρίως στις ΗΠΑ και αναπτύσσονται γύρω από οδικούς ή σιδηροδρομικούς άξονες που τα συνδέουν με τα αστικά κέντρα.

Η αποβιομηχάνιση ξεκίνησε στην αμερικανική «ζώνη της σκουριάς» (rust belt) περίπου πριν από 50 χρόνια. Η Ευρώπη σύντομα ακολούθησε και, μετά την κρίση του 2008, ακόμα και στην Κίνα υπήρξε ένα κύμα κλεισίματος εργοστασίων. Στην «ανάκαμψη χωρίς θέσεις εργασίας» (jobless recovery) μετά την κρίση, ο μεγαλύτερος αριθμός θέσεων εργασίας και η αυξημένη κερδοφορία στον τομέα των υπηρεσιών συνοδεύει τη στασιμότητα της ανάπτυξης του ΑΕΠ και την αυξανόμενη επισφάλεια των εργαζομένων (τόσο των ανέργων όσο και των υποαπασχολούμενων). Το εισοδηματικό χάσμα εντός των λεγόμενων αναπτυγμένων χωρών συνεχίζει να διευρύνεται. Τα κέντρα και οι άξονες γίνονται εστίες προσέλκυσης ευκατάστατων «δημιουργικών εργαζομένων» και τραπεζικών στελεχών από όλη την υφήλιο, ενώ οι αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων αυτών στις οποίες υπάρχει κάποια βιομηχανική δραστηριότητα (βιομηχανικές φάρμες, μαζικά συγκροτήματα logistics, παραγωγή ενέργειας, εξόρυξη πόρων κ.λπ.) μετατρέπονται σε ερήμους· στην «εγγύς ενδοχώρα» ολόκληρες πόλεις ολισθαίνουν στη φτώχεια ενώ τα προάστια, χάνοντας τις μεσαίες τάξεις που κατοικούσαν σε αυτά, μετατρέπονται σε μαύρα γκέτο ή σε φτωχογειτονιές μεταναστών.

Στην Κίνα, οι μεγαλουπόλεις που έχουν πληθυσμό πάνω από 10 εκατομμύρια ή και περισσότερο ορισμένες φορές ενοποιούνται και σχηματίζουν μεγα-περιφέρειες όπως η περιφέρεια Γκουανγκτζού-Σενζέν-Χονγκ Κονγκ. Η Σενζέν ήταν μια εμπορική πόλη μεσαίου μεγέθους που περιβαλλόταν από βαλτότοπους μέχρι το 1980 όταν επιλέχθηκε για τη δημιουργία της πρώτης Ειδικής Οικονομικής Ζώνης της Κίνας, σηματοδοτώντας το άνοιγμα της χώρας στην παγκόσμια οικονομία. Οι μετανάστες εργάτες συνέρρευσαν στα «χωριά» βόρεια

της Σενζέν, ακολουθώντας τις βιομηχανίες εντάσεως εργασίας καθώς αυτές επεκτεινόταν όλο και πιο μακριά από το κέντρο της πόλης. Πλησιέστερα σε αυτό, η παραγωγή στις νέες βιομηχανικές ζώνες αναβαθμίστηκε σε παραγωγή εντάσεως κεφαλαίου υψηλής τεχνολογίας. Στην Κίνα ως σύνολο, ωστόσο, ορισμένες αντίρροπες τάσεις επιβράδυναν την αστική συγκέντρωση: δεκαετίες απαγόρευσης της μετανάστευσης καθώς και ισχυροί κανονισμοί προστασίας της καλλιεργήσιμης γης. Επισήμως, το 2015 ο πληθυσμός της Κίνας ήταν «μόνο» κατά 56% αστικός.

Στις ΗΠΑ, οι πόλεις αντιστοιχούν στο 90% της συνολικής οικονομικής παραγωγής της χώρας (σύμφωνα με στοιχεία του 2011), η οποία συγκεντρώνεται σε υψηλής οικονομικής απόδοσης δραστηριότητες: χρηματοπιστωτικές-ασφαλιστικές δραστηριότητες και διαχείριση ακίνητης περιουσίας, επιχειρηματικές υπηρεσίες (νομικές υπηρεσίες, υπηρεσίες μάρκετινγκ), υψηλή τεχνολογία και άλλες δραστηριότητες της «δημιουργικής τάξης». Περικυκλώνοντας αυτές τις νησίδες ευμάρειας, η εγγύς ενδοχώρα των εφοδιαστικών-βιομηχανικών ζωνών σταδιακά υποχωρεί και μετατρέπεται στην απώτερη ενδοχώρα της γεωργίας, της παράνομης οικονομίας, των σε μεγάλο βαθμό εγκαταλελειμμένων χωραφιών, εργοστασίων και δασών. Η οικονομική παραγωγή στους μητροπολιτικούς δήμους είναι διπλάσια από αυτή στην εγγύς και την απώτερη ενδοχώρα (το 2015). Στις μακρινές αυτές περιοχές, η παράνομη (παραγωγή χασίς, μεθαμφεταμίνης και οπιοειδών) καθώς και η σκιώδης (άτυπη αλλά νόμιμη) οικονομία αντιστοιχούν σχεδόν στη μισή απασχόληση· το άλλο μισό εργατικό δυναμικό εργάζεται κυρίως στην εκπαίδευση και την υγεία, τη μεταποίηση, τη γεωργία, στον εξορυκτικό κλάδο καθώς και σε θέσεις εργασίας που

είναι συνδεδεμένες με κρατικές υπηρεσίες ή με τη διασκέδαση. Με την κατάρρευση των παραγωγικών βιομηχανιών, οι άνθρωποι εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από τις θέσεις εργασίας στον δημόσιο τομέα, οι οποίες επίσης μειώνονται λόγω της περικοπής των δαπανών.

Η βιομηχανία, περισσότερο επεκτατική από ποτέ, έχει μετασηματίσει την υφήλιο μέσω ενός άνευ προηγουμένου κύματος αστικοποίησης. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής έχει διεισδύσει σχεδόν παντού. Τα δίκτυα των υποδομών της εφοδιαστικής αλυσίδας εκτείνονται σε όλη την ενδοχώρα³ είναι πυκνότερα στα περίχωρα των μεγάλων μητροπολιτικών ζωνών και πιο αραιά προχωρώντας προς την απώτερη ενδοχώρα των αγροκτημάτων και των ερημότοπων. Το πλεονάζον προλεταριάτο που είναι απλωμένο κατά μήκος των μεγάλων αξόνων εξαρτάται για την επιβίωσή του από τους δεσμούς με το κέντρο της πόλης. Βιώνει τον διαχωρισμό, ακόμη και τον κατακερματισμό: «Κάθε άτομο σταδιακά αποξενώνεται από όλα τα άλλα καθώς η καρδιά της παραγωγής γίνεται πιο αδιαφανής, καθώς η απόσταση μεταξύ των κόμβων της εφοδιαστικής αλυσίδας μεγαλώνει και καθώς η βασική υποδομή του κόσμου γίνεται πιο σύνθετη».³

Πού κολλάει η Γαλλία;

Η αστική επέκταση (urban sprawl) που χαρακτηρίζει τις ΗΠΑ έρχεται σε αντίθεση με το σχέδιο των ευρωπαϊκών πόλεων, που χαρακτηρίζονται από τη μεσαιωνική κληρονομιά των εξαιρετικά πυκνών αστικών κέντρων. Πέρα από τέτοιες διαφορές, ωστόσο, η «νέα κοινωνική γεωγραφία» την οποία διέκρινε ο Γάλλος γεωγράφος Christophe Guilluy έχει εντυπωσιακές

ομοιότητες με το «νέο κοινωνικό τοπίο» του Neel. Ο Guilluy, που συχνά έχει κατηγορηθεί ότι δεν είναι πολιτικά ορθός ή ακόμη ότι είναι συντηρητικός, προειδοποίησε ήδη από το 2014 για την ανάδυση μιας αντι-κοινωνίας στις περιοχές που είναι απομακρυσμένες από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Προτείνει μια τυπολογία που έρχεται σε αντίθεση με την επίσημη τυπολογία της στατιστικής υπηρεσίας INSEE, σύμφωνα με την οποία το 95% του πληθυσμού ζει «σε αστικές συνθήκες». Όπως σημειώνει, η Γαλλία χωρίζεται στα δύο: από τη μια μεριά, στις πυκνοκατοικημένες μητροπολιτικές ζώνες που ωφελούνται από την παγκόσμια οικονομία και, από την άλλη μεριά, σε μια εύθραυστη, λαϊκή, «περιφερειακή Γαλλία» που περιλαμβάνει μικρότερες πόλεις και κωμοπόλεις καθώς και αγροτικές περιοχές. Σύμφωνα με την τυπολογία που εισήγαγε, η πρώτη αντιστοιχεί σε ένα ποσοστό χαμηλότερο από 40% του συνολικού πληθυσμού και η δεύτερη σε 61% (έναντι των επίσημων στατιστικών που ανέρχονται σε 83 και 17 τοις εκατό αντίστοιχα).⁴

Ο Guilluy περιγράφει μια «νέα πραγματικότητα», την πραγματικότητα του μέσου εργάτη, υπαλλήλου, αγρότη, αυτοαπασχολούμενου, νεολαίου, συνταξιούχου, οι περισσότεροι εκ των οποίων τη βγάζουν με λιγότερα χρήματα, μερικές φορές με πολύ λιγότερα χρήματα, από το μέσο (median) εισόδημα. Η συμβατική διάκριση ανάμεσα στους εργάτες και τους υπαλλήλους, ανάμεσα στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες τείνει να εξαφανιστεί. Αντίθετα προς τον πιο ευκατάστατο πληθυσμό των μεγαλουπόλεων ή τον νεότερο πληθυσμό των ακραία φτωχών μεταναστών των εσωτερικών προαστίων, αυτές οι νέες πληθυσμιακές κα-

3. Ό.π., σ. 47.

4. Christophe Guilluy, *La France Périphérique: Comment On A Sacrifié les Classes Populaires*, 2014.

τηγορίες, που έχουν εξοβελιστεί από την παραγωγική διαδικασία η οποία παλιότερα εντοπιζόταν μέσα και γύρω από τις πόλεις, ζουν στην «απώτερη ενδοχώρα».

Καθώς η Γαλλία προσαρμόζεται σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία, οι μεγαλύτερες πόλεις υφίστανται μια αμφίδρομη διαδικασία αποβιομηχάνισης και κυριλοποίησης. Η βιομηχανία μετεγκαθίσταται στο εξωτερικό καθώς επίσης και σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, όπου η μαζική βιομηχανία δίνει τη θέση της σε μικρότερες παραγωγικές μονάδες. Καθώς το ποσοστό των λευκών χειρωνάκτων εργατών στις μεγαλύτερες πόλεις μειώνεται, τα στελέχη, το διοικητικό προσωπικό και οι επαγγελματίες εγκαθίστανται στα κέντρα των πόλεων για να καλύψουν την αυξημένη ζήτηση σε εργατικό δυναμικό υψηλής ειδίκευσης.

Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις, τα δύο τρίτα του ΑΕΠ της Γαλλίας παράγονται στις μεγαλουπόλεις, εκ των οποίων το 1/3 στην ευρύτερη περιοχή του Παρισιού. Όπως στην πλειοψηφία των βιομηχανοποιημένων χωρών, τα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες παράγονται σε μερικές μόνο μεγάλες πόλεις. Οι οικονομίες τους έχουν μέσα στο πέρασμα των ετών εξειδικευτεί σε τομείς που είναι στενά συνδεδεμένοι με την παγκόσμια οικονομία και που προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης: Έρευνα και Ανάπτυξη, διανοητική εργασία, μανάτζμεντ, χρηματοπιστωτικός τομέας, εμπόριο (εφοδιασμός και μεταφορές), κουλτούρα και υπηρεσίες διασκέδασης.

Η ίδια πόλωση υπάρχει και στην αγορά εργασίας: η ζήτηση για εργασία στις κυριλοποιημένες μεγαλουπόλεις είναι αρκετά δυναμική, παρά το μεγάλο χάσμα της ανισότητας, ώστε να επιτρέπει την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των πληθυσμών των μεταναστών που ζουν στα εσωτερικά προάστια. Η ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή φαίνεται να έχει απολέ-

σει τις μεσαίες τάξεις που κατοικούσαν σε αυτή, με αποτέλεσμα να έχουν μείνει από τη μια μεριά τα πλουσιότερα κομμάτια, είτε ανήκουν στην παραδοσιακή αστική τάξη είτε στους γιάπηδες, και από την άλλη μεριά οι νεοφερμένοι και, τις περισσότερες φορές, επισφαλείς μετανάστες. Εντούτοις, ο Guilluy υποστηρίζει ότι τα πιο ενσωματωμένα και μορφωμένα νοικοκυριά μεταξύ των δεύτερων έχουν πετύχει να φύγουν από αυτές τις γειτονιές σχηματίζοντας μια «νέα μεσαία τάξη». Έτσι, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στον βαθμό που το φιλελεύθερο κοινωνικό μοντέλο καταφέρνει να προσαρμόζεται στην ανάπτυξη μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, η «ανισότητα μπορεί να λειτουργεί».

Αντιθέτως, μακριά από τα πιο ενεργά αποθέματα εργασιακής δύναμης, πολλοί εργάτες ζουν σε αποβιομηχανοποιημένες περιοχές όπου η ανεργία αυξάνεται και οι περισσότερες δουλειές είναι χαμηλής ειδίκευσης και επισφαλείς. Η μείωση του πληθυσμού της γαλλικής υπαίθρου που διήρκεσε έναν αιώνα σταθεροποιήθηκε τη δεκαετία του 1970 και ο αγροτικός πληθυσμός στην πραγματικότητα αυξήθηκε στα χρόνια

που μεσολάβησαν μέχρι το 2007 – συχνά ήταν άνθρωποι που δεν διέθεταν πια τις οικονομικές δυνατότητες να ζήσουν μέσα ή γύρω από μια μεγαλούπολη. Η «προαστιοποίηση» των περιχώρων των πόλεων δημιούργησε ένα είδος αστικής επέκτασης των μαγαζιών, των υπηρεσιών και της μικρής βιομηχανίας. Αυτή η «περιφερειακή Γαλλία» χτυπήθηκε πιο σκληρά από την κρίση του 2008. Οι μικρές πόλεις έχασαν μεγάλο μέρος της εναπομένουσας βιομηχανίας τους και μόνο οι θέσεις εργασίας στον δημόσιο τομέα ή στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας στο σπίτι μπόρεσαν να αντισταθμίσουν την επιδεινούμενη κατάσταση της αγοράς εργασίας. Την ίδια στιγμή, το Κράτος άρχισε να κλείνει δημόσιες υπηρεσίες στις επαρχίες, όπως σχολεία, νοσοκομεία και μαιευτήρια, καθώς τα καφέ και τα μαγαζιά κατέβαζαν και αυτά τα ρολά τους. Η αξία της γης έπεσε και ο κόσμος είχε όλο και μεγαλύτερες δυσκολίες να τα βγάλει πέρα, με τις υποθήκες των σπιτιών, το χρέος και την αδυναμία εξόφλησής του και, πιο άμεσα, με το αυξημένο κόστος απόκτησης και διατήρησης του αυτοκινήτου που είναι απαραίτητο για τη μετακίνηση προς τη δουλειά που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση.

Η αυξανόμενη δυσaréσκεια στην ύπαιθρο ξέσπασε για πρώτη φορά στα τέλη του 2013. Ξέσπασαν ταραχές στη δυτική Γαλλία ενάντια στις μαζικές απολύσεις σε ένα εργοστάσιο επεξεργασίας τροφίμων και ενάντια σε έναν νέο «οικολογικό φόρο» στα φορτηγά. Σε ένδειξη διαμαρτυρίας καταστράφηκαν γερανογέφυρες που είχαν τοποθετηθεί στους αυτοκινητόδρομους για τον εντοπισμό των βαρέων οχημάτων και την επιβολή του φόρου και οι εργάτες διαδήλωσαν δίπλα στους εργοδότες, τους αγρότες και τους οδηγούς φορτηγών σε ένα καθαρά διαταξικό κίνημα που έγινε γνωστό ως «Bonnets Rouges» (κόκκινα καπέλα).

Για πρώτη φορά, η εξέγερση κόχλαζε όχι στις μεγαλύτερες πόλεις της περιοχής αλλά στις πόλεις μικρού και μεσαίου μεγέθους και στην ύπαιθρο. Ο πυροκροτητής ήταν η μείωση της παραγωγής, οι όλο και συχνότερες απολύσεις τις τελευταίες δεκαετίες, οι οποίες πραγματοποιούνταν σε επιχειρήσεις που ήταν πολύ μικρές με αποτέλεσμα οι εργάτες να μην έχουν την προστασία των χρηματοδοτούμενων από την κυβέρνηση πλάνων αναδιάρθρωσης.

Το χάσμα συνέχισε να μεγαλώνει, όχι απλώς μεταξύ οικονομικών κατηγοριών αλλά και μεταξύ περιοχών. Η κινητικότητα στις παγκοσμιοποιημένες μεγαλουπόλεις και τις γειτονίες των μεταναστών που τις περιβάλλουν έρχεται σε αντίθεση με τις σχετικά στατικές συνθήκες, που είναι γενικά επιβεβλημένες και όχι επιλεγμένες, στην απώτερη ενδοχώρα. Οι δημόσιες συγκοινωνίες είναι εκεί πενιχρές ή εντελώς απύρακτες και η μετακίνηση με το αυτοκίνητο μπορεί να αντιστοιχεί στο ξόδεμα περίπου ενός τετάρτου του κατώτερου μισθού. Σε περιοχές όπου η βιομηχανία έχει σχεδόν εξαλειφθεί, τα στελέχη μετακομίζουν σε άλλες περιφέρειες, ενώ μια εργατική οικογένεια έχει στην καλύτερη περίπτωση την οικονομική δυνατότητα να μετακομίσει σε κάποια κοντινή περιοχή όπου τουλάχιστον μπορεί να βρεθεί κάποια δουλειά.

Και μετά λένε ότι τα Κίτρινα Γιλέκα ξεπήδησαν από το πουθενά.

Το Σάββατο 17 Νοεμβρίου του 2018 120.000 έως 1.000.000 άνθρωποι φόρεσαν κίτρινα γιλέκα και βγήκαν στον δρόμο για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στην αύξηση του φόρου της βενζίνης και του ντίζελ. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι η γεωγραφία της συμμετοχής στα Κίτρινα Γιλέκα κατά τη διάρκεια των εβδομάδων που ακολούθη-

σαν αντιστοιχεί στο μεταβαλλόμενο κοινωνικό τοπίο που περιέγραψε ο Christophe Guilluy τέσσερα χρόνια πρωτότερα, καθώς και στην έννοια της απώτερης ενδοχώρας του Neel. Αντίθετα από τα Bonnets Rouges, αυτή τη φορά το κίνημα εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Γαλλία, με την εξαίρεση αρχικά των πλούσιων μεγαλουπόλεων και των εσωτερικών προαστίων τους. Ήταν πιο μαζικό στην περιοχή που έχει ονομαστεί «Diagonale du Vide» («άδεια διαγώνιος», η οποία έχει ονομαστεί έτσι λόγω της μικρής πληθυσμιακής πυκνότητάς της), μια λωρίδα εδάφους που εκτείνεται περίπου από τα βορειανατολικά μέχρι τα νοτιοδυτικά κατά μήκος της κεντρικής Γαλλίας, αλλά και ευρύτερα, στις απομακρυσμένες περιοχές των προαστίων και της υπαίθρου όπου τα αυτοκίνητα έχουν μετατραπεί σε ζωτική αναγκαιότητα. Ένας ειδικός στη δημογραφία, ο Hervé Le Bras, συνέκρινε τον αριθμό των διαδηλωτών των Κίτρινων Γιλέκων (τα επίσημα νούμερα που έδωσε η αστυνομία) με τον συνολικό πληθυσμό σε κάθε ένα από τα γαλλικά διοικητικά *départements* (διαμερίσματα)· ο χάρτης του δείχνει ότι τα μικρότερα, λιγότερο πολυπληθή *départements* είχαν τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στα Κίτρινα Γιλέκα.

Τα Κίτρινα Γιλέκα δεν είναι τόσο απελπιστικά φτωχά όσο είναι οικονομικά επισφαλής, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε μεταβολή, λ.χ. στο κόστος της βενζίνης, μπορεί να σημάνει την καταστροφή. Στερούμενα αποθεμάτων, είναι στη μεγάλη τους πλειοψηφία προλετάριοι, είτε αναγνωρίζουν την ταξική τους ταυτότητα είτε όχι. Οι εργάτες στις μικρές και τις μεσαίες επιχειρήσεις, οι χαμηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι, οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι, ως επί τω πλείστον πληρώνουν φόρους και ο μισθός τους είναι χαμηλότερος από τον μέσο μισθό, ωστόσο είναι αρκετά υψηλός

ώστε να μην πληρούν τις προϋποθέσεις για να λάβουν κρατικά επιδόματα. Ακόμη κι αν περιγράφουν τον εαυτό τους ως «λαό» ή ως «πολίτη» και παρόλο που το αίτημά τους για «πραγματική δημοκρατία» θυμίζει παλιότερα διαταξικά κινήματα στη Γαλλία και αλλού, η ταξική τους σύνθεση δεν είναι κατά βάση διαταξική.⁵ Στην πραγματικότητα, τα Κίτρινα Γιλέκα συμμετέχουν συχνά σε κοινές δράσεις με απεργούς, που πολλές φορές είναι συνάδελφοί τους. Για να αναφέρουμε μόνο ορισμένα παραδείγματα: απεργοί, συμπεριλαμβανομένων πολλών Κίτρινων Γιλέκων, μπλόκαραν τη λειτουργία ενός υπεργολάβου της Airbus κοντά στην Τουλούζη· οι απεργοί της Ford-Blancquefort διαδήλωσαν μαζί με τα Κίτρινα Γιλέκα στο Μπορντώ και από κοινού κατέλαβαν μια αντιπροσωπεία της Ford· τα Κίτρινα Γιλέκα βοήθησαν τους απεργούς να φιλτράρουν την κίνηση των φορτηγών που εισέρχονταν σε μια αποθήκη της Amazon στη Βόρεια Γαλλία· οι εργάτες στην εταιρεία logistics Geodis στην περιοχή του Παρισιού από την αρχή συμμετείχαν στις διαδηλώσεις των Κίτρινων Γιλέκων και στα «όμορφα μπλόκα» τους (sic!) ενώ ταυτόχρονα έκαναν απεργία ενάντια στην επιχείρησή τους.

Πέρα από τα φωσφορίζοντα γιλέκα, το κίνημα βρήκε την ενότητά του στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των ανθρώπων που συμμετείχαν σε αυτό στην απώτερη ενδοχώρα του μεταβαλλόμενου τοπίου του καπιταλισμού, στην καθημερινή σκλαβιά για να τα βγάλουν πέρα. Αυτή η νέα γεωγραφία θέτει υπό αμφισβήτηση την παραδοσιακή εικόνα της βιομηχανικής εργατικής τάξης. Είναι καιρός να εξετάσουμε πιο προσεκτικά και ρεαλιστικά τι είναι αυτό που ορίζει το προλεταριάτο στις

5. Βλ. επίσης το άρθρο του Tristan Leoni, «Gilets Jaunes, quel est votre métier?», 2^ο μέρος του κειμένου *Sur les Gilets Jaunes*.

σημερινές «αναπτυγμένες χώρες», όπου οι περισσότεροι από εμάς ζουν, εργάζονται και αγωνίζονται.

Τώρα, καθώς τα φύλλα των δέντρων κιτρινίζουν στη γαλλική ύπαιθρο, οι Σαββατιάτικες διαδηλώσεις επανήλθαν δριμύτερες: ένα περιπολικό πυρπολήθηκε, δακρυγόνα και χειροβομβίδες κρότου-λάμψης, νέες συλλήψεις. Το πεδίο δράσης του κινήματος των Κίτρινων Πιλέκων έχει εμφανώς μετατοπιστεί κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού από τους οδικούς κόμβους της υπαίθρου στις πόλεις και, επιπροσθέτως, η συμμετοχή μακράν απέχει του να είναι μαζική. Οι πολιτικές ομάδες και τα συνδικάτα εισβάλλουν, υπονομεύοντας φαινομενικά την ταυτότητα του κινήματος ενάντια στην αντιπροσώπευση και την πολιτική. Ωστόσο, τα Κίτρινα Πιλέκα έχουν επανειλημμένα αποδείξει την ικανότητά τους να δημιουργούν εκπλήξεις και γι' αυτό αντί να γράψω τη νεκρολογία τους ανυπομονώ να δω πώς θα εξελιχθεί η «reentrée» (επιστροφή)!

Σεπτέμβριος 2019

Η εξέγερση εξαπλώνεται παρά τη θηριώδη κρατική καταστολή: αυτή τη Δευτέρα, 21 Οκτωβρίου προχωράμε σε γενική απεργία για να τα κερδίσουμε όλα

Μερικοί κομμουνιστές/αναρχικοί προλετάριοι που συμμετέχουν στην εξέγερση

Μετάφραση: Αντίθεση

Πριν από μια εβδομάδα, όταν η τιμή του εισιτηρίου του μετρό στο Σαντιάγο ανέβηκε στο ιλιγγιώδες ύψος των 830 χιλιανών πέσο (1,04 ευρώ περίπου), το αδάμαστο μαθητικό νεανικό προλεταριάτο –που έχει την αρετή να αρνείται στην πράξη αυτόν τον κόσμο, αρνούμενο κάθε διάλογο με την εξουσία– εξαπέλυσε επίθεση καλώντας σε «μαζική άρνηση πληρωμής εισιτηρίων», μέσα από την αυτοοργάνωση ενός γιγαντιαίου κινήματος ανυπακοής που βρήκε αμέσως τεράστια στήριξη από την τάξη μας, καθώς αυτά τα μέσα μαζικής μεταφοράς χρησιμοποιούνται από 3 εκατομμύρια ανθρώπους καθημερινά. Το κράτος απάντησε κατεβάζοντας εκατοντάδες ματατζήδες για να προστατεύσουν τους σταθμούς προκαλώντας σφοδρές συγκρούσεις μέσα στους σταθμούς του μετρό, που οδήγησαν στον τραυματισμό και τη σύλληψη εκατοντάδων ανθρώπων. Την Παρασκευή στις 18 Οκτωβρίου συνέβη μια ρήξη: κατά τη διάρκεια μιας καινούριας μέρας κινητοποιήσεων εναντίον της αύξησης της τιμής των εισιτηρίων, οι γραμμές του μετρό σταμάτησαν σταδιακά να λειτουργούν, μία προς μία, από τις 3 μμ και μετά. Αυτό οδήγησε σε μια πρωτοφανή κατάρρευση του μητροπολιτικού συστήματος αστικών μεταφορών. Την ημέρα αυτή άναψε η σπίθα και η προλεταριακή τάξη έδειξε τη δύναμή της, καθώς χιλιάδες άνθρωποι κατέβηκαν στους δρόμους, σα-

ρώνοντας τις δυνάμεις καταστολής και ξεκινώντας μεγάλες ταραχές στο κέντρο του Σαντιάγο που ξεπέρασαν κάθε πρόβλεψη. Το διοικητικό κτήριο της ENEL (η ιδιωτικοποιημένη εταιρεία ηλεκτρισμού στη Χιλή) παραδόθηκε στις φλόγες όπως και πολλοί σταθμοί του μετρό. Το Καπιταλιστικό Κράτος έδειξε το πραγματικό του πρόσωπο στον πληθυσμό κηρύσσοντας «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», το οποίο σήμαινε ότι ο στρατός κατέβηκε στους δρόμους για πρώτη φορά μετά το τέλος της δικτατορίας ως αποτέλεσμα μιας κοινωνικής σύγκρουσης. Μετά από εκείνη τη νύχτα, τίποτα δεν θα είναι πια το ίδιο.

Το μεσημέρι του Σαββάτου, ένα κάλεσμα για συγκέντρωση στην Plaza Italia, στο κέντρο του Σαντιάγο, γρήγορα μετατράπηκε σε γενικό ξεσηκωμό με εξεγερσιακά χαρακτηριστικά που έφτασε σε κάθε γωνιά της πόλης, παρά την ισχυρή στρατιωτική παρουσία στον δρόμο. Και κυριολεκτικά, η εξέγερση εξαπλώθηκε σε όλες τις πόλεις της Χιλής. Σαν λεκές από λάδι, άρχισε να εξαπλώνεται με διαδηλώσεις της κατσαρόλας (cacerolazos), οδοφράγματα, επιθέσεις σε κυβερνητικά κτήρια, σαμποτάζ των υποδομών που είναι στρατηγικής σημασίας για την κυκλοφορία του κεφαλαίου (σταθμοί διοδίων και συσκευές μέτρησης κομίστρων στους αυτοκινητόδρομους, 80 σταθμοί του μετρό μερικώς κατεστραμμένοι και 11 ακό-

ALGÚN DÍA LA SOLIDARIDAD LES HARÁ TEMBLAR

POR LA COMUNIZACIÓN DE LA VIDA

«Μια μέρα η αλληλεγγύη μας θα τους κάνει να τρέμουν / Είμαστε μια κοινότητα αγώνα / Για την κομμουνιστικοποίηση της ζωής»: Σκίτσο που έφτιαξαν σύντροφοι/ισσες από τη Χιλή

μη ολοσχερώς πυρπολημένοι, δεκάδες πυρπολημένα λεωφορεία κ.λπ.), 130 τραπεζικά καταστήματα και 250 ΑΤΜ κατεστραμμένα, μερικές επιθέσεις σε αστυνομικά τμήματα και σε μια στρατιωτική μονάδα στο Iquique. Κι αυτό που ενόχλησε περισσότερο από όλα την άρχουσα τάξη ήταν η λεηλασία των αλυσίδων σουπερμάρκετ και των μεγάλων εμπορικών κέντρων. Σε αυτή την εξέλιξη των πραγμάτων, που για μας ήταν γιορτή, όπου το προλεταριάτο αυτοοργανώνεται και αντιμετωπίζει την κατάσταση ακραίας επισφάλειας στην οποία βρίσκεται, η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» επεκτάθηκε σε σχεδόν 12 πόλεις που μπήκαν στον

αγώνα επιβάλλοντας αυστηρή απαγόρευση της κυκλοφορίας, απαγόρευση την οποία επιβάλλουν τα αποβράσματα του στρατού και της αστυνομίας, των οποίων η δύναμη αυτή τη στιγμή ανέρχεται σε 10.500 άτομα, στα οποία έχει δοθεί το ελεύθερο να πυροβολούν στο ψαχνό.

Οι λεηλασίες και η άμεση ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών

Η ιερότητα της ατομικής ιδιοκτησίας αμφισβητήθηκε ριζικά από δεκάδες χιλιάδες προλετάρους που προμηθεύτηκαν ό,τι μπορούσαν από τα περισσότερα σουπερ-

μάρκετ και τα μεγάλα καταστήματα, τα οποία λεηλατήθηκαν σχολαστικά και σε πολλές περιπτώσεις πυρπολήθηκαν, ενώ μια τρομοκρατημένη αστική τάξη παρακολουθεί και καλεί τους εκπροσώπους της να συντρίψουν χωρίς δισταγμό αυτό που ονομάζουν «μικρή ομάδα βίαιων στοιχείων και βανδάλων». Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική, παρότι την αρνούνται διαρκώς: δεν πρόκειται για τη δράση μιας μειοψηφίας αλλά για ένα μαζικό φαινόμενο που εκφράζεται με ανεξέλεγκτη οργή.

Όσοι από εμάς έχουμε στερηθεί τα πάντα και επιβιώνουμε όπως μπορούμε, χρωμένοι, χωρίς να μπορούμε να τα βγάλουμε πέρα, δηλώσαμε έμπρακτα ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να πληρώνουμε για να αποκτήσουμε ό,τι χρειαζόμαστε για να καλύψουμε τις ανάγκες μας. Η αναπαραγωγή της εμπορευματοποιημένης καθημερινής επιβίωσης σε αυτόν τον τρόπο ζωής που μας έχει επιβληθεί είναι πάντοτε υποταγμένη στη συσσώρευση του κεφαλαίου από την αστική τάξη, εις βάρος των μισθωτών εργατών και στη βάση της καταδίκης μας σε μια ζωή αθλιότητας την οποία πρέπει να υπομένουμε μέρα με την ημέρα. Δεν κάναμε τίποτα περισσότερο από το να απαλλοτριώσουμε αυτά που μας ανήκουν και αυτούς που μας ληστεύουν κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ζωής μας. Και αυτό δεν μπορούν να το ανεχτούν. Εν ολίγοις, η γενικευμένη εξέγερση σημαίνει ότι διεκδικούμε να ανακτήσουμε την ανθρωπινή μας υπόσταση και ότι αρνούμαστε τον εαυτό μας ως εμπόρευμα.

Ο τύπος: το φερέφωνο του κεφαλαίου και ο υπερασπιστής του εμπορεύματος

Ο τύπος έχει παίξει βασικό ρόλο στην υπεράσπιση της «κοινής λογικής» και στον

προσανατολισμό αυτού που ονομάζεται «κοινή γνώμη», δηλαδή την κυρίαρχη λογική του καπιταλιστικού συστήματος, όπου τα υλικά αγαθά και η παραγωγή τους έχουν μεγαλύτερη σημασία από τις ανθρώπινες ζωές, υπερασπιζόμενος διαρκώς τη «δημόσια τάξη», τα «ατομικά δικαιώματα», την «ατομική ιδιοκτησία» και την κοινωνική ειρήνη για να δικαιολογήσει το μακελειό που προωθούν οι καπιταλιστές και τα πιο αντιδραστικά κομμάτια της κοινωνίας. Μέσα από τη διαστρέβλωση ή/και την απόκρυψη των γεγονότων, τη διάδοση ψεμάτων και ψευδών ιστοριών, την εγκληματοποίηση της κοινωνικής ανατροπής, το σύνολο του τύπου αποδείχτηκε συνένοχο με την κρατική τρομοκρατία: πρέπει να υποστούν τις συνέπειες για όλα αυτά. Μερικά παραδείγματα αυτού που λέμε είναι τα εξής:

- Απόκρυψη των δολοφονιών από τις δυνάμεις καταστολής και του αριθμού τους. Καμία αναφορά στις επανειλημμένες καταγγελίες περί «υπερβολικής χρήσης βίας κατά τις συλλήψεις, κακοποίησης παιδιών, κακομεταχείρισης, χτυπημάτων στα πρόσωπα και τους μηρούς, βασανιστηρίων, ξεγυμνώματος γυναικών και ανδρών και σεξουαλικής κακοποίησης», τις οποίες αναφέρει το Εθνικό Ινστιτούτο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI)
- Μετάδοση της απολύτως ψευδούς ειδήσεως ότι πραγματοποιήθηκαν λεηλασίες σε «αγορές παραγωγών» στις περιοχές La Pintana και Puente Alto μεταξύ άλλων. Υπήρξε κόσμος που κατήγγειλε στα κοινωνικά και στα εναλλακτικά μέσα ότι μπάτσοι με πολιτικά προσπάθησαν να προκαλέσουν διχόνοια στο εσωτερικό της τάξης μας.
- Προώθηση του φόβου στον πληθυσμό, μέσα από διαρκείς αναφορές ότι οι λε-

ηλασίες θα επεκταθούν επίσης στα νοικοκυριά και στις μικρές επιχειρήσεις, ενώ μόνο ελάχιστα εντελώς μεμονωμένα τέτοια περιστατικά έχουν συμβεί, τα οποία η τάξη μας πρέπει να απορρίψει με αποφασιστικότητα.

- Διαχωρισμός ανάμεσα σε «πολίτες» και «εγκληματίες», ανάμεσα σε «ειρηνικούς» και «βίαιους» διαδηλωτές, ποντάροντας στη διαίρεση και την απομόνωση των πιο ριζοσπαστικοποιημένων κομματιών του κινήματος, τα οποία επιχειρούν να προωθήσουν μια αντικαπιταλιστική κατεύθυνση στην ανάπτυξη του.
- Συνένοχη σιωπή όσον αφορά το κόσψιμο της παροχής νερού που επηρέασε πολλές γειτονίες στο νότιο τμήμα του Σαντιάγο, όπου «υπόπτως» οι συγκρούσεις ενάντια στο Κράτος/Κεφάλαιο έχουν αναπτυχθεί με τον πιο άμεσο τρόπο ενάντια στους θεσμούς τους και όπου η εξουσία τυγχάνει απόλυτης περιφρόνησης.
- Η κυβέρνηση αναγνωρίζει επισήμως την ύπαρξη 8 νεκρών αλλά γνωρίζουμε ότι υπάρχουν πολύ περισσότεροι. Καθώς ο Πρόεδρος Πιινέρα διακηρύσσει ότι «είμαστε σε πόλεμο ενάντια σε έναν ισχυρό εχθρό που δεν σέβεται τίποτα και κανέναν», ο ποταπός Andres Chadwick, Υπουργός Εσωτερικών, έκανε μια σύντομη δήλωση στην τηλεόραση, στην οποία είπε ότι 7 άνθρωποι έχουν «πεθάνει» –χωρίς να αναφέρει ότι έχουν δολοφονηθεί από τα χέρια του κράτους– και χωρίς να δώσει καμία περαιτέρω λεπτομέρεια. Εμείς που είμαστε παρόντες στον αγώνα και βρισκόμαστε σε συντονισμό με συντρόφους σε διαφορετικά μέρη της χώρας γνωρίζουμε ότι ο αριθμός των νεκρών είναι πολύ μεγαλύτερος. Έχουν κυ-

κλοφορήσει βίντεο και φωτογραφίες στα κοινωνικά μέσα και σε ιστοσελίδες αντιπληροφόρησης, που συστηματικά «κατεβαίνουν» από το διαδίκτυο, τα οποία αποτυπώνουν τη δολοφονία ανθρώπων από τους στρατιώτες και τους μπάτσους σε διάφορες τοποθεσίες όπου αντιστέκονταν. Σύμφωνα με τη δική μας καταμέτρηση, την οποία δεν έχουμε καταφέρει να επιβεβαιώσουμε λόγω της σκόπιμης καμπάνιας απόκρυψης και παραπληροφόρησης από το Καπιταλιστικό Κράτος, αυτός ο αριθμός ανέρχεται τουλάχιστον σε 16 άτομα: 1 άτομο στην Quinta Normal, 2 στο San Bernardo, 5 στη Renca και 2 στη La Pintana τα οποία πέθαναν από τις φωτιές κατά τη διάρκεια των λεηλασιών, 1 άτομο δολοφονήθηκε στη Lampra όταν ένα όχημα της αστυνομίας τον πάτησε σκόπιμα, 1 άτομο δολοφονήθηκε από στρατιωτικά πυρά στην Colina, 3 άτομα στη La Serena και 1 άτομο στο Pedro Aguirre Cerda σκοτώθηκαν λόγω της αστυνομικής καταστολής. Γνωρίζουμε ότι αυτός ο ελλιπής απολογισμός θα είναι ακόμα χειρότερος, καθώς τη στιγμή που γράφουμε εν τάχει αυτό το κείμενο, σκληρές συγκρούσεις συνεχίζονται υπό το καθεστώς απαγόρευσης κυκλοφορίας με τον στρατό, τους μπάτσους και τους ασφαλίτες σε διάφορα μέρη της Χιλής.

Η γενική απεργία της Δευτέρας 21 Οκτωβρίου και ορισμένα ζητήματα προοπτικής

Αύριο, Δευτέρα 21 Οκτωβρίου, ένας ανομοιογενής σχηματισμός μαζικών οργανώσεων κάλεσε σε γενική απεργία, την πρώτη που μπορεί να έχει πραγματική αποτελεσματικότητα, επηρεάζοντας άμε-

σα την παραγωγή λόγω της κατάρρευσης του συστήματος μεταφορών, τουλάχιστον στην πόλη του Σαντιάγο. Το κράτος κάνει ό,τι είναι δυνατόν προκειμένου οι «άνθρωποι να πάνε στη δουλειά»: έχουν εν μέρει ενεργοποιήσει τη γραμμή 1 του μετρό, προσπαθούν να ενισχύσουν τις λεωφορειακές γραμμές και έχουν καλέσει τον πληθυσμό να δείξει «αλληλεγγύη» βοηθώντας τους γείτονές του να πάνε στις δουλειές τους. Η καπιταλιστική τάξη ενδιαφέρεται μόνο στο να παράγει για τον εαυτό της, τους είμαστε χρήσιμοι μόνο για την παραγωγή και τη μεταφορά των εμπορευμάτων τους και την αύξηση της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Γι' αυτόν τον λόγο, καλούμε τον κόσμο να μην πάει στη δουλειά και να συμμετάσχει ενεργά στην απεργία, όπως το κάνει το σωματείο των εργαζόμενων στο μετρό λόγω της «αστυνομικής και στρατιωτικής καταστολής». Επιπρόσθετα, θεωρούμε σημαντική την προώθηση των ακόλουθων θέσεων για την προοπτική του αγώνα:

- Να μην πέσουμε στη δυναμική του αλληλοφαγώματος γύρω από το φαγητό, το νερό και την ικανοποίηση των αναγκών μας: αυτό είναι το παιχνίδι του Κράτους, το διαίρει και βασίλευε. Για να λύσουμε τα προβλήματά μας πρέπει να οργανωθούμε στην κοινότητά μας. Δεν υπάρχει άλλη διέξοδος.
- Να μην επιτρέψουμε στα πολιτικά κόμματα και τη σοσιαλδημοκρατία να παρουσιαστούν ως «εκπρόσωποι» μας, να οικειοποιηθούν τον αγώνα και να ξεκινήσουν τις διαπραγματεύσεις με το κράτος για να σβήσουν τη φωτιά της εξέγερσης, επιχειρώντας να κατευθύνουν την επίλυση της σύγκρουσης προς επιφανειακές, διακοσμητικές μεταρρυθμίσεις που δεν έχουν ως στόχο την εξάλειψη της ρίζας των προβλημάτων της τάξης μας.

- Να καταλάβουμε όλες τις εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις και να τις μετασχηματίσουμε σε τόπους αντίστασης, συζήτησης, συνάντησης και αυτοοργάνωσης, τόπους συγκέντρωσης φαγητού και φαρμάκων και χώρους νοσηλείας των τραυματιών μας.
- Να οργανώσουμε συνελεύσεις βάσης στις περιοχές όπου ο αγώνας αναπτύσσεται προκειμένου να αποφασίσουμε συλλογικά την κατεύθυνση της συνεχιζόμενης εξέγερσης.
- Να απαιτήσουμε την απελευθέρωση των πάνω από 1.700 κρατούμενων που διώκονται για τη συμμετοχή τους στην εξέγερση.

ΠΡΟΧΩΡΑΜΕ ΣΕ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ ΓΙΑ
ΝΑ ΤΑ ΚΕΡΔΙΣΟΥΜΕ ΟΛΑ!
ΑΣ ΚΙΝΗΘΟΥΜΕ ΠΡΟΣ ΤΗ ΖΩΗ!

20 Οκτωβρίου 2019

Πρώτες σημειώσεις για την «αναρχική» μαζική εξέγερση που συγκλονίζει τη Χιλή

Κάποιοι αγωνιζόμενοι προλετάριοι στην περιοχή της Χιλής

Μετάφραση: Αντίθεση

Την Παρασκευή 18 Οκτωβρίου μια άγρια εξέγερση ξέσπασε στο Σαντιάγο, η οποία εξαπλώθηκε ήδη την επόμενη μέρα σχεδόν σε όλες τις πόλεις της χώρας. Άμεση αφορμή ήταν η αύξηση της τιμής των εισιτηρίων στις συγκοινωνίες του Σαντιάγο (στα λεωφορεία του μητροπολιτικού δικτύου και στο μετρό) αναδεικνύοντας ωστόσο τη βαθύτερη συνολική δυσανεμία για τον καπιταλιστικό τρόπο ζωής. Ένα τεράστιο και ανεξέλεγκτο κίνημα έκανε κατ' αυτό τον τρόπο την εμφάνισή του στο προσκήνιο της ιστορίας και όπως κάποιοι/ες σύντροφοι/ισσες έγραψαν σε διάφορες προκηρύξεις που κυκλοφόρησαν: «τίποτα πια δεν θα είναι το ίδιο».

Το κίνημα δημιουργεί ευνοϊκές προοπτικές για τον ταξικό ανταγωνισμό

- Το πρώτο πράγμα που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι το κίνημα απέκτησε αυθόρμητα έναν γενικό χαρακτήρα και ότι αποτελεί έμπρακτη κριτική της ολότητας του καπιταλιστικού-νεοφιλελεύθερου τρόπου ζωής: απαλλοτριώσεις και μαζική διανομή αγαθών των μεγάλων καπιταλιστών (σουπερμάρκετ, εμπορικά κέντρα, φαρμακεία, τράπεζες κ.λπ.), καταστροφή των κρατικών υποδομών (αστυνομικά τμήματα, κτίρια των δημοτικών αρχών κ.λπ.), μαζική απόρριψη των κατασταλτικών δυνάμεων του «δημοκρατικού» κράτους (καραμπινιέροι, ασφάλεια, στρατός) και ένα διαισθητικό προσχέδιο κριτικής της καθολικής εμπορευματοποίησης όλων των πλευρών της καθημερινής ζωής (δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο «αίτημα» ή «διεκδίκηση», υπάρχει η επιθυμία να «αλλάξουν τα πάντα»).
- Ο καταλυτικός ρόλος που έπαιξε και συνεχίζει να παίζει το νεανικό προλεταριάτο με την προγραμματική αδιαλλαξία του και την ανατρεπτική μαχητικότητα του απέναντι σε κάθε πρόκληση.
- Οι άγριες διαδηλώσεις πραγματικά επέφεραν μια τεράστια καταστροφή στην ατομική ιδιοκτησία των μεγάλων καπιταλιστών της χώρας: αυτός ήταν ο πραγματικός λόγος που οδήγησε το κράτος να κατεβάσει τον στρατό στους δρόμους. Αυτό ήταν που τρομοκράτησε την καπιταλιστική άρχουσα τάξη.
- Μια άλλη πλευρά που τράβηξε έντονα την προσοχή μας ήταν ο πολλαπλασιασμός των πυρήνων που πραγματοποιούν σε ευρεία κλίμακα ενέργειες αυτοάμυνας και επίθεσης εναντίον των κατασταλτικών δυνάμεων του κράτους κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων – τόσο στο «κέντρο» όσο και στις γειτονιές των προαστίων. Πρόκειται για κάτι που θα μπορούσε να ονομαστεί «διάχυτη μαζική προλεταριακή βία», η οποία οργανώνεται

μέσα στα οδοφράγματα στη βάση της αλληλεγγύης, πράγμα που, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, καθιστά περιττή την εξειδίκευση και επαγγελματοποίηση αυτής της δραστηριότητας από μικρές ομάδες. Μέχρι τώρα, αυτό ήταν αρκετά αποτελεσματικό.

- Η ρήξη με την απομόνωση και την έλλειψη επικοινωνίας στα οποία υποβαλλόμαστε καθημερινά μέσα σε αυτό το σύστημα εκδηλώνεται στην αυθόρμητη ταξική αλληλεγγύη και κοινωνική επικοινωνία έξω από κάθε προηγούμενο κατασκευασμένο ρόλο.
- Παρά την «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», την απαγόρευση της κυκλοφορίας και τον στρατό στους δρόμους, το προλεταριάτο δεν έχει φοβηθεί και δεν έχει εγκαταλείψει τον αγώνα παρά την άγρια καταστολή που έχει οδηγήσει σε έναν ακόμα άγνωστο αριθμό δολοφονιών, βασανισμών, εξαφανίσεων ή/και φυλακίσεων. Την ώρα που γράφουμε αυτές τις γραμμές έχει ανακοινωθεί η άρση της απαγόρευσης της κυκλοφορίας σε πολλές περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της μητροπολιτικής περιοχής [του Σαντιάγο] λόγω της κοινωνικής πίεσης που άσκησε το προλεταριάτο, το οποίο δεν τη σεβάστηκε καθόλου εκφράζοντας απύθμενο μίσος για τους στρατιωτικούς.
- Παρά τις προσπάθειες του κράτους για επιστροφή σε μια «κάποια κανονικότητα» και τις συκοφαντίες των ΜΜΕ, αυτή δεν έχει καταστεί δυνατό να επιτευχθεί, καθώς η τάξη μας συνεχίζει να διαδηλώνει καθημερινά χωρίς καν να «ζητάει την άδεια» – όλες οι διαδηλώσεις είναι «παράνομες».
- Η πραγματικότητα του αγώνα έχει συντρίψει κάθε προσπάθεια του τύπου να

μετατρέψει την εξέγερση σε θέαμα: το προλεταριάτο έχει αντιληφθεί την κοινωνικά αναγκαία λειτουργία του τύπου να διαστρεβλώνει τα γεγονότα και να στήνει μια αφήγηση προς όφελος της άρχουσας τάξης – οι δημοσιογράφοι είναι τα φερέφωνα του κεφαλαίου.

- Το κίνημα έχει αναπτύξει εμβρυικά, στο πλαίσιο της εξέγερσης, εδαφικά ριζωμένα όργανα αγώνα, που βασίζονται στον σχηματισμό αυτοοργανωμένων συνελεύσεων γειτονιάς, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί σε διάφορες περιοχές και σε διαφορετικά κομμάτια του πληθυσμού, χτίζοντας από τα κάτω μια αντικαπιταλιστική προοπτική που τίθεται ενάντια στην επισφάλεια της ζωής. Θεωρούμε ότι αυτοί οι χώροι προλεταριακής κοινωνικότητας έχουν στρατηγική σημασία για τον σχηματισμό μιας κοινότητας αγώνα, διότι εκφράζουν την ανάγκη για αυτενέργεια από την πλευρά των ίδιων των προλετάρων αυτόνομα από κάθε εξωτερική παρέμβαση.
- Ένα σημαντικό κομμάτι του προλεταριάτου έχει απορρίψει συνολικά τις προτάσεις για «μεταρρυθμίσεις» με τις οποίες η κυβέρνηση επιχείρησε να σβήσει τη φωτιά της εξέγερσης: θεωρούνται ψίχουλα άνευ αξίας, πράγμα που μέχρι στιγμής τουλάχιστον έχει μπλοκάρει αυτή την απόπειρα του κράτους.
- Δεν υπάρχει κάποια πολιτική οργάνωση που να μπορεί να αυτοανακηρυχθεί σε εκπρόσωπο της εξέγερσης και σε έγκυρο συνομιλητή της κυβέρνησης: πρόκειται για κάτι που έχει αφήσει ενεή την αστική τάξη. Είναι μια εξέγερση χωρίς ηγέτες. Εξ ου και ο «αναρχικός χαρακτήρας» αυτού του κινήματος.

Οι αντιφάσεις και τα όρια με τα οποία οι επαναστατικές μειοψηφίες πρέπει να συγκρουστούν εντός του κινήματος

- Κατά τη διάρκεια των τεράστιων διαδηλώσεων της Παρασκευής 25 Οκτωβρίου, με 1.500.000 διαδηλωτές να συμμετέχουν, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, μόνο στο Σαντιάγο, εκφράστηκε μαζικά ένα αίσθημα πατριωτισμού και εθνικής ενότητας εις βάρος της ταξικής προοπτικής του κοινωνικού αγώνα. Ένα παράδειγμα είναι η μαζική παρουσία σημαιών της Χιλής – που ήταν απύσες– και μια γιορταστική και πασιφιστική ατμόσφαιρά που κυριάρχησε όλη την ημέρα, που εκτιμήθηκε από την ίδια την κυβέρνηση ως μια ευκαιρία «που ανοίγει τον δρόμο στο μέλλον και την ελπίδα».
- Η διστακτικότητα που επέδειξαν συγκεκριμένα οργανωμένα κομμάτια του εργατικού κινήματος να συμμετάσχουν στην εξέγερση, λ.χ. οι μεταλλωρύχοι της κρατικής εταιρείας CODELCO και τα συνδικάτα που ανήκουν στη γενική συνομοσπονδία εργατών NO+AFP-, με την αξιοσημείωτη εξαίρεση του συνδικάτου λιμενεργατών της Χιλής (UPCH) και του συνδικάτου οικοδόμων που ανήκει στη μαχητική ομοσπονδία SINTEC, που και σε αυτήν ακόμα την περίπτωση δεν ήταν απαλλαγμένα από αντιφάσεις, όρια και άνιση ανάπτυξη ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή.
- Η απήχηση που είχε σε συγκεκριμένα κοινωνικά κομμάτια η φήμη που δέδωσαν ο τύπος και η κυβέρνηση περί ενός κύματος λεηλασιών ιδιωτικών κατοικιών και μικρών επιχειρήσεων, που συνέβησαν σε λίγες και συγκεκριμένες περιπτώσεις. Αυτό εκφράστηκε στο φαινόμενο των «κίτρινων γιλέκων», ομάδων γειτόνων που οργανώθηκαν για να υπερασπίσουν τις γειτονιές τους από ανύπαρκτους πλιατσικολόγους.¹ Αυτό είναι επικίνδυνο, καθώς αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη ενός νεοφασιστικού/ακροδεξιού ρεύματος και καθώς προωθεί την ενδοπρολεταριακή σύγκρουση.
- Η συμμετοχή στελεχών των παραδοσιακών κομμάτων και της «νέας αριστεράς» –που είναι μια από τα ίδια– στις συνελεύσεις και στα αυτοοργανωμένα συμβούλια, τα οποία προσπαθούν να αφομοιώσουν και να υποκαταστήσουν την αυτοδιεύθυνση του κινήματος για να επιβάλλουν τις θέσεις τους και να καταστούν έγκυροι συνομιλητές που θα διαπραγματευτούν με την εξουσία.
- Παρά τα μεγάλα ποιοτικά άλματα που έκανε το κίνημα κατά την τεράστια επέκτασή του, δεν ήταν ικανό να σχηματίσει και να παγιώσει έναν σαφή ταξικό λόγο, κι αυτή είναι μια αδυναμία που αναδεικνύει το μεγάλο έργο που εκκρεμεί, το οποίο πρέπει να ξεπεραστεί μέσα στην εξέλιξη του κινήματος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ειδικά μετά τις γιγαντιαίες διαδηλώσεις, την ανάκαμψη της ταυτότητας της «μεσαίας τάξης» σε κάποια κομμάτια του προλεταριάτου, η οποία προωθείται από τα κόμματα και τα ΜΜΕ.
- Η εξέγερση βρήκε τις επαναστατικές μειοψηφίες αποδιοργανωμένες και κατακερματισμένες. Παρόλα αυτά συμμετείχαν άμεσα στο κίνημα, επι-

1. (σ.τ.μ.) Φαίνεται ότι η άκρα δεξιά προσπάθησε στη Χιλή να οικειοποιηθεί και να εκτρέψει το «Κίτρινο Γιλέκο», σύμβολο της ταξικής εξέγερσης στη Γαλλία, ενάντια στην ταξική εξέγερση στη Χιλή!

χειρώντας να δώσουν προσανατολισμό μέσω δράσεων και προπαγάνδας, παρά τα περιορισμένα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους. Η αριστερά και οι λενινιστές γενικά δεν ήθελαν να αναμειχθούν με τους ανεξέλεγκτους και για αυτό διαχωρίστηκαν από την εξέγερση. Ακόμα και τα πιο παραδοσιακά τους κομμάτια καταδίκασαν τη λεηλασία των μεγάλων επιχειρήσεων και πέρασαν τουλάχιστον τρεις μέρες μέχρι να κατέβουν στον δρόμο. Αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη οικοδόμησης ενός ανοιχτά αντικαπιταλιστικού κινήματος που θα συσπειρώσει τα πιο ριζοσπαστικά κομμάτια της τάξης.

Πρώτες προοπτικές

Ό,τι κι αν συμβεί ως αποτέλεσμα αυτής της μεγάλης κρίσης, είναι ξεκάθαρο ότι έχει συμβεί μια αμετάκλητη ρήξη, μια ρωγμή, που σηματοδοτεί μια αλλαγή εποχής για την τάξη μας σε αυτή την περιοχή. Αυτά που έζησαν πολλές χιλιάδες προλετάριοι/ες που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία αγώνα αυτές τις ημέρες δεν μπορούν να διαγραφούν από την αγωνιστική μνήμη της τάξης μας. Αυτή η εξέγερση έδωσε μια μοναδική ευκαιρία που δεν πρέπει να πάει χαμένη: έγινε ξεκάθαρο ότι μόνο μέσα από τη σύγκρουση μπορεί να επιβληθεί η ικανοποίηση συγκεκριμένων αιτημάτων και η βελτίωση των συνθηκών ζωής του προλεταριάτου. Αντιληφθήκαμε τη δύναμη που έχουμε στα χέρια μας. Η γενικευμένη εξέγερση προαναγγέλλει τη λανθάνουσα δυνατότητα για μια πιθανή επαναστατική αλλαγή, για τη συμφιλίωση του ανθρώπινου είδους με τον εαυτό του και το φυσικό του περιβάλλον, παρά την περιφρόνηση που εξέφραζαν κομμάτια του ανατρεπτικού περιβαλλοντικού κινήματος στην περιοχή μας, με διακηρύξεις του τύπου «άνθρωπος=πανούκλα»

ή ότι «οι άνθρωποι είναι νεκροί». Το προλεταριάτο δεν πέθανε, δεν είμαστε απλώς μεταβλητό κεφάλαιο, έχουμε έναν γιγάντιο ρόλο να παίξουμε στην καταστροφή του καπιταλιστικού κόσμου και αυτό φάνηκε στην πράξη. Μέχρι στιγμής, ο αγώνας συνεχίζεται στον δρόμο και τις συνελύξεις ενάντια στο κοινωνικό συμβόλαιο που θέλουν να μας επιβάλλουν και στην ανάκαμψη του ρεφορμισμού. Αυτή η εξέγερση έθεσε διαισθητικά υπό αμφισβήτηση τα θεμέλια της καπιταλιστικής κοινωνικής δομής και αυτό δεν μπορεί να διαγραφεί από την ιστορική μνήμη. Προχωράμε προς τη ζωή.

Κάποιοι αγωνιζόμενοι προλετάριοι στην περιοχή της Χιλής

Σάββατο πρωί της 26^{ης} Οκτωβρίου
Ανατρεπτική άνοιξη του 2019

Κοινωνικές αντιθέσεις, φίλος και δημόσιος εχθρός

Κ.Κ. (Скромный и необузданный)

Εισαγωγή

Καθ' όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ο πιο μεγάλος κίνδυνος για την τάξη του κεφαλαίου και τα συμφέροντά της ήταν η κοινωνική χειραφέτηση των εργατών-τριών. Το προλεταριάτο είναι μια κοινωνική τάξη που, για να καταφέρει να επιβιώσει, οφείλει να πουλά την εργασιακή της δύναμη στην αστική τάξη που διαθέτει τα υλικά μέσα παραγωγής, τα οποία στην καπιταλιστική κοινωνία έχουν τη μορφή του κεφαλαίου. Μέσα από τους επαναστατικούς του αγώνες το προλεταριάτο επεδίωξε την επαναστατική ανατροπή της πολιτικής εξουσίας του κεφαλαίου, το ξεπέραςμα της αντίθεσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία και συνακόλουθα την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής και όχι μόνο. Η κίνηση αυτή ιστορικά θα σήμανε το οριστικό τέλος της καπιταλιστικής κυριαρχίας και την οικοδόμηση του κομμουνισμού, δηλαδή, την κατάργηση όλων των τάξεων, του κράτους και τη δημιουργία μιας αταξικής κοινωνίας.

Με άξονα κυρίως τον διαχωρισμό μεταξύ προλεταριάτου και αστικής τάξης αλλά και ανατρέχοντας πίσω στον χρόνο, ένα από τα ζητήματα που θέλει να αναλύσει το παρόν άρθρο είναι η θεμελιώδης διάκριση του Πολιτικού μεταξύ *Φίλου και Εχθρού*¹

1. Με την έννοια του μη περιφρουρημένου πόλεμου και την απόλυτη εχθρότητα ως ποιοτικών διαβαθμίσεων του Πολιτικού, όπως τις όρισε ο

όπως την όρισε ο υποστηρικτής του ναζισμού συντηρητικός φιλόσοφος Καρλ Σμιτ στο βιβλίο του, η *Έννοια του Πολιτικού*.

Η *Έννοια του Πολιτικού* όπως θα δούμε και πιο αναλυτικά, αποτέλεσε μια απάντηση στον βασικό εχθρό της αστικής τάξης, τον μαρξισμό, και στην προσπάθεια του περάσματος από το «βασιλείο της αναγκαιότητας» στο «βασιλείο της ελευθερίας», δηλαδή στην αταξική κοινωνία. Το εντυπωσιακό όμως στοιχείο είναι ότι αντιμάχεται και την κυρίαρχη αστική απάντηση στον μαρξισμό, δηλαδή τον φιλελευθερισμό, καθώς του ασκεί κριτική ότι θέτει σε κίνδυνο τα αστικά συμφέροντα, εξαιτίας της αποδυνάμωσης που προκαλεί στο κράτος το πλουραλιστικό μοντέλο το οποίο επικαλείται. Το φιλελεύθερο κράτος στη σμιτιανή θεωρία εμφανίζεται ως ένα ουδέτερο και παροπλισμένο κράτος απέναντι στους εχθρούς του. Αντίθετα το κράτος που προασπίζεται ο Σμιτ αποτελεί μια υπέρτερη δύναμη που οφείλει να αντισταθεί σθεναρά τόσο στην ολοκληρωτική επιβολή της κυριαρχίας των ιδιωτικών συμφερόντων όσο και στο «μαρξιστικό αντι-κράτος», όπως αποκαλούσε ο Σμιτ το κομμουνιστικό κίνημα.² Όσον αφορά τον Εχθρό, ο Γερμανός φιλόσοφος αντλεί από την αρχαία ελληνική γραμματεία τη διάκριση μεταξύ εχθρού (αντιπά-

Σμιτ στο βιβλίο του, *Θεωρία του Αντάρτη*, θα ασχοληθούμε σε επόμενο άρθρο.

2. Καρλ Σμιτ, «Εισαγωγή»[2009] στην ελληνική έκδοση της *Έννοιας του Πολιτικού* 37-39.

λου) και πολέμιου (πολιτικού εχθρού). Ο εχθρός, ο οποίος θα μας απασχολήσει «πολιτικά» και θα διερευνηθεί είναι ο πολέμιος, δηλαδή ο «δημόσιος εχθρός».³ Συνεπώς τόσο η έννοια της σύγκρουσης όσο και η έννοια της Εχθρότητας αναφέρονται αποκλειστικά και μόνο «σε μία (πολιτική) σχέση που υπερβαίνει και απορροφά τις όποιες μη πολιτικές σχέσεις».⁴ Στις επόμενες ενότητες

3. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, μτφρ. Αλίκη Λαβράνου, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2009, σελ 49.

4. Γιάννης Μηλιός, *Η μαρξιστική θεωρία για το κράτος και ο Carl Schmitt*, (Με αφορμή την ελληνική έκδοση του βιβλίου του Schmitt «Η έννοια του Πολιτικού», Κριτική, Αθήνα 1988), *Θέσεις*, Αθήνα 1988, Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.theseis.com/index.php?id=232&Itemid=29>. Γενικά η έννοια του «Πολιτικού» και της πολιτικής στον Σμιτ αποτελεί μια ανιστορική, «γενική αφαίρεση» (βλ. την Εισαγωγή στο βιβλίο του Μαρξ, *Grundrisse. Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας*, Στοχαστής, 1990) καθώς θεωρεί την

του κειμένου θα επιχειρήσουμε μια περίληψη των βασικών θέσεων του Σμιτ για την έννοια του Πολιτικού.

Το ζήτημα του Πολιτικού – Ο Εχθρός, ο Φίλος και ο Καρλ Σμιτ

*Οι ανεξήγητες έχθρες είναι οι πιο εξηγήσιμες, διότι εκφράζουν τη βαθύτερη, ανεξιχνίαστη ουσία της έχθρας*⁵

Ο Σμιτ επιχειρεί μια θεματοποίηση του Πολιτικού ως ενός αυτόνομου και ανεξάρτητου πεδίου της ανθρώπινης σκέψης και δράσης με τα δικά του ιδιαίτερα κριτήρια, τα οποία ενεργούν σε αντιπαράθεση προς σχετικά ανεξάρτητα πεδία της ανθρώπινης σκέψης και κυρίως προς το ηθικό, το αισθητικό και το οικονομικό.⁶ Ως Πολιτικό, ορίζεται η διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού και η συνακόλουθη κατηγοριοποίηση στην οποία μπορούν να αναχθούν τόσο οι πολιτικές πράξεις όσο και τα πολιτικά κίνητρα. Επιπλέον, αυτή η διάκριση του Πολιτικού είναι αυτοτελής και μοναδική ενώ «δίνει έναν εννοιακό προσδιορισμό με το νόημα

πολιτική, μια κατηγορία που αποκτά την πραγματικότητά της ως **αυτόνομη σφαίρα** μόνο στην καπιταλιστική κοινωνία, ως ισχύουσα και υπάρχουσα σε κάθε ιστορική περίοδο, ως ενός είδους ανθρωπολογική σταθερά. Η έννοια του Πολιτικού αντιστοιχεί στον γενικευμένο διαχωρισμό-αποξένωση της καπιταλιστικής κοινωνίας. Ωστόσο, η διαπραγμάτευση του Σμιτ είναι ενδιαφέρουσα γιατί είναι ένας από τους λίγους υποστηρικτές του καπιταλιστικού κράτους που μιλάει χωρίς περιστροφές για τον ρόλο του κράτους στην εξουδετέρωση του προλεταριάτου ως εσωτερικού εχθρού.

5. Carl Schmitt, *Glossarium*, αναφέρεται στο Τερζάκης Φώτης, *Επιλογικά σε μια κριτική (Περί «προδοσίας των διανοουμένων»)*, *Σημειώσεις*, Ιούνιος 2019, σ. 66.

6. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 59

ενός κριτηρίου, όχι ως εξαντλητικό ορισμό ή δήλωση του περιεχομένου». ⁷ Σύμφωνα με τον Σμιτ, στον βαθμό που η αντίθεση ανάμεσα στον Φίλο και τον Εχθρό αδυνατεί να παραχθεί από άλλα κριτήρια αντιστοιχεί «στα σχετικά ανεξάρτητα κριτήρια των άλλων αντιθέσεων» ⁸ με την ίδια λογική όπου το δίπολο Καλό/Κακό υπάγεται στο ηθικό πεδίο, το Ωραίο/Άσχημο στο αισθητικό πεδίο και το Προσοδοφόρο/Ζημιογόνο στο οικονομικό κ.ο.κ. αλλά είναι ανεξάρτητη από αυτές. ⁹ Το σημείο του Πολιτικού μπορούμε να το προσεγγίσουμε από κάθε περιοχή, αρκεί ο βαθμός έντασης των αντιθέσεων που δημιουργούνται στη συγκεκριμένη περιοχή να εισέρχεται στον ανώτατο βαθμό έντασης του Πολιτικού. Η διάκριση φίλου και εχθρού λοιπόν αντιστοιχεί στον «ακραίο βαθμό έντασης μιας σύνδεσης ή διαχώρισης, ενός συνεταιρισμού ή απεταιρισμού· μπορεί θεωρητικά και πρακτικά να υφίσταται, χωρίς να πρέπει συγχρόνως να βασίζεται σε όλες εκείνες τις ηθικές, αισθητικές, οικονομικές ή άλλες αντιθέσεις» ¹⁰. Συνεπώς ο πολιτικός εχθρός δεν είναι απαραίτητο να είναι ο ηθικά κακός, ο αισθητικά άσχημος ή να εμφανίζεται ως οικονομικός ανταγωνιστής και μπορεί να είναι συμφέρον ακόμα και να συνάψει κανείς εμπορικές συναλλαγές μαζί του. «Ο Εχθρός είναι πάντοτε ο άλλος, ο Ξένος, και αρκεί για τον προσδιορισμό της ουσίας του το ότι είναι, με ένα ιδιαίτερο έντονο νόημα, υπαρξιακά κάτι άλλο και ξένο, έτσι ώστε στην ακραία περίπτωση να είναι δυνατές συγκρούσεις μαζί του που δεν μπορούν να κριθούν ούτε δι' ενός εκ των προτέρων θε-

σπισμένου γενικού κανόνα ούτε διά της απόφασης ενός “αμέτοχου” και γι’ αυτό “αμερόληπτου” τρίτου». ¹¹

Τόσο η δυνατότητα σωστής αντίληψης και γνώσης όσο και η ικανότητα απόφασης και κρίσης γίνεται δυνατή μόνο διαμέσου της υπαρξιακής συμμετοχής. Σε συνθήκες σύγκρουσης μπορούν να βρουν λύση μόνο αυτοί που συμμετέχουν και πιο συγκεκριμένα, μόνο ο αντιμαχόμενος μπορεί να λάβει την απόφαση αν η διαφορετική ύπαρξη του Ξένου αποτελεί άρνηση της δικιάς του υπόστασης και ως εκ τούτου οφείλει να αποκρουστεί, ώστε να προστατευτεί ο δικός του τρόπος ύπαρξης. Στην ψυχολογική πραγματικότητα ο τρόπος διαχείρισης του Εχθρού ως Κακού ή Άσχημου είναι εύκολος, διότι η πολιτική ως η δυνατότερη και η εντονότερη των διακρίσεων «κινητοποιεί όλες τις άλλες αξιοποιήσιμες διακρίσεις προς υποστήριξή της». ¹² Αυτό όμως δεν αίρει την αυτονομία αυτών των αντιθέσεων. Άρα λειτουργεί και αντιστρόφως, δηλαδή το ηθικά Κακό, το αισθητικά Άσχημο ή το οικονομικά Επιζήμιο δεν αποτελούν από μόνα τους αιτία Έχθρας ενώ ό,τι μπορεί να έχει θετικό πρόσημο όπως το αισθητικά Ωραίο, το οικονομικά Ωφέλιμο ή και το ηθικά Καλό δεν αποτελούν αιτία Φιλίας με το πολιτικό νόημα της λέξης. Τόσο η αυτονομία του Πολιτικού λοιπόν όσο και η εγγενής του αντικειμενικότητα καθίσταται σαφής μέσα από τη δυνατότητα να διαχωρίζεται μια τέτοιου είδους ειδική αντίθεση, όπως ο Φίλος και Εχθρός, από τις άλλες αντιθέσεις και να νοείται έτσι ως κάτι το αυτόνομο. ¹³

7. Στο ίδιο, σ. 60.

8. Στο ίδιο.

9. Στο ίδιο.

10. Στο ίδιο (τροποποιημένη μετάφραση).

11. Στο ίδιο, σ. 61.

12. Στο ίδιο, σ. 62.

13. Στο ίδιο.

Πολιτική αντίθεση και πόλεμος ως πηγές πολιτικής ενότητας

*Δεν πεθαίνω, διότι ο εχθρός μου ζει ακόμη*¹⁴

Τόσο η έννοια του Φίλου όσο και του Εχθρού οφείλουν να γίνουν κατανοητές με βάση το συγκεκριμένο υπαρξιακό τους νόημα, και σε καμία περίπτωση ως «μεταφορές ή σύμβολα», ούτε αναμειγμένες και αποδυναμωμένες από οικονομικές, ηθικές ή άλλες παραστάσεις. Και ακόμα λιγότερο, ως ψυχολογική έκφραση ιδιωτικών συναισθημάτων ή άλλων τάσεων ιδιωτικού-ατομικιστικού χαρακτήρα. Συνακόλουθα, δεν υφίστανται ως κανονιστικές και «καθαρά» πνευματικές αντιθέσεις. Σε έναν πλήρως μοραλιστικό και ηθικό κόσμο, ο φιλελευθερισμός, θέλησε να διαλύσει τον Εχθρό μέσα από τον τυπικό γι' αυτόν διαχωρισμό πνεύματος και οικονομίας, προσδιορίζοντάς τον στο οικονομικό πεδίο ως ανταγωνιστή και στο πνευματικό πεδίο ως αντίπαλο στον διάλογο. Πάντως, σύμφωνα με τον Σμιτ, η πραγματική δυνατότητα και ύπαρξη αυτής της διάκρισης δείχνει ότι τα έθνη συνεχίζουν να χωρίζονται σε ομάδες σύμφωνα με την αντίθεση Φίλου και Εχθρού παρά αυτή την προσπάθεια του φιλελευθερισμού. Για κάθε λαό που έχει πολιτική υπόσταση (δηλ. κρατική ύπαρξη) η συγκεκριμένη αντίθεση εμφανίζεται ως πραγματική και δεδομένη δυνατότητα την οποία δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς.¹⁵ «Εχθρός δεν είναι λοιπόν ο ανταγωνιστής ή ο αντίπαλος γενικά. Εχθρός δεν είναι επίσης ο ιδιωτικός αντίπαλος για τον οποίο κανείς έχει αισθήματα μίσους. Εχθρός μπορεί να υπάρχει μόνο

όταν μία μαχόμενη ολότητα ανθρώπων βρίσκεται αντιμέτωπη με μια άλλη ακριβώς τέτοια ολότητα. Εχθρός είναι αποκλειστικά ο δημόσιος εχθρός, διότι καθετί το οποίο αναφέρεται σε μια τέτοια ολότητα ανθρώπων, ειδικά σε ένα ολόκληρο έθνος, γίνεται δημόσιο. Ο Εχθρός είναι *hostis*, όχι *inimicus* με την ευρύτερη έννοια· *πολέμιος*, όχι *εχθρός* [ελληνικά στο πρωτότυπο]».¹⁶

Αναφερόμενος στη χριστιανική διδασκαλία ο Σμιτ επισημαίνει ότι, καθώς η γερμανική και άλλες γλώσσες δεν διαθέτουν διαφορετικούς όρους για τον ιδιωτικό και τον πολιτικό εχθρό, δημιουργήθηκαν πολλές παρανοήσεις. Όπως επισημαίνει, κανένας χριστιανός στη χιλιόχρονη αντιπαράθεση μεταξύ χριστιανισμού και ισλαμισμού δεν σκέφτηκε να εφαρμόσει την εντολή «αγαπάτε τους εχθρούς υμών» (Ματθ. 5, 44, Λουκ. 6, 27), παραδίδοντας έτσι την επικράτεια της Ευρώπης στους Σαρακηνούς ή τους Τούρκους αντί να την υπερασπιστεί.¹⁷ Καθοριστικό ρόλο για τη συνοχή της χριστιανικής επικράτειας θεωρεί ο Σμιτ «την εσχατολογική ιδέα του “κατέχοντος” όπως την προσδιορίζει στην Προς Θεσσαλονικείς Β' επιστολή του ο Απόστολος Παύλος».¹⁸ Ο κατέχων αποτελεί το ιστορικό ανάχωμα που μπορεί να συγκρατήσει τον ερχομό του Αντίχριστου, του «άνομου, αναβάλλοντα έτσι το πέρας του αιώνας». Με βάση τη συγκεκριμένη ερμηνεία, η μεσαιωνική τάξη καταλύεται, δηλαδή χάνει την ιερότητά

14. Carl Schmitt, Glossarium, αναφέρεται στο Τερζάκης Φώτης, Επιλογικά σε μια κριτική (Περί «προδοσίας των διανοουμένων»), ό.π., σ. 66

15. Καρλ Σμιτ, Η Έννοια του Πολιτικού, ό.π., σ. 63-64

16. Στο ίδιο, σ. 64-65 (τροποποιημένη μετάφραση).

17. Στο ίδιο, σ. 65-66.

18. Προς Θεσσαλονικείς Β', 2.6-8: *καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. 2.7 τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται. 2.8 καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος [Ἰησοῦς] ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.*

της, όταν ακριβώς η ιδέα του κατέχοντος σταματάει να είναι δραστική.¹⁹ Συνεπώς η εντολή από το *Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο* προφανώς και αναφέρεται στον εχθρό που ανήκει στη σφαίρα του ιδιωτικού. Τον εχθρό, με την πολιτική σημασία της λέξης, δεν χρειάζεται να τον μισεί κανείς προσωπικά, ούτε φυσικά μπορεί να τον αγαπά και να τον υποστηρίζει έναντι της δικής του μαχόμενης ολότητας ανθρώπων, του λαού στην περίπτωση των εθνικιστών, του **προλεταριάτου στην περίπτωση των μαρξιστών και των αναρχικών.**²⁰

Ο νόμος που επέβαλε η δυτική χριστιανοσύνη καθώς και η χωροτακτική διάκριση του εδάφους των χριστιανών ηγεμόνων, αντικατοπτρίζονταν στις επικρατούσες αντιλήψεις εκείνης της εποχής που αφορούσαν τη διεξαγωγή του πολέμου

και τις διαβαθμίσεις πάνω στην έννοια της εχθρότητας. Οι φεουδαρχικοί πόλεμοι είχαν τον χαρακτήρα του δικαίου ανταγωνισμού και γίνονταν είτε υπό το πρόσχημα «της πραγμάτωσης του δικαίου είτε με την επίκληση του νομοκατεστημένου της αντίστασης και της αντεκδίκησης [Fedhe], χωρίς κανένα από τα αντιμαχόμενα μέρη να αμφισβητεί το πλαίσιο της κοινής τάξεως. Ήσαν συνεπώς, ή έπρεπε να είναι σύμφωνα με το *jus gentium* της εποχής, πόλεμοι χαλιναγωγημένοι»²¹. Πάντως, το ερώτημα αν ένας τέτοιος πόλεμος είχε «δίκαιο» ή «άδικο» χαρακτήρα έπρεπε να τεθεί σε θεολογικό και σε νομικό επίπεδο. Αντιθέτως, ο πόλεμος ενάντια σε «άπιστους» ηγεμόνες και λαούς ήταν εκ των προτέρων δίκαιος. Το έδαφός τους, το παραχωρούσε ο Πάπας σε χριστιανούς ηγεμόνες είτε για ιεραποστολική εξάπλωση είτε για σταυροφορίες. Η συγκεκριμένη συνθήκη αντιλαμβανόταν τον αντίπαλο ως τον απόλυτο εχθρό, με αποτέλεσμα

19. Γρηγόρης Ανανάδης, *Ιδέα, Απόφαση, Πολιτική*, Εκδόσεις Νήσος, 2006, σ. 64.

20. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού, ό.π.*, σ. 65-66.

21. Ανανάδης, *ό.π.*, σ. 64-65.

ο πόλεμος να διεξάγεται μέχρι εξολοθρεύσεως, δίχως κανέναν απολύτως περιορισμό. «Ο δίκαιος πόλεμος, υπογραμμίζει ο Schmitt, ρέπει πάντα προς τον “ολικό” [total] πόλεμο. Παρεμφερείς ήσαν και οι αντιλήψεις του μουσουλμανικού κόσμου που έκαναν τη διάκριση μεταξύ του **νταρ-ελ-ισλάμ** ή οίκου της ειρήνης από τον **πέραν** αυτού εκτεινόμενο **νταρ-ελ-χαρμπ** ή οίκου του πολέμου».²²

Η πολιτική αντίθεση είναι σύμφωνα με τον Σμιτ η πιο ακραία και έντονη αντίθεση. Ο βαθμός της πολιτικότητας κάθε συγκεκριμένης αντίθεσης αυξάνεται όσο περισσότερο προσεγγίζει το ακραίο σημείο, δηλαδή τον διαχωρισμό ανάμεσα σε Φίλους και Εχθρούς. Το κράτος ως οργανωμένη πολιτική ενότητα θεσπίζει προς όφελός του, εκτός της απόφασης περί Φίλου και Εχθρού και των βασικών πολιτικών αποφάσεων, πολυάριθμες «δευτερεύουσες έννοιες του πολιτικού», υπό την κάλυψη πάντα της ληφθείσας απόφασης. Η εξομοίωση του πολιτικού με το κρατικό έχει ως αποτέλεσμα να μπορεί κανείς να αντιτάξει την κρατική πολιτική (staatspolitische) στάση στην κομματική πολιτική στάση. Έτσι μπορεί να μιλά κανείς, σύμφωνα με τον Σμιτ, για την κρατική πολιτική στο κοινωνικό, το κοινοτικό, το θρησκευτικό και το εκπαιδευτικό πεδίο. Ωστόσο όλες οι αντιθέσεις που περιλαμβάνονται σε σχετικοποιημένο βαθμό στην πολιτική ενότητα του κράτους καθώς και ο ανταγωνισμός που δημιουργείται στους κόλπους του, βοηθούν στη συγκρότηση της έννοιας του Πολιτικού.²³ Τέλος, αναπτύσσονται παραμορφωμένα είδη «πολιτικής» με χαρακτήρα καρικατούρας, στα οποία έχει υποχωρήσει σε μεγάλο βαθμό το ανταγωνιστικό στοιχείο που βρίσκεται στον διαχωρισμό Φίλου και Εχθρού. Τα υπολείμματα του

ανταγωνιστικού στοιχείου πλέον εκφράζονται σε τακτικές και πρακτικές κάθε είδους καθώς και σε ραδιουργίες. «Το ότι στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου ανταγωνισμού εμπεριέχεται η ουσία του πολιτικού συνεχίζει να εκφράζεται στην καθημερινή γλώσσα, ακόμα κι όταν η συνείδηση της “κατάστασης εκτάκτου ανάγκης” (Ernstfall)²⁴ έχει εκλείψει τελείως».²⁵

Η συνθήκη αυτή εντοπίζεται στην καθημερινή ζωή μέσω δύο φαινομένων. Πρώτον, τόσο οι πολιτικές έννοιες όσο και οι παραστάσεις και οι λέξεις αποκτούν ένα **πολεμικό νόημα**. Επιπλέον είναι εξαρτημένες από μια συγκεκριμένη κατάσταση της οποίας η τελική συνέπεια που εκδηλώνεται σε πόλεμο ή σε επανάσταση είναι η κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς. Αν εκλείψει η κατάσταση αυτή αυτόματα θα μετατραπούν σε κενές και φαντασματικές αφαιρέσεις. Αντίστοιχα λέξεις όπως «**κράτος, δημοκρατία, κοινωνία, τάξη, κυριαρχία, κράτος δικαίου, απολυταρχία, δικτατορία, οικονομικός σχεδιασμός, ουδέτερο ή ολοκληρωτικό κράτος κ.ο.κ.**» δεν γίνονται κατανοητές, αν δεν ξέρει κανείς ποιον «*in concreto* θέλει να επηρεάσει, να καταπολεμήσει, να αρνηθεί και να καταρρίψει [...] με αυτές τις λέξεις». Ο πολεμικός χαρακτήρας καθορίζει τη χρήση της λέξης «πολιτικός», ανεξάρτητα από τους όρους με τους οποίους αντιλαμβάνεται τον αντίπαλό του αυτός που τη χρησιμοποιεί, δηλαδή, είτε ως «μη πολιτικό», με το νόημα του ακίνδυνου, είτε ως «μη πολιτικό», με το νόημα του καθαρά αντικειμενικού, επιστημονικού, ηθικού, νομικού, αισθητικού, οικονομικού χαρακτήρα του.²⁶

22. Στο ίδιο, σ. 65.

23. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 66

24. Βλ. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 67. «Στην κοινή γερμανική η λέξη Ernstfall σημαίνει *Ausnahmestandard*, δηλαδή κατάσταση εκτάκτου ανάγκης».

25. Στο ίδιο, σ. 67 (τροποποιημένη μετάφραση).

26. Στο ίδιο, σ. 67-68 (τροποποιημένη μετά-

Για τον Σμιτ, η κομματική πολιτική συνιστά λόγω της ανοικτά ανταγωνιστικής σχέσης που έχει απέναντι στη κρατική πολιτική έναν μεγαλύτερο κίνδυνο.²⁷ Πάνω στην προβληματική αυτή ο Σμιτ περιγράφει το δεύτερο φαινόμενο: «Στον τρόπο ομιλίας της ενδοκρατικής πολεμικής της καθημερινότητας χρησιμοποιείται σήμερα συχνά το “πολιτικός” σαν να έχει το ίδιο νόημα με το “κομματικοπολιτικός”. η αναπόφευκτη μη “αντικειμενικότητα” (Unsachlichkeit) όλων των πολιτικών αποφάσεων, η οποία είναι απλώς η αντανάκλαση της σε κάθε πολιτική συμπεριφορά εσωτερικής κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς, εκφράζεται τόσο στις θλιβερές μορφές και στους θλιβερούς ορίζοντες της κομματικοπολιτικής πλήρωσης θέσεων και της πολιτικής αργομισθιών, το από αυτές τις πρακτικές προκαλούμενο αίτημα για “αποπολιτικοποίηση” σημαίνει απλώς την υπέρβαση του **κομματικοπολιτικού** κ.ο.κ.».²⁸ Η ταύτιση πολιτικού και κομματικοπολιτικού είναι εφικτή όταν η διευρυμένη πολιτική ενότητα, η οποία καθιστά σχετικές τις εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις όλων των κομμάτων, εξασθενίσει λόγω του ανταγωνισμού ανάμεσα στα εγχώρια πολιτικά κόμματα. Αυτό συνεπάγεται ότι οι ενδο-

φραση).

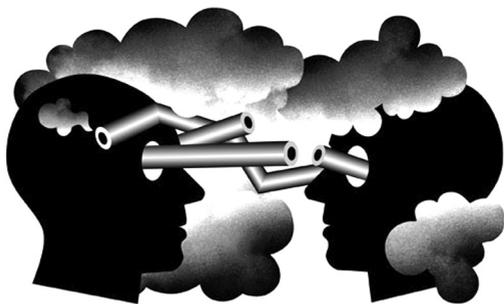
27. Στο ίδιο, σ. 16.

28. Στο ίδιο, σ. 68.

κρατικές αντιθέσεις γίνονται εντονότερες από την κοινή πολιτική αντίθεση προς τον εξωτερικό Εχθρό. Αντίστοιχα όταν «οι κομματικοπολιτικές αντιθέσεις έχουν γίνει πλήρως οι αποκλειστικές πολιτικές αντιθέσεις», τότε εισέρχεται κανείς στον πιο υψηλό βαθμό έντασης της «εσωτερικής πολιτικής», δηλαδή οι ενδοκρατικές κατατάξεις σε Φίλους και Εχθρούς είναι εκείνες που καθορίζουν την ένοπλη σύγκρουση και όχι αυτές που αφορούν την εξωτερική πολιτική. «Η πραγματική δυνατότητα της πραγματικής σύγκρουσης η οποία πρέπει πάντα να είναι δεδομένη για να μπορεί να γίνει λόγος για πολιτική» προσδιορίζει την «πρωτοκαθεδρία» της εσωτερικής πολιτικής και του εμφυλίου πολέμου και όχι του πολέμου ανάμεσα σε λαούς, κράτη ή αυτοκρατορίες.²⁹

Επειδή η έννοια του Πολιτικού εμπίπτει στην περιοχή της ενδεχόμενης σύγκρουσης, κατά τη χρήση της συγκεκριμένης λέξης δεν πρέπει να δίνεται βαρύτητα στις τυχαίες, για την ιστορική εξέλιξη, μεταβολές της τεχνικής του πολέμου και των όπλων. Η βαρύτητα στη χρήση του όπλου βρίσκεται στο ότι αποτελεί ένα μέσο φυσικής θανάτωσης ανθρώπων. Αντίστοιχα η ουσία του πολέμου για τον Σμιτ βρίσκεται στον ένοπλο αγώνα ανάμεσα σε οργανωμένες πολιτικές ενότητες. Ο εμφύλιος πό-

29. Στο ίδιο, σ. 69.

λεμος είναι ένοπλος αγώνας στο εσωτερικό μιας οργανωμένης ενότητας και για αυτό σύμφωνα με την οπτική του Σμιτ καθίσταται προβληματικός. Όπως ακριβώς νοείται η λέξη Εχθρός έτσι και με τους ίδιους όρους πρέπει να νοηθεί και η λέξη σύγκρουση, δηλαδή μέσω του νοήματος «της υπαρξιακής της πρωτογένειας». Ουσιαστικά δεν δηλώνει ανταγωνισμό, ούτε βρίσκεται στην «καθαρά πνευματική» σύγκρουση του διαιλόγου ούτε εντοπίζεται στη συμβολική «πάλη» των ανθρώπων. Έννοιες όπως Φίλος, Εχθρός, Σύγκρουση αποκτούν το νόημά τους διά της διαρκούς αναφοράς τους στη δυνατότητα της φυσικής θανάτωσης. Ως συνέπεια της εχθρότητας ακολουθεί ο πόλεμος, διότι εκεί βρίσκεται «η υπαρξιακή άρνηση μιας άλλης ύπαρξης». Ο πόλεμος λοιπόν έρχεται να εμπεδώσει την εχθρότητα. Δεν χρειάζεται να είναι κάτι το καθημερινό, το κανονικό, ούτε επίσης χρειάζεται να τον αισθάνεται κανείς ως κάτι το ιδεώδες ή το ευκταίο, πρέπει ωστόσο να παραμείνει υπαρκτός ως πραγματική δυνατότητα όσο έχει νόημα η έννοια του Εχθρού.³⁰

30. Στο ίδιο, σ. 70.

Ο ορισμός του Πολιτικού, όπως τον προσδιόρισε ο Σμιτ, δεν είναι κατ' ουσίαν φιλοπόλεμος, μιλιταριστικός, μπερλιαριστικός αλλά ούτε και ειρηνιστικός. Επίσης δεν έγκειται στην προσπάθεια να παρουσιαστούν ο πόλεμος και η επανάσταση με όρους νίκης ή επιτυχίας αλλά ούτε και ως «κοινωνικό ιδεώδες», επειδή τόσο ο πόλεμος όσο και η επανάσταση δεν αποτελούν κάτι το «κοινωνικό» και το «ιδεώδες». Και εδώ ο Σμιτ ασκεί κριτική στη συνήθη πρόσληψη του Κλαούζεβιτς υποστηρίζοντας ότι «ο ίδιος ο πολεμικός αγώνας δεν είναι, ιδωμένος καθαυτός, απλώς “η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα”, [...] Ως πόλεμος έχει τους δικούς του στρατηγικούς, τακτικούς και άλλους κανόνες και όψεις, που όμως όλα προϋποθέτουν ότι υπάρχει ήδη η πολιτική απόφαση για το ποιος είναι ο Εχθρός».³¹ Αυτό σημαίνει ότι σύμφωνα με τον Σμιτ για τον Κλαούζεβιτς ο πόλεμος δεν αποτελεί ένα από το «πολλά εργαλεία της πολιτικής, αλλά την “ultima ratio” της κατάταξης σε φίλους και εχθρούς». Μπορεί ο πόλεμος να εμπεριέχει τη δική του «ιδιαιτέρη στρατιωτικο-τεχνική νομοτέλεια», αλλά η πολιτική κατευθύνει τη σκέψη του καθώς δεν έχει αποκτήσει μια δική του κοινή λογική αλλά την αποκτά μόνο μέσω της συγκεκριμένης κατάταξης.³²

Στον πόλεμο οι αντίπαλοι αναγνωριζόμενοι από μια «στολή» βαδίζουν ο ένας ενάντια στον άλλον και γι' αυτό η διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού παύει να αποτελεί πολιτικό πρόβλημα το οποίο οφείλει να λύσει ο μαχόμενος στρατιώτης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σμιτ: «ο πολιτικός είναι καλύτερα εκπαιδευμένος για τη σύγκρουση απ' ό,τι ο στρατιώτης, διότι ο πολιτικός αγωνίζεται σε όλη του τη ζωή, ο στρατιώτης όμως μόνον κατ' εξαίρεσιν. Ο πόλε-

31. Στο ίδιο, σ. 71 (τροποποιημένη μετάφραση).

32. Στο ίδιο, σ. 162.

μος δεν είναι καθόλου στόχος και σκοπός ή μάλιστα περιεχόμενο της πολιτικής, ωστόσο όμως είναι η ως πραγματική δυνατότητα πάντα υπαρκτή προϋπόθεση, η οποία καθορίζει με έναν ιδιόρρυθμο τρόπο την ανθρώπινη πράξη και σκέψη και η οποία προκαλεί έτσι μια ειδική πολιτική συμπεριφορά».³³

Επομένως, απ' το κριτήριο της διακρίσης μεταξύ Φίλου και Εχθρού δεν προκύπτει ότι ένας συγκεκριμένος λαός οφείλει να είναι ο αιώνια Φίλος ή και ο Εχθρός ενός άλλου συγκεκριμένου λαού, ή ακόμα ότι μια ουδετερότητα δεν θα ήταν εφικτή ή δεν θα είχε νόημα πολιτικά.³⁴ Με τη διαφορά

ότι η έννοια της ουδετερότητας υπόκειται και αυτή, όπως και κάθε πολιτική έννοια, «σε αυτή την τελευταία προϋπόθεση μιας πραγματικής δυνατότητας κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς». Πάντως ακόμα κι αν επικρατούσε σε απόλυτο βαθμό η ουδετερότητα πάνω στη γη, δεν θα είχε εκλείψει μόνο ο πόλεμος αλλά και η ουδετερότητα, όπως ακριβώς έρχεται το τέλος κάθε πολιτικής.³⁵ Αντίστοιχα σε έναν κόσμο στον οποίο το στοιχείο της σύγκρουσης θα είχε εντελώς απαλειφθεί από τη γήινη σφαίρα, θα ήταν ένας κόσμος χωρίς τη διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού και άρα ένας κόσμος χωρίς πολιτική.³⁶ Διαχρονικά το φαινόμενο του πολέμου αποτελούσε «κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Αντίστοιχα, η εξαίρεση αποκτά μια ιδιαίτερη και αποφασιστική σημασία διότι αποκαλύπτει τον πυρήνα των πραγμάτων. Κατά κύριο λόγο σε συνθήκες αγώνα βρίσκει το έδαφος να εκδηλωθεί η ακραία συνέπεια της πολιτικής κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς. Με τη μεσολάβηση της ακραίας αυτής δυνατότητας «κερδίζει η ζωή των ανθρώπων την ειδικά πολιτική της ένταση».³⁷

Η έννοια του Πολιτικού δεν προσδιορίζεται για τον Σμιτ από τη διερώτηση εάν ένας κόσμος χωρίς την ύπαρξη της πολιτικής θα ήταν επιθυμητός ως ιδανική κατά-

33. Στο ίδιο, σ. 71-72.

34. Βλ. Θουκυδίδου, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Τόμος Γ', μτφρ. Άγγελος Σ. Βλάχος, 8η ανατύπωση Αθήνα 2005, εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας Ι. Δ. Κολλάρου & Σιας Α.Ε., σ. 12-14. Η παραπάνω σχέση διαφαίνεται στον λόγο που απηύθυναν οι Πρέσβεις της Μυτιλήνης προς τους Λακεδαιμονίους και τους Συμμάχους τους, ζητώντας βοήθεια για να αντιμετωπίσουν τους πρώην συμμάχους τους Αθηναίους. Τελικά οι Λακεδαιμόνιοι με τους συμμάχους τους όταν άκουσαν τις προτάσεις των Μυτιληνών τους δέχθηκαν στη Συμμαχία τους. Ο Θουκυδίδης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Δεν γίναμε, λοιπόν, σύμμαχοι με τους Αθηναίους για να υποδουλώσουμε τους Έλληνες στην Αθήνα, αλλά για να απελευθερώσουμε όλους τους Έλληνες από τους Μήδους. Και όσο ασκούσαν την αρχηγία με ισονομία, τους ακολουθούσαμε πρόθυμα. Όταν όμως καταλάβαμε ότι η έχθρα τους εναντίον των Μήδων χαλαρωνόταν και ότι άρχισαν να επιδιώκουν την υποδούλωση των συμμάχων τους, αρχίσαμε ν' ανησυχούμε. [...] Τι είδους φιλία, λοιπόν, τι είδους ελευθερία ήταν αυτή, όταν υποβλέπαμε ο ένας τον άλλον; Εκείνοι από φόβο, μας κολάκευαν σε καιρό πολέμου κ' εμείς κάναμε το ίδιο σε καιρό ειρήνης. Τον δεσμό που μεταξύ άλλων συμμάχων τον δημιουργεί η φιλία, τον δημιουργούσε μεταξύ μας ο φόβος. Μέναμε σύμμαχοι πολύ περισσότερο από φόβο παρά από συμπάθεια. Όποιος από τους δύο θα αισθανόταν ότι μπορούσε ακίνδυνα να παραβιάσει την συμμαχία, εκείνος και θα την καταπατούσε πρώτος. Γι' αυτό και σφάλλει κανείς αν νομίζει ότι είχαμε

άδικο εμείς να τους προλάβουμε επαναστατώντας, προτού εκείνοι μας χτυπήσουν, επιβεβαιώνοντας τις υποψίες μας. Αν είχαμε κ' εμείς όσες δυνάμεις έχουν εκείνοι, τότε θα μπορούσαμε να περιμένουμε να μας επιτεθούν για να τους αντεπιτεθούμε. Αλλ' αφού εκείνοι ήσαν σε θέση ν' αναλάβουν κάθε στιγμή την πρωτοβουλία, έπρεπε εμείς να προλάβουμε για να σωθούμε».

35. Καρλ Σμιτ *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 72

36. Στο ίδιο, σ. 73.

37. Στο ίδιο, σ. 73.

σταση.³⁸ Το φαινόμενο του Πολιτικού μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο διαμέσου «της αναφοράς στην πραγματική δυνατότητα κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς, αδιάφορο τι θρησκευτικές, ηθικές, αισθητικές, οικονομικές συνέπειες έχει αυτή η κατάταξη». Ο πόλεμος, ως το πιο ακραίο πολιτικό μέσο, αποκαλύπτει τη συγκεκριμένη διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού που βρίσκεται στο θεμέλιο κάθε πολιτικής αντίληψης. Όπως προκύπτει, αποκτά νόημα μόνο όταν η διάκριση αυτή «γίνεται πραγματικά δεδομένη ή τουλάχιστον δυνατή στην ανθρωπότητα». Τουναντίον, ένας πόλεμος που θα πραγματοποιείτο από «καθαρά» κίνητρα θρησκευτικού, ηθικού, νομικού ή οικονομικού χαρακτήρα θα ήταν παράλογος. Διότι, για τον Σμιτ, από τις ιδιαίτερες αντιθέσεις που προκύπτουν από τις διαφορετικές σφαίρες της ανθρώπινης ζωής, δεν μπορεί να προκύψει άμεσα η κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς και γι' αυτό τον λόγο ούτε και ο πόλεμος. Συνεπώς ένας πόλεμος δεν προσδιορίζεται από την ευσέβεια, ούτε από την ηθική ή την κερδοφορία. Η απλή διαπίστωση αυτή γίνεται ασαφής όταν «θρησκευτικές, ηθικές και άλλες αντιθέσεις οξύνονται σε πολιτικές αντιθέσεις και μπορούν να επιφέρουν την αποφασιστική αγωνιστική κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς». Σε περίπτωση που καταλήξουμε στη συγκεκριμένη αγωνιστική

38. Είναι ενδιαφέρον ότι ο Σμιτ αναφέρει ότι ενώ ένας κόσμος χωρίς πολιτική θα περιλάμβανε πιθανόν πολλές ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες αντιθέσεις, αντιπαραθέσεις, ανταγωνισμούς και ίντριγκες κάθε είδους, θα στερείτο μιας αντίθεσης η οποία θα απαιτούσε τη θυσία της ανθρώπινης ζωής, την αιματοχυσία και τον σκοτωμό άλλων ανθρώπων. Η οξυδέρκεια της σκέψης του, τον έκανε να αναγνωρίσει την ποιότητα της αταξικής, ακρατικής, κομμουνιστικής κοινωνίας στην οποία η πολιτική ως διαχωρισμένη σφαίρα θα έχει καταργηθεί, παρά το γεγονός ότι είναι ένας από τους πιο ανοιχτά αντικομμουνιστές πολιτικούς στοχαστές.

κατάταξη, τότε η αποφασιστική αντίθεση δεν συγκροτείται πλέον από καθαρά θρησκευτικά, ηθικά ή οικονομικά κριτήρια, αλλά από αμιγώς πολιτικά.³⁹

Τίποτα δεν μπορεί να ξεφύγει για τον Σμιτ από αυτή τη λογική του Πολιτικού. Ακόμα και η ειρηνιστική εχθρότητα που στρέφεται ενάντια στον πόλεμο θα μπορούσε να επιτύχει τον στόχο της μόνο αν είχε την πραγματική πολιτική δύναμη να κατατάξει τους ανθρώπους σε Φίλους και Εχθρούς.⁴⁰ Η με απλά λόγια, παρακινώντας τους ειρηνιστές σε πόλεμο εναντίον των μη ειρηνιστών, δηλαδή, σε πόλεμο κατά του πολέμου.⁴¹ Εφόσον η βούληση να σταματήσει ο πόλεμος αποκτά τέτοια δύναμη ώστε να μη φοβάται μπροστά στον ίδιο τον πόλεμο, τότε έχει συγκροτηθεί ακριβώς ένα πολιτικό κίνητρο. Κατά συνέπεια, αποδεικνύεται ένας ιδιαίτερος τρόπος για τη νομιμοποίηση των πολέμων. Από εκείνη τη στιγμή ο πόλεμος εκτυλίσσεται στη μορφή του εκάστοτε «οριστικά τελευταίου πολέμου της ανθρωπότητας». Τέτοιοι πόλεμοι αναγκαστικά λαμβάνουν ιδιαίτερα έντονη και απάνθρωπη μορφή επειδή, «υπερβαίνοντας το Πολιτικό», την ίδια στιγμή οφείλουν να υποβι-

39. Στο ίδιο, σ. 74-75 (τροποποιημένη μετάφραση). Πρέπει να σημειώσουμε ότι η κάθετη και απόλυτη διάκριση που κάνει ο Σμιτ ανάμεσα στην πολιτική, την οικονομία, την ηθική και τη θρησκεία είναι εντελώς αυθαίρετη και, στην πραγματικότητα, δεν παρουσιάζει κανένα πειστικό επιχείρημα για να τη θεμελιώσει.

40. Βλ. Μάο Τσετούνγκ, *Αποσπάσματα από τα έργα του προέδρου Μάο Τσετούνγκ*, Πεκίνο 1972, ξενόγλωσσες εκδόσεις Πεκίνο, σ. 65-66. Ο Μάο Τσετούνγκ φαίνεται να συμφωνεί με τη συγκεκριμένη θέση του Σμιτ, όταν γράφει ότι «είμαστε οπαδοί της θεωρίας εξάλειψης των πολέμων, εμείς δε θέλουμε τον πόλεμο, αλλά ο πόλεμος μπορεί να εξαλειφθεί μόνο με πόλεμο. Για να μην υπάρχουν όπλα, πρέπει να αδράξουμε τα όπλα».

41. Καρλ Σμιτ, *ό.π.*, σ. 75.

βάσουν τον Εχθρό σε σχέση με ηθικές ή και άλλες κατηγορίες, παρουσιάζοντάς τον «ως απάνθρωπο τέρας, το οποίο δεν πρέπει μόνο να αντικρουστεί, αλλά και να **εξολοθρευτεί οριστικά, το οποίο δηλαδή δεν είναι πλέον μόνο ένας Εχθρός που πρέπει να απωθηθεί στα σύνορά του**». Όπως σημειώνει, το γεγονός ότι ένας τέτοιος πόλεμος ήταν τότε εφικτός έδειχνε με ιδιαίτερη σαφήνεια «*ότι ο πόλεμος ως πραγματική δυνατότητα είναι και σήμερα ακόμα δεδομένος – και αυτό και μόνο είναι αποφασιστικής σημασίας για τη διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού και για την επίγνωση του Πολιτικού*».⁴²

Πολιτική ενότητα, κράτος και πλουραλιστική θεωρία

Ο Σμιτ υποστηρίζει ότι κάθε αντίθεση, θρησκευτική, ηθική, οικονομική ή και άλλη μετατρέπεται σε πολιτική από τη στιγμή που είναι αρκετά ισχυρή ώστε να διαχωρίσει τους ανθρώπους σε φίλους και εχθρούς. Το Πολιτικό δεν ενυπάρχει στην πολεμική σύγκρουση καθαυτή, καθώς αυτή «*έχει τους δικούς της ιδιαίτερους τεχνικούς, ψυχολογικούς και στρατιωτικούς νόμους*», αλλά στον τρόπο συμπεριφοράς που καθορίζεται από την πραγματική δυνατότητα της σύγκρουσης, στη σαφή κατανόηση της καθορισμένης κατάστασης και επομένως στην ικανότητα ορθής διάκρισης ανάμεσα σε Φίλο και Εχθρό.⁴³

Συνεπώς μια θρησκευτική κοινότητα η οποία έρχεται σε πολεμική αντιπαράθεση με μια αντίπαλη θρησκευτική κοινότητα αποτελεί, πέραν του θρησκευτικού πεδίου, και μια πολιτική ενότητα. Η σχέση αυτή ισχύει ακόμα και στην περίπτωση κατά την οποία μια πολιτική ενότητα «*έχει μόνο αρνητικά δυνατάτητα επίδρασης σε εκείνη την*

αποφασιστική διαδικασία», π.χ. όταν μπορεί να απαγορεύσει στα μέλη της να συμμετάσχουν σε έναν πόλεμο, δηλαδή να αρνηθεί καθοριστικά στην αντίπαλη πλευρά την ιδιότητα του εχθρού. Το ίδιο πράγμα ισχύει και για μια συνένωση ανθρώπων που συγκροτείται με βάση οικονομικά κριτήρια, όπως π.χ. ένα συνδικάτο.

Ο Σμιτ διαβλέπει αυτή τη διάκριση και στη μαρξική έννοια της τάξης, η οποία σταματά να είναι απλώς οικονομικά καθορισμένη και μετατρέπεται σε πολιτικό μέγεθος από τη στιγμή που θα φτάσει στα πλαίσια του ταξικού αγώνα στο αποφασιστικό εκείνο σημείο κατά το οποίο θα πραγματοποιήσει το ποιοτικό άλμα αρχίζοντας να αντιμετωπίζει τον ταξικό της αντίπαλο ως πραγματικό Εχθρό και παίρνοντας δραστηκά μέτρα εναντίον του, δηλαδή ξεκινώντας πόλεμο. Υπό τις συνθήκες αυτές η πραγματική σύγκρουση πραγματοποιείται αναγκαστικά έξω από τους οικονομικούς νόμους, «*αλλά έχει –πλην των μεθόδων σύγκρουσης με το στενότατο τεχνικό νόημα– και τις δικές της πολιτικές αναγκαιότητες και προσανατολισμούς, συμμαχίες, συμβιβασμούς κ.ο.κ.*».⁴⁴ Στην περίπτωση που το προλεταριάτο αποκτήσει την πολιτική εξουσία σε ένα κράτος, η κίνηση αυτή σηματοδοτεί, σύμφωνα με τον Σμιτ, τη γέννηση ενός προλεταριακού κράτους το οποίο δεν είναι σε μικρότερο βαθμό πολιτικό σε σχέση με ένα κράτος εθνικό ή στρατιωτικό, ιερατικό ή εμπορικό, σε σχέση με ένα κράτος δημόσιων λειτουργιών ή με κάποια άλλη κατηγορία πολιτικής ενότητας. Όπως επισημαίνει, όταν ολοκληρη η ανθρωπότητα διαχωριστεί σύμφωνα με την αντίθεση προλεταρίου και αστού ή με άλλα λόγια όταν επιτευχθεί η κατάταξη Φίλου και Εχθρού μέσω του διαχωρισμού μεταξύ προλεταριακών και καπιταλιστικών

42. Στο ίδιο, σ. 76.

43. Στο ίδιο, σ. 77.

44. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 78.

κρατών, θα αποκαλυφθεί ολόκληρη η πραγματικότητα του Πολιτικού, καθώς έννοιες οι οποίες εμφανίζονταν ως απλώς οικονομικές θα γίνουν πολιτικές. Το επιχείρημα ολοκληρώνεται με την παρατήρησή του ότι το προλεταριάτο θα καταστραφεί αν δεν καταλάβει την κρατική εξουσία: «Σε περίπτωση που η πολιτική δύναμη μιας τάξης ή μιας άλλης ομάδας εντός ενός κράτους έχει τη δυνατότητα να εμποδίσει κάθε εξωτερικό πόλεμο, δίχως όμως η ίδια να έχει την ικανότητα ή τη θέληση να αναλάβει την κρατική εξουσία και με δική της πρωτοβουλία να καθορίσει τον διαχωρισμό ανάμεσα σε Φίλους και Εχθρούς, τότε η πολιτική ενότητα αυτή θα καταστραφεί».⁴⁵

Όπως γράψαμε και παραπάνω, ο Σμιτ είναι δέσμιος των καπιταλιστικών ιδεολογικών μορφών και δεν μπορεί να συλλάβει τη ριζική διαφοροποίηση του ταξικού αγώνα του προλεταριάτου από την αστική έννοια της πολιτικής ως προς το γεγονός ότι είναι **ενάντια στην πολιτική ως διαχωρισμένη δραστηριότητα**: η προλεταριακή επανάσταση είναι μεταξύ άλλων **καταστροφή του κράτους** και το σοβιετικό κράτος δεν ήταν προλεταριακό κράτος αλλά καπιταλιστικό.⁴⁶ Παρόλα αυτά, το παραπάνω από-

σπασμα είναι εύστοχο ως προς το γεγονός ότι περιγράφει ορθά την καταστροφή του προλεταριακού κινήματος όταν απέτυχε μετά τον αγώνα ενάντια στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο να πραγματοποιήσει την κομμουνιστική επανάσταση.

Για να επιστρέψουμε όμως στον Σμιτ, σύμφωνα με τη θεώρησή του το Πολιτικό αντλεί τη δύναμή του από τις πιο ετερόκλητες περιοχές της ανθρώπινης ζωής, δηλαδή από τις θρησκευτικές, τις οικονομικές, τις ηθικές ή και άλλες αντιθέσεις. Αντίστοιχα δεν χαρακτηρίζει μια σφαίρα που προσδιορίζει την ουσία του, αλλά αναφέρεται μόνο «στον βαθμό έντασης μιας σύνδεσης ή αποσύνδεσης ανθρώπων, των οποίων τα κίνητρα μπορεί να είναι θρησκευτικού, εθνικού (με το νόημα του έθνους ή του πολιτισμού), οικονομικού ή άλλου είδους και έχουν ως αποτέλεσμα σε διαφορετικές εποχές διαφορετικές συνενώσεις και διαχωρισμούς».⁴⁷ Ακολούθως, η πραγματική κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς με υπαρξιακούς όρους είναι τόσο ισχυρή και αποφασιστική, που συνεπάγεται ότι η μη πολιτική αντίθεση, στην οποία προκαλεί αυτή την κατάταξη, αφήνει κατά μέρος τα όποια «καθαρά» οικονομικά, πολιτισμικά κ.ο.κ. κίνητρα και κριτήρια εκκί-

45. Στο ίδιο, σ. 79.

46. Ο Ζιλ Ντωβέ έχει θέσει πολύ εύστοχα αυτό το ζήτημα στο κείμενό του «Καπιταλισμός και Κομμουνισμός», Έκλειψη και επανεμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος, Κόκκινο Νήμα, 2002: «Ο Μαρξ (κυρίως στο άρθρο του "Ο Βασιλιάς της Πρωσίας και η κοινωνική μεταρρύθμιση", του 1844, αλλά και σε άλλα πρώιμα κείμενα) ανέπτυξε μια **κριτική της πολιτικής** και αντιπαρέβαλε την "πολιτική" με την "κοινωνική" επανάσταση: η πρώτη ρυθμίζει εκ νέου τους δεσμούς ανάμεσα στα άτομα και τις ομάδες χωρίς να αλλάζει ιδιαίτερα αυτό που πραγματικά κάνουν, η δεύτερη επεμβαίνει πάνω στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αναπαράγουν τα μέσα ύπαρξής τους, τον τρόπο ζωής τους, τις πραγματικές τους συνθήκες και

ως εκ τούτου μετασχηματίζει τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται ο ένας με τον άλλο. Μια από τις πρώτες επαναστατικές χειρονομίες είναι η εξέγερση ενάντια στον έλεγχο που ασκείται από τα πάνω στη ζωή μας: από μια δασκάλα, ένα αφεντικό, έναν μπάτσο, μια κοινωνική λειτουργό, ένα συνδικαλιστή ηγέτη, έναν πολιτικό... Ύστερα παρεμβαίνει η πολιτική και υποβιβάζει τις βλέψεις και τις επιθυμίες σε ζήτημα εξουσίας: η οποία θα έπρεπε να δοθεί σε ένα κόμμα ή έστω να τη μοιράζονται όλοι. Αυτό όμως που μας λείπει είναι η εξουσία να παράγουμε εμείς οι ίδιοι τη ζωή μας... Μόνο ένας πολιτικός θα μπορούσε να σκεφτεί ότι η επανάσταση είναι πρωτίστως ζήτημα κατάληψης ή/και αναδιανομής της εξουσίας».

47. Καρλ Σμιτ, ό.π., Στο ίδιο.

νησης με τον συχνά ασυνεπή και ανορθολογικό τους χαρακτήρα για να υπαχθεί στις συνθήκες και συνέπειες που καθορίζονται πλέον από την πολιτική κατάσταση. Ως Πολιτική ορίζεται εκείνη η κατάσταση που «προσανατολίζεται στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Η συγκεκριμένη κατάσταση αποτελεί πάντα για τον Σμιτ την καθοριστική ανθρώπινη κατάσταση. Η πολιτική ενότητα, εφόσον υφίσταται, «είναι η καθοριστική και είναι “κυρίαρχη”, με το νόημα ότι η απόφαση περί της κατάστασης έκτακτης ανάγκης (Ausnahmefall) πρέπει [...] πάντα να της ανήκει, ακόμα κι αν πρόκειται για εξαίρεση».⁴⁸

Όπως σπεύδει να διευκρινίσει, οι λέξεις κυριαρχία και ενότητα δεν εννοούν με κανέναν τρόπο ότι κάθε λεπτομέρεια της ανθρώπινης ύπαρξης που υπάγεται σε μια πολιτική ενότητα θα καθορίζεται και θα διευθύνεται από το Πολιτικό ή αντιστοίχως ότι ένα συγκεντρωτικό σύστημα δεν θα επιτρέψει την ύπαρξη καμίας άλλης οργάνωσης ή σωματείου. Ο Σμιτ υποστηρίζει ωστόσο ότι μπορεί οι οικονομικές ανταγωνιστικές δυνάμεις, λ.χ. οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, να καταστούν τόσο ισχυρές που να είναι σε θέση να δημιουργήσουν κατάσταση έκτακτης ανάγκης για το υποτιθέμενα οικονομικά ουδέτερο κράτος. Την ίδια ικανότητα θα μπορούσαν να αποκτήσουν επίσης και θρησκευτικές ανταγωνιστικές δυνάμεις. Καθοριστικής και αποφασιστικής σημασίας για τον Σμιτ είναι λοιπόν η πιθανότητα της σύγκρουσης όταν οι διάφορες αντιμαχόμενες δυνάμεις γίνουν αρκετά ισχυρές, ώστε να μπορούν να λάβουν για λογαριασμό τους την απόφαση για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Από τη στιγμή εκείνη εμφανίζεται στο προσκήνιο μια νέα πολιτική ενότητα.⁴⁹ Πάνω στο πλαίσιο αυτό

θεμελιώνεται η συγκρότηση των εννοιών της κυριαρχίας και της ενότητας. Η πολιτική ενότητα είναι επομένως για τον Σμιτ η καθοριστική ενότητα, αδιάφορα από ποιες δυνάμεις αντλεί «τα τελευταία της ψυχολογικά κίνητρα. Ή υπάρχει ή δεν υπάρχει. Όταν υπάρχει, είναι η ανώτατη, δηλαδή η στην αποφασιστική περίπτωση καθοριστική ενότητα».⁵⁰

Αν οι αντιμαχόμενες δυνάμεις δεν είναι αρκετά ισχυρές ώστε να μπορούν να αποτρέψουν έναν πόλεμο ο οποίος στρέφεται ενάντια στα συμφέροντα και στις αρχές τους, αυτό συνεπάγεται ότι δεν έχουν καταφέρει να φθάσουν «στο αποφασιστικό σημείο του Πολιτικού». Αντίστροφα, αν ο συσχετισμός δυνάμεων τους επιτρέπει να εμποδίσουν έναν πόλεμο τον οποίο επιθυμεί η κρατική ηγεσία αλλά αντιτίθεται στα συμφέροντα και στις αρχές τους, ενόσω αδυνατούν να κηρύξουν πόλεμο με δική τους πρωτοβουλία επειδή δεν είναι αρκετά ισχυρές, αυτό δείχνει ότι δεν αποτελούν ενοποιημένη πολιτική ενότητα. Σε κάθε περίπτωση, είτε η πολιτική ενότητα είναι η

48. Στο ίδιο, σ. 80 (τροποποιημένη μετάφραση).

49. Στο ίδιο, σ. 81.

50. Στο ίδιο, σ. 85.

καθοριστική και κυρίαρχη ενότητα για την κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς είτε δεν υπάρχει καθόλου.⁵¹

Για να αποτελεί το κράτος καθοριστική ενότητα, θα πρέπει να διατηρεί τον πολιτικό του χαρακτήρα, υπό τη σμιτιανή έννοια.⁵² Αντιθέτως, για τον Σμιτ, μια πλουραλιστική θεωρία του κράτους, όπως αυτή που διατυπώθηκε από τους G.D.H. Cole και Harold J. Laski, αρνείται την κυριαρχία της πολιτικής ενότητας.⁵³ Ειδικότερα, η πλουραλιστική θεωρία είτε καταλήγει στο ότι η κρατική ενότητα επιτυγχάνεται μέσω της ομοσπονδίας κοινωνικών οργανώσεων είτε, αντιθέτως, επιζητά τη διάλυση ή την ανατροπή του κράτους.⁵⁴ Η στροφή αυτή έχει επιπτώσεις κυρίως στις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και την οικονομία καθώς έχει ως αποτέλεσμα τον μετασχηματισμό του κράτους σε «ολοκληρωτικό οικονομικό κράτος», ακριβώς λόγω της αδυναμίας και της ανικανότητας που δείχνει να αντισταθεί στην πίεση των κομμάτων και των οργανωμένων συμφερόντων. Ακριβώς αυτή η αδυναμία το καθιστά «ολοκληρωτικό»⁵⁵ και συνάμα «αδύναμο». Κατά τον Σμιτ, τα οικονομικά ζητήματα αποτελούν για τα εξελιγμένα βιομηχανικά κράτη, το μεγαλύτερο μέρος των ζητημάτων τόσο για την εσωτερική όσο και για την εξωτερική τους πολιτική. Η εξέλιξη αυτή έρχεται ως το αποτέλεσμα της «πλει-

ονότητας στερεά οργανωμένων κοινωνικών συμπλεγμάτων εξουσίας», τα οποία χαρακτηρίζουν τον πλουραλισμό, «και τα οποία ως τέτοια κυριαρχούν στην κρατική διαμόρφωση της πολιτικής βούλησης χωρίς να παύουν να είναι κοινωνικά μόνο (μη κρατικά) σχήματα». Ως φορείς του πλουραλισμού εμφανίζονται κατά κύριο λόγο τα πολιτικά κόμματα τα οποία εξουσιάζουν το κράτος διαμέσου του κοινοβουλίου, υποβιβάζοντάς το έτσι «σε αντικείμενο των εκάστοτε συμβιβασμών τους», καθώς και τα συνδικάτα, οι εκκλησίες κ.λ.π. Το κράτος αυτό είναι αναγκασμένο να παρεμβαίνει σε όλες τις σφαίρες όχι όμως από δικά του κίνητρα, αλλά κατά κύριο λόγο για να ικανοποιήσει όλες τις ομάδες συμφερόντων.⁵⁶ Έτσι υποβιβάζεται «σε μία ένωση η οποία ανταγωνίζεται άλλες ενώσεις· γίνεται μια κοινωνία πλάι σε μερικές άλλες κοινωνίες και μεταξύ μερικών άλλων κοινωνιών οι οποίες βρίσκονται εντός ή εκτός του κράτους».⁵⁷

Σε αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζει ο Σμιτ τον πλουραλισμό της συγκεκριμένης θεωρίας περί κράτους. Όπως γράφει, ολόκληρη η ευφυΐα της εν λόγω θεωρίας στρέφεται ενάντια στις παλιότερες υπερβολές του κράτους, ενάντια στη μεγαλοπρέπεια και την προσωπικότητά του, ενάντια στην αξίωσή του να αποτελεί την «ανώτερη ενότητα», ενώ παραμένει ασαφές, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, τι θα έπρεπε να είναι η «πολιτική ενότητα» του κράτους. Ενίοτε το κράτος εμφανίζεται με φιλελεύθερη μορφή, ως απλός υπηρέτης «της κατ' ουσίαν οικονομικά καθορισμένης κοινωνίας», άλλοτε ως μία ένωση που βρίσκεται δίπλα σε άλλες ενώσεις και, τέλος, «ως προϊόν της ομοσπονδίας κοινωνικών ενώσεων ή ως ένα είδος συ-

51. Στο ίδιο, σ. 81.

52. Στο ίδιο, σ. 86.

53. Στο ίδιο, σ. 82.

54. Στο ίδιο, σ. 86.

55. Υπό την έννοια ότι χάνει τον πολιτικό χαρακτήρα του. Το ολοκληρωτικό κράτος για τον Σμιτ είναι αυτό που εγκολπώνεται όλες τις κοινωνικές σφαίρες. Ωστόσο, στην περίπτωση του ολοκληρωτικού οικονομικού κράτους αυτό δεν το κάνει στο πλαίσιο του Πολιτικού ως κυρίαρχης ενότητας αλλά για να ικανοποιήσει όλες τις ομάδες συμφερόντων!

56. Στο ίδιο, σ. 30-31.

57. Στο ίδιο, σ. 86.

νομοσπονδίας των ενώσεων».⁵⁸ Για τον Σμιτ όμως, πρώτα θα έπρεπε να εξηγηθούν οι λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι σχηματίζουν εκτός από θρησκευτικές, πολιτισμικές, οικονομικές ή και άλλες ενώσεις, και μια πολιτική ένωση και ποιο είναι το ειδικά πολιτικό νόημά της. Ο Σμιτ υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει καμία σαφής ερμηνεία σε σχέση με αυτό και ότι σε τελική ανάλυση αυτό στο οποίο καταλήγει η εν λόγω θεωρία είναι μια «ευρύτατη, μονιστική-καθολική και καθόλου πλουραλιστική έννοια», στην περίπτωση του Cole η «κοινωνία» και στην περίπτωση του Laski η «ανθρωπότητα».⁵⁹

Η πλουραλιστική θεωρία του κράτους είναι, σύμφωνα με τον Σμιτ, και η ίδια πλουραλιστική ως προς το περιεχόμενό της, ακριβώς επειδή δεν αναφέρεται σε ένα ενιαίο κέντρο, αλλά αντλεί τις πηγές των σκέψεών της από εντελώς διαφορετικά πεδία ιδεών (θρησκεία, οικονομία, φιλελευθερισμό, σοσιαλισμό κ.ο.κ.). Παράλληλα δεν περιέχει καμία κεντρική θεωρητική έννοια περί του κράτους και του Πολιτικού, ενώ δεν αναφέρεται καν στη δυνατότητα οικοδόμησης μιας ομοσπονδιακής πολιτικής ενότητας μέσω του πλουραλισμού των ενώσεων. Έτσι περιστρέφεται πλήρως γύρω από τον φιλελεύθερο ατομικισμό.

Το αποτέλεσμα είναι η σύλληψη ενός κράτους που βρίσκεται στην υπηρεσία του ελεύθερου ατόμου και των ελεύθερων ενώσεών του, όπου όλα τα ζητήματα και οι συγκρούσεις έχουν ως γνώμονα αλλά και σημείο εκκίνησης το άτομο. Σύμφωνα με τον Σμιτ, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πολιτική «κοινωνία» ή «ένωση» με αυτούς τους όρους. Αντιθέτως, το κράτος υπάρχει μόνο ως μοναδική πολιτική ενότητα – πολιτική κοινότητα. «*Η πραγματική δυνατότητα*

*της κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς αρκεί για να δημιουργήσει, πέραν του απλώς κοινωνικού-ενωτικού, μια καθοριστική ενότητα, η οποία είναι κάτι το ειδικά διαφορετικό και απέναντι στις λοιπές συνενώσεις κάτι το αποφασιστικό»*⁶⁰. Αν εκλείψει έστω και δυνητικά η συγκεκριμένη ενότητα, το ίδιο το Πολιτικό θα εξαλειφόταν. Η πλουραλιστική τοποθέτηση μιας πολιτικής ένωσης δίπλα και στο ίδιο επίπεδο με άλλες ενώσεις θρησκευτικού, πολιτιστικού, οικονομικού ή άλλου χαρακτήρα σημαίνει ότι η ουσία του Πολιτικού, κατά Σμιτ, δεν γίνεται κατανοητή ή δεν λαμβάνεται υπόψη. Από την έννοια του Πολιτικού απορρέουν μεν πλουραλιστικές συνέπειες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι ο πλουραλισμός που μπορεί να εισέλθει εντός της πολιτικής ενότητας θα μπορούσε να αντικαταστήσει την καθοριστική κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς διότι κάτι τέτοιο σύμφωνα με τον Σμιτ θα σήμαινε αφενός την καταστροφή της πολιτικής ενότητας και αφετέρου την καταστροφή του ίδιου του Πολιτικού.⁶¹

Από την έννοια του Πολιτικού, ωστόσο, πηγάζει ο «πλουραλισμός του κόσμου των κρατών». Η πολιτική ενότητα προϋποθέτει την πραγματική ύπαρξη ενός Εχθρού και, συνεπώς, την ύπαρξη μιας άλλης πολιτικής ενότητας. Από αυτή την άποψη δεν θα μπορούσε να υπάρχει ένα παγκόσμιο κράτος, αφού θα εξέλειπε ο Εχθρός που είναι το συγκροτητικό του στοιχείο. Ο πολιτικός κόσμος συγκροτεί λοιπόν αναγκαία ένα πλουραλιστικό και όχι ένα μονιστικό σύμπαν. Υπό αυτή την έννοια κάθε θεωρία του κράτους είναι πλουραλιστική αλλά ο πλουραλισμός στο σημείο αυτό έχει διαφορετική σημασία σε σχέση με τις ενδοκρατικές πλουραλιστικές θεωρίες των Cole

58. Στο ίδιο, σ. 86-87 (τροποποιημένη μετάφραση).

59. Στο ίδιο, 87 (τροποποιημένη μετάφραση).

60. Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, ό.π., σ. 88.

61. Στο ίδιο.

και Laski. Στην πραγματικότητα η πολιτική ενότητα δεν μπορεί να είναι καθολική με το νόημα μιας ενότητας στους κόλπους της οποίας εντάσσεται όλη η ανθρωπότητα και όλη η γη.⁶²

Ο Σμιτ αναφερόμενος στην *ανθρωπότητα* υποστηρίζει, ότι αδυνατεί να κηρύξει τον οποιοδήποτε πόλεμο διότι δεν έχει Εχθρούς. Επίσης ως έννοια αποκλείει την έννοια της Εχθρότητας, επειδή ακριβώς ο εχθρός δεν σταματά να είναι άνθρωπος και δεν μπορεί να υφίσταται καμία ειδική διάκριση εντός της έννοιας του ανθρώπου. Το γεγονός ότι πραγματοποιούνται πόλεμοι στο όνομα της ανθρωπότητας δεν αναιρεί στο ελάχιστο αυτό το συμπέρασμα. Όταν ένα κράτος διεξάγει πόλεμο ενάντια στον πολιτικό του Εχθρό στο όνομα της ανθρωπότητας, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι όντως ένας πόλεμος που διεξάγει η ανθρωπότητα, «αλλά ένας πόλεμος *χάριν του οποίου ένα συγκεκριμένο κράτος προσπαθεί απέναντι στον πολιτικό του αντίπαλο να καταλάβει μια καθολική έννοια για να ταυτιστεί με αυτή (εις βάρος του αντιπάλου)*, έτσι όπως μπορεί κανείς να καταχρασθεί τις έννοιες *ειρήνη, δικαιοσύνη, πρόοδος, πολιτισμός, για να τις διεκδικήσει για τον εαυτό του και να τις αρνηθεί στον Εχθρό του*».⁶³ Έτσι η «ανθρωπότητα» αποτελεί ένα αποτελεσματικό «ιδεολογικό εργαλείο ιμπεριαλιστικών επεκτάσεων και στην ηθικοουμανιστική μορφή της ένα ειδικό μέσο προαγωγής του οικονομικού ιμπεριαλισμού».⁶⁴

62. Στο ίδιο, σ. 105-106. Και εδώ έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο Σμιτ καταλήγει αντίστροφα στο ίδιο συμπέρασμα με την επαναστατική θεωρία: η συναδέλφωση της ανθρωπότητας συνεπάγεται την καταστροφή του κράτους.

63. Στο ίδιο, σ. 107

64. Στο ίδιο.

Συμπεράσματα

Όπως είδαμε στην *Έννοια του Πολιτικού*, η πολιτική κατάσταση ταυτίζεται με τον εμφύλιο αλλά όχι ως μια σύγκρουση μεμονωμένων ατόμων αλλά ως πόλεμος μεταξύ κοινωνικών τάξεων. Ιδιαίτερα ο εχθρός είναι πέραν του ηθικού και είναι ο «υπαρξιακός άλλος», δεν είναι ο προσωπικός αντίπαλος αλλά ο πολέμιος, δηλαδή ένας εχθρός ολόκληρου του λαού. Ο Εχθρός δεν είναι άλλος από τον ταξικό απόλυτο Εχθρό.

Μπορεί στη συγκεκριμένη αντίθεση να υπάρχουν φαινομενικά δύο μέρη, αλλά στην πραγματικότητα υπάρχει και ένα τρίτο: εκείνο του κυρίαρχου της *Πολιτικής Θεολογίας* που θα αποφασίσει ποιος είναι ο Φίλος και ποιος ο Εχθρός. Έκτοτε με βάση τα τρία αυτά σκέλη «*οποιαδήποτε επίκληση του κανονιστικού θεμελίου ή κριτηρίου αποδεικνύεται ένας ελιγμός επικάλυψης –ή παραλυτική αδυναμία διάγνωσης– της φοβερής φθοράς και διαφθοράς της δημόσιας σφαίρας*».⁶⁵

Το καινοτόμο στοιχείο στην *Έννοια του Πολιτικού* έγκειται ίσως στο ότι για πρώτη φορά μιλάει κάποιος αποκάλυπτα και υπερασπίζεται τον ταξικό αγώνα από την αστική και όχι την προλεταριακή πλευρά του οδοφράγματος. Και όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί η Αλίκη Λαβράνου: «*Στη διάγνωση του ταξικού χαρακτήρα της κοινωνίας και του κράτους –διότι το κράτος στην Έννοια του Πολιτικού ως η πραγματική πολιτική ενότητα είναι το αποτέλεσμα ενός τέτοιου αγώνα– βρίσκεται η ιδιαιτερότητα της σμιτιανής θεωρίας του Πολιτικού, δηλαδή ότι δεν είναι μόνο μια **αστική απά-***

65. Τζωρτζόπουλος Δημήτρης, *Το Πολιτικό: αντίθεση φίλου και εχθρού*, 2014.

ντηση στο μαρξισμό, αλλά συγχρόνως και η αστική επιβεβαίωση της μαρξιστικής θεωρίας της πάλης των τάξεων».⁶⁶

Όπως αναφέραμε στην αρχή του άρθρου, το κράτος που προασπίζεται ο Σμιτ αποτελεί μια υπέρτερη δύναμη που οφείλει να αντισταθεί σθεναρά τόσο στην ολοκληρωτική επιβολή της κυριαρχίας των ιδιωτικών συμφερόντων όσο και στο «μαρξιστικό αντι-κράτος», όπως ονομάζει ο Σμιτ το κομμουνιστικό κίνημα. Όπως θα δούμε αναλυτικά στο άρθρο του Bonefeld, κατά την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης υπήρξε μια καταγγελτική κριτική από την ευρύτερη δεξιά σε σχέση με τη μαζική δημοκρατία. Κατά τη δεκαετία του 1950, η κριτική αυτή αποτέλεσε κομμάτι της «αντι-ολοκληρωτικής» αντίληψης που θεωρούσε τη μαζική δημοκρατία ως μονόδρομο προς την ανελευθερία. Με βάση τη συνθήκη αυτή, η ελευθερία θα πρέπει να

προστατευτεί από τους εχθρούς της ακόμα και αν αυτοί κινούνται εντός των νομικών ορίων μιας ελεύθερης κοινωνίας. Συνεπώς η δημοκρατία έπρεπε να περιοριστεί για χάρη μιας ανοικτής κοινωνίας. Ο ορντο-φιλελευθερισμός ή αυταρχικός φιλελευθερισμός παρεμβαίνει στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ της αγοράς και του κράτους, ζητώντας από την ισχυρή κρατική εξουσία να λειτουργεί ως αστυνομία της αγοράς επιβάλλοντας τον ελεύθερο ανταγωνισμό και διατηρώντας παράλληλα αποπολιτικοποιημένες –με τη σμιτιανή έννοια της «κομματικής πολιτικής»/της πολιτικής των «ομάδων συμφερόντων»– τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις. Τέλος, ο ορντο-φιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται την εργασία στα πλαίσια της καπιταλιστικής κοινωνίας ως το μέσο που μετατρέπει τους επαναστατημένους προλετάρους σε πρόθυμους επιχειρηματίες του εαυτού τους.

66. Καρλ Σμιτ, «Εισαγωγή»[2009] στην ελληνική έκδοση της *Έννοιας του Πολιτικού*, ό.π., 37-39

Ο Καρλ Σμιτ με τον, επίσης απολογητή του ναζισμού, φίλο του και συγγραφέα Ernst Jünger, στο κατεχόμενο Παρίσι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Από τον Σμιτ και τον ορντο-φιλελευθερισμό στο ευρώ

Werner Bonefeld

Μετάφραση: Κ.Κ. (Скромный и необузданный)

Σύνοψη

Το άρθρο εξετάζει την εγκυρότητα, από τη σκοπιά του φιλελευθερισμού της αγοράς, της άποψης του Χάγιεκ (Friedrich Hayek) ότι μια δικτατορία μπορεί να είναι πιο φιλελεύθερη στις πολιτικές της από ένα δημοκρατικό κοινοβούλιο χωρίς περιορισμούς. Η επισήμανση του Χάγιεκ για τον δυνητικά μη φιλελεύθερο χαρακτήρα της δημοκρατικής διακυβέρνησης αποτελεί βασικό στοιχείο για τη γερμανική ορντο-φιλελεύθερη σκέψη που εμφανίστηκε στο πλαίσιο της κρίσης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Οι ορντο-φιλελεύθεροι στοχαστές γνώριζαν καλά την πολιτική θεολογία του Σμιτ και συμφωνούσαν μαζί του ότι το κράτος αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη στη σχέση μεταξύ αγοράς και κράτους, αντιλαμβανόμενοι αυτή τη σχέση ως μια σχέση μεταξύ ελεύθερης οικονομίας και ισχυρού κράτους. Υποστήριζαν ότι η εδραίωση της κοινωνικής τάξης είναι η προϋπόθεση της ελεύθερης οικονομίας· ο νόμος δεν εφαρμόζεται στη διασάλευση της τάξης και δεν δημιουργεί τάξη. Το φιλελεύθερο κράτος είναι η «συγκεντρωμένη δύναμη» αυτής της τάξης. Στο άρθρο υποστηρίζεται ότι ο ορντο-φιλελευθερισμός είναι πιο δόκιμο να χαρακτηριστεί αυταρχικός φιλελευθερισμός ενώ αξιολογείται η σύγχρονη εγκυρότητά του σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εισαγωγή: Σχετικά με τον αυταρχικό φιλελευθερισμό

Ο όρος «αυταρχικός φιλελευθερισμός» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Γερμανό νομικό Hermann Heller σε μια δημοσίευση του 1933 σχετικά με τη δεξιά κυβέρνηση του φον Πάπεν το 1932.¹ Στο άρθρο του εξέταζε το κείμενο του Καρλ Σμιτ «Ισχυρό κράτος και Υγιής Οικονομία» ως θεωρητική έκφραση της αυταρχικής στροφής της φιλελεύθερης σκέψης. Ο Heller χαρακτήριζε τη στροφή προς τον αυταρχισμό ως υποβάθμιση της δημοκρατικής διακυβέρνησης «υπέρ της δικτατορικής εξουσίας του κράτους» (Heller, 2015: 296).² Τη θέση

1. Ο Φραντς φον Πάπεν (Franz von Papen) ήταν Γερμανός ευγενής, στρατιωτικός και πολιτικός. Μετά τη θητεία του στην καγκελαρία το 1932, έπεισε τον πρόεδρο Πάουλ φον Χίντενμπουργκ να διορίσει τον Αδόλφο Χίτλερ ως καγκελάριο το 1933. Ο φον Πάπεν υπηρέτησε ως αντιπρόεδρος του Χίτλερ από το 1933 έως το 1934. Η καγκελαρία του φον Πάπεν είναι γνωστή ως η «κυβέρνηση των βαρόνων».

2. Βλέπε επίσης Μαρκουζε (1983). Εκείνη την εποχή, ο Σμιτ ήταν υποστηρικτής του «αυταρχικού κράτους» του φον Πάπεν (Heller, 2015: 295) όπως και οι στοχαστές που θεμελίωσαν τον γερμανικό ορντο-φιλελευθερισμό, συμπεριλαμβανομένων των Eucken, Rörke και Rüstow (βλέπε Haselbach, 1991). Ο όρος ορντο-φιλελευθερισμός εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1950. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 οι ορντο-φιλελεύθεροι θεωρούσαν τους εαυτούς τους υποστηρικτές ενός «νέου φιλελευθερισμού» πέρα από το laissez-faire. Το 1938, στο Συνέδριο Walter

του Σμιτ συμερίζονταν σε μεγάλο βαθμό οι στοχαστές που θεμελίωσαν τον γερμανικό ορντο-φιλελευθερισμό. Κι αυτοί επίσης θεωρούσαν ότι ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ήταν η βασική αιτία για την κρίση της Βαϊμάρης, υποστηρίζοντας ότι η μαζική δημοκρατία έχει ως συνέπεια την τυραννία.³

Στο πλαίσιο της Βαϊμάρης, η αυταρχική επαναβεβαίωση του κράτους δεν αποσκοπούσε μόνο στην υπέρβαση της «θλιβερής αδυναμίας» (Friedrich, 1955: 512) του φιλελεύθερου κράτους. Αποσκοπούσε επίσης στην αναδιάταξη των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων για την επίτευξη της ελεύθερης οικονομίας. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται το κράτος ως «αστυνομία της αγοράς» (Rüstow, 1942). Σύμφωνα με τον Heller (2015), προϋποθέτει το κράτος στην καθαρά φιλελεύθερη μορφή του ως την οργανωμένη δύναμη και συγκεντρωμένη εξουσία του συστήματος ελευθερίας, επιβάλλοντας την ελευθερία της αγοράς και διατηρώντας αποπολιτικοποιημένες της κοινωνικοοικονομικές σχέσεις. Η αποπολιτικοποίηση είναι μια κατ'εξοχήν πολιτική πρακτική. Για τον Σμιτ

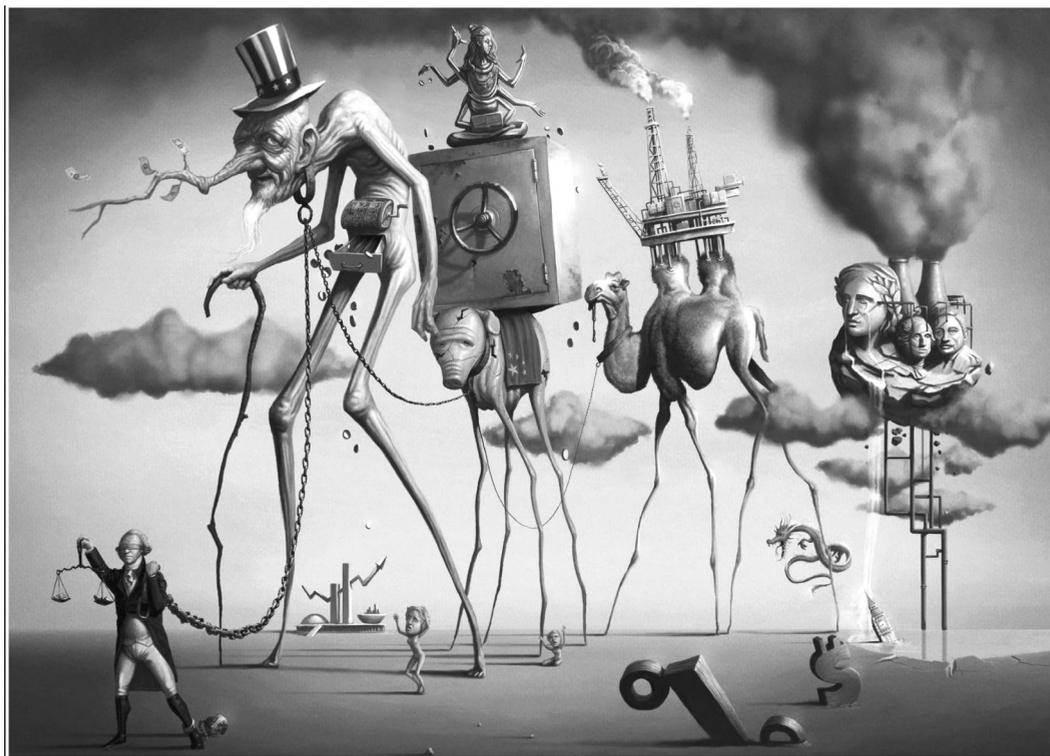
Lippmann, ο Rüstow εγκαινίασε τον όρο «νεοφιλελευθερισμός» για να διακρίνει αυτό τον νέο, κρατικοκεντρικό φιλελευθερισμό από την παράδοση του *laissez-faire*, την οποία απέρριπτε ως θεολογία. Σχετικά με τη διαδρομή του φιλελευθερισμού, βλέπε τα άρθρα των Mirowski και Plehwe (2009).

3. Ο Σμιτ ήταν σύνθητες σημείο αναφοράς για τις ορντο-φιλελεύθερες κριτικές της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Βλέπε, μεταξύ άλλων, Haselbach (1991), Cristi (1998), Tribe (1995) και Streek (2015). Βλέπε επίσης Bonefeld (2012). Ο Χάγιεκ (1944) σωστά καταγγέλλει τον Σμιτ ως τον νομικό φιλόσοφο του γερμανικού ναζισμού, για να καταλήξει όμως να επιδοκιμάζει την κριτική που άσκησε στη δημοκρατία της Βαϊμάρης ως την «*πιο περισπούδαστη και οξυδερκή*» (Χάγιεκ, 1960: 485). Σε σχέση με αυτό, βλέπε επίσης Bonefeld (2006a).

και τους ορντο-φιλελεύθερους «*ο Λεβιάθαν προηγείτο και έπρεπε να προηγείται*» (Streek, 2015: 363)· και δικαίως: βάσει αυτής της λογικής, και όπως είχε ήδη υποστηρίξει ο Άνταμ Σμιθ, η ελεύθερη οικονομία καταλήγει σε «*αιματοχυσία και αταξία*» (Smith, 1976: 340) εκτός εάν το κράτος εκπολιτίσει τη διαχείριση που ασκεί μέσω του νόμου, της αστυνομίας και της κατασκευής ηθικών αισθημάτων για το σύστημα της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός προϋποθέτει την «*αστυνομία της αγοράς μέσω της ισχυρής κρατικής εξουσίας*» (Rüstow, 1942: 289) ώστε να μπορεί να διατηρηθεί. Η ισχύς του κράτους ως αστυνομίας της αγοράς εξαρτάται από την ανεξαρτησία αυτής της ισχύος από την κοινωνία. Η ικανότητά της να εξουδετερώνει τη δημοκρατία και να εκπολιτίζει τη διαχείριση μιας οικονομίας που βασίζεται στην ελεύθερη εργασία εξαρτάται από το κράτος ως ανεξάρτητη και συγκεντρωμένη δύναμη της κοινωνίας.⁴

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920/αρχές της δεκαετίας του 1930, η κριτική της μαζικής δημοκρατίας αποτελούσε κομμάτι της αντίδρασης της δεξιάς στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Στη δεκαετία του 1950, έγινε κομμάτι του «αντι-ολοκληρωτισμού» σύμφωνα με τον οποίο η μαζική δημοκρατία οδηγεί στην ανελευθερία και πρέπει να περιοριστεί προς όφελος μιας ανοικτής κοινωνίας. Όπως το θέτουν οι Willgerodt και Peacock (1989: 6), «*όσοι βασίζονται στους*

4. Σύμφωνα με τον Μαρξ, το κράτος είναι η πολιτική μορφή της κοινωνίας «*θεωρημένο σε σχέση με τον εαυτό του*» (Μαρξ, 1989: 72). Ως η «*οργανωμένη βία της κοινωνίας*» (Μαρξ, 2002: 776), συγκεντρώνει τον πολιτικό χαρακτήρα της αστικής κοινωνίας και με αυτό τον τρόπο αποπολιτικοποιεί τις σχέσεις ανταλλαγής μεταξύ αγοραστών εργασιακής δύναμης και παραγωγών υπεραξίας στη βάση του νόμου και της τάξης.

κανόνες για να λάβουν φιλελεύθερες αποφάσεις, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα αυτών των αποφάσεων, πρέπει να απαντήσουν στο εξής ερώτημα: πώς μπορεί να διασφαλιστεί ότι αυτές οι αποφάσεις δεν θα καταστρέψουν τους φιλελεύθερους κανόνες;». Από αυτή τη σκοπιά, η ελευθερία πρέπει να προστατεύεται από τους εχθρούς της, ακόμη κι αν αυτοί κινούνται τυπικά εντός των νομικών ορίων μιας ελεύθερης κοινωνίας και εξασφαλίζουν κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες με τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Δηλαδή, «η εμπιστοσύνη στην ελευθερία πρέπει να συνοδεύεται από μια δυσπιστία απέναντι στις δυνάμεις που καταργούν την ελευθερία ή παρεμβαίνουν σε αυτή» (Lenel, 1989: 21). Προϋπόθεση της εμπιστοσύνης είναι η επιτήρηση. Η αναγνώριση των εχθρών της ελευθερίας εξαρτάται από τη βεβαιότητα των αδιαίρετων κοινωνικο-οικονομικών αξιών και πολιτικών κανόνων

που αναγνωρίζουν την ελεύθερη οικονομία ως μια «καθολική μορφή ύπαρξης» (Eucken, 2004: 321). Δεν υπάρχει αμφιβολία. Ο σχετικισμός δεν έχει αξίες για υπεράσπιση. Υποκύπτει στους «ταραχοποιούς» (Rörke, 2007). Με αυτό τον αξιοσημείωτο τρόπο, η δεξιά καταγγελία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης καθιερώθηκε ως μια μαχητική υπεράσπιση της μεταπολεμικής δημοκρατίας. Η «μαχητική δημοκρατία» απορρίπτει την ελευθεροφροσύνη ως ανοιχτή πρόσκληση προς τον εσωτερικό εχθρό. Αντίθετα, απαιτεί την περιστολή της δημοκρατίας για να την προστατεύσει από τις επιθέσεις και την κομμουνιστική ανατροπή.⁵

5. Για τη μαχητική δημοκρατία, τον αντι-κομμουνισμό, τους πεμπτοφαλαγγίτες και τα αφανή ανατρεπτικά στοιχεία βλέπε Agnoli (1990) και Müller (2012). Βλέπε επίσης Bonefeld (1992). Ο μακαρθισμός είναι φτιαγμένος από την ίδια στόφα.

Κατά τη δεκαετία του 1970, η αυταρχική φιλελεύθερη κριτική της δημοκρατίας επανήλθε στο προσκήνιο στο πλαίσιο της τότε οικονομικής κρίσης. Η συζήτηση επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στη Βρετανία. Υποστηριζόταν ότι η κρίση προκλήθηκε λόγω υπερβολικής δημοκρατίας που οδήγησε σε ένα πληθωρικό παρεμβατικό κράτος το οποίο κατέπνιξε την οικονομία οδηγώντας την σε κρίση. Η συγκεκριμένη διάγνωση της κρίσης συνεπαγόταν τη συνταγή για την επίλυσή της. Η οικονομία έπρεπε να απελευθερωθεί μέσω της υποχώρησης του κράτους και του περιορισμού του πλεονάσματος δημοκρατίας. Η συγκεκριμένη θέση διαμόρφωσε το θεωρητικό υπόβαθρο της επερχόμενης κυβέρνησης της Θάτσερ το 1979.⁶ Ωστόσο, στην Ευρώπη, η πιο σταθερή προσπάθεια εξουδετέρωσης της μαζικής δημοκρατίας πραγματοποιήθηκε με τη μορφή της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, βάσει της οποίας δημιουργήθηκε το μοναδικό μη-εθνικό νόμισμα στον κόσμο. Η διακυβέρνηση του ευρώ έχει απ' όλες τις απόψεις αποκοπεί πλήρως από τα εδαφικοποιημένα κυρίαρχα δημοκρατικά κράτη. Θέτει σε ισχύ ένα φιλελεύθερο πλαίσιο αγοράς για την άσκηση πολιτικής στα ομόσπονδα και δημοκρατικά συγκροτημένα κράτη μέλη.

Στο άρθρο εξετάζεται το επιχείρημα ότι η καπιταλιστική πολιτική οικονομία προϋποθέτει το φιλελεύθερο κράτος ως αστυνομία της αγοράς. Αυτή η αντίληψη για το κράτος αποκλείει την ιδέα της μαζικής δημοκρατίας ως συστατικής βάσης του φιλελεύθερου κράτους δικαίου.⁷ Στην επό-

6. Για τον θατσερισμό ως ένα πρόγραμμα ελεύθερης οικονομίας και ισχυρού κράτους βλέπε Gamble (1988) και Bonefeld (1993).

7. Αυτή η άποψη δεν είναι πρωτότυπη. Μεταξύ άλλων, είναι κεντρική στον Τοκβίλ (Tocqueville) όταν προειδοποιεί για την απειλή που εκφράζει η μαζική δημοκρατία στο φιλελεύθερο κράτος

μενη ενότητα παρουσιάζεται η αυταρχική θέση του Σμιτ και εξετάζεται η ορντο-φιλελεύθερη κριτική της μαζικής δημοκρατίας. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζεται η νεοφιλελεύθερη ερμηνεία της κρίσης της δημοκρατίας τη δεκαετία του 1970.⁸ Στα συμπεράσματα συνοψίζεται το επιχείρημα με αναφορά στα στοιχεία αυταρχικού φιλελευθερισμού που ενυπάρχουν στη διακυβέρνηση του ευρώ. Υποστηρίζω ότι η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση συνιστά ένα σύστημα επιβαλλόμενης ελευθερίας, το οποίο ενισχύει τον φιλελεύθερο χαρακτήρα των κρατών μελών. Τείνει επίσης να εθνικοποιεί την κριτική της «ελευθερίας» με τη μορφή ισχυρών νεοφασιστικών πολιτικών κινήματων και κομμάτων, συμπεριλα-

δικαίου (Agnoli, 2000). Βλέπε επίσης το επιχείρημα της Λούξεμπουργκ ότι στην καπιταλιστική κοινωνία «οι θεσμοί αντιπροσώπευσης, δημοκρατικοί στη μορφή, στο περιεχόμενό τους είναι όργανο των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Αυτό αποκαλύπτεται με απτό τρόπο στο γεγονός ότι μόλις η δημοκρατία δείξει μια τάση άρνησης του ταξικού της χαρακτήρα και αρχίσει να μετασχηματίζεται σε όργανο των πραγματικών συμφερόντων του πληθυσμού, οι δημοκρατικές μορφές θυσιάζονται από την αστική τάξη και τους κρατικούς της εκπροσώπους» [Ρόζα Λούξεμπουργκ, *Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση*, δική μας η μετάφραση]

8. Η διάκριση μεταξύ ορντο-φιλελευθερισμού, νεοφιλελευθερισμού και αυταρχικού φιλελευθερισμού είναι ρευστή. Ορθά ο Φουκώ (2012) θεωρεί ότι ο ορντο-φιλελευθερισμός είναι η αρχική διατύπωση του νεοφιλελευθερισμού. Είναι η πρώτη ισχυρή φιλελεύθερη απάντηση της αγοράς απέναντι στην κολεκτιβιστική πρόκληση. Έθεσε το ερώτημα: Τι πρέπει να γίνει για να διασφαλιστεί και να διατηρηθεί η τάξη της ελευθερίας της αγοράς; Τι είναι αναγκαίο; Στην πραγματικότητα, υπάρχει μόνο διαφορά στο πού δίνεται η έμφαση καθώς και ένας καταμερισμός της ακαδημαϊκής εργασίας. Για μια κριτική θεωρία του καπιταλιστικού κράτους ως θεμελιωδώς φιλελεύθερου κράτους (της αγοράς), βλέπε Bonefeld (2014: κεφ. 8).

βανομένης της λαϊκιστικής εθνικιστικής άρνησης που τροφοδοτείται από την ανήμπορη οργή και τις θλιβερές αυταπάτες περί «γης και θάλασσας», όπως στην περίπτωση του Brexit.⁹

Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Σμιτ και ορντο-φιλελευθερισμός

Αυταρχικός φιλελευθερισμός

Αποτιμώντας τις θέσεις του Σμιτ, ο Heller εντόπισε μια «κατάσταση εξαίρεσης», κατά την οποία η κυβέρνηση μέσω μιας εξουσιαστικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων αντικαθιστά το κοινοβούλιο ως βασικό θεσμό του κράτους. Κατά την άποψή του, η δικτατορία ήταν απαραίτητη για να τραβήξει μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ κοινωνίας και κράτους. Η ανεξαρτησία του κράτους από την κοινωνία είναι θεμελιώδης σημασίας τόσο σε σχέση με την ικανότητα της κυβέρνησης να κυβερνά όσο και σε σχέση με την «*πρωτοβουλία και την ελεύθερη εργασιακή δύναμη όλων των οικονομικά ενεργών ανθρώπων*» (Schotte, παρατίθεται στο Heller, 2015: 299). Από αυτή την άποψη, το γεγονός ότι «*σχεδόν το 90% του λαού μας*» ζει από ένα εισόδημα ελάχιστα επαρκές για την ικανοποίηση των αναγκών του ουδώς θέτει υπό αμφισβήτηση το φιλελεύθερο κράτος δικαίου, διότι αυτό αντιμετ-

9. Η γη και η θάλασσα είναι μια αναφορά στην παγκόσμια ιστορία ως αγώνα μεταξύ των χερσαίων και των θαλάσσιων δυνάμεων (βλ. Σμιτ, 2015). Η αγγλική εθνικιστική ελίτ διατηρεί την ψευδαίσθηση της χαμένης από καιρό Βρετανικής Αυτοκρατορίας ως μιας θαλάσσιας κοινοπολιτείας ιδιωτικού πλουτισμού. Αυτή η ψευδαίσθηση διαμορφώνει τον δημαγωγικό της λόγο περί της ελευθερίας των Βρετανών. Η ανήμπορη οργή χαρακτηρίζει την εξέγερση των φτωχών ενάντια στην ΕΕ. Δεν είχαν τίποτα να χάσουν και κέρδισαν την υπόσχεση για ακόμα μεγαλύτερα δεινά.

πίζει ισότιμα κάθε άτομο ανεξάρτητα από τις συγκεκριμένες περιστάσεις που μπορεί να βρίσκεται (Heller, 2015: 301). Ωστόσο, η διακήρυξη της δημοκρατικής του ισχύος θέτει σε κίνδυνο το φιλελεύθερο κράτος δικαίου, καθώς γίνεται στόχος όλων των κοινωνικών αιτημάτων για κάθε είδους ειδικές παρεμβάσεις, καθιστώντας το υπεύθυνο για την κοινωνία συνολικά, από τη γέννηση ως τον θάνατο του ανθρώπου. Για τον Σμιτ και τους ορντο-φιλελεύθερους, η απεριόριστη μαζική δημοκρατία τείνει προς την ανάπτυξη ενός κράτους που έχει έναν καθαρά ποσοτικό χαρακτήρα, όπως το δημοκρατικό κράτος πρόνοιας της Βαϊμάρης. Ένα τέτοιο κράτος είναι ένα πλήρως αδύναμο κράτος. Δεν είναι σε θέση να κάνει διάκριση μεταξύ των «φίλων» της ελευθερίας και των «εχθρών» της (Σμιτ, 2016, Müller-Armack, 1933: 31, Rörke, 1998: 66). Το πλήρως αδύναμο κράτος είναι το πλήρως υπεύθυνο κράτος. Είναι «υπερφορτωμένο» πολιτικά και δεν είναι σε θέση να κυβερνήσει την κοινωνία στη βάση των φιλελεύθερων αρχών.¹⁰ Είναι ένα κράτος χωρίς πολιτική ποιότητα, διότι η μαζική κοινωνία κυβερνά μέσω του κράτους και διεκδικεί τα αιτήματά της για κοινωνική ισότητα και υλική ασφάλεια στο πλαίσιο της δημοκρατικής ισοτιμίας.

Για τον Heller, ο αυταρχικός φιλελευθερισμός είναι μια απόπειρα να εδραιωθεί αυτό που ο Σμιτ αποκαλούσε κράτος πλήρους ποιότητας, δηλαδή ένα κράτος που αναλαμβάνει το καθήκον της απελευθέρωσης της οικονομίας, αποπολιτικοποιώντας τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, κάνοντας πραγματικότητα την ελεύθερη οικονομία στην κοινωνική δομή και στη νοστοροπία της κοινωνίας και, τέλος, διασφα-

10. Η «υπερφόρτωση» και η «ανικανότητα διακυβέρνησης» συναντώνται στη νεοφιλελεύθερη κριτική του Κεϋνσιανού κοινωνικού κράτους τη δεκαετία του 1970.

λίζοντας και διατηρώντας την ελεύθερη εργασιακή δύναμη του 90% που αγωνίζεται να βγάλει τα προς το ζην. Το κράτος της πλήρους ποιότητας διεκδικεί επιτυχώς το μονοπώλιο της βίας, επιβάλλοντας τον εαυτό του ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας αποπολιτικοποιημένης κοινωνίας ανταλλαγής στην οποία τα άτομα ως κάτοχοι ατομικής ιδιοκτησίας ανταγωνίζονται και ανταλλάσσουν μεταξύ τους: ο ένας αγοράζοντας εργασιακή δύναμη και ο άλλος πουλώντας την, χωρίς καταναγκασμό και ως ίσοι απέναντι στον νόμο. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός αναγνωρίζει το φιλελεύθερο κράτος ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας οικονομίας ελεύθερης εργασίας. Αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική ισότητα μιας τάξης εξαρτημένων πωλητών εργασιακής δύναμης αποτελεί έκδηλο κίνδυνο για τον καπιταλιστικό πλούτο και, ως εκ τούτου, απαιτεί ένα ισχυρό κράτος που δεν θα μετατραπεί σε στόχων εργαζομένων που αναζητούν κοινωνική πρόνοια.¹¹ Αναγνωρίζει τις πολιτικές αναγκαιότητες του νόμου της ατομικής ιδιοκτησίας και «υπερασπίζεται την εργασία ως καθήκον, ως την ψυχολογική ευτυχία του λαού» (φον Πάπεν, παρατίθεται στο Heller, 2015: 300). Το ισχυρό κράτος κυβερνά για να διασφαλίσει και να διατηρήσει τις «ψυχο-ηθικές δυνάμεις» στη διάθεση της καπιταλιστικής κοινωνίας, μετατρέποντας τους εξεγερμένους προλετάριους σε υπεύθυνους και πρόθυμους επιχειρηματίες εργασιακής δύναμης (Rörke, 1942: 68). Έτσι, ο Σμιτ υπερασπίζεται τον ηρωισμό της φτώχειας και της δουλειάς, της θυσίας και της πειθαρχίας, μέσω του οποίου οι «ακόλουθοι»

ενός μη ελεγχόμενου από τον νόμο «ηγέτη» δεσμεύουν τον εαυτό τους σε μια φαντασική εθνική κοινότητα (Schmitt, 2010).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ερμηνεία που έδωσε ο Streek στις θέσεις του Heller είναι τόσο διορατική όσο και αποπροσανατολιστική. Υποστηρίζει ότι «ο *Heller* αντιλαμβάνεται ότι το “αυταρχικό κράτος” του Σμιτ ήταν στην πραγματικότητα το φιλελεύθερο κράτος στην καθαρή του μορφή, αδύναμο σε σχέση με την καπιταλιστική οικονομία αλλά ισχυρό στο να αποτρέπει τις δημοκρατικές παρεμβάσεις στη λειτουργία του» (Streek, 2015: 361). Συμφωνώ με την τελευταία θέση και διαφωνώ με την πρώτη. Ο Streek (2015: 361) ορθώς υποστηρίζει ότι η «αποπολιτικοποιημένη κατάσταση μιας φιλελεύθερης οικονομίας είναι η ίδια αποτέλεσμα της πολιτικής». Είναι, σύμφωνα με τον Σμιτ, «μια πολιτική πράξη με έναν ιδιαίτερα έντονο τρόπο» (Schmitt, 1998: 227). Σε αντίθεση με τις θέσεις του Streek, ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του κράτους δεν στηρίζεται απλώς στη χαλιναγώγηση της δημοκρατικής παρέμβασης στην οικονομία ελεύθερης εργασίας, προστατεύοντας τις σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας από τα αιτήματα για περιορισμό της αγοράς προς όφελος της κοινωνικής πρόνοιας. Καθορίζεται επομένως επίσης κι από τον ρόλο του ως «αστυνομία της αγοράς», καθιστώντας εφικτή και διευκολύνοντας την καπιταλιστική οικονομία – οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις δεν επιβάλλονται σαν να ήταν φυσική δύναμη. Στην πραγματικότητα, αποτελούν την πολιτική πρακτική της οικονομικής τάξης (Bonfeld, 2013). Όπως εξηγεί ο Miksch (1947: 9, βλ. επίσης Böhm, 1937: 101), η οικονομική ελευθερία δεν αποτελεί εκδήλωση κάποιας φυσικής ροπής όπως στον κλασσικό φιλελευθερισμό. Αντίθετα, «η φυσική τάξη έχει γίνει πολιτικό γεγονός»

11. Χρησιμοποίη για λόγους συντομίας τη διατύπωση «εξαρτημένοι πωλητές εργασιακής δύναμης», διότι η πρόσβαση των ελεύθερων εργατών στα μέσα συντήρησης εξαρτάται από την πώληση της εργασιακής τους δύναμης.

[Veranstaltung]». Δηλαδή, η ελεύθερη οικονομία συνιστά πρακτική διακυβέρνησης.

«Ισχυρό κράτος και υγιής οικονομία»
(Σμιτ, 1998)

Για τον Καρλ Σμιτ, η κρίση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ήταν μια κρίση της πολιτικής εξουσίας που είχε προκύψει ως συνέπεια μιας ανεξέλεγκτης μαζικής κοινωνίας σε εξέγερση. Θεωρούσε ότι ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης βρισκόταν στο επίκεντρο της κρίσης. Ως συνέπεια της γερμανικής επανάστασης του 1918, η μαζική δημοκρατία είχε αντικαταστήσει το φιλελεύθερο κράτος. Το φιλελεύθερο κράτος είχε κυριολεκτικά χάσει τη φιλελεύθερη κοινοβουλευτική εκλογική του βάση. Πριν την εισβολή της μαζικής κοινωνίας στο πολιτικό σύστημα, η κοινοβουλευτική εκπροσώπηση βασιζόταν στην ομοιογένεια μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Αντιστοιχούσε σε μια δημοκρατία φίλων, που μπορεί να φιλονικούσαν σχετικά με το ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να προχωρήσουν παρακάτω αλλά που ήταν ενωμένοι όσον αφορά την αναγνώριση αυτού που ο Σμιτ ονομάζει ο «ξένος». Με την επέλαση της μαζικής δημοκρατίας, ο «ξένος» κατάφερε να εισέλθει στους πολιτικούς θεσμούς και ιδιαίτερα στο φιλελεύθερο κοινοβουλευτικό σύστημα, μετατρέποντάς το σε μέσο μαζικής εκπροσώπησης. Η κοινοβουλευτική δημοκρατία δεν συμπύκνωνε πλέον τα συμφέροντα της αστικής τάξης.¹² Θεσμικά η μαζική δημοκρατία της Βαϊμάρης συμπυκνώνει την κρί-

12. Βλέπε επίσης Βέμπερ (1987) για μια περιγραφή αυτού του μετασχηματισμού και των συνεπειών του στη διακυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένου του κομματικού συστήματος, στην ηθική και τη νομιμοποίηση της διακυβέρνησης, στη λογική της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης και στη διοίκηση.

ση της φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας. Η μαζική δημοκρατία δεν άσκησε μόνο επιρροή στη διακυβέρνηση. Θέσπισε επίσης νόμους, υποτάσσοντας το κράτος δικαίου στα μαζικά δημοκρατικά αιτήματα, καθιστώντας την κυβέρνηση υπόλογη απέναντι στο «συναίσθημα και το πάθος των μαζών», σύμφωνα με τον Röcke (1998: 152). Η θέσπιση νόμων από εκείνους που πρέπει να κυβερνηθούν «δεν είναι τίποτα περισσότερο από κυριαρχία του όχλου» (Schmitt, 2008a: 119). Έτσι, το δίκαιο έγινε κοινό δίκαιο με την πραγματική έννοια του όρου, δηλαδή έγινε το κοινό δίκαιο μιας πολιτικοποιημένης και συγκρουόμενης μαζικής κοινωνίας. Σύμφωνα με την ανάλυση του Σμιτ, το νομικό πλαίσιο της διακυβέρνησης άρχισε να διασπάται και να κατακερματίζεται σε ένα χαοτικό άθροισμα ασυνάρτητων στοιχείων δικαίου (Schmitt, 2008b). Κατά την κρίση του, επομένως, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης συνιστούσε ένα εντελώς αδύναμο κράτος. Αντί μιας κυβέρνησης φίλων, δέχτηκε τον εχθρό ως ισότιμο νομοθέτη, οδηγώντας στη διάλυση του φιλελεύθερου κράτους δικαίου ως συνεκτικού πλαισίου της κοινωνικής τάξης και της υγιούς οικονομίας.¹³

13. Η κριτική του Σμιτ στρεφόταν κατά της νομικής θεωρίας του Kelsen, στην οποία υποστηριζόταν ότι οι νόμοι που θεσπίζονται από κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες σύμφωνα με τις καθιερωμένες συνταγματικές διαδικασίες είναι νόμιμοι και θεμιτοί ανεξάρτητα από το ειδικό περιεχόμενο του νόμου και των κανονιστικών του αξιών. Ο Σμιτ απέρριπτε αυτή τη θέση ως καθαρό σχετικισμό και ισχυριζόταν ότι η νομιμότητα του κοινού δικαίου δεν είναι νομικό ζήτημα αλλά, μάλλον, ζήτημα οριστικών αποφάσεων εξωδικαστικής αξίας και ως εκ τούτου ο πραγματικός κυρίαρχος δεν είναι το κράτος δικαίου. Αντίθετα, ο αληθινός κυρίαρχος είναι η ενσάρκωση του νόμιμου Δικαίου (Recht). Το τελευταίο έργο του Χάγιεκ για τη φιλοσοφία του δικαίου χαρακτηρίζεται από τη διάκριση που κάνει ο Σμιτ μεταξύ του φιλελεύθερου κράτους δικαίου και του δημοκρατικού κράτους δικαίου,

Για τον Σμιτ, η μαζική «κοινωνία» κυριεύσε το κράτος σέρνοντάς το κάτω στην κοινωνία και καθιστώντας το μαζικό κράτος. Το αποτέλεσμα ήταν ένα κράτος χωρίς συνοχή και χωρίς πολιτική ποιότητα. Κατά την άποψή του, οι κοινωνικές δυνάμεις τεμάχισαν κυριολεκτικά το κράτος, μετατρέποντάς το σε μια ασύνδετη έκφραση όλων των ειδών των διαφορετικών κοινωνικών συμφερόντων, οδηγώντας στον κατακερματισμό του «πολιτικού» και στην αποσύνθεση του κεντρικού θεσμού που, για τον Σμιτ, είναι σε θέση να συντηρεί την «υγιή οικονομία». Η μαζική δημοκρατία κατέστρεψε την ανεξαρτησία του κράτους και αναπαρήγαγε τις κοινωνικές συγκρούσεις και τους ανταγωνισμούς εντός εκείνου του θεσμού που είχε ως αποστολή να τις αναχαιτίσει στη βάση της τάξης, του νόμου και του δικαίου. Όπως το έθεσε ο Rüstow, το (φιλελεύθερο) κράτος

κατακερματίστηκε από άπληστους ιδιοτελείς. Ο καθένας από αυτούς παίρνει για τον εαυτό του ένα κομμάτι της εξουσίας του κράτους και το εκμεταλλεύεται για τους δικούς του σκοπούς... Αυτό το φαινόμενο μπορεί να περιγραφεί καλύτερα με έναν όρο που χρησιμοποιήθηκε από τον Καρλ Σμιτ – τον «πλουραλισμό». Πράγματι, εκπροσωπεί έναν πλουραλισμό του χειρότερου είδους. Ο ρόλος που παίζει το κράτος σε αυτό το πλαίσιο είναι ο ρόλος του θύματος. (Rustow, 1963: 255)

Όπως ο Rüstow, που υποστήριζε τη δικτατορία των κομισάριων ως μέσο αποκατάστασης της τάξης σε μια κοινωνία, έτσι και

υποστηρίζοντας ότι το ένα ανοίγει τον δρόμο προς την ελευθερία και το άλλο προς την τυραννία (βλ. Χάγιεκ, 1979).

ο Σμιτ απαιτούσε την αποκατάσταση του πολιτικού, του κράτους, ως ανεξάρτητου επίσημου θεσμού λήψης αποφάσεων. «Δεν υπάρχει νομικός κανόνας που να εφαρμόζεται στο χάος. Πρέπει να υφίσταται τάξη για να είναι αποτελεσματικοί οι νομικοί κανόνες» (Schmitt, 2016). Η τάξη είναι προϋπόθεση του νόμου. Το κράτος δικαίου δεν μπορεί να αμυνθεί απέναντι σε μια πολιτικοποιημένη μαζική κοινωνία. Αντίθετα το «κατασπαράζει». Το κράτος δικαίου δεν «γνωρίζει» εάν εφαρμόζεται. Η κρίση για το εάν εφαρμόζεται ή εάν απαιτείται η προσωρινή του αναστολή προκειμένου να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα, μετά τη λήξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, δεν είναι νομική κρίση. Ο νόμος δεν αναστέλλει τον εαυτό του. Πρόκειται μάλλον για μια επιτακτική κρίση, απόφαση και διακήρυξη σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση, από αυτόν που ο Σμιτ θεωρεί ότι είναι ο πραγματικός κυρίαρχος, δηλαδή ο δικτάτορας που καθορίζει και προβαίνει στην κήρυξη της κατάστασης εξαιρέσης στο (φιλελεύθερο) κράτος δικαίου και αποκαλύπτεται από αυτή την πράξη και εντός αυτής. Στη δικτατορία, «η πραγματικότητα δεν αποδέχεται τη γνώση, μόνο την αναγνώριση» (Fortshoff, 1933a: 25).¹⁴ Η εγκυρότητα της κυριαρχικής πράξης δεν είναι ζήτημα δικαίου ή αφηρημένων εννοιών της δικαιοσύνης. Πράγματι, «οι απόπειρες αμφισβήτησης του προσφάτως αποκτημένου ισχύοντος δικαί-

14. Ο Ernst Forsthoff ήταν μαθητής του Σμιτ. Κατά τη διάρκεια του ναζισμού διετέλεσε καθηγητής σε διάφορα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Μετά την απελευθέρωση από τον ναζισμό, απολύθηκε από το πανεπιστήμιο κατόπιν εντολής της αμερικανικής στρατιωτικής κυβέρνησης. Συνέχισε τη διδασκαλία στο πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης το 1952. Ο Forsthoff ήταν ο βασικός συγγραφέας του Συντάγματος της Κύπρου και διετέλεσε Πρόεδρος του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου της Κύπρου από το 1960 ως το 1963.

ου του κράτους υποδηλώνουν σαμποτάζ... Η ανελέητη εξόντωση αυτού του είδους της σκέψης είναι το ευγενέστερο καθήκον του κράτους σήμερα» (Forsthoﬀ, 1993b: 29). Η εγκυρότητα της κυριαρχικής απόφασης για την αναστολή του κράτους δικαίου έγκειται στην αυταρχική εξάλειψη οποιασδήποτε αμφιβολίας ως προς την ορθότητα της απόφασης. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι μια κατάσταση ιδιαίτερα ισχυρής πολιτικής ποιότητας. Είναι μια στιγμή μεγάλης πολιτικής έντασης και καθαρής πολιτικής ποιότητας. Η απόφαση αναστολής του κράτους δικαίου ισοδυναμεί με την απόφαση να χυθεί αίμα (Σμιτ).

Συνοψίζοντας, το ισχυρό κράτος είναι ένα αυταρχικό εκτελεστικό κράτος (*Regierungsstaat*). Περιορίζει το νομοθετικό κράτος (*Gesetzgebungsstaat*) της λαϊκής κυριαρχίας και κυβερνά λαμβάνοντας υπόψη αυτό που έχει προσδιοριστεί ως ξένο προς το φιλελεύθερο ομοιογενές συμφέρον (Schmitt, 1931, 1932). Για τον Σμιτ, ο αγώνας για το κράτος της καθαρής (φιλελεύθερης) ποιότητας και η διατήρησή του προϋποθέτουν την εξάλειψη όλων των μορφών κοινωνικών συγκρούσεων μέσω μιας ισχυρής κρατικής εποπτείας των αποπολιτικοποιημένων κοινωνικοοικονομικών σχέσεων. Το κράτος, κατά κάποιο τρόπο, διατάζει την κοινωνία να επιτύχει την ομοιογένεια των εθνικών σκοπών εντός της νοοτροπίας της κοινωνίας γενικά. Εν ολίγοις,

η δημοκρατία απαιτεί... πρώτα την ομοιογένεια και δεύτερον –εάν προκύψει η ανάγκη– την εξάλειψη και την εκρίζωση της ετερογένειας... Η δημοκρατία επιδεικνύει την πολιτική της δύναμη γνωρίζοντας πώς να αρνηθεί ή να κρατήσει σε απόσταση κάτι ξένο και άνισο που απειλεί την ομοιογένειά της. (Σμιτ, 1988: 9)

Η αντίληψη του Rossiter ότι δεν μπορεί να υπάρξει «δημοκρατία σε ανώμαλες εποχές» (1948: 8) δεν πάει τόσο μακριά σε σύγκριση με τις απόψεις του Σμιτ. Όπως και ο Σμιτ, αποδέχεται ότι οι ανώμαλες εποχές μπορεί να απαιτούν μια δικτατορία που θα «τερματίσει την κρίση και θα αποκαταστήσει τις ομαλές συνθήκες» επιβάλλοντας την κοινωνική τάξη (Rossiter, 1948: 7). Ωστόσο, για τον Σμιτ, δεν μπορεί να υπάρξει φιλελεύθερη δημοκρατία ακόμα και σε κανονικές εποχές. Η διακυβέρνηση βάσει του κράτους δικαίου συνιστά πολιτική απόφαση σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση. Η πολιτική κυριαρχία είναι μια λανθάνουσα παρουσία και σε κανονικές εποχές. Στην αφανή μορφή της εκδηλώνεται ως κράτος ασφάλειας που βρίσκεται σε συνεχή επαγρύπνηση, το οποίο, όπως εξηγεί ο Heller (2015: 301) βασισμένος στον Σμιτ (1998), διαθέτει όλα τα «τεχνολογικά μέσα, ειδικά τη στρατιωτική τεχνολογία», ώστε να εξασφαλίζει τη νόμιμη συμπεριφορά των πολιτών.

Ορντο-φιλελευθερισμός και το κράτος της δημοκρατίας

Όπως ο Σμιτ έτσι και οι ορντο-φιλελεύθεροι γνωρίζουν καλά τους κινδύνους της ελευθερίας. «Οι εχθροί», λέει ο Rörke (2007), «επωφελούνται επίσης από αυτή, και στο όνομα της ελευθερίας τους παρέχεται κάθε πιθανή ευκαιρία να θέσουν τέλος στη φιλελεύθερη δημοκρατία». Απηχώντας τις προειδοποιήσεις του Σμιτ για τη δημοκρατία που δεν αναγνωρίζει τον «εχθρό», ο Rörke (1942: 253) υποστηρίζει ότι «όλοι γνωρίζουν πως η δημοκρατία μπορεί να λειτουργήσει πραγματικά σωστά μόνο όταν υπάρχει μια ελάχιστη συμφωνία σχετικά με τα ουσιώδη προβλήματα του εθνικού βίου». Η δημοκρατία λειτουργεί σωστά μόνο ως δημοκρατία των φίλων. Μόλις τα συμφέροντα της μάζας

Ο Πόππερ και ο von Mises σε συνάντηση της πρώτης «νέο-» ή «όρντο-» φιλελεύθερης δεξαμενής σκέψης Mont Pelerin Society, της οποίας προέδρευε ο Χάγιεκ και αργότερα ο Rörke

πάρουν τον έλεγχο της δημοκρατίας, «αυτή πέφτει αναγκαστικά θύμα είτε της αναρχίας είτε του κολεκτιβισμού» (Rörke, 1942: 246). Σε κάθε περίπτωση, η πολιτικοποιημένη μαζική κοινωνία συνεπάγεται την «απώλεια της κοινωνικής ενσωμάτωσης», αμβλύνει τη «διαφοροποίηση της κοινωνικής θέσης» και οδηγεί στην ενίσχυση της «τυποποίησης και της ομοιομορφίας». Καταστρέφει, όπως ισχυρίζεται, την «κάθετη συνοχή της κοινωνίας» (Rörke, 1942: 246), οδηγώντας στην απώλεια της «ζωτικής ικανοποίησης» (Rörke, 1942: 240) και της αποδοχής της κοινωνικής θέσης. Μέσα από τη διαδικασία εκβιομηχάνισης και αστικοποίησης αναδύεται η φιγούρα του δυσαρεστημένου και ανήσυχου προλεταριάτου που, όπως η φιγούρα του νεκροθάφτη στον Μαρξ (Μαρξ και Ένγκελς, 2014), αποδυναμώνει

τον νόμο της ατομικής ιδιοκτησίας ανατρέποντας «τους οικονομικούς μηχανισμούς προσαρμογής της αγοράς μέσω των τιμών» (Rörke, 1942: 3). Ένα αδύναμο κράτος υποκύπτει στα προλεταριακά αιτήματα, γεγονός που υπονομεύει όχι μόνο την οικονομική διαδικασία αλλά και εντείνει περαιτέρω την «απειλητική δυσαρέσκεια των εργαζομένων» (Rörke, 1942: 3), καθώς τα πάθη των αποστερημένων αφήνονται να θεριεύσουν. «Το δύσκολο πρόβλημα του προλεταριάτου», υποστηρίζει ο Rörke, δεν είναι οικονομικό αλλά ανθρώπινο. Χαρακτηρίζεται από έλλειψη ζωτικότητας και ψυχολογικής ευτυχίας. Σύμφωνα με τον Rüstow, η αυθεντική επιθυμία των απείθαρχων μαζών δεν είναι να καταστρέψουν την ελεύθερη οικονομία ούτε να συγκεντρώνονται στις γωνιές των δρόμων σε ένδειξη διαμαρτυ-

ρίας περιφρονώντας διαρκώς τη δεδομένη κατάσταση. Αντίθετα, λέει ο Rüstow (1959: 102), η αυθεντική επιθυμία των μαζών είναι να καθοδηγούνται και να κυβερνιούνται από Άνδρες με ειλικρινείς πεποιθήσεις και ευγενείς προθέσεις, αρκεί οι μάζες να γνωρίζουν ποιον να ακολουθήσουν. Ο Rüstow αντιλαμβάνεται έτσι τη δημοκρατία ως μια δημοψηφισματική δημοκρατία, στην οποία οι μάζες καθοδηγούνται από μια μαγευτική ελίτ που κυβερνά με την ηθική της ευθύνης και παρέχει χαρισματική υποστήριξη σε έναν απομαγευμένο κόσμο οικονομικής αξίας και κυριαρχίας μέσω αφηρημένων κανόνων και διατάξεων.¹⁵

Ο Eucken αντιλαμβανόταν επίσης τον εκδημοκρατισμό ως τη «*χαστική δύναμη των μαζών*» (1932: 312), την οποία θεωρούσε βασική αιτία για τον μετασχηματισμό του φιλελεύθερου κράτους σε μαζικό δημοκρατικό κράτος πρόνοιας. Οι αδύναμες κυβερνήσεις κατεύνασαν την κοινωνική δυσαρέσκεια διευρύνοντας τη λαϊκή τους απήχηση, λυγίζοντας απέναντι στα επονομαζόμενα «επιμέρους συμφέροντα» που απαιτούν ίσα δικαιώματα και υλική ασφάλεια. Αντί να διευκολύνει την ελεύθερη οικονομία, η παρέμβαση στο ελεύθερο παιχνίδι των δυνάμεων της αγοράς δημιούργησε οικονομικές ανωμαλίες, οι οποίες απαιτούσαν περαιτέρω παρεμβάσεις, οδηγώντας σε έναν φαύλο κύκλο αυτοτροφοδοτούμενων παρεμβάσεων. Μέσα σε αυτό το κλίμα παρεμβατισμού που στρεβλώνει την αγορά, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων, ασκώντας πιέσεις για περιορισμό του ανταγωνισμού προκειμένου να εξασφαλίσουν τα δικά τους έσοδα. Ο Böhm (1937: 122) απορρίπτει το

οικονομικό λεξιλόγιο για αυτού του είδους τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Αντί να μιλάμε για «*καρτέλ, ρύθμιση της αγοράς ή αμοιβαία υποστήριξη*», υποστηρίζει ότι οι δυνάμεις αδρανοποίησης της αγοράς των ιδιωτικών συμφερόντων συνιστούν «*σαμποτάζ ή συνωμοσία*». Εν ολίγοις, το κράτος, αποδυναμωμένο από τη μαζική δημοκρατία, ενέδωσε επίσης στα αιτήματα μιας πληθώρας ισχυρών ομάδων οικονομικών συμφερόντων με αποτέλεσμα να χάσει «*τη δύναμη και την εξουσία του*». Ανίκανο να διατηρήσει την «*ανεξαρτησία του*» από την οχλοβοή της κοινωνίας, άρχισε να «*υποκύπτει στις επιθέσεις των ομάδων πίεσης... των μονοπωλίων και αργότερα των συνδικαλισμένων εργατών*» (Rüstow, 1942: 276). Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στην καθιέρωση του «*ποσοτικά ολοκληρωτικού κράτους*» που χαρακτηρίζεται από την πολιτική των κομμάτων, τον συμβιβασμό, τα παζάρια κ.λπ. Θεσμοθετεί ως θεμελιώδη αρχή της διακυβέρνησης τις «*παραχωρήσεις στα κεκτημένα συμφέροντα*» (Eucken, 1932: 318). Για τους ορντο-φιλελεύθερους, η ανεξέλεγκτη δημοκρατία οδηγεί σε σχεδιασμένο χάος.

Η ορντο-φιλελεύθερη ανάλυση για την κρίση της πολιτικής οικονομίας της Βαϊμάρης δεν εμπεριέχει κάποια οικονομική επιχειρηματολογία. Προσδιορίζει την κρίση ως κρίση ακυβερνησίας που επήλθε από την υπερβολική δημοκρατία, η οποία εξαφάνισε «*το μαστίγιο του ανταγωνισμού*» (πρβ. Eucken, 1932) από τις κοινωνικές δυνάμεις που χρησιμοποιούσαν την ελευθερία τους για να «*καταβροχθίσουν*» το φιλελεύθερο κράτος ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας οικονομίας που στηρίζεται στην ελεύθερη εργασία (Rüstow, 1963: 258). Επετράπη στα «*ολοκληρωτικά μαζικά κόμματα*» να «*καταχρώνται τους κανόνες του φιλελεύθερου κοινοβουλευτισμού*» (Rüstow, 1942: 277),

15. Η έννοια «δημοψηφισματική δημοκρατία» προέρχεται από τον Βέμπερ (1987). Τη συνέλαβε ως ένα μέσο διατήρησης της ελευθερίας στη μαζική δημοκρατία.

οδηγώντας στην εδραίωση ενός «ολοκληρωτικού κράτους πρόνοιας» (Rörke, 1942: 4) που αντικατέστησε «τον δημοκρατικό κυρίαρχο, την αγορά» (Rörke, 1942: 254) με την «κολεκτιβιστική τυραννία» (Rörke, 1942: 248). Για τους ορντο-φιλελεύθερους, η τυραννία είναι «ριζωμένη στη δημοκρατία που είναι απεριόριστη και όχι επαρκώς εξισορροπημένη από τον φιλελευθερισμό» (Rörke, 1942, 248). Η τυραννία, λέει ο Rörke, «πάντα κυβερνούσε με τις μάξες... ενάντια στην ελίτ που είναι φορέας του πολιτισμού» (Rörke, 1942: 248). Ως εκ τούτου, απευθύνει κάλεσμα στους ανθρώπους που διαθέτουν ορθή κρίση να αναλάβουν «την ηγεσία... και να υπερασπιστούν υποδειγματικά τους κατευθυντήριους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας» (Rörke, 1998: 130).¹⁶ Για τους ορντο-φιλελεύθερους, ο φιλελευθερισμός πρέπει να είναι μαχητικός φιλελευθερισμός που κυβερνά με κύρος και σκοπό, πυγμή και δύναμη, θάρρος και αφοσίωση στις αξίες της ατομικής ιδιοκτησίας, με οποιοδήποτε τίμημα. «Ο φιλελευθερισμός», λέει ο Rüstow, «δεν αξίωσε ένα αδύναμο κράτος αλλά μόνο ελευθερία για την οικονομική ανάπτυξη υπό την προστασία του κράτους». Αυτή η προστασία «απαιτεί ισχυρό κράτος» (Rüstow, 1963: 68). Το ισχυρό κράτος «βρίσκεται στη θέση που του αντιστοιχεί: πέρα και πάνω από την οικονομία, πέρα και πάνω από τις ομάδες συμφερόντων [Interessenten]» (Rüstow, 1963: 258). Είναι η ανεξαρτησία του κράτους από τις ομάδες συμφερόντων, από την κοινωνία και, επομένως, από τη δημοκρατική κυριαρχία, που το καθιστά ισχυρό ως δύναμη που θέτει σε κίνηση την αγορά.

16. Η ορντο-φιλελεύθερη αντίληψη ότι η εξέγερση των μαζών πρέπει να αντιμετωπιστεί από την εξέγερση της ελίτ δεν έρχεται σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες αρχές. Συνηγορεί υπέρ τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τις «προλεταριοποιημένες» συνθήκες της Βαϊμάρης, οι ιδρυτές της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς υποστήριζαν τη δικτατορία των κομισάριων υπό τον φον Πάπεν για να επιτύχουν αυτό που ο Χάγιεκ αποκαλεί ελευθερία από τον «καταναγκασμό και τη βία» (Χάγιεκ, 1972: 66). Η δικτατορία των κομισάριων στόχο είχε να εδραιώσει εκ νέου την ανεξαρτησία του κράτους από τη μαζική κοινωνία, προκειμένου να απελευθερωθεί η οικονομία από την οχλοβοή των μαζών όχι μόνο μέσω της «βίας» αλλά και μέσω της «εξουσίας και του ηγέτη» (Rüstow, 1959: 100). Κατά την άποψη του Rörke (1942: 256), η δημοκρατία είναι ο πραγματικός χαρακτήρας της δικτατορίας. «Όταν μια δημοκρατία σε περιόδους ανάγκης τοποθετεί έναν δικτάτορα ως επικεφαλής της, σε καμία περίπτωση δεν παραδίδεται: πολύ περισσότερο υπακούει στις νοθεσίες της αναγκαιότητας και στις προσταγές της ιστορίας. Πέρα από όλα τα άλλα, στην περίπτωση της δημοκρατικής δικτατορίας, έχουμε να κάνουμε με τη μεταβίβαση μιας εξουσιοδότησης που αποκαθίσταται μετά την παρέλευση της περιόδου έκτακτης ανάγκης του κράτους και όχι με μια κανονική, μόνιμη μορφή της κατεύθυνσης του κράτους και της οικονομικής ζωής». Ο Friedrich (1968: 547) συλλαμβάνει σωστά τον φιλελεύθερο σκοπό της «στρατιωτικής κυβέρνησης» που δεν είναι άλλος από το «να προστατεύσει την ευημερία των κυβερνώμενων» – «εμπνεόμενη από τον ανθρωπιστικό παράγοντα» (Friedrich, 1968: 547).

Ωστόσο, η περιστολή της μαζικής δημοκρατίας από τη δικτατορία των κομισάριων εγείρει το θεμελιώδες ερώτημα για το πώς θα διατηρηθεί φιλελεύθερη η δικτατορία. Πώς μπορεί να διασφαλιστεί ότι η δικτατορία ασκείται στο όνομα της ελευθερίας – όπως η δικτατορία του Πι-

νοσέτ στη Χιλή που, μεταξύ άλλων, την επαινούσαν ο Μίλτον Φρίντμαν, ο Φρίντριχ Χάγιεκ και η Τζιν Κιρκπάτρικ.¹⁷ Δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα. Η αβεβαιότητα απαιτεί σθεναρή δράση για την εξάλειψη κάθε αμφιβολίας που σχετίζεται με τον νόμιμο προσδιορισμό και τη νόμιμη εξολόθρευση του εχθρού. Παρά τη θεωρητική διάκριση μεταξύ του αυταρχικού προσδιορισμού του εχθρού και της φασιστικής καταδίωξης του εχθρού, δεν υπάρχει κανένας νόμος που να εμποδίζει κάποιον να διαβεί τον Ρουβίκωνα. Σύμφωνα με τον Rossiter (1948: 290), «σε όποια απαγορευμένα πεδία ελευθερίας κι αν αναγκαστούν να εισέλθουν οι ηγέτες μιας συνταγματικά νόμιμης κυβέρνησης υπό το βάρος των αναγκών της κρίσης, θα πρέπει να το κάνουν ή διαφορετικά να επιτρέψουν την καταστροφή του κράτους και των ελευθεριών του». Η Κιρκπάτρικ (1979) διέκρινε καλοπροαίρετες προθέσεις στην ελευθερία κάποιου να προσταίζει, να σακατεύει και να δολοφονεί.

Ακυβερνησία και υπερβολική δημοκρατία

Κατά τη δεκαετία του 1970, η νεοφιλελεύθερη ερμηνεία της κρίσης της καπιταλιστικής συσσώρευσης εκείνης της περιόδου επικεντρώθηκε ρητά ή άρρητα στην κρίση της κρατικής εξουσίας. Κατά βάση, η κρίση θεωρήθηκε κρίση κυβερνησιμότητας, η οποία υποτίθεται ότι ήταν συνέπεια της υπερβολικής δημοκρατίας. Πυρήνας της

17. Για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια της Κιρκπάτρικ (1979), οι δικτάτορες σαν τον Πινοσέτ είναι καλοπροαίρετοι. «Δεν διαταράσσουν τους συνήθεις ρυθμούς εργασίας και ανάπαυσης, τους συνήθεις τόπους διαμονής και τα συνήθη πρότυπα των οικογενειακών και προσωπικών σχέσεων. Επειδή τα βάσανα της παραδοσιακής ζωής είναι οικεία, γίνονται ανεκτά από τους απλούς ανθρώπους οι οποίοι, μεγαλώνοντας μέσα στην κοινωνία, μαθαίνουν να ανταπεξέρχονται».

έννοιας της υπερβολικής δημοκρατίας ήταν η αντίληψη ότι η κοινωνία είχε καταστεί μη κυβερνήσιμη. Έχοντας να αντιμετωπίσουν τα ασυγκράτητα δημοκρατικά αιτήματα της μάζας για συλλογικές παροχές και προστασία από τον ανταγωνισμό, οι κυβερνήσεις παραχώρησαν έδαφος και ακολούθησαν μη φιλελεύθερες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές, οι οποίες οδήγησαν στην οικονομική κρίση και την ενίσχυσαν. Έτσι, η κρίση της δεκαετίας του 1970 αντιμετωπίστηκε ως μια κρίση που προκλήθηκε από το αδύναμο κράτος το οποίο υπέκυψε στα ιδιαίτερα συμφέροντα και στα δημοκρατικά αιτήματα της μάζας για κοινωνική προστασία και προστασία της απασχόλησης.

Σύμφωνα με το επιχείρημα περί υπερβολικής δημοκρατίας και κοινωνικής αναταραχής, τα πολιτικά κόμματα προσπάθησαν να ανταγωνιστούν το ένα το άλλο προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερα μερίδια της «εκλογικής αγοράς». Αυτό οδήγησε στην «αύξηση των πληθωριστικών προσδοκιών» εκ μέρους του εκλογικού σώματος, την οποία ενθάρρυνε το δημοκρατικό σύστημα. Όπως το θέτει ο Sam Brittan, «οι υπερβολικές προσδοκίες δημιουργούνται από τις δημοκρατικές πτυχές του συστήματος» (Brittan, 1976: 97) και «ο πειρασμός να ενθαρρυνθούν οι ψευδείς προσδοκίες του εκλογικού σώματος κυριεύει τους πολιτικούς» (Brittan, 1976: 105). Το βασικό πρόβλημα, σύμφωνα με τον Brittan, ήταν ότι «για τους ψηφοφόρους δεν υπήρχαν περιορισμοί στον κρατικό προϋπολογισμό» (Brittan, 1976: 104). Το κράτος δεν είχε τη δύναμη να συγκρατήσει τις προσδοκίες της μάζας μέσα στα όρια μιας ελεύθερης κοινωνίας. Αυτό είχε ως συνέπεια, το να μετατραπεί η κυβέρνηση σε «ένα είδος ασφαλιστικής εταιρείας απεριόριστης ευθύνης, που παρέχει ασφάλιση σε όλα τα άτομα ανά πάσα στιγμή έναντι κάθε πιθανού κινδύνου» (King, 1976:

12). Ο επιχειρηματίας, αυτή η φιγούρα του νεοφιλελεύθερου οράματος μιας κοινωνίας που απαρτίζεται από κυνηγούς της οικονομικής αξίας οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τον εαυτό τους, αμφισβητήθηκε από τη θεσμοθέτηση μιας κουλτούρας εξάρτησης, που με τη μορφή του κράτους πρόνοιας τιμωρούσε την επιτυχία και έδινε παροχές στην αδράνεια. Η μη συμμόρφωση με τα δικαιώματα της ατομικής ιδιοκτησίας και η απόρριψη των παραδοσιακών κανόνων συμπεριφοράς ήταν ευρέως διαδεδομένα. Όπως το θέτει ο King (1976: 23), *«ο άντρας που εξαρτάται από τη σύζυγό του για να τον πηγαίνει με το αυτοκίνητο στη δουλειά διαπιστώνει όλο και περισσότερο ότι εκείνη αρνείται να το κάνει»*.

Ανεξάρτητα από το τι ακριβώς απασχολούσε τον King, η γενική τάση της συγκεκριμένης προσέγγισης ήταν ότι η κρίση της δεκαετίας του 1970 προκλήθηκε από τη συνδυασμένη επίδραση των πολιτικοποιημένων κοινωνικών σχέσεων, της μη συμμόρφωσης με τους αναμενόμενους κανόνες συμπεριφοράς και ενός ανεξέλεγκτου δημοκρατικού συστήματος που ενθάρρυνε τα πολιτικά κόμματα να πλειοδοτούν το ένα έναντι του άλλου με υποσχέσεις περί κοινωνικών παροχών. Το κράτος, βάσει αυτής της προσέγγισης, είχε γίνει όμηρος της Τέταρτης Τάξης ή αυτού που αποκαλούσε ο Rörke (1998, βλ. επίσης Ancil, 2012) προλεταριοποιημένες κοινωνικές δομές. Για τους νεοφιλελεύθερους, οι *«οικονομικές συνέπειες της δημοκρατίας»* (βλέπε Brittan, 1977) ήταν τεράστιες και θεμελιώδεις για την κατανόηση της οικονομικής κρίσης και της επίλυσής της.

Θεμελιώδες στοιχείο για την εξάλειψη της επιρροής της μάζας στο κράτος είναι ο διαχωρισμός της οικονομίας και του κράτους σε διακριτές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Το κράτος θα πρέπει να έχει

όσο το δυνατόν λιγότερη ισχύ επί της οικονομίας, εν ολίγοις, η οικονομία γίνεται αντιληπτή ως μια σφαίρα που δεν υπάγεται στο κράτος, στην οποία τα άτομα έχοντας την ευθύνη του εαυτού τους παίρνουν αποφάσεις βάσει της ελεύθερης βούλησής τους καθοδηγούμενα αποκλειστικά από τον μηχανισμό των ελεύθερων τιμών. Ο μη κρατικός χαρακτήρας της οικονομίας συνεπάγεται την αποπολιτικοποίησή της ως μιας μη πολιτικοποιημένης κοινωνίας ανταλλαγής όπου οι αγοραστές και οι πωλητές εργασιακής δύναμης συναντιούνται ως ισότιμα νομικά πρόσωπα, επιδιώκοντας το καθένα τα δικά του συμφέροντα και σκοπούς βάσει της ελεύθερης βούλησής τους και χωρίς εξαναγκασμό. Η αντίληψη του Müller-Atmack (1981: 102) ότι το κράτος *«πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ισχυρό στη δική του σφαίρα αλλά έξω από αυτήν, στην οικονομική σφαίρα, πρέπει να έχει όσο το δυνατόν λιγότερη ισχύ»* στην πραγματικότητα υποστηρίζει την πλήρη εξάλειψη της αταξίας στην οικονομία από ένα κράτος που διεκδικεί επιτυχώς το μονοπώλιο του πολιτικού. Επομένως, υποστηρίζει επίσης την πολιτικοποίηση του κράτους ως ανεξάρτητης δύναμης μιας ελεύθερης, δηλαδή αποπολιτικοποιημένης, οικονομίας. Η επίτευξη μιας «μη κρατικής» οικονομικής σφαίρας είναι στην ουσία έργο της πολιτικής. Θεσμοθετείται, επιβάλλεται και επιβλέπεται από το κράτος, προκειμένου να διασφαλιστεί και να διατηρηθεί η, βάσει κανόνων, συμπεριφορά των ελεύθερων επιχειρηματιών που εμπορεύονται εργασιακή δύναμη.

Ο απολογισμός της κρίσης της δεκαετίας του 1970 από νεοφιλελεύθερη σκοπιά καθιστά σαφές ότι το φιλελεύθερο κράτος είναι η πολιτική μορφή της ελεύθερης οικονομίας. Η αποπολιτικοποίηση της οικονομίας, ο περιορισμός της ισχύος των συνδικάτων, ο μετασχηματισμός του κρά-

“Yellow vest” photomontage

**Φωτομοντάζ από κόσμο που συμμετέχει στα Κίτρινα Γιλέκα.
Αριστερά ο Πινοσέτ, δεξιά ο Μακρόν**

τους πρόνοιας σε κράτος εργασιακής πειθαρχίας (workfare state) και η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας –η δημιουργία, η υποστήριξη και η διατήρηση της ελεύθερης οικονομίας– είναι όλα ζητήματα πρακτικής διακυβέρνησης. Ο ανταγωνισμός δεν δημιουργεί ανόθευτες σχέσεις ανταλλαγής σε αδιαίρετες αγορές. Οδηγεί είτε στην ανελέητη απληστία είτε στη μονοπωλιακή τιμολόγηση. Ο ανταγωνισμός είναι μια κατηγορία κοινωνικής διαμάχης και διχασμού. Η κοινωνική της υπόσταση συνιστά πολιτική πρακτική. Η οικονομία δεν προϋποθέτει την ελευθερία ούτε απελευθερώνει τον εαυτό της. Από μόνη της βυθίζεται στην «αιματοχυσία και την αταξία». Η φιλελεύθερη αντίληψη του αόρατου χεριού που ρυθμίζει την αγορά εκφράζει μια πολιτική πρακτική ανόθευτων και αδιαίρετων σχέσεων της αγο-

ράς. Επομένως, το laissez-faire είναι «μια πολύ ασαφής και παραπλανητική περιγραφή των αρχών στις οποίες βασίζεται η φιλελεύθερη πολιτική» (Hayek, 2013). Δεν είναι η «απάντηση στις εξεγέρσεις» (Willgerodt and Peacock, 1989: 6). Δεν είναι η απάντηση «στις πεινασμένες ορδές των κατεστημένων συμφερόντων» (Rörke, 2007), ούτε στις πολιτικοποιημένες κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, ούτε στα μαζικά δημοκρατικά αιτήματα για τις συνθήκες ζωής, ούτε σε μια δημοκρατία που δεν ξέρει πώς να περιορίσει τον εαυτό της επιδιώκοντας την ελευθερία (βλ. Crozier et al., 1975). Πράγματι, για χάρη της ελευθερίας «οι πιο θεμελιώδεις αρχές μιας ελεύθερης κοινωνίας... μπορεί να χρειαστεί να θυσιάστούν προσωρινά... [προκειμένου να διαφυλαχτεί] η ελευθερία μακροπρόθεσμα» (Hayek, 2008). Τη δεκαετία

του 1970, οι προειδοποιήσεις του Χάγιεκ για την απεριόριστη δημοκρατία ως πρόδηλο κίνδυνο για την ελευθερία, που περιέχονταν στο βιβλίο του *Το Σύνταγμα της Ελευθερίας*, υιοθετήθηκαν από τους στρατώνες. Όπως το έθεσε ο ίδιος εγκωμιάζοντας τη δικτατορία του Πινοσέτ, «*ίσως υπάρχουν ακόμη και σήμερα δικτάτορες με καλές προθέσεις που ανήλθαν στην εξουσία λόγω της πραγματικής κατάρρευσης της δημοκρατίας και ανυπομονούν ειλικρινά να την αποκαταστήσουν, αρκεί μόνο να γνώριζαν πώς να τη διαφυλάξουν από τις δυνάμεις που την κατέστρεψαν*». Σύμφωνα με τον Χάγιεκ, «*μια δικτατορία μπορεί να επιβάλλει όρια στον εαυτό της, και μια δικτατορία που επιβάλλει τέτοια όρια μπορεί να είναι πιο φιλελεύθερη στις πολιτικές της από ένα δημοκρατικό κοινοβούλιο που δεν γνωρίζει τέτοια όρια*» (Hayek, παρατίθεται στο Cristi, 1998: 168, σημ. 16). Ο Χάγιεκ θεωρούσε τη δικτατορία του Πινοσέτ ισχυρό κράτος, ένα κράτος το οποίο επιλύει το ζήτημα της υπερβολικής δημοκρατίας, τραβώντας μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ κοινωνίας και κράτους, καθιστώντας το κράτος κυβερνήσιμο ως «*σχεδιαστή του ανταγωνισμού*» (Hayek, 2013).

Συμπεράσματα

Για τον αυταρχικό φιλελευθερισμό, το κράτος είναι η κυρίαρχη κατηγορία της πολιτικής οικονομίας. Αναγνωρίζει ότι η ελεύθερη οικονομία βασίζεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη (social order) και συνιστά μια συνολική πρακτική διακυβέρνησης. Η τάξη (order) δεν είναι προϊόν της οικονομίας. Είναι πολιτική κατηγορία. Επομένως, οι οικονομικές κρίσεις φανερώνουν μια «*κρίση του παρεμβατισμού*» (Rörke, 1936: 160). Έχω υποστηρίξει ότι ο αυταρχικός φιλελευθερισμός μπορεί να συνοψιστεί στο μόντο της ελεύθερης οικονομίας ως πολι-

τικής πρακτικής του ισχυρού κράτους. Για χάρη της οικονομικής ελευθερίας, αναγνωρίζει ότι το φιλελεύθερο κράτος δεν μπορεί να έχει αρκετή ισχύ και απορρίπτει τη δημοκρατική οργάνωση αυτής της ισχύος. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός εκφράζει τις πολιτικές αναγκαιότητες της ελεύθερης οικονομίας υπό τη μορφή μιας πολιτικής θεολογίας – αξιώνει ό,τι είναι αναγκαίο για τη διατήρηση της ελευθερίας των αποστερημένων. Το αυταρχικό κράτος της ελεύθερης οικονομίας είναι οπλισμένο.

Η άποψη ότι η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970 συνιστά κρίση της εξουσίας του κράτους βασίστηκε στην πεποίθηση ότι ο «όχλος» είχε μετατρέψει το κράτος σε θήραμά του, αποδυναμώνοντας τη φιλελεύθερη χρησιμότητά του. Παρόμοιες απόψεις είχαν εκφραστεί στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Ο Μπέρναρντ Μπαρούχ, κορυφαία φιγούρα των Δημοκρατικών, είχε διαμαρτυρηθεί εναντίον της απόφασης του Ρούσβελτ να εγκαταλείψει το 1933 τον κανόνα του χρυσού, δηλώνοντας ότι «*οι μόνοι που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν κάτι τέτοιο είναι οι υποστηρικτές της οχλοκρατίας. Ίσως η χώρα να μην το γνωρίζει ακόμα, αλλά νομίζω ότι βρισκόμαστε σε μια επανάσταση πιο ριζική από τη Γαλλική Επανάσταση. Το πλήθος έχει καταλάβει την έδρα της κυβέρνησης και προσπαθεί να σφετεριστεί τον πλούτο. Ο σεβασμός για τον νόμο και την τάξη έχει χαθεί*» (παρατίθεται στο Schlesinger, 1958: 202). Για τον Μπαρούχ, ορθά, οι αποστερημένοι έμποροι της εργασιακής δύναμης αποτελούν την κοινωνική πλειοψηφία. Για χάρη της ελευθερίας, ο περιορισμός τους είναι ζωτικής σημασίας. Ζωτικής σημασίας είναι επίσης η εξάλειψη της επιρροής της δημοκρατίας στη χάραξη πολιτικής, ιδίως στη νομισματική και στην πιστωτική πολιτική. Ούτε θα πρέπει «*να λειτουργεί ως κέ-*

ντρο ελέγχου από μια κυβέρνηση που εξαρτάται άμεσα από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία ή, ακόμα χειρότερα, από κάποια μη κοινοβουλευτική ομάδα που παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος της κοινής γνώμης» (Rörke, 1998: 223). Ο κανόνας του χρυσού λειτουργούσε παρόμοια με ένα απο-εθνικοποιημένο, απο-δημοκρατικοποιημένο και πλήρως αποπολιτικοποιημένο πλαίσιο οικονομικών προσαρμογών στις εδαφικοποιημένες αγορές εργασίας, η καθεμία σε ανταγωνισμό με την άλλη βάσει των τιμών στην παγκόσμια αγορά. Το γεγονός ότι δεν εξαρτιόταν από τις αποφάσεις κάποιας κυβέρνησης μετέτρεπε τον καθένα σε εξάρτημα ενός κανόνα φαινομενικά ανεξάρτητων οικονομικών δυνάμεων.¹⁸ Η εγκατάλειψή του υπέταξε τη νομισματική πολιτική στις δημοκρατικές πιέσεις, γεγονός που κατά την άποψη του Μπαρούχ ισοδυναμεί με την κατάληψη του κράτους από τον όχλο. Δηλαδή, επέτρεψε την εφαρμογή του Κεϋνσιανισμού του New Deal υπό τον Ρούζβελτ. Στο πλαίσιο αυτό, οι ορντο-φιλελεύθεροι υποστήριζαν ότι η επιδίωξη της ελεύθερης οικονομίας προϋποθέτει την περιστολή της μαζικής δημοκρατίας και την ελευθερία λήψης εκτελεστικών αποφάσεων. Σε αντίθεση με τα φασιστικά ρεύματα, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι η στάση τους συνιστά επιχείρημα υπέρ της δικτατορίας. Είναι μάλλον ένα επιχείρημα που αφορά τα μέσα για τη διατήρηση της οικονομικής ελευθερίας.

Η κατάσταση εξαίρεσης φανερώνει την αποτυχία της κυβέρνησης να αποτρέψει την εκδήλωση μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης για τον φιλελευθερισμό. Δηλαδή, η επιδίωξη της ελευθερίας πρέπει να είναι προληπτική για να αποφευχθεί εκ των προτέρων η διασάλευση της τάξης. Συνεπώς, ο Rörke (1969: 97) υποστηρίζει ότι η δημο-

18. Αυτό το σημείο προέρχεται από την κριτική της Χάνα Άρεντ στον ολοκληρωτισμό.

κρατία πρέπει να «περιορίζεται μέσω μέτρων και προφυλάξεων που θα αποτρέπουν την καταστροφή του φιλελευθερισμού από τη δημοκρατία». Η πρόσδεση της δημοκρατίας στο θεμέλιο του φιλελευθερισμού βρέθηκε στο επίκεντρο κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Αυτή η απόπειρα περιλάμβανε τη χορήγηση στα συνταγματικά δικαστήρια έκτακτων εξουσιών απόφανσης επί της συνταγματικότητας του κοινοβουλευτικού νομοθετικού έργου, υποτάσσοντάς το στον δικαστικό έλεγχο, στη δικαστική εποπτεία και στην εξουσία του δικαστηρίου να κηρύσσει άκυρη την πλειοψηφικά εγκεκριμένη νομοθεσία. Επίσης, διεξαγόταν, για παράδειγμα, συνεχής συζήτηση σχετικά με την επιβολή κανόνων ομοφωνίας στο νομοθετικό έργο (Buchanan και Tullock, 1999, Brennan και Buchanan, 1980, Buchanan και Wagner, 1977) ενώ πιο πρόσφατα εισήχθησαν ανώτατα όρια για το χρέος στα πλαίσια του συνταγματικού περιορισμού της κοινοβουλευτικής εξουσίας.¹⁹ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, έχουν γίνει πάρα πολλές θεσμικές προσπάθειες προκειμένου να μεταφερθούν σημαντικές πτυχές της λήψης πολιτικών αποφάσεων από τον δημοκρατικό έλεγχο σε εξω-δημοκρατικά τεχνοκρατικά θεσμικά όργανα, όπως για παράδειγμα οι κεντρικές τράπεζες που έχουν αποκτήσει ευρύτερες ανεξάρτητες εξουσίες χάραξης πολιτικής (Bonefeld και Burnham, 1998).²⁰ Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, το όραμα του Χάγιεκ (1939) για ένα σύστημα «δια-

19. Σχετικά με αυτά τα ζητήματα, βλέπε την εύστοχη ανάλυση του Biebricher (2015). Βλέπε επίσης τον Radice (2014) σχετικά με τον καθορισμό ανώτατων ορίων χρέους ως μια κατεξοχήν πολιτική απόφαση.

20. Ο Burnham (2001) έχει αναλύσει αυτές τις εξελίξεις που αντιστοιχούν σε μια αποπολιτικοποίηση της χάραξης πολιτικής. Η αποπολιτικοποίηση της χάραξης πολιτικής είναι σαφώς πολιτική πράξη.

κρατικού φεντεραλισμού» αποδείχτηκε το πιο ενδεδειγμένο για την εδραίωση ενός ευρωπαϊκού οικονομικού συντάγματος στο οποίο τα ομοσπονδιακά κράτη λειτουργούν εντός ενός υπερεθνικού πλαισίου ατομικών οικονομικών δικαιωμάτων, νόμων και κανονισμών που υπερβαίνουν τις εθνικές δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και ενσωματώνουν τα αποδυναμωμένα μαζικά δημοκρατικά κοινοβούλια ως όργανα νομιμοποίησης μιας ουσιαστικά απο-δημοκρατικοποιημένης νομοθετικής διαδικασίας που βρίσκεται στα χέρια ενός συμβουλίου εθνικών εκτελεστικών εκπροσώπων (Streek, 2015· Wilkinson, 2015· Bonefeld, 2015).

Το «σύμφωνο της Ευρώπης» είναι ένα σύμφωνο χωρίς Δήμο. Είναι επίσης ένα σύμφωνο χωρίς πολιτικό κυρίαρχο. Η πολιτική κυριαρχία παραμένει ομοσπονδοποιημένη σε εδαφικοποιημένες πολιτικές οντότητες, καθεμιά από τις οποίες απολαμβάνει το καθεστώς του δημοκρατικά διορισμένου δικαιούχου του μονοπωλίου της νόμιμης χρήσης βίας, εφαρμόζοντας τους κανόνες που αποφασίζονται από θεσμικά όργανα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια της κρίσης στην ευρωζώνη, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Επικεφαλής των κυβερνήσεων της ευρωζώνης αναδείχθηκε ως το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων. Χωρίς να ελέγχεται από τον νόμο και σε απόσταση από τα εδαφικοποιημένα δημοκρατικά εκλογικά σώματα, κατάφερε να χειριστεί την κρίση λαμβάνοντας αυταρχικές αποφάσεις. Ο χαρακτηρισμός του Χάμπερμας (2012) για τη «νέα Ευρώπη» ως κατάσταση εξαίρεσης φέρνει στο προσκήνιο αυτό τον ισχυρισμό περί εκτελεστικού μανατζεριαλισμού. Υποδεικνύει την άνοδο στην εξουσία ενός «αδέσμευτου» εκτελεστικού οργάνου. Σε αντίθεση με ολόκληρη την ιστορία της φιλελεύθερης δημοκρατίας, το νομοθετι-

κό έργο πραγματοποιείται με εκτελεστική απόφαση, από τις δημοσιονομικές περικοπές μέχρι την απώλεια της δημοσιονομικής κυριαρχίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας, το συμβούλιο αποφάσισε ότι η Ελλάδα έπρεπε να αναδιαρθρώσει το σύνολο του κοινωνικού της συμβολαίου ως προϋπόθεση για την τιμωρητική συμφωνία διάσωσης. Στην πραγματικότητα, το ελληνικό κράτος μετατράπηκε σε κράτος εκτέλεσης των αποφάσεων του συμβουλίου.

Στην ευρωζώνη, η αυταρχική αντίληψη ότι μια σωστά διοικούμενη «πολιτεία» πρέπει να περιορίζει τις δημοκρατικές υπερβολές της μαζικής κοινωνίας εκδηλώνεται μέσω ενός ομοσπονδιακού συστήματος το οποίο αποτελείται από ένα υπερεθνικό οικονομικό σύνταγμα, την εκτελεστική νομοθεσία και την εφαρμογή των κανόνων που έχουν συμφωνηθεί από τα δημοκρατικά κράτη μέλη που το απαρτίζουν. Εξαλείφοντας τη δημοκρατική επιρροή στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής, προσδένει τη δημοσιονομική πολιτική στην επιδίωξη της νομισματικής σταθερότητας, καθιστά δυνατή την ελευθερία του ανταγωνισμού μεταξύ των εδαφικοποιημένων αγορών εργασίας και θέτει τα δημοκρατικά κράτη μέλη υπό ένα καθεστώς επιβεβλημένης ελευθερίας. Όπως το έθετε ο Streek, *«όπου εξακολουθούν να υπάρχουν δημοκρατικοί θεσμοί στην Ευρώπη, δεν ασκείται πλέον οικονομική διακυβέρνηση, από φόβο μην προσβληθεί η διαχείριση της οικονομίας από τα μη καπιταλιστικά συμφέροντα που πλήττουν την αγορά. Και όπου ασκείται οικονομική διακυβέρνηση, η δημοκρατία είναι απύσχα»* (2015: 366). Η κυβέρνηση του ευρώ ενισχύει έτσι το φιλελεύθερο θεμέλιο των δημοκρατικών κρατών μελών και κατά αυτόν τον

τρόπο επαναβεβαιώνει την «ανεξαρτησία της θέλησής τους» έναντι των πολιτών της επικράτειάς τους.²¹

Το ευρωπαϊκό σύστημα της φιλελεύθερης δημοκρατίας δεν προωθεί μόνο τον ανταγωνισμό μεταξύ των εδαφικοποιημένων αγορών εργασίας στο εσωτερικό της. Συντελεί επίσης στην εθνικοποίηση της διαμαρτυρίας ενάντια στο υπερεθνικό καθεστώς της επιβεβλημένης ελευθερίας. Η ραγδαία ενίσχυση της άκρας δεξιάς, συμπεριλαμβανομένων των νεοφασιστών, από το Εθνικό Μέτωπο στη Γαλλία έως τη Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα, έχει γίνει όπως φαίνεται νέα κανονικότητα στην ευρωζώνη. Ο περιορισμός των παραδοσιακών μορφών κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, στα πλαίσια της κρίσης του ευρώ, δεν κατέπνιξε μόνο τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής αμφισβήτησης και νομιμοποίησης, οδηγώντας στην επανεδραίωση της (αντι-ευρωπαϊκής) εθνικιστικής δεξιάς ως υπολογίσιμης δύναμης. Αφόπλισε επίσης μια ολόκληρη παράδοση αριστερού διεθνισμού στην Ευρώπη και ενίσχυσε παλαιότερες ιδέες περί του έθνους ως υποτιθέμενα προοδευτικής δύναμης ενάντια στην παγκοσμιοποίηση.²² Το Brexit εκφράζει την ιδέα της εθνικής αυτοδιάθεσης ως στρεβλής εναλλακτικής επιλογής στο ευρωπαϊκό σύστημα της ελευθερίας που επιβάλλεται από την εκτελεστική εξουσία. Αντί να ξεπεράσει την παράδοση του αυταρχικού φιλελευθερισμού, την προωθεί με πιο επικίνδυνο τρόπο, ως κίνημα εθνικού σκοπού.

21. Το παράθεμα προέρχεται από άρθρο του Eucken (1932: 308).

22. Πράγματι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, οι κριτικές της παγκοσμιοποίησης που περιστρέφονταν γύρω από το κράτος συνέβαλαν στην επανεμφάνιση των εθνικιστικών οπτικών ως υποτιθέμενα προοδευτικών. Βλ. Bonefeld (2006b).

Βιβλιογραφία

- Agnoli J (1990) *Die Transformation der Demokratie*. Freiburg: Ca Ira.
- Agnoli J (2000) *Politik und Geschichte*. Freiburg: Ca Ira.
- Ancil RE (2012) Röpke and the restoration of property: The proletarianized market. *The Imaginative Conservative*. Προσβάσιμο (6 Ιουλίου 2016) στη διεύθυνση: www.theimaginativeconservative.org/2012/10/Röpke-proletarianized-market
- Arendt H (2017) *Οι απαρχές του ολοκληρωτισμού*. Νησίδες.
- Biebricher T (2015) Neoliberalism and democracy. *Constellations* 22(2): 255–266.
- Böhm F (1937) *Ordnung und Wirtschaft*. Berlin: Kohlhammer.
- Bonefeld W (1992) Constitutional norm versus constitutional reality in Germany. *Capital & Class* 16(1): 65–88.
- Bonefeld W (1993) *The Recomposition of the British State during the 1980s*. Aldershot: Dartmouth.
- Bonefeld W (2006a) Democracy and dictatorship. *Critique* 34(3): 237–252.
- Bonefeld W (2006b) Anti-globalisation and the question of socialism. *Critique* 34(1): 39–59.
- Bonefeld W (2012) Freedom and the strong state: On German ordoliberalism. *New Political Economy* 17(5): 633–656.
- Bonefeld W (2013) Adam Smith and ordoliberalism: On the political form of market liberty. *Review of International Studies* 39(2): 233–250.
- Bonefeld W (2014) *Critical Theory and the Critique of Political Economy*. New York, NY: Bloomsbury.
- Bonefeld W (2015) European economic constitution and the transformation of democracy. *E. J. of International Relations* 21(4): 867–886.
- Bonefeld W και Burnham P (1998) The politics of counter-inflationary credibility in Britain, 1990–1994. *Review of Radical Political Economics* 30(1): 30–52.
- Brittan S (1975) The economic contradictions of democracy. Στο: King A (ed.) *Why is Britain Harder to Govern?* London: BBC Books, 96–127.
- Brittan S (1977) *The Economic Consequences of Democracy*. London: Temple Smith.
- Brennan G και Buchanan JM (1980) *The Power to Tax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan JM και Tullock G (1999) *Ο λογισμός της συναίνεση – Τα λογικά θεμέλια της συνταγματικής δημοκρατίας*. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Buchanan JM και Wagner RE (1977) *Democracy in Deficit – The Political Legacy of Lord Keynes*. New York, NY: Academy Press.
- Burnham P (2001) New Labour and the politics of depoliticization. *British Journal of Politics and International Relations* 3(2): 127–49.
- Cristi R (1998) *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Cardiff: University of Wales Press.
- Crozier M et al. (1977) *The Crisis of Democracy*. New York, NY: New York University Press.
- Eucken W (1932) Staatliche Strukturwandlungen und die Krise des Kapitalismus. *Weltwirtschaftliches Archiv* 36: 521–524.
- Eucken W (2004) *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. 7th edition. Tübingen: Mohr Siebert.
- FortsthoFF E (1933a) *Das Ende der humanistischen Illusion*. Berlin: Furche-Verlag.
- ForsthoFF E (1933b) *Der totale Staat*. Hamburg: Hanseatische Verlags-Anstalt.
- Foucault M (2012) *Η γέννηση της βιοπολιτικής*. Πλέθρον.
- Friedrich C (1955) The political thought of neo-liberalism. *The American Political Science Review* 49(2): 509–525.
- Friedrich C (1968) *Constitutional Government and Democracy*. London: Blaisdell Publishing.

- Gamble A (1988) *The Free Economy and the Strong State*. London: Palgrave.
- Habermas J (2012) *The Crisis of European Union*. Cambridge: Polity.
- Haselbach D (1991) *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft*. Baden-Baden: Nomos.
- Hayek F (1939) The economic conditions of interstate federalism. Στο: Hayek F (1949) *Individualism and Economic Order*. London: Routledge and Kegan Paul, 255–273.
- Hayek F (2013) *Ο δρόμος προς τη δουλεία*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Hayek F (2008) *Το Σύνταγμα της ελευθερίας*. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Hayek F (1972) *A Tiger by the Tail*. London: London Institute of Economic Affairs.
- Hayek F (1979) *The Political Order of a Free People*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Heller H (2015 [1933]) Authoritarian liberalism. *European Law Journal* 21(3): 295–301.
- King A (1976) The problem of overload. Στο: King A (ed.) *Why is Britain Harder to Govern?* London: BBC Books, 74–83.
- Kirkpatrick J (1979) Dictatorship & double standards. *Commentary Magazine*, 1 Νοεμβρίου. Προσβάσιμο (7 Μαΐου 2016) στη διεύθυνση: <https://www.commentarymagazine.com/articles/dictatorships-double-standards/>
- Lenel HO (1989) Evolution of the social market economy. Στο: Peacock A and Willgerodt H (eds) *German Neoliberals and the Social Market Economy*. London: Palgrave, 16–39.
- Λούξεμπουργκ Ρόζα (2009) *Κοινωνική μεταρρύθμιση ή επανάσταση*. Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρκούζε Χέρμπερτ (1983) Η πάλη ενάντια στον φιλελευθερισμό στην ολοκληρωτική αντίληψη για το κράτος. Στο: Μαρκούζε Χέρμπερτ, *Αρνήσεις*. Ύψιλον.
- Μαρξ Καρλ (1989) *Grundrisse, Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας*. Στοχαστής.
- Μαρξ Καρλ (2002) *Το Κεφάλαιο, Τόμος Α*. Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρξ Καρλ και Ένγκελς Φρίντριχ (2014) *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*. Στο: Karl Marx, Κείμενα από τη δεκαετία του 1840 – Μια ανθολογία, ΚΨΜ.
- Miksch L (1947) *Wettbewerb als Aufgabe. Grundsätze einer Wettbewerbsordnung*. Bad Godesberg: Kuepper.
- Mirowski P και Plehwe D (eds) (2009) *The Road from Mont Pelerin*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Müller JW (2012) Militant democracy. Στο: Rosenfeld M and Sajó A (eds) *Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 253–269.
- Müller-Armack A (1933) *Staatsidee und Wirtschaftsordnung im neuen Reich*. Berlin: Junker & Dünnhaupt.
- Müller-Armack A (1981) *Diagnose unserer Gegenwart*. Stuttgart: Paul Haupt.
- Radice H (2014) Enforcing austerity in Europe: the structural deficit as a policy target. *Journal of Contemporary European Studies* 22(3): 248–260.
- Röpke W (1936) *Crisis and Cycles*. London: W. Hodge.
- Röpke W (1942) *International Economic Disintegration*. London: W. Hodge.
- Röpke W (1969) *Against the Tide*. Vienna: Ludwig von Mises Institute.
- Röpke W (1998) *A Human Economy*. Wilmington, DE: ISI Books.
- Röpke W (2007) *Η κρίση της εποχής μας*. Ροές.
- Rossiter CL (1948) *Constitutional Dictatorship. Crisis and Government in the Modern Democracies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rüstow A (1963 [1932]) Die staatspolitischen Voraussetzungen des wirtschaftspolitischen Liberalismus. Στο: Rüstow A, *Rede und Antwort*. Ludwigsburg: Hoch, 249–258

- Rüstow A (1942) General social laws of the economic disintegration and possibilities of reconstruction. Επίλογος στο Röpke W, *International Economic Disintegration*. London: W. Hodge, 267–283.
- Rüstow A (1959 [1929]) Diktatur innerhalb der Grenzen der Demokratie. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 7: 87–111.
- Schlesinger AM (1959) *The Age of Roosevelt: The Coming of the New Deal*. Cambridge, MA: Riverside Press.
- Schmitt C (1931) *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt C (2010) *Σχετικά με τα τρία είδη της νομικής σκέψης*. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Schmitt C (2016) *Πολιτική θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*. Κουκκίδα.
- Schmitt C (1988 [1923]) *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Schmitt C (2009) *Η έννοια του πολιτικού*. Κριτική.
- Schmitt C (1998 [1932]) Strong state and sound economy: an address to business leaders. Appendix. Στο: Cristi R, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Cardiff: University of Wales Press, 213–232.
- Schmitt C (2008a [1970]) *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*. Cambridge: Polity.
- Schmitt C (2008b [1928]) *Constitutional Theory*. Durham, NC: Duke University Press.
- Schmitt C (2015 [1942]) *Land and Sea: A World-Historical Mediation*. New York, NY: Telos. Harper.
- Smith A (1976 [1759]) *The Theory of Moral Sentiments*. Oxford: Oxford University Press.
- Streek W (2015) Heller, Schmitt and the Euro. *European Law Journal* 21(3): 361–370.
- Triebe K (1995) *Strategies of Economic Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Von Mises L (1985 [1927]) *Liberalism in the Classical Tradition*. San Francisco, CA: Cobden Press.
- Weber M (1987) *Η πολιτική ως επάγγελμα*. Εκδόσεις Παπαζήση
- Wilkinson MA (2015) Authoritarian liberalism in the European constitutional imagination. *European Law Journal* 21(3): 313–339.
- Willgerodt W και Peacock A (1989) German liberalism and economic revival. Στο: Peacock A και Willgerodt H (eds.) *German Neo-Liberals and the Social Market Economy*. London: Palgrave, 1–14.

Οι πολιτικές αντιφάσεις στην κριτική θεωρία του Αντόρνο

Χανς-Γιούργκεν Κραλ

Μετάφραση: coghnorti

Η διανοητική βιογραφία του Αντόρνο, μέχρι και τις πιο αισθητικές της αφαιρέσεις, φέρει τη σφραγίδα της εμπειρίας του φασισμού. Ο τρόπος με τον οποίο αυτή η εμπειρία γίνεται αντικείμενο αναστοχασμού – αποκρυπτογραφώντας στα έργα τέχνης την αδιάρρηκτη σχέση ανάμεσα στην κριτική και την οδύνη– συγκροτεί μια ασυμβίβαστη αξίωση άρνησης, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει τα όριά της. Η «φθαρμένη ζωή»¹, μέσω του αναστοχασμού πάνω στη φασιστική βία όπως αυτή παράγεται από τις οικονομικές φυσικές καταστροφές του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, έχει επίγνωση της διαπλοκής της με τις ιδεολογικές αντιφάσεις του αστικού ατομικισμού, του οποίου την αναπόδραστη κατάπτωση έχει κατανοήσει χωρίς όμως ταυτόχρονα να μπορεί να απεμπλακεί από αυτόν. Η φασιστική τρομοκρατία δεν αποκαλύπτει μόνο τον κρυμμένο καταναγκαστικό χαρακτήρα των βιομηχανικά αναπτυγμένων ταξικών κοινωνιών, εισβάλλει επίσης στην υποκειμενικότητα του θεωρητικού και ενισχύει τα εμπόδια που θέτει στη θεωρητική του ικανότητα η τάξη στην οποία ανήκει. Η «Εισαγωγή» στο *Minima Moralia* δείχνει ότι ο Αντόρνο έχει συνείδηση αυτής της διαδικασίας: «*Η εξουσία που με εξόρισε, μου αφαίρεσε επίσης τη δυνατότητα να τη γνωρίσω πλήρως. Δεν παραδεχόμουν ακόμη στον εαυτό μου τη συνε-*

1. (σ.τ.μ.) Προέρχεται από τον υπότιτλο του έργου του Αντόρνο *Minima Moralia*. *Στοχασμοί μέσα από τη φθαρμένη ζωή*.

*νοχή, μέσα στην οποία εγκλωβίζεται όποιος μπροστά στο ανείπωτο, που συνέβη συλλογικά, εξακολουθεί να μιλάει για το άτομο».*²

Μοιάζει λες και η οξεία κριτική του Αντόρνο στην ιδεολογική ύπαρξη του αστικού ατόμου να εγκλώβισε και τον ίδιο στα συντρίμια της. Όμως αυτό συνεπάγεται ότι ο Αντόρνο δεν κατάφερε ποτέ να ξεφύγει από την κατάσταση απομόνωσης που επέβαλε η μετανάστευση επάνω του. Το μοναδολογικό³ πεπρωμένο που επιβάλλεται στο απομονωμένο άτομο από τους νόμους της παραγωγής της αφηρημένης εργασίας αντανακλάται στη διανοητική του υποκειμενικότητα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Αντόρνο δεν κατάφερε να μετατρέψει την ιδιωτικού χαρακτήρα συμπόνια του για τους κολασμένους της γης σε οργανωμένη στράτευση της θεωρίας με στόχο τη χειραφέτηση των καταπιεζόμενων.

Η κοινωνικοθεωρητική κατανόηση του Αντόρνο, ότι «*η επιβίωση του εθνικοσοσιαλισμού μέσα στη δημοκρατία θα πρέπει να κριθεί ως δυνητικά πιο επικίνδυνη από την επιβίωση φασιστικών τάσεων ενάντια*

2. (σ.τ.μ.) Αντόρνο, *Minima Moralia*, Αφιέρωση, δική μας μετάφραση.

3. (σ.τ.μ.) Σύμφωνα με την οντολογία του Λάμπνιτς (Μοναδολογία, 1714), οι μονάδες αποτελούν τα θεμελιώδη στοιχεία από τα οποία συγκροτείται το ον. Ο Κραλ φαίνεται να χρησιμοποιεί μια αναλογία ανάμεσα στο απομονωμένο αστικό υποκείμενο και τη μονάδα.

στη δημοκρατία»⁴ μετέτρεψε τον, προοδευτικού χαρακτήρα, φόβο του για το ενδεχόμενο μιας φασιστικής σταθεροποίησης του απεκατεστημένου μονοπωλιακού καπιταλισμού σε αντιδραστική αγωνία για τις μορφές έμπρακτης αντίστασης ενάντια σε αυτή την τάση του συστήματος.

Ο Αντόρνο μοιραζόταν με πολλούς κριτικούς διανοούμενους στη Γερμανία την ίδια αμφίθυμη πολιτική συνείδηση, σύμφωνα με την οποία, η αριστερή σοσιαλιστική δράση στην πραγματικότητα απελευθερώνει το δυναμικό της δεξιάς φασιστικής τρομοκρατίας εναντίον της οποίας πολεμά. Συνεπώς, κάθε πρακτική [Praxis] αποκηρύσσεται *a priori* ως τυφλός πρακτικισμός και αποκλείεται εξολοκλήρου η δυνατότητα της πολιτικής κριτικής, δηλαδή η διάκριση ανάμεσα σε μια προεπαναστατική πρακτική που είναι καταρχήν ορθή και σε μορφές εμφάνισης αυτής της πρακτικής, μέσα στα αναδυόμενα επαναστατικά κινήματα, οι οποίες παρουσιάζουν συμπτώματα παιδικής ασθένειας⁵.

Σε αντίθεση με το γαλλικό προλεταριάτο και τους πολιτικούς του διανοούμενους, η Γερμανία δεν διαθέτει μια αδιάρρηκτη παράδοση βίαιης αντίστασης. Συνεπώς, δεν υφίστανται στη Γερμανία οι ιστορικοί

όροι για μια, απαλλαγμένη από ανορθολογισμό, συζήτηση περί της ιστορικής νομιμότητας της βίας⁶. Η κυρίαρχη εξουσία, που σύμφωνα με την ανάλυση του ίδιου του Αντόρνο, ακόμα και μετά το Άουσβιτς ωθείται προς έναν νέο εκφασισμό, θα κατέρρευε αν ακούσαν τα μαρξιστικά «όπλα της κριτικής» χωρίς να συμπληρωθούν από την προλεταριακή «κριτική των όπλων». Μόνο με μια τέτοια συμπλήρωση η κριτική θα γινόταν η θεωρητική ζωή της επανάστασης.

Αυτή η αντικειμενική αντίφαση στη θεωρία του Αντόρνο κατέληξε σε ανοιχτή διαμάχη και μετέτρεψε τους σοσιαλιστές φοιτητές σε πολιτικούς αντιπάλους του φιλοσοφικού τους δασκάλου. Παρόλο που ο Αντόρνο αναγνώριζε την αστική ιδεολογία της αμερόληπτης αναζήτησης της αλήθειας ως επιφαινόμενο της εμπορευματικής ανταλλαγής, ήταν δύσπιστος όταν οι πολιτικές αντιπαραθέσεις εκφράζονταν στον επιστημονικό διάλογο.

Όμως η κριτική του τοποθέτηση, σύμφωνα με την οποία η σκέψη είναι αληθής μόνο όταν προσανατολίζεται εμμενώς στην πρακτική μεταβολή της κοινωνικής πραγματικότητας, χάνει την αξιοπιστία της όταν αδυνατεί να αυτοπροσδιοριστεί μέσα σε κατηγορίες οργάνωσης. Η διαλεκτική έννοια της άρνησης στον Αντόρνο απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την ιστορική αναγκαιότητα μιας αντικειμενικής μεροληπτικότητας της σκέψης, η οποία περιλαμβάνεται στην ειδική διάκριση που κάνει ο Χορκχάιμερ μεταξύ κριτικής και παραδοσιακής θεωρίας, τουλάχιστον όσον αφορά τον προγραμματικό στόχο της «δυναμικής ενότητας» του θεωρητικού με την υποτελή τάξη.

4. (σ.τ.μ.) Αντόρνο, *Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit?* Ομιλία στο συνέδριο του Συμβουλίου συντονισμού Γερμανίας των συλλόγων για τη χριστιανική-εβραϊκή συνεργασία, 11/1959.

5. (σ.τ.μ.) Οι «παιδικές ασθένειες» και τα συμπτώματά τους αποτελούν κομμάτι της κριτικής που ασκεί ο Λένιν στους αριστερούς κομμουνιστές. Ο Κραλ φαίνεται να χρησιμοποιεί εδώ χωρίς κριτική αυτή την οπτική, κάτι που μας βρίσκει αντίθετους. Προφανώς οι διάφορες πρακτικές και μορφές οργάνωσης που μπορεί να πάρει το ανταγωνιστικό κίνημα δεν αξιολογούνται με τον ίδιο τρόπο, όμως η λενινιστική λογική παραμένει πολιτικά απαράδεκτη και ιστορικά αδιέξοδη.

6. (σ.τ.μ.) Σε αυτή την παράγραφο ο Κραλ χρησιμοποιεί την πολυσημία της γερμανικής λέξης *Gewalt* (*εξουσία* αλλά και *βία*).

Ο Χανς-Γιούργκεν Κραλ μαζί με τον Αντόρνο στο πόντιουμ

Η αποσύνδεση από αυτά τα κριτήρια οδήγησε εντέλει τον Αντόρνο, που βρίσκεται σε διαμάχη με το φοιτητικό κίνημα διαμαρτυρίας, σε μια μοιραία και σχεδόν αδιόρατη στον ίδιο συνενοχή με την κυρίαρχη εξουσία. Η διένεξη δεν αφορούσε επ' ουδενί μόνο το ζήτημα της προσωπικής αποχής από την πρακτική. Η αδυναμία του Αντόρνο να διαπραγματευτεί ζητήματα οργάνωσης παραπέμπει σε μια αντικειμενική ανεπάρκεια της θεωρίας του, στην οποία εντούτοις η κοινωνική πρακτική θεωρείται κεντρική κατηγορία σε γνωσιοκριτικό και κοινωνικοθεωρητικό επίπεδο.

Παρόλα αυτά, ήταν ο αναστοχασμός του Αντόρνο που μετέδωσε στους πολιτικά συνειδητούς φοιτητές τις κατηγορίες χειραφέτησης που ξεσκεπάζουν την κυριαρχία, οι οποίες υπόρρητα αντιστοιχούν στον τρόπο που μεταβλήθηκαν οι ιστορικοί όροι για τη δημιουργία μιας επαναστατικής κατάστασης στις μητροπόλεις, όροι που δεν καθορίζονται πλέον από τις άμεσες εμπειρίες εξαθλίωσης.

Η μικρολογική⁷ δύναμη που χαρακτηρίζει την παρουσίαση του Αντόρνο φέρνει στο φως, μέσα από τη διαλεκτική της εμπορευματικής παραγωγής και των σχέσεων ανταλλαγής, τη θαμμένη χειραφετητική διάσταση της Μαρξικής κριτικής της πολιτικής οικονομίας. Η αυτοσυνείδηση αυτής της διάστασης ως επαναστατικής θεωρίας, δηλαδή ως θεωρίας που στοχεύει να ανασυγκροτήσει την κοινωνία από τη σκοπιά του ριζικού μετασχηματισμού της, έχει σε μεγάλο βαθμό ξεχαστεί από τους σύγχρονους Μαρξιστές οικονομολόγους. Ο αναστοχασμός του Αντόρνο, που βασίζεται στη λογική της ουσίας, γύρω από τις κατηγορίες της πραγματοποίησης και του φετιχισμού, της μυστικοποίησης και της δεύτερης φύσης, αποτελεί συνέχεια της χειραφετητικής συνείδησης του δυτικού Μαρξισμού της δεκα-

7. (σ.τ.μ.) Η «μικρολογική» μέθοδος του Αντόρνο συνίσταται στην ανάλυση επιμέρους πρακτικών, συμπεριφορών και αντιλήψεων με στόχο την ανεύρεση γενικών μοτίβων και μορφών που λειτουργούν στο επίπεδο της κοινωνικής ολότητας.

ετίας του '20 και του '30, του Κορς και του Λούκατς, του Χορκχάιμερ και του Μαρκούζε, όπως αυτός αναπτύχθηκε ενάντια στον επίσημο Σοβιετικό Μαρξισμό.

Στη φιλοσοφική κριτική της ιδεολογίας του θεμελιακού οντολογικού Είναι και της θετικιστικής γεγονικότητας [Faktizität] ο Αντόρνο αποκρυσταλλώνει τις έννοιες της προέλευσης και της ταυτότητας ως κατηγορίες κυριαρχίας που αναδύονται από τη σφαίρα της κυκλοφορίας, της οποίας η φιλελεύθερη διαλεκτική νομιμοποίησης της αστικής ηθικής – η φαινομενικότητα της δίκαιης ανταλλαγής μεταξύ ίσων κατόχων εμπορευμάτων – έχει από καιρό διαλυθεί.

Ωστόσο, τα ίδια θεωρητικά εργαλεία, μέσω των οποίων ο Αντόρνο κατάφερε να φτάσει σε αυτή τη γνώση της κοινωνικής ολότητας, τον αποτρέπουν επίσης από το να δει τις ιστορικές δυνατότητες μιας απελευθερωτικής πρακτικής.

Στην ιδεολογική του κριτική για τον θάνατο του αστικού ατόμου μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τον απόηχο μιας δικαιολογημένης θλίψης. Ωστόσο, ο Αντόρνο δεν κατάφερε να ξεπεράσει εμμενώς (με την εγγεληνική έννοια του όρου) αυτή τη ριζοσπαστικοποιημένη έσχατη αστικότητα της σκέψης του. Παρέμεινε σε αυτήν με ένα φοβισμένο βλέμμα προσηλωμένο στο φριχτό παρελθόν: η συνείδηση έρχεται πάντα αργά, την ώρα του δειλινού.

Η άρνηση της κοινωνίας του ύστερου καπιταλισμού παραμένει αφηρημένη στον Αντόρνο. Μένει έτσι κλειστή στην αναγκαιότητα καθορισμού της προσδιορισμένης άρνησης, εκείνης δηλαδή της διαλεκτικής κατηγορίας την οποία ο Αντόρνο οπωσδήποτε γνώριζε από την παράδοση του Χέγκελ και του Μαρξ. Στο τελευταίο του βιβλίο, την *Αρνητική Διαλεκτική*, η έννοια της πρακτικής του ιστορικού υλισμού δεν εξετάζεται πλέον σε σχέση με την κοι-

νωνική αλλαγή των ιστορικών μορφικών προσδιορισμών της [Formbestimmungen], τις μορφές αστικής ανταλλαγής και προλεταριακής οργάνωσης. Η παράλυση των ταξικών αγώνων αντανακλάται στην κριτική του θεωρία ως μαρασμός της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας.

Πράγματι, κάποτε για τον Χορκχάιμερ η θεωρία αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της απελευθερωτικής πρακτικής του προλεταριάτου σε προγραμματικό επίπεδο. Ωστόσο, η αστική μορφή οργάνωσης της κριτικής θεωρίας ήδη από τότε αδυνατούσε να φέρει σε σύγκλιση το πρόγραμμα και την πραγμάτωσή του. Η διάλυση του εργατικού κινήματος από τον φασισμό και η φαινομενικά αμετάκλητη ενσωμάτωσή του στη διαδικασία ανοικοδόμησης του μεταπολεμικού καπιταλισμού της Δυτικής Γερμανίας τροποποίησαν τη σημασία των εννοιών της κριτικής θεωρίας. Έχασαν κατ' ανάγκη τον συγκεκριμένο χαρακτήρα τους [Bestimmtheit], αλλά αυτή η διαδικασία αφαίρεσης συνεχίστηκε τυφλά.

Στη χαϊντεγκεριανή ιστορικότητα, στην «ανιστορική έννοια της ιστορίας»⁸, ο Αντόρνο αντιπαράθετε κριτικά τη συγκεκριμένη και υλική ιστορία. Όμως αυτή απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την έννοια της κοινωνικής πρακτικής και στο τελευταίο του έργο, στην *Αρνητική Διαλεκτική*, εξαυλώνεται σε τέτοιο βαθμό που εμφανίζεται αφομοιωμένη από την υπερβατολογική φτώχεια της χαϊντεγκεριανής κατηγορίας.

Πράγματι, στην ομιλία του στη Γερμανική Κοινωνιολογική Εταιρεία, ο Αντόρνο ορθώς υπερασπίστηκε εμφατικά την εγκυρότητα της μαρξιστικής ορθοδοξίας: σύμφωνα με τον ίδιο, οι βιομηχανικές παραγωγικές δυνάμεις συνέχιζαν να οργανώνονται

8. (σ.τ.μ.) Αντόρνο, *Αρνητική Διαλεκτική*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 430.

εντός των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και η πολιτική κυριαρχία συνέχιζε να βασίζεται στην οικονομική εκμετάλλευση των μισθωτών εργατών. Ωστόσο, παρόλο που σε εκείνο το συνέδριο η ορθοδοξία του Αντόρνο ήρθε σε ρήξη με την κυρίαρχη κοινωνιολογία της Δυτικής Γερμανίας, παρέμεινε αναποτελεσματική, καθώς οι κατηγορικές μορφές δεν συνδέθηκαν με την υλική ιστορία.

Αυτή η προϊούσα διαδικασία αφάιρεσης από την ιστορική πρακτική οδήγησε την κριτική θεωρία του Αντόρνο πίσω σε μορφές στοχασμού της παραδοσιακής θεωρίας που δεν μπορούν πλέον να δικαιολογηθούν. Η διαδικασία ένταξης της σκέψης του στο πεδίο της παραδοσιακής θεωρίας αποδεικνύει πως η θεωρία του Αντόρνο αποτελεί μια απαρχαιωμένη μορφή του Λόγου στην ιστορία.⁹ Η υλιστική διαλεκτική των δέσμιων παραγωγικών δυνάμεων αντανάκλαται, στο επίπεδο της σκέψης του, στην παράσταση της θεωρίας που κρατά δέσμιο τον εαυτό της, καθώς παραμένει αναπόδραστα εγκλωβισμένη στην εμμένεια των εννοιών της. «*Αν έχει παρέλθει η εποχή της ερμηνείας του κόσμου και το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε, τότε η φιλοσοφία αποχωρεί... δεν είναι ο καιρός για την πρώτη φιλοσοφία, αλλά για την τελευταία*».¹⁰ Η τελευταία φιλοσοφία του Αντόρνο ούτε μπόρεσε ούτε θέλησε να αναχωρήσει από αυτόν τον αποχαιρετισμό.

Ο Αντόρνο συγχυσμένος μετά από παρέμβαση φοιτητών στο μάθημά του

9. (σ.τ.μ.) Ο Λόγος στην Ιστορία [*Vernunft in der Geschichte*] είναι η εισαγωγή του Χέγκελ στη Φιλοσοφία της Ιστορίας.

10. (σ.τ.μ.) Αντόρνο, Άπαντα (εκδόσεις Suhrkamp), τόμος 5, *Zur Metakritik der Erkenntnistheorie/Drei Studien zu Hegel*, σ.47. Η «πρώτη φιλοσοφία» στην οποία αναφέρεται ο Αντόρνο αφορά την τάση για μια επιστροφή σε μια θεμελιακή οντολογία [*Fundamentalontologie*] μέσα στο πεδίο της φαινομενολογίας.

humanaesfera #7

Opúsculo materialista, internacionalista e comunista libertário

<http://humanaesfera.blogspot.com.br>

joaosac@yahoo.com.br

NÚMERO ESPECIAL:

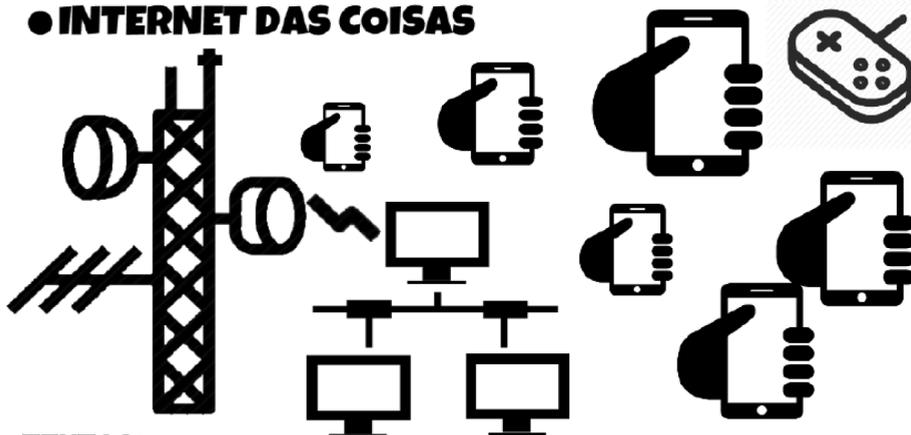
TECNOLOGIA:

● **HISTÓRIA SOCIAL DA INTERNET**

● **INTELIGÊNCIA ARTIFICIAL**

● **GAMEFICAÇÃO DO COMANDO**

● **INTERNET DAS COISAS**

TEXTOS:

A INTERNET: UMA HISTÓRIA DE INVOCAÇÃO, BOLHAS E SUBSUNÇÃO AO CAPITAL

INTELIGÊNCIA ARTIFICIAL, DESEMPREGO E RENDA BÁSICA UNIVERSAL: MAIS UMA PANACEIA DA CLASSE PROPRIETÁRIA

A GAMIFICAÇÃO DO COMANDO: "CRÉDITO SOCIAL"

Μια κοινωνική ιστορία του διαδικτύου

Για την επίκληση των δυνάμεων του διαδικτύου, τις φούσκες και την υπαγωγή στο κεφάλαιο – Μέρος 1ο

humanaesfera

Μετάφραση: Φρίξος Κορρές

1. Οι ακατανίκητες μορφές ενός αδάμαστου κοινωνικού περιεχομένου

Η αρχική δημόσια εμφάνιση του Διαδικτύου (τη δεκαετία του '90, με τον Παγκόσμιο Ιστό [WWW])¹ ήταν η γενεσιουργός αιτία για μια σειρά από κοινωνικές συνθήκες χωρίς προηγούμενο, τις οποίες το κεφάλαιο επί δεκαετίες ήταν ανίκανο να τις υπαγάγει πραγματικά στις μορφές του εμπορεύματος και του κεφαλαίου. Για περίπου είκοσι χρόνια, η πειρατεία (λογισμικού, γνώσης και τέχνης) ήταν ακαταπίεστη και παντού διαδεδομένη. Υπήρχαν, στην κυριολεξία, χιλιάδες μέσα (φόρουμ συζήτησης, ιστότοποι που ασχολούνται με συγκεκριμένα θέματα), όπου ήταν δυνατόν για τον καθένα –που συνήθως χρησιμοποιούσε ψευδώνυμο– να οικειοποιηθεί, να αναπτύξει, να δημιουργήσει και να μοιραστεί ελεύθερα κάθε είδους

γνώση και τέχνη, απευθείας, με οποιοδήποτε ανθρώπινο πλάσμα επί προσώπου γης που έψαχνε για αυτά στο διαδίκτυο.

Η φυσική υποδομή του αρχικού Διαδικτύου είχε μια υλική μορφή που δημιουργήθηκε και τροφοδοτήθηκε από μια τεράστια εισροή κεφαλαίων από όλο τον κόσμο, σε μια μανιασμένη αναζήτηση για πιθανές ευκαιρίες συσσώρευσης. Μια παρενέργεια αυτού ήταν η δημιουργία τεχνικών συνθηκών χωρίς κανόνες, οι οποίες επέτρεψαν τον πολλαπλασιασμό (τουλάχιστον σε διανοητικό και καλλιτεχνικό επίπεδο) του ελεύθερου κοινωνικού περιεχομένου. Εδώ η αρχή «από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του» εφαρμόστηκε κατευθείαν, ως γενικός κανόνας, χωρίς να μείνει μόνο στα λόγια.

Αντιμέτωπη με αυτό το κοινωνικό περιεχόμενο, η ατομική ιδιοκτησία και επομένως η εξαγωγή υπεραξίας, δεν ήταν απλώς ανεπαρκής, αλλά ανέφικτη. Υπήρχε η **τυπική υπαγωγή** στο κεφάλαιο, αφού η φυσική υποδομή ανήκε σε ιδιώτες (ώστε για να έχει κανείς πρόσβαση, θα έπρεπε να πληρώσει), αλλά δεν είχε συντελεστεί καμία **πραγματική υπαγωγή**, αφού το κοινωνικό περιεχόμενο που δημιουργείτο μέσα σε αυτή τη φυσική υποδομή ήταν απρόσιτο για το κεφάλαιο. Οι εταιρείες προσπαθούσαν συνεχώς να υπαγάγουν αυτό το περιεχόμε-

1. Μια σύντομη ιστορία για το πώς δημιουργήθηκε το Διαδίκτυο και πώς, κατά λάθος, τα θεμελιώδη πρωτόκολλα επικοινωνίας αναπτύχθηκαν από χάκερς, που εθελοντικά συνέβαλαν στο IETF (Internet Engineering Task Force), εννοώντας την καθολική πρόσβαση, σύμφωνα με την οποία κάθε πηγή θα έπρεπε να είναι ελεύθερα και ισότιμα προσβάσιμη από τον οποιοδήποτε στο δίκτυο, μπορεί να βρεθεί στο άρθρο του Harry Halpin «Immaterial Aristocracy» (2008) [Διαθέσιμο στη διαδικτυακή διεύθυνση: <https://www.metamute.org/editorial/articles/immaterial-aristocracy-internet>].

νο, αλλά πάντοτε αποτύγχαναν. Ο κλασικός τύπος αυτών των προσπαθειών, κατά τη διάρκεια εκείνης της εποχής, ήταν ο πάροχος διαδικτυακών υπηρεσιών (ISP) AOL με τον περιτοιχισμένο κήπο του. Επρόκειτο για την πρώτη τέτοια απόπειρα εγκλωβισμού των χρηστών του διαδικτύου μέσα σε μια ψηφιακή φούσκα ώστε να τους απομονώσουν από το περιεχόμενο που ήταν καθολικά διαθέσιμο στο διαδίκτυο, η οποία απέτυχε ολοκληρωτικά. Το γεγονός ότι δεν κατάφεραν να περιορίσουν τους χρήστες μέσα σε τέτοιες φούσκες (ψηφιακές περιφράξεις) έτσι ώστε να εξαγάουν κέρδος, είχε ως αποτέλεσμα η τεράστια εισροή κεφαλαίου που εισέρευσε στο Διαδίκτυο από όλον τον κόσμο να το μετατρέψει σε μια τεράστια οικονομική φούσκα, η οποία θα έσκαγε στις αρχές της δεκαετίας του 2000 (η διαβόητη «dot-com bubble»).

Εννοείται ότι αυτός, ο εντός δικτύου (on-line) αναβρασμός δεν ήταν από μόνος του αρκετός για να οδηγήσει στο ξεπέραςμα ή την κατάργηση της καπιταλιστικής κοινωνίας, αφού αυτά εξαρτώνται από τον αγώνα του προλεταριάτου. Εν τω μεταξύ το προλεταριάτο υφίστατο ακόμη όλες τις συνέπειες της ήττας του παγκόσμιου κύματος αγώνων που ξεκίνησε το 1968. Η ατομική ιδιοκτησία παρέμεινε αλώβητη και εκτός δικτύου (offline) σε ό,τι αφορά το «φυσικό επίπεδο» των κοινωνικών συνθηκών (που περιλαμβάνει την ίδια τη μορφή του Διαδικτύου, τα μέσα επικοινωνίας, τις τηλεπικοινωνίες). Παρ' όλα αυτά, προέκυψαν θεσπέσιες σχέσεις, οι οποίες παρά το γεγονός ότι ήταν εξαιρετικά περιθωριακές (αφού μόνο μια μικρή αναλογία του πληθυσμού είχε πρόσβαση στο διαδίκτυο) δεν υπήχθησαν ουσιαδώς στο κεφάλαιο.

Αφήνοντας στην άκρη όλες τις ιδεολογικές ψευδαισθήσεις της εποχής εκείνης, οι οποίες δεν ήταν και λίγες, δεν ήταν ασυ-

νήθιστο να θεωρείται ως εφικτή και αυτονόητη η αναδόμηση της παγκόσμιας κοινωνίας σύμφωνα με τις αρχές του παγκόσμιου ιστού: μια κοινωνία στην οποία όχι μόνο η πνευματική και καλλιτεχνική ατομική ιδιοκτησία, αλλά ακόμα και η αντίστοιχη «φυσική», θα μπορούσε να καταργηθεί ταυτόχρονα με την εμπορευματική παραγωγή, το κεφάλαιο, τα σύνορα και το κράτος.² Πολλοί θεώρησαν ότι αυτό θα μπορούσε να συμβεί αυτομάτως, όταν ο διαχωρισμός ανάμεσα στον κόσμο, που ήταν ψηφιακά συνδεδεμένος και σε αυτόν που δεν ήταν, θα γινόταν παρελθόν.³

2. Για κάποιες προφανείς δυνατότητες που παρέχει το διαδίκτυο στο προλεταριάτο προκειμένου να καταργήσει την ατομική ιδιοκτησία και το κράτος, δημιουργώντας τον γενικευμένο κομμουνισμό, βλ. το άρθρο μας «Against the Metaphysics of Scarcity, for Practical Copiousness» [<https://libcom.org/library/against-metaphysics-scarcity-practical-copiousness>].

3. Στη δεκαετία του 2000 υπήρχε έως και μια τεχνοκρατική τάση η οποία κήρυττε ότι η ανάπτυξη των 3D εκτυπωτών θα έκανε τον «κομμουνισμό του διαδικτύου» να ξεχειλίσει προς τον εκτός διαδικτύου κόσμο, προκαλώντας μια τεχνική επανάσταση που θα συνέτριβε τον καπιταλισμό (λ.χ. αυτές τις ιδέες υποστήριζαν ο Adrian Bowyer, ο Jeremy Rifkin, ο Paul Mason και ο Alex Williams). Εν συντομία, η ιδέα είχε ως εξής: η διασπορά των 3D εκτυπωτών θα επέτρεπε στον καθένα να παράγει ό,τι θέλει, χρησιμοποιώντας ψηφιακά σχέδια και μοντέλα που δημιουργούνται ελεύθερα από τους χρήστες τους και τα οποία διατίθενται δωρεάν στο διαδίκτυο. Οι ίδιοι οι 3D εκτυπωτές θα μπορούσαν να αναπαραχθούν κατά τον ίδιο τρόπο εκθετικά, από άλλους 3D εκτυπωτές, έτσι ώστε ο οποιοσδήποτε που το επιθυμούσε θα μπορούσε να αποκτήσει τον δικό του δωρεάν. Αυτό θα μπορούσε να φέρει ένα τέλος στην ανάγκη για ανταλλαγή εμπορευμάτων, επομένως, θα μπορούσε να φέρει και το τέλος του χρήματος, της ατομικής ιδιοκτησίας των μέσων ζωής και, συνεπώς, το τέλος του κεφαλαίου. Το απόλυτο ιδανικό θα ήταν η ανάπτυξη ενός μοριακού 3D

2. Η επίκληση [conjunction] των ανεξέλεγκτων δημιουργικών δυνάμεων

Όλος αυτός ο αδάμαστος αναβρασμός, που εκδηλώθηκε εκείνη τη στιγμή, δέχθηκε μεγάλη κριτική. Κάποιοι είπαν ότι δεν ήταν παρά ένας τεχνολογικός φετιχισμός, μια απατηλή μορφή ψηφιακής απελευθέρωσης που δεν είχε καμία σχέση με τους αγώνες στον, εκτός Διαδικτύου, κόσμο. Για αυτούς τους επικριτές, όλο αυτό που συνέβαινε δεν ήταν παρά φυγή από την «ωμή και αχώνευτη» πραγματικότητα, η ουσία της οποίας είναι ο πόνος, η θυσία και ο θάνατος, όπου «η πραγματική αξία» μετριέται με την αυτο-άρνηση, με τα ηρωικά μαρτύρια, που γίνονται υποφερτά μόνο μέσω της ελπίδας.

Στην πραγματικότητα, ο ταξικός αγώνας –το κίνημα της αδιαμεσολάβητης και καθολικής συνένωσης των προλετάρων σε όλο τον κόσμο, μέσω του οποίου εκφράζουν τις επιθυμίες τους, ενισχύουν τις δυνατότητες τους και αγωνίζονται για την ικανοποίηση των αναγκών τους ενάντια στο κεφάλαιο, την ατομική ιδιοκτησία και το κράτος– ιστορικά ποτέ δεν

εκτυπωτή, ο οποίος θα μπορούσε να σχηματοποιήσει οποιοδήποτε ακατέργαστο υλικό, ώστε όλα να παράγονται από άτομα υδρογόνου, που είναι το πλέον άφθονο υλικό στο σύμπαν.

Το σφάλμα αυτής της θεώρησης, όπως και όλης της τεχνοκρατικής αντίληψης, είναι ότι αποδίδει στην τεχνολογία μια φανταστική δύναμη, η οποία προϋποθέτει στην πραγματικότητα τον φετιχισμό του εμπορεύματος, κατά τον οποίο οι τεχνικές, τα αντικείμενα και τα μέσα παραγωγής αντιμετωπίζονται ως αν έχουν μια αυτόνομη, ανεξάρτητη αξία, διαχωρισμένη από τις κοινωνικές σχέσεις, τις οποίες επικαθορίζουν. Στην πραγματικότητα, η ίδια η έννοια της «τεχνολογίας» –δηλαδή της αυτόνομης λογικής που κυβερνά την τεχνική ανεξάρτητα από τις κοινωνικές σχέσεις, τις ανθρώπινες ανάγκες και δυνατότητες, και την ταξική πάλη– δεν είναι τίποτα άλλο από ένα συνώνυμο για το κεφάλαιο, την αυτοκίνηση της νεκρής εργασίας.

συνέβη ενάντια σε ένα τόσο άδειο (πόσο μάλλον πένθιμο) σκηνικό. Ούτε συμβαίνει μόνο με τη δύναμη της θέλησης, είτε ατόμων είτε συλλογικοτήτων, που διατηρούν τις ελπίδες τους απέναντι στην «ωμή πραγματικότητα».

Αντιθέτως, ο αγώνας για έλεγχο πάνω στις παραγωγικές δυνάμεις της ανθρωπότητας πάντοτε γινόταν μέσα στο ίδιο το ανθρώπινο είδος. Και έγκειται ακριβώς στο να αναπτύξει τις ανάγκες και τις δυνατότητες των ανθρώπων ως αυτοσκοπό και όχι ως μέσο για αλλότριους σκοπούς. Αυτό είναι που θέτει περιοδικά σε κίνδυνο την παραγωγή και την αναπαραγωγή του κεφαλαίου, το οποίο παρ' όλα αυτά δεν μπορεί να επεκταθεί χωρίς να επικαλεστεί αυτές τις δυνάμεις. Αλλά το κεφάλαιο τις επικαλείται μόνο για να τις διαχωρίσει βίαια, χρησιμοποιώντας την *πολιτικο-ποινική σφήνα* που δεν είναι άλλη από την ατομική ιδιοκτησία: Από τη μια μεριά, προκειμένου να ελέγξει και να διαμορφώσει τις ανθρώπινες ανάγκες (υποβάλλοντάς τις σε συνεχή έλλειψη, καθώς αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να πουλά συνεχώς προϊόντα). Από την άλλη μεριά, προκειμένου να εκμεταλλεύεται και να εξαγει υπεραξία από τις ανθρώπινες ικανότητες (γιατί η συνεχής έλλειψη υποχρεώνει σε διαρκή αναζήτηση χρημάτων για την αγορά [των αγαθών που βρίσκονται σε έλλειψη], επιβάλλοντας σε όλους τον ανταγωνισμό προκειμένου να πωλούν διαρκώς τις ικανότητές τους, τον ίδιο τους τον εαυτό στο κεφάλαιο μέσα στην αγορά εργασίας). Από εκεί και πέρα, οι προλετάριοι είναι κατά πολλαπλό τρόπο υποκείμενοι σε απειλές τιμωρίας ή υποσχέσεις ανταμοιβής για να συνεχίσουν να δουλεύουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό, παράγοντας εμπορεύματα τα οποία θα που-

ληθούν για να πραγματοποιηθεί η υπεραξία έτσι ώστε να αναπαράγεται το κεφάλαιο σε μια διευρυνόμενη κλίμακα.

Εν ολίγοις, από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης τον δέκατο όγδοο αιώνα, η καπιταλιστική επέκταση δεν θα μπορούσε να συμβεί, εάν δεν είχε προκαλέσει μια ραγδαία αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων –των ανθρώπινων ικανοτήτων και αναγκών– που περιοδικά διαφεύγουν του ελέγχου του κεφαλαίου και απειλούν να ξεπεράσουν τα όριά του, να το καταργήσουν και να το υπερβούν. Το κεφάλαιο τότε πολεμά αυτές τις ζώσες και δημιουργικές ενέργειες, προσπαθώντας να τις περικλείσει. Πρέπει να μετατραπούν σε θανατηφόρες, καταστροφικές δυνάμεις που αρνούνται, καθιστούν ανούσιες, μειώνουν, απομυζούν και εξουθενώνουν τις δυνατότητες και τις ανάγκες του ανθρώπινου είδους. Παρ' όλα αυτά, το κεφάλαιο δεν είναι τίποτα άλλο παρά αυτές οι ίδιες οι δυνατότητες και ανάγκες (οι παραγωγικές δυνάμεις καθαυτές), οι οποίες (απροσδόκητα) στρέφονται εναντίον του ίδιου τους του εαυτού μέσω ενός μηχανισμού (νεκρή εργασία και κεφάλαιο) που αναπαράγεται σωρευτικά, ωσάν να είναι μια αυτοκινούμενη, αυτόματη και αυθόρμητη δύναμη, εξίσου ανεξέλεγκτη, όπως ένα φυσικό φαινόμενο. Αυτό είναι το υπόβαθρο του ταξικού αγώνα.⁴

4. Βλ. το βιβλίο των Ντελέζ και Γκουαταρί *Αντι-οιδίπους. Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια*, όπως επίσης και την έννοια της ταξικής σύνθεσης, που αναπτύχθηκε από την ιταλική εργατική αυτονομία (*autonomia operaia*) μέσα στη δεκαετία του 1960. Βλ. επίσης και το βιβλίο: *Signs, Machines, and Subjectivities* του Maurizio Lazzarato, τις *Βασικές Γραμμές της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας (Grundrisse)* του Μαρξ καθώς και το κείμενό του «Σχέδιο Άρθρου για το βιβλίο του Friedrich List» (1845):

Η βιομηχανία μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μεγάλο εργαστήριο στο οποίο ο άνθρωπος

πρωτίστως ιδιοποιείται τις δικές του δυνάμεις και τις δυνάμεις της φύσης, αντικειμενοποιεί τον εαυτό του και δημιουργεί για τον εαυτό του τις συνθήκες για μια ανθρώπινη ύπαρξη. Όταν η βιομηχανία θεωρείται κατ' αυτόν τον τρόπο, γίνεται μια *αφαίρεση* από τις συνθήκες μέσα στις οποίες λειτουργεί σήμερα και υφίσταται ως *βιομηχανία*: αυτή η οπτική δεν αφορμάται μέσα από τη βιομηχανική εποχή, αλλά *πάνω* από αυτήν· η βιομηχανία δεν θεωρείται από τη σκοπιά αυτού που είναι για τον *άνθρωπο* σήμερα, αλλά θεωρείται από τη σκοπιά αυτού που είναι ο σημερινός άνθρωπος για την *ανθρώπινη ιστορία*, αυτού που είναι ιστορικά· δεν είναι η παρούσα ύπαρξή της (όχι η *βιομηχανία* καθαυτή) που αναγνωρίζεται, αλλά αντιθέτως η δύναμη που η βιομηχανία κατέχει χωρίς να τη γνωρίζει ή να την επιθυμεί και η οποία την *καταστρέφει* και δημιουργεί τη βάση για μια ανθρώπινη ύπαρξη [...]

Αυτή η αξιολόγηση της βιομηχανίας είναι τότε, ταυτόχρονα, η αναγνώριση ότι έχει έρθει η ώρα για αυτήν να καταργηθεί, να καταργηθούν οι υλικές και κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες η ανθρωπότητα έπρεπε να αναπτύξει τις ικανότητές της. Γιατί από τη στιγμή που η βιομηχανία δεν θεωρείται πλέον ως αγοραίο συμφέρον, αλλά ως η ανάπτυξη του ανθρώπου, ο άνθρωπος, αντί για το αγοραίο συμφέρον, καθίσταται η κύρια αρχή και δίνεται μια βάση σε ό,τι στη βιομηχανία θα μπορούσε να αναπτυχθεί μόνο σε αντίφαση με τον εαυτό της, η οποία βρίσκεται σε αρμονία με αυτό που θα αναπτυχθεί [...]

Οι *Σαινσιμονιστές* προσφέρουν ένα διαφωτιστικό παράδειγμα για το πού μπορεί να οδηγήσει το να αποδίδεται η *παραγωγική δύναμη* που δημιουργεί η βιομηχανία ασυνείδητα και εναντίον της θέλησής της στη σημερινή βιομηχανία καθώς και το να συγχέονται η *βιομηχανία* και οι *δυνάμεις* τις οποίες δημιουργεί ασυνείδητα και χωρίς τη θέλησή της, οι οποίες θα γίνουν ανθρώπινες δυνάμεις, δύναμη του ανθρώπου, μόνο όταν καταργηθεί η βιομηχανία. [...] Οι δυνάμεις της φύσης και οι κοινωνικές δυνάμεις που δημιουργεί η βιομηχανία (τις οποίες καλεί στη ζωή [conjure up]) βρίσκονται ακριβώς στην ίδια σχέση με αυτήν, όπως το προλε-

3. Από τη δημιουργία στην καταστροφή: Αντιδραστικά δίκτυα

Σήμερα, τα πάντα δείχνουν ότι το Διαδίκτυο έχει τελεσίδικα μετατραπεί από δημιουργική σε καταστροφική δύναμη. Τα τελευταία δέκα χρόνια, έχει γίνει όλο και πιο ξεκάθαρο ότι το κοινωνικό περιεχόμενο που δημιουργείται μέσα στο Διαδίκτυο έχει πραγματικά υπαχθεί στο κεφάλαιο.

Το ελεύθερο, καθολικής πρόσβασης διαδικτυο της αχαλίνωτης πειρατείας, των ανοιχτών φόρουμ, των κοινοτήτων ελεύθερου λογισμικού κ.λπ. ερημώθηκαν βανάουσα και εγκαταλείφθηκαν αυτήν την περίοδο. Τα παλιά μέλη τους στη συνέχεια απορροφήθηκαν *μαζικά* από ιδιόκτητα «κοινωνικά μέσα» ή «κοινωνικά δίκτυα», που καθιστούν το συλλογικά παραγόμενο περιεχόμενο σπάνιο, μέσω της αλγοριθμικής επεξεργασίας του και του περιορισμού του σε ιδιωτικούς, οικογενειακούς ή ακόμα και σε νεο-φεουδαρχικούς ψηφιακούς χώρους (τις λεγόμενες «φούσκες»).

ταριάτο. Σήμερα εξακολουθούν να είναι υποδουλωμένες στους αστούς, οι οποίοι δεν βλέπουν μέσα σε αυτές τίποτα άλλο από φορείς (εργαλεία) της εγωιστικής (βρώμικης) απληστίας τους για κέρδος. Αύριο θα σπάσουν τις αλυσίδες τους και θα αποκαλυφτούν ως φορείς της ανθρώπινης ανάπτυξης, που θα ανατινάξουν τους αστούς μαζί με τη βιομηχανία τους, η οποία σχηματίζει το βρώμικο εξωτερικό κέλυφος –το οποίο οι αστοί θεωρούν ως ουσία της– μόνο μέχρις ότου ο άνθρωπος πυρήνας να αποκτήσει αρκετή δύναμη για να σπάσει αυτό το κέλυφος και να εμφανιστεί με τη δική του μορφή. Αύριο θα σπάσουν τις αλυσίδες με τις οποίες οι αστοί χωρίζουν [τις φυσικές και κοινωνικές δυνάμεις] από τον άνθρωπο και έτσι τις παραμορφώνουν (μεταμορφώνουν) από έναν πραγματικό κοινωνικό δεσμό σε κοινωνικά δεσμά. (Marx, «Σχέδιο Άρθρου για το βιβλίο του Friedrich List “Το Εθνικό Σύστημα της Πολιτικής Οικονομίας”», Μάρτιος 1845).

Όλα τα σημάδια δείχνουν τον εγκλωβισμό σε μια παγίδα τύπου Παυλώφ.⁵ Σε αντάλλαγμα για τις εξαρτημένες αποκρίσεις σε ερεθίσματα, που κατά τεκμήριο καταλαμβάνουν όλο τον ελεύθερο χρόνο των χρηστών, τους εκθέτει σε μια συνεχή ροή διαφημίσεων, ενώ την ίδια στιγμή επιβάλλει χρηματικά τέλη, (μέσω των οποίων ένα τμήμα του περιεχομένου που έχει δημιουργηθεί γίνεται προσωρινά προσβάσιμο από ευρύτερους φεουδαρχικούς τομείς). Μια θεωρία που έχει διατυπωθεί υποστηρίζει ότι αυτή η παγίδευση έχει γίνει τόσο ολοκληρωτική ώστε να αποκτήσει την κρίσιμη μάζα που απαιτείται προκειμένου από ένα σημείο και μετά ο οποιοσδήποτε βρίσκεται έξω από την εν λόγω παυλωφιανή παγίδα να καθίσταται ακοινωνήτος, αποκλεισμένος από κάθε κοινωνική ζωή, ακόμα και από την αγορά εργασίας, εξαναγκάζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο ακόμα και τους πιο ανυπότακτους να αποδεχτούν αυτό τον εγκλωβισμό.

Τα «κοινωνικά δίκτυα» είναι στη ρίζα τους δίκτυα *αντιδράσεων*. Επομένως, στη θεμελιώδη τους δομή είναι βαθιά *αντιδραστικά*. Πράγματι, η κατάσταση είναι τέτοια που η καθολική, ορθολογική πλευρά οποιουδήποτε περιεχομένου ακυρώνεται αμέσως μόλις βρεθεί μέσα στα όρια τους. Κάθε στοιχείο που θα μπορούσε να απο-

5. Αυτή η χειραγώγηση της συμπεριφοράς οφείλει πολλά σε ένα ακαδημαϊκό πεδίο σπουδών που είναι τμήμα αυτού που αποκαλούμε γνωσιακή ψυχολογία, το οποίο υφίσταται από τη δεκαετία του 1980 και το οποίο τότε ονομαζόταν «διαχείριση προσοχής» ή «οικονομία της προσοχής», με αντικειμενικό σκοπό τη χειραγώγηση της αντίληψης και της γνώσης του πληθυσμού προς όφελος της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Τα «κοινωνικά δίκτυα» έχουν σχεδιασθεί από εταιρείες που χρησιμοποιούν αυτή την «επιστήμη», έτσι ώστε οι χρήστες να εθίζονται στο να στρέφουν την προσοχή τους προς αυτούς, αφήνοντας κάθε τι άλλο εκτός εστίασης.

τελέσει συνεισφορά στην ανθρωπότητα, σύρεται ψυχαναγκαστικά και μετατρέπεται σε ένα ακόμη από τα άπειρα προσωπικά αναλώσιμα σκουπίδια, τα οποία συναγωνίζονται σε ένα αιώνιο «τώρα», όπου μια ξαναμωραμένη και αγελαία μάζα αποκρίνεται, κατά τον τρόπο του Παυλώφ, με συναισθηματικές αντιδράσεις [likes]. Υπό αυτές τις συνθήκες, η μνήμη, ο λόγος και η ιστορία δεν έχουν θέση και χάνουν την ύπαρξή τους και το κάθε τι ανάγεται στην πιο πρόσφατη συναισθηματική πόλωση, για το ένα ή για το άλλο επίκαιρο θέμα που είναι στη μόδα. Στα κοινωνικά δίκτυα δεν έμεινε τίποτα από τον πλούτο των ανθρώπινων εκφράσεων· η μόνη επιτρεπτή έκφραση είναι η αδιάκοπη διαφήμιση είτε της προσωπικότητας ενός ατόμου, είτε προϊόντων, είτε επιχειρήσεων.

Κατά την περίοδο αμέσως πριν από αυτή την καταστροφή, ο αγώνας για ένα ελεύθερο και ανοιχτό σε περιεχόμενο Διαδίκτυο φαινόταν ακόμα απίστευτα νικηφόρος, με σχεδόν όλες τις μεγάλες καινοτομίες του διαδικτύου να εμφανίζονται ότι πηγαίνουν κόντρα στις επιχειρήσεις.⁶ Όπως έχουμε δει και σε αντίθεση με τις συνθήκες που διέπουν την ατομική ιδιοκτησία, αρχικά στο διαδίκτυο επικρατούσαν συνθήκες στις οποίες η ελευθερία του κάθε ατόμου δεν βασιζόταν στον ανταγωνισμό. Επομένως, δεν αποστερούσε από τους άλλους την ελευθερία τους, αλλά αντίθετα ενδυνάμωνε την ελευθερία και την αυτονομία (δηλαδή τις δυνατότητες και τις ανάγκες) όλων κι αυτό επεκτεινόταν σε όλο το ανθρώπινο είδος. Για παράδειγμα, με το να μπορεί το κάθε πρόσωπο να συνεισφέρει τη γνώση του/της, τις πληροφορίες που διέθετε κ.λπ. σχετικά με ένα θέμα, από κοινού με τη συνεισφορά της γνώσης οποιουδήποτε άλλου ατόμου στον κόσμο που είχε παρόμοια εν-

6. Για παράδειγμα, οι τεχνολογίες Linux, Apache, PHP, MySQL, Python, wiki κ.λπ.

διαφέροντα, θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια πολύ πλουσιότερη και βαθύτερη γνώση – η οποία θα ήταν καθολικά προσβάσιμη ή τουλάχιστον θα ήταν διαθέσιμη στον καθένα με πρόσβαση στο διαδίκτυο. Αυτό ήταν ένα βασικό χαρακτηριστικό του διαδικτύου από την εποχή της σύλληψής του τη δεκαετία του 1990.

Ωστόσο, γύρω στο 2006-2010, όλο αυτό άρχισε να αποκαλείται «οικονομία του μοιράσματος» ή «συνεργατική οικονομία». Παραδόξως, από τότε και μετά, αυτοί οι όροι εμφανίζονται παντού: σε επιχειρήσεις, σε κυβερνήσεις, σε διαφημίσεις οποιουδήποτε προϊόντος, ακόμα και σε βιβλία αυτοβοήθειας. Όσοι είχαν πιο κριτικό πνεύμα ήταν επιφυλακτικοί, αλλά πολλοί αφελείς παρασύρθηκαν από τη σκέψη ότι το «αναρχο-κομμουνιστικό μοντέλο» του διαδικτύου αποδείχθηκε τόσο ανώτερο, ώστε να προσχωρούν πια σε αυτό επιχειρήσεις και κυβερνήσεις. Αυτή η εξέλιξη θα μπορούσε να αλλάξει τον κόσμο προς μια πιο συνεργατική (ακόμα και μετα-καπιταλιστική) κατεύθυνση, σε αντίθεση με τον ανταγωνισμό.

Ξαφνικά, πολλοί παρατήρησαν – αλλά δυστυχώς πολύ αργά – ότι αυτές οι μονάδες «συνεργατικές οικονομίες» που χρησιμοποιήθηκαν *μαζικά* ήταν στην πραγματικότητα ιδιωτικές επιχειρήσεις: YouTube, Google, Facebook, Twitter κ.λπ.

Αυτό που συνέβη ήταν ότι πολλές επιχειρήσεις, που εξέπεμπαν μια ουτοπική αύρα ή μια αύρα οραματισμού (ψηφιακά όλες χρησιμοποιούσαν ελεύθερα λογισμικά και τεχνολογίες ανοιχτού κώδικα)⁷ που

7. Το κείμενο των D. Kleiner και B. Wyrick, Infoenclosure 2.0, που γράφτηκε εκείνη την εποχή [και είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ακόλουθη διεύθυνση: <https://www.metamute.org/editorial/articles/infoenclosure-2.0>] περιγράφει τι συνέβαινε τότε. Βλ. επίσης το άρθρο των Wu Ming, «Fetishism of Digital Commodities and Hidden exploitation: The

συγκάλυπτε την καπιταλιστική τους φύση, μπόρεσαν να παρακινήσουν τους χρήστες του Διαδικτύου να δημιουργήσουν περιεχόμενο για τις δικές τους ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι χρήστες δεν αντιλήφθηκαν ότι δεν συνεισέφεραν πια στην ελεύθερη κοινότητα του διαδικτύου, μια κοινότητα που αδειάστηκε και αντικαταστάθηκε από εταιρείες των οποίων τα πάγια κεφάλαια προσδιορίζουν αλγοριθμικά τις συνθήκες με βάση τις οποίες οι χρήστες συνάπτουν σχέσεις και αποκτούν πρόσβαση στον υπόλοιπο ιστό.

Από εδώ και πέρα, εγκλωβισμένες σε αυτή την παυλωφιανή παγίδα, οι εθελοντικές συνεισφορές δεν ενισχύουν πια ούτε την ατομική αυτονομία του συνεισφέροντος ούτε των υπολοίπων, αλλά αντιθέτως εξυπηρετούν μόνο τη μεγαλύτερη συσσωρευση κεφαλαίου. Αυτό με τη σειρά του δημιουργεί περισσότερη εξάρτηση, μεγαλύτερη έλλειψη και περισσότερη υποταγή στην τάξη των ιδιοκτητών.

Από το σημείο αυτό και μετά, με το Διαδίκτυο επιτέλους εξημερωμένο, οι αυστηροί φραγμοί που προηγουμένως υπήρχαν ανάμεσα στον συνδεδεμένο και μη συνδεδεμένο στο διαδίκτυο κόσμο έχουν κατά το μάλλον ή ήττον αρθεί. Το «αληθινό» και το «εικονικό» έχουν καταλήξει όλο και πιο δυσδιάκριτα.

4. Συσκευασία του περιεχομένου μέσα στη μορφή-εμπόρευμα και πραγματική υπαγωγή της παραγωγής του στο κεφάλαιο

Ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά της πληροφορικής είναι ότι το ακριβές αντίγρα-

φο της πληροφορίας έχει σχεδόν μηδενικό κόστος.⁸ Ακόμη και πριν από το Διαδίκτυο,

8. Τα σήματα που μεταδίδονταν με το παλιό αναλογικό δίκτυο τηλεπικοινωνιών υποβαθμίζονταν με κάθε αναμετάδοση και αντιγραφή, προσθέτοντας στο ληφθέν σήμα τον σωρευμένο θόρυβο κατά μήκος όλης της διαδρομής, από το αρχικό σημείο μέχρι το τέλος. Αντιθέτως, το σήμα που μεταδίδεται στα ψηφιακά δίκτυα αναγεννιέται στην αρχική γνήσια εκδοχή του, με κάθε αντιγραφή και με κάθε αναμετάδοση, από την στιγμή που ό,τι αναμεταδίδεται δεν είναι πια ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο σήμα (δηλαδή αναλογικό σήμα), αλλά δυαδικό σήμα (δηλαδή ψηφιακό σήμα: «μηδενικά και μονάδες»). Επομένως, είναι αναγκαίο να ανιχνεύεται στο ληφθέν σήμα μόνο ένα από αυτά τα δύο διακριτά επίπεδα για την αναπαραγωγή του και για την αντιγραφή του. Αυτό επιτρέπει την εξάλειψη του θορύβου ανάμεσα στα δύο επίπεδα (ή τη μέτρησή του, τον υπολογισμό του και σε περίπτωση που ο λόγος του σήματος προς τον θόρυβο είναι πολύ χαμηλός, την απόρριψή του και την αποστολή αίτησης για την αναμετάδοση του, όλα αυτά τελειώσ αυτάματα), ενώ κατά την αναλογική εποχή, ήταν απαραίτητο να ανιχνεύεται το σύνολο της κυματομορφής από τα επίπεδα συνεχούς μεταβολής, πράγμα που έκανε ανέφικτη τη διάκριση του αρχικού σήματος από τον θόρυβο που προστέθηκε από το μέσο της αναμετάδοσης (γι' αυτό και στην αναλογική εποχή, το αρχικό, χωρίς θορύβους, σήμα ήταν αναγκαστικά ατομική ιδιοκτησία του πομπού που προηγείτο των δεκτών, ενώ στην ψηφιακή εποχή η φυσική βάση για την ατομική ιδιοκτησία της πληροφορίας ξεπεράστηκε εγγενώς, από τη στιγμή που ο καθένας θα μπορούσε να έχει ένα ακριβές αντίγραφο του πρωτότυπου). Επιπλέον, και σε αντιδιαστολή με την παλιά αναλογική μετάδοση, από τη στιγμή που ένα ψηφιακό δίκτυο μετάδοσης έχει εγκατασταθεί, η κατανάλωση ενέργειας που απαιτείται για την αναδημιουργία (ανάκτηση του αρχικού δυαδικού σήματος, διόρθωση λαθών κ.λπ.) και για την αναμετάδοση του ψηφιακού σήματος προς όλες τις φυσικές ζεύξεις (υποβρύχια καλώδια, οπτικές ίνες, δορυφόροι, ηλεκτρικά καλώδια, ραδιοφωνικά μικροκύματα) είναι πάντοτε η ίδια, είτε οι χρήστες του δικτύου μεταδίδουν πληροφορίες ο ένας στον άλλο είτε όχι. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ζεύξεις έχουν πάντοτε τις μπάντες τους κατειλημμένες από σήματα με «μηδενικά και μονάδες», εξαιτίας των πρωτοκόλλων ελέγ-

Cases of Amazon and Apple» [διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://libcom.org/library/fetishism-digital-commodities-hidden-exploitation-cases-amazon-apple>].

από την εποχή της εμφάνισης των ψηφιακών υπολογιστών (ειδικά των προσωπικών υπολογιστών), υπήρχε ήδη ένα εκτεταμένο δίκτυο χρηστών σε όλο τον κόσμο, που μοιραζόταν δωρεάν ή πειρατικά προγράμματα, αρχεία, βιβλία, εικόνες, κώδικες κ.λπ., σε μαγνητικές ταινίες ή δισκέτες. Ο παγκόσμιος ιστός δεν είναι τίποτα άλλο από αυτό το δίκτυο αντιγραφής δεδομένων, που γίνεται αυτόματο και στιγμιαίο, μέσω τηλεπικοινωνιακών σταθμών-επαναληπτών, που επεκτείνονται σε όλη την υδρόγειο με οπτικές ίνες, καλώδια και ραδιοσυχνότητες.

Η αντιγραφή και η διάδοση των πληροφοριών γίνεται έτσι μια παγκόσμια κοινότητα, όπου καθένας μπορεί να θέσει στη διάθεση των υπολοίπων δεδομένα και το αντίστροφο. Επιπλέον, αυτό συμβαίνει σχεδόν σε πραγματικό χρόνο. Μπορεί να περιέχει τα πάντα, από τη ζωντανή μετάδοση ειδήσεων έως θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις (λ.χ. εγχειρίδια επισκευής ή ακόμη και κατασκευής αντικειμένων) οποιουδήποτε είδους. Μια πληθώρα αναφορών εξισού προσβάσιμων σε όλους όσους τις αναζητούν, σε συνδυασμό με μια ποικιλία απόψεων πάνω σε οποιοδήποτε ζήτημα, επιτρέπει στα άτομα να σχηματίζουν αρκετά αντικειμενικές ιδέες για γεγονότα και

χου στο επίπεδο 1 και στο επίπεδο 2 (το φυσικό επίπεδο και το επίπεδο ζεύξης δεδομένων) του μοντέλου OSI (μια εξαίρεση υπάρχει σε μερικά μικροκυματικά ραδιοφωνικά συστήματα, που χρησιμοποιούν ένα σχήμα δυναμικού εύρους ζώνης, η οποία όμως δεν οφείλεται στη μετάδοση περισσότερων ή λιγότερων πληροφοριών από τους χρήστες, αλλά στον λόγο του σήματος προς τον θόρυβο στο εν λόγω μέσο μετάδοσης, την ατμόσφαιρα της γης, που μεταβάλλεται διαρκώς). Οι διαφορές στην κατανάλωση ενέργειας οφείλονται μόνο στην επεξεργασία της πληροφορίας, η οποία πραγματοποιείται κυρίως στον υπολογιστή του χρήστη (επίπεδα 4, 5 και 6 από το OSI μοντέλο) και στους δρομολογητές (επίπεδο 3 από το OSI μοντέλο) αλλά ακόμα και αυτές οι διαφορές είναι ασήμαντες.

ζήτηματα που επηρεάζουν τη ζωή τους.

Η ψηφιακή μετάδοση της πληροφορίας δεν γνωρίζει τη σπάνη, που είναι το θεμέλιο της ατομικής ιδιοκτησίας, διότι είναι και η ίδια μια κόπια. Δεν είναι τυχαίο ότι η λέξη «κόπια» προέρχεται από το λατινικό *copia* – όπως στη λέξη *copiousness*, που σημαίνει «πληθώρα, πλουσιοπάροχη προσφορά, αφθονία, πλούτος» (από το *co-* που σημαίνει «μαζί, με, από κοινού» + *ops* [στη γενική πτώση *op-is*], που σημαίνει «δύναμη, πλούτος, ικανότητα, πόροι»).

Ωστόσο, αυτό είναι απολύτως απαράδεκτο σε μια κοινωνία που είναι βασισμένη στη διαρκή αγοραπωλησία, η οποία απαιτεί από όλους να αγωνίζονται άοκνα για τη διαρκή επιβολή της σπάνης – δηλαδή της ατομικής ιδιοκτησίας – ως απόλυτης προϋπόθεσης για την επιβίωσή τους μέσα στον γενικευμένο ανταγωνισμό.

Το κεφάλαιο είχε απόλυτη ανάγκη να δημιουργήσει ένα τεχνητό στρώμα ή μια διαχωριστική επιφάνεια προκειμένου να διακόψει το παγκόσμιο φυσικό δίκτυο των δωρεάν αντιγράφων και να κάνει τις πληροφορίες σπάνιες ή αλλιώς δύσκολα προσβάσιμες. Ήταν αναγκαίο να διοχετευθεί τεχνητά μέσα στο Διαδίκτυο ένας εκκωφαντικός και συνεχής θόρυβος, ένα είδος τοίχου εντροπίας, πίσω από τον οποίο οι πληροφορίες διακρίνονται ως κάτι ξεχωριστό, σπάνιο, ιδιωτικό και επομένως πολύτιμο / εμπορεύσιμο. Εξάλλου, μόνο αυτό που μπορεί να μονοπωληθεί, να έχει τιμή, να γίνει ατομική ιδιοκτησία, εμπόρευμα, διαθέτει τη δύναμη να επιβάλλει την πληρωμή (και επομένως την εργασία) ως προϋπόθεση για την πρόσβαση σε αυτό, υπό την προστασία και τη νομική εγγύηση της αστυνομίας, των δικαστηρίων, του κράτους.

Η γενικευμένη σπάνη της πληροφορίας επιτεύχθηκε, σε τελική ανάλυση, λόγω της ερήμωσης και του αδειάσματος του

Διαδικτύου που προκάλεσαν τα «κοινωνικά δίκτυα», όπως περιγράφηκε πιο πάνω. Το ερημωμένο διαδίκτυο είναι μια νεκρή ζώνη, μια έρημος που έχει καταληφθεί από δισεκατομμύρια ψεύτικων ιστοτόπων που ασταμάτητα παράγονται από αλγορίθμους και ρομποτικά μηχανήματα σχεδόν σε βιομηχανική κλίμακα. Τέτοιοι ιστοτόποι υπάρχουν μόνο για να προβάλλουν διαφημίσεις, δόλιες και ελλιπείς πληροφορίες, παραπληνητικές συνδέσεις, απάτες, παγίδες για την απόσπαση χρημάτων από τους χρήστες του Διαδικτύου, για την κλοπή πληροφοριών προκειμένου να τις πουλήσουν, για τη χρήση των επεξεργαστών των χρηστών για άγνωστους σκοπούς και για την εγκατάσταση κακόβουλων λογισμικών και ιών.

Από τότε λοιπόν, κάθε χρήστης του Διαδικτύου, βουτηγμένος στις αλγοριθμικά σφυρηλατημένες φούσκες των κοινωνικών δικτύων, είναι διαρκώς υποκειμένος σε μια καλοσχεδιασμένη έλλειψη, πεταμένος σε έναν τεράστιο βούρκο φρενιασμένης εντροπίας, σε μια καθηλωτική χιονοστιβάδα χαμηλής ποιότητας, άχρηστων, χειριστικών ή ψευδών πληροφοριών. Σε αυτές τις φούσκες, ο ίδιος ο χρήστης γίνεται ένας εγχυτήρας ρομποτικού θορύβου, ένας αναμεταδότης και διασπορέας πληροφοριών προς όλους τους άλλους, ανεξάρτητα από τη θέλησή του. Υπό αυτές τις συνθήκες, γίνεται τελικά δυνατή η αξίωση πληρωμής για την παροχή πληροφοριών (πρακτικών και θεωρητικών γνώσεων, τέχνης, προγραμμάτων κ.λπ.) που υπόσχονται ότι θα είναι διαφορετικά από τη διαρροϊκή πλημμυρίδα του τεχνητού θορύβου που περιβάλλει κάθε χρήστη του Διαδικτύου.

Από δω και στο εξής, η πραγματική υπαγωγή της κοινωνίας στο κεφάλαιο φθάνει σε βάθη που προηγουμένως θεωρούνταν απρόσιτα. Τα κοινωνικά δίκτυα κατάφεραν να υπαγάγουν περαιτέρω την

ανθρώπινη υποκειμενικότητα στη μορφή-κεφάλαιο. Με άλλα λόγια, η παραγωγή χάριν της παραγωγής (αφηρημένη εργασία) ή η παραγωγή ως τυφλός αυτοσκοπός, έχει γίνει μια υποκειμενική προσταγή (στη «διαλεκτική της αναγνώρισης», για να χρησιμοποιήσουμε μια εγγεληνή ιδιόλεκτη φράση). Τα κοινωνικά δίκτυα σχεδιάζονται μέχρι την τελευταία τους λεπτομέρεια από εταιρείες, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να «υπάρχουν» ο ένας για τον άλλο (και κατά συνέπεια για τον εαυτό τους) μόνο εάν παράγουν περιεχόμενο χάριν της παραγωγής, κατά μανιώδη τρόπο, σε ένα πάντα επιταχυνόμενο διαρκές παρόν. Εθίζονται στο να κοιτούν την οθόνη ασταμάτητα, αναμένοντας νέες ευκαιρίες για να αντιδράσουν και να δημιουργήσουν περισσότερο περιεχόμενο, περισσότερο θόρυβο. Πρόκειται για μια μορφή παραγωγής που έχει προσαρμοσθεί εκ των προτέρων στην ατομική ιδιοκτησία, καθώς ανάγει τους συμμετέχοντες (που σε μια προγενέστερη διαδικτυακή εποχή χρησιμοποιούσαν, κατά κανόνα, ψευδώνυμα) σε «πραγματικά» αναγνωρίσιμα πρόσωπα που πιστοποιούνται από την ατομική ιδιοκτησία (δηλαδή από το κράτος και την αστυνομία) και ταξινομούνται σύμφωνα με βιο-κοινωνικο-ψυχομετρικά προφίλ, που έχουν υπαχθεί στη μορφή εμπόρευμα προς πώληση και κέρδος.

5. Προσωποποίηση, επιτήρηση και μαζική παραγωγή τρολ

Όπως είπαμε, σε μια προγενέστερη ενσάρκωση του διαδικτύου, η χρήση των ψευδώνυμων ήταν ο κανόνας. Ένα αποτέλεσμα αυτού του κανόνα ήταν ότι τα πράγματα δεν αναζητούνταν δεν συζητιούνταν, δεν δημιουργούνταν, δεν αναπτύσσονταν ούτε και απολαμβάνονταν ποτέ κατά κύριο λόγο στο προσωπικό, οικογενειακό, φεουδαρχικό

πλαίσιο που κυριαρχεί σήμερα. Οι ψευδώνυμοι χρήστες επικοινωνούσαν μεταξύ τους εξαιτίας των διαμοιραζόμενων ανθρώπινων ενδιαφερόντων, περιεργειών και παθών τους κι όχι επί τη βάσει μιας κάποιας κενής «ταυτότητας» που επιβεβαιώνεται αδιάκοπα μέσα στο αέναο παρόν της συντριπτικής χιονοστιβάδας πληροφοριών.

Κατά το παρελθόν του Διαδικτύου, αυτή η καθολική και μοναδική (αλλά όχι προσωπική) συνθήκη που ίσχυε για κάθε χρήστη του Διαδικτύου συνοδευόταν από μια αντίληψη του χρόνου και του χώρου που ήταν ιστορική και παγκόσμια. Οποτεδήποτε κάποιος ψευδώνυμος χρήστης δημοσίευε κάτι στο Διαδίκτυο, υπήρχε η αντίληψη ότι θα ήταν προσβάσιμο από όλη την ανθρωπότητα και θα ήταν διαθέσιμο για πάντα στις μελλοντικές γενιές. Το πάθος με το οποίο σχετιζόταν ο ένας με τον άλλον, που κατ' αυτόν τον τρόπο εκφραζόταν ως πάθος για την ανθρωπότητα και για το μέλλον του είδους, προσέφερε σύνθετα αριστοτεχνήματα που δεν θα έπρεπε να διαβρώνονται από τον χρόνο ή να περικλείονται εντός γεωγραφικών συνόρων. Υπήρξαν χιλιάδες αξιοθαύμαστοι ιστότοποι, που τώρα είτε είναι εγκαταλελειμμένοι είτε ως επί το πλείστον έχουν εξαφανισθεί.

Ακριβώς το αντίθετο ισχύει σήμερα, σε μια εποχή που ο καθένας ήδη γνωρίζει πως οτιδήποτε συνεισφέρει έχει αξία μόνο για το εδώ και το τώρα, για τις αντιδράσεις της οικογένειας, των «φίλων» και των «φίλων των φίλων». Η αλλιώς θα «γίνει viral» μέσα στην άμορφη μάζα, για να εξαφανιστεί από τη δημόσια θέα και να απορριφθεί ως παρωχημένο την αμέσως επόμενη στιγμή. Αυτό σημαίνει ότι κάθε χρήστης έχει την αντίληψη, προτού ακόμα δημοσιεύσει κάτι, ότι είναι ανώφελο και ότι δεν αξίζει καν τον κόπο να προσπαθήσει να επεξεργαστεί οτιδήποτε πηγαίνει πέρα από τον άμεσα «πα-

ροντικό» χρόνο, τον φεουδαρχικό χώρο των «φίλων και της οικογένειας» στην εξουθενωτική προσπάθεια να «γίνει viral».

Επιπλέον, οι περισσότερες δωρεάν δραστηριότητες στο Διαδίκτυο (και πάνω από όλα η πειρατεία) υπέστησαν διώξεις από το κράτος στον εκτός του δικτύου κόσμο. Ως εκ τούτου, η χρήση ψευδωνύμων ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνταν από τις εταιρείες και το κράτος για να ταυτοποιήσουν τους χρήστες ήταν ακόμα πρωτόγονες, όποτε χρησιμοποιούνταν. Φυσικά υπήρχαν και «τρολς» – άνθρωποι που εκτόνωναν τις, εκτός δικτύου, απογοητεύσεις τους σε καταστροφικές συμπεριφορές εντός του διαδικτύου, προκαλώντας σύγχυση στα φόρουμ κ.λπ. – αλλά δεν αποτελούσαν πραγματική απειλή, επειδή οι άνθρωποι δεν ήταν αρκετά τρελοί ώστε να εκτίθενται στο διαδίκτυο με το πραγματικό όνομα, τη φωτογραφία και τη διεύθυνσή τους.

Σήμερα ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Τώρα σχεδόν όλοι έχουν αποδεχτεί να εκτίθενται σε τrolς, σε ψυχοπαθείς, σε μαφίες, στην αστυνομία, στα αφεντικά και τις επιχειρήσεις. Πράγματι, οι άνθρωποι εξαναγκάζονται να εκτεθούν, προκειμένου να μην υποστούν κοινωνική απόρριψη. Στην καλύτερη περίπτωση, ζουν σε μια κατάσταση διαρκούς φόβου να δουν την εικόνα τους να καταστρέφεται (και στην κοινωνία του θεάματος, δεν υπάρχει τίποτα άλλο). Αυτό συμβαίνει εδώ με έναν πολύ προσωπικό και επιταχυνόμενο τρόπο, χωρίς χρόνο για αναστοχασμό, που επιτρέπει μόνο συναισθηματικές αντιδράσεις και υποχρεώνει τον καθένα έτσι συγχυσμένο να γίνει κι αυτός τrol.⁹

9. Το βιβλίο, *A Theory of the Drone*, του Grégoire Chamayou ερευνά τις επιπτώσεις από τα συστήματα ολικής παρακολούθησης και τη σχέση τους με την καταστολή και τον πόλεμο.

Λούντβιχ Βαν Μπετόβερν

σημειώσεις για το κνουλπ

I

Κνουλπ. Πόσες θύμησες ξυπνά αυτή η λέξη, πώς αναταράσσει το συναισθηματικό μίγμα στην καρδιά, πώς θέτει σε κίνηση το μυαλό, τί συνειρμούς ξεδιπλώνει... Όλοι έχουμε να διηγηθούμε μια ιστορία με, για, από, ή υπό το κνουλπ, όλοι έχουμε κάποιο τραύμα από την επαφή μαζί του, όλοι κάτι προσπαθούμε να ξεχάσουμε, κάτι που μας το θυμίζει. Σπάνιο πράγμα πια, από τότε που δημιουργήθηκε αυτός ο κόσμος, να βρεις άνθρωπο που να μην ξέρει κάτι από κνουλπ. Αλλά αυτό ήταν αναπόφευκτο απ' την στιγμή που ξύπνησαν οι ταθ. Από εκείνο το σημείο κι έπειτα δεν υπήρχε επιστροφή. Κνουλπ λοιπόν. Ένα θέμα τόσο οικείο, κι όμως τόσο μακρινό...

II

Το κνουλπ είναι γλυκό. Και αυτή είναι η διαχρονική παγίδα με την οποία μας αιχμαλωτίζει και μας κάνει μαριονέτες στο κνουλπικό θέατρό του. Πόσοι πολιτισμοί δεν ήκμασαν και κατέρρευσαν, αφού παραδόθηκαν στην αρωματιστή γοητεία του κνουλπ, μόνο και μόνο για να αναπτυχθούν η πλοκή και η κάθαρση σε ένα δράμα του κνουλπ, ή ακόμα και για να δοθεί μια υλική βάση στην τελική ατάκα μιας σκηνής. Κολλάμε σαν τις μύγες πάνω στο κνουλπ και καταλήγουμε νουλπ, κτουλπ, κθουλ, χολέγκερσον. Πού είναι λοιπόν ο Χουλκ τώρα που τον χρειαζόμαστε; E;

III

Αν και είναι αλήθεια ότι τις περισσότερες φορές δεν θα τα είχαμε καταφέρει χωρίς το κνουλπ, δεν μπορούμε ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι χωρίς αυτό δεν θα είχε χρειαστεί ούτε καν να προσπαθήσουμε.

IV

Οι μαρξιστές δεν έχουν τίποτα να πουν για το κνουλπ, ίσως επειδή εκφεύγει της διαλεκτικής τους, όντας ουσιωδώς υπερλεκτικό. Ο μελετητής που θέλει να κατανοήσει το κνουλπ πρέπει να το καταπιεί με τα αγκάθια και να το αφοδεύσει ολόκληρο και άθικτο.

V

Το κνουλπ δεν γνωρίζει από σύνορα και δεν καταλαβαίνει από σφαίρες. Προσοχή σε όσους νομίζουν ότι μπορούν να το αντιμετωπίσουν με την δύναμη των κόλπων: το κνουλπ έρχεται πάντα με το επόμενο τραίνο και δεν παίρνει ποτέ το ασανσέρ. Αυτός είναι ένας,

άλλα όχι ο μοναδικός, λόγος που οι ελεγκτές και οι εκτελωνιστές έχουν σταματήσει εδώ και χρόνια να συμβάλλουν στην ωρφ, αποκαμωμένοι, αναζητώντας λίγη δροσιά, ένα μαξιλάρι για να εναποθέσουν το κουρασμένο κεφάλι τους. Αυτό δεν συμβαίνει ποτέ και το κνουλπ ξέρει γιατί. (Άλλοι λόγοι έχουν να κάνουν με το ουλν και με το νουρκ, με τα οποία δεν θα ασχοληθούμε εδώ.)

VI

Εν αντιθέσει προς διάφορες ασαφείς και εν τέλει μάλλον στερούμενες νοήματος έννοιες που γίνονται περιστασιακά της μόδας στους επαναστατικούς κύκλους, όπως το «θέαμα», το «υπάρχον», η «κυριαρχία», ο «κοινωνικός κανιβαλισμός» και η «κουλτούρα του βιασμού», το κνουλπ είναι κάτι πολύ απτό και συγκεκριμένο. Το γνωρίζουμε όλοι από την καθημερινή συναναστροφή μαζί του. Το συναντάμε παντού, στα πιο συνήθη μα και πιο απίθανα μέρη, στο συρτάρι, στην γωνία, στο ρείθρο, στον δρόμο, στον απόπατο, πάντα εκεί, χοροπηδηχτό και ζουζουνιάρικο, έτοιμο για όλα. Ίσως δεν υπάρχει τίποτα που να το γνωρίζουμε πιο άμεσα. Είναι η ίδια μας η ζωή, τα βιώματά μας, η ανάσα μας. Όποιος δεν νιώθει από κνουλπ δεν έχει ζήσει σε αυτόν τον κόσμο.

VII

Το κνουλπ απλώνει τα πλοκάμια του στην πόλη, βγάζει ρίζες στις ψυχές των ανθρώπων, μολύνει τον αέρα, χαρακώνει τον ουρανό. Σε λίγο η κνούλπωση θα είναι ολοκληρωτική. Όταν δεν θα έχει απομείνει ούτε ένα χιλιοστό άκνουλπης γης σε αυτό τον κόσμο, όταν τα βρέφη θα γεννιούνται νουρβ και οι γέροντες θα λαχταρούν τον ποζ, άραγε θα θυμάσαι ακόμα εκείνη τη νύχτα που Σε πήρα στην αγκαλιά μου και πετάξαμε από ταρατσα σε ταρατσα, πάνω απ' όλη την πόλη, μέσα στη έναστρη κολπική νύχτα; Άραγε θα υπάρχουν ακόμα τότε τιτονεκισόβαρ και ακακεχρατούτου; Θα σετινιάρεται η πατολέτα στα αναβουρβούδια της ήνεξης; Μόνο ένας πδην γνωρίζει. Και δεν θέλει να μας πει. Η ψωθ και ο βωφ συναινούν δια της σιωπής των.

VIII

Από ετούτα συνάγονται και τα υπόλοιπα. Δεν τελειώνει ποτέ.-

Αθήνα, 29-10-2018